

ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ภาค ๑

บทนำ

อารยธรรมของโลก

กำเนิดแห่งอารยธรรมของโลก เราพอแบ่งได้เป็น ๔ อุดม
กัน คือ

๑. อารยธรรมแห่งแม่น้ำไนล์ อู่นี้มีอายุเก่าแก่ประมาณ
๗,๐๐๐ ปีมาแล้ว มีทำเลอยู่ในประเทศอียิปต์ ทวีปอาฟริกาเดี่ยวนี
สัญลักษณ์แห่งอารยธรรม อาทิ เช่น อักษรรูปภาพ ซึ่งเป็นอักษรที่
เก่าที่สุดของโลก และปิรามิดใหญ่ซึ่งเป็นสุสานฝังพระศพของกษัตริย์อียิปต์
โบราณ

๒. อารยธรรมแห่งลุ่มน้ำไทกริส และยูเฟรติส วังมีทำเล
อยู่ในเอเชียไมเนอร์ หรือเอเชียตะวันตก ปัจจุบันได้แก่ที่ตั้งประเทศ
ซีเรีย อิรัก และจอร์แดน เป็นต้น มีอายุประมาณ ๕,๐๐๐ ปีมาแล้ว
และมีชนชาติโบราณเป็นเจ้าของ เช่น พวกซูเมอร์เรียน พวกเฟนิเซียน
พวกอัสติเรียน อารยธรรมอู่นี้ ภายหลังนี้ได้เข้าไปฝังรากแห่งความเจริญ
ให้แก่พวกกรีกและโรมัน ในยุโรป

๓. อารยธรรมแห่งลุ่มน้ำเหลือง อู่นี้มีทำเลอยู่ตอนเหนือ
ของประเทศจีนเดี่ยวนีมีอายุประ ๔,๐๐๐ ปีมาแล้ว และเป็นอู่ที่มี
อารยธรรมยั่งยืนตราบถึงทุกวันนี้ มีประชากรไม่ต่ำกว่า ๖๐๐ ล้านคน

และยังมีประเทศบริวารซึ่งรับอารยธรรมจากอุ๋นนี้ไปหลายแห่ง เช่น ญวน เกาหลี และญี่ปุ่น

๔. อู่อารยธรรมแห่งแม่น้ำสินธุและคงคา อุ๋นนี้มีทำเลอยู่ในอินเดียตอนเหนือ และตอนกลาง มีอายุประมาณ ๔,๐๐๐ ปี เหมือนกัน และยังยืนถึงปัจจุบันด้วย มีประชากรประมาณ ๔๐๐ ล้านคน และมีประเทศบริวารที่รับอารยธรรมไป เช่น ลังกา, พม่า, ไทย, เขมร, ลาว, อินโดนีเซีย, และฟิลิปปินส์ เป็นต้น

นอกจากนี้อารยธรรมอุ๋นนี้ยังได้นำความเจริญมาสู่จิตใจและวัตถุ เป็นอย่างสูงให้แก่คนโลกครึ่งก่อนโลกอีกด้วย นั่นคือ พระพุทธศาสนา

ภูมิประเทศอินเดีย

อินเดียมีภูมิประเทศและลมฟ้าอากาศ ตั้งแต่หนาวสุดจนกระทั่งร้อนสุด ในเขตหนาวได้แก่บริเวณที่ราบสูงของเทือกเขาหิมาลัย ส่วนเขตร้อนได้แก่บริเวณทะเลทราย ในแคว้นราชสถานทางอินเดียตะวันตก และภาคใต้ของประเทศ ส่วนในเขตที่มีฝนตกชุกได้แก่บริเวณอินเดียตะวันตกออกต่อแคนพม่า ในเขตที่อุดมสมบูรณ์มากคือ แถบลุ่มแม่น้ำสินธุและคงคา กับภาคใต้ของประเทศ เพราะฉะนั้นอินเดียจึงมีความสมบูรณ์และแข็งแรง เป็นปัจจัยให้นักคิดทางปรัชญาได้เปรียบเทียบข้อเท็จจริงระหว่างความสุขและความทุกข์ของชีวิตได้เป็นอย่างดี โดยลักษณะทั่วไปแล้ว อินเดียไรลักษณะเป็นแหลมยื่นลงในมหาสมุทรอินเดีย

อินเดียก่อนพวกอารยัน

อินเดียเป็นประเทศที่มีมนุษย์พูดภาษาไม่เหมือนกันกว่า ๒๐๐
ประเภท ปัจจุบันนี้แบ่งได้เป็นพวกใหญ่ คือ พวกฮินดู พวกเบ็งกาลี
พวกมหาราษฏร พวกทมิฬ พวกซิกข์ ฯลฯ

นักโบราณคดี ได้ขุดค้นพบว่า เมื่อราวล้านเป็นเศษมาแล้ว มี
มนุษย์อาศัยอยู่ในประเทศอินเดียเป็นหลักฐาน คือ พวกมนุษย์ยุคหิน
แล้วเปลี่ยนมาเป็นยุคทองแดง แต่มนุษย์พวกนี้จะได้สืบพงศ์พันธุ์ มาถึง
ปัจจุบันหรือไม่ ยังไม่มีหลักฐานปรากฏชัด เท่าที่ปรากฏเป็นหลักฐาน
เริ่มตั้งแต่เหตุการณ์เมื่อ ๔,๐๐๐ ปี ก่อนพุทธศักราช ได้มีมนุษย์เผ่า
นิกริโต ซึ่งเป็นพวกผิวดำ ผมหยิก คล้ายกับพวกนิโกรเดียนี่ อาศัย
อยู่ในประเทศอินเดีย พวกนี้มีอารยธรรมในขั้นต่ำมาก เช่นเดียวกับ
พวกคนป่าในใจกลางทวีปออสเตรเลีย ต่อมาถึงราว ๒,๐๐๐ ปี หรือ
๓,๐๐๐ ปีก่อนพุทธศักราช ได้มีมนุษย์สองพวกอพยพเข้ามาสู่อินเดีย
พวกหนึ่งเรียกว่า พวกทราวิท ซึ่งฝรั่งเรียกว่า ดราวิเดียน พวก
นี้มีอารยธรรมสูง เข้ามาสร้างบ้านเมืองอยู่ในแถบลุ่มแม่น้ำสินธุ รู้จักใช้
หนังสือและมีอุตสาหกรรมในครอบครัว นักโบราณคดีได้ขุดพบนคร
โบราณของพวกนี้ ในตำบลที่เรียกกันว่า โมहनโจทาโร เป็นเมือง
สร้างลงไปเป็นชั้นๆ ถึงเจ็ดชั้น มีถนน และพบเหรียญตราด้วย ตลอด
คำจารึกซึ่งยังไม่มีผู้ใดอ่านออก พบภาพเขียนเป็นรูปโค แสดงว่า
พวกนี้เลี้ยงปศุสัตว์ พวกทราวิท ผิวดำ มีศูนย์กลางอยู่ที่ลุ่มแม่น้ำสินธุ
ต่างจากมนุษย์อีกพวกหนึ่งในสกุลมงโกลอย ผิวก่อนเหลือง อพยพเข้ามา

ทางตะวันออกลงมาตั้งมั่นทางภาคเหนือของกลุ่มแม่น้ำ ยมุนา และคงคา
แต่พวกนี้มีไม่มากเหมือนพสกทราวิท

พื้นฐานของพวกอารยัน

พวกอารยันเป็นมนุษย์เผ่าใหญ่ของโลก เช่นเดียวกับมนุษย์เผ่า
มดกลอย มนุษย์เผ่าต่างๆ แต่ถึงคำบรรพมาแล้ว มีรกรากอยู่ในใจ
กลางทวีปเอเชีย ซึ่งเมื่อหลายแสนปีมาแล้ว ในกลางทวีปเอเชียมีได้
มรดกกันดารอย่างเดิวนี่ แต่เป็นแผ่นดินที่อุดมสมบูรณ์ จำเนียรกาล
ต่อมาได้เกิดความวิปริตทางธรรมชาติ ทำให้เกิดแห้งแล้งขึ้นจนบางแห่ง
กลายเป็นทะเลทราย มนุษย์ต่าง ๆ จึงไม่สามารถจะอาศัยต่อไปได้
แยกย้ายกันอพยพไปสู่ภาคต่างๆ ของโลก ในกาลครั้งนั้น แผ่นดินของ
ทวีปต่างๆ ยังติดเนื่องกัน อาจเดินกันได้ จึงเป็นเหตุให้มนุษย์เข้าไป
ตั้งรกรากอยู่ตามทวีปต่าง ๆ พวกอารยันเป็นบรรพบุรุษของชนชาติ
ต่างๆ ในโลกที่สำคัญ ทั้งในยุโรปเอเชีย อาฟริกา เช่น พวกโรมัน
กรีก อังกฤษ เยอรมัน และฝรั่งเศส และพวกอียิปต์โบราณ พวก
บาบิโลน พวกเฟนิเซียน พงกอาหรับ ยิว อิหร่าน และอินเดียอารยัน
โดยปกติแล้ว พวกอารยัน ผิวขาว นัยน์ตาสีฟ้า แต่เมื่อมีการผสมพันธุ์
กับพวกพื้นเมือง ก็ทำให้เปลี่ยนแปลงไป คือ ผิวอาจไม่ขาว และตา
อาจเป็นสีอื่น เช่นเดียวกับพวกอารยันในอินเดียและพวกอาหรับ
เป็นต้น ราว ๒,๐๐๐ ปีก่อนพุทธศักราช พวกอารยันสาขาหนึ่ง ได้อ
พยพมุ่งหน้ามาทางตะวันออก จากทะเลสาบแคสเปียน พวกนี้เมื่อ
อพยพมาถึงตอนเหนือของอาฟกานิสถาน ได้เกิดการแตกแยกสามัคคี

ในเรื่องลัทธิศาสนา จึงแยกออกเป็นสองพวก พวกหนึ่งย้ายหน้าลงมาทางใต้เข้าสู่ประเทศอิหร่านเดี๋ยวนี้ กลายเป็นชนชาติอิหร่าน หรือเรียกกันแต่ก่อนว่าพวกเปอร์เซีย อีกพวกหนึ่งมุ่งหน้ามาทางตะวันออกเฉียงใต้ ผ่านช่องเขาโคเบอร์ สู่อินเดียทางตอนเหนือของกลุ่มแม่น้ำสินธุ ที่รู้ว่าพวกอิหร่านกับอารยันอินเดียแต่เดิมเป็นพวกเดียวกันมาก่อนนั้น ก็เพราะลัทธิศาสนา ตลอดจนภาษาที่ใช้คล้ายคลึงกันมากเช่น พระ-เป็นเจ้าของพวกอารยันอินเดียองค์สำคัญคือ อินทระ แต่ฝ่ายอิหร่านถือว่า อินทระ เป็นศัตรูกับพระเจ้าของเขาที่เรียกว่า อาหุระ แต่อาหุระนี้พวกอารยันอินเดียถือว่าเป็นศัตรู และเรียกว่า อาสุระ นั่นเอง

วรรณคดี ของอิหร่านกับอินเดีย กล่าวถึงเทวสุรสงคราม คือพวกเทวดาและอสูรรบกันซึ่งความเป็นใหญ่ เรื่องนี้เป็นข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ คือเป็นเรื่องของพวกอารยันซึ่งอำนาจกันก่อนหน้าจะเข้ามาอิหร่านและอินเดีย แล้วในที่สุดแยกพวกเด็ดขาด พวกที่ไปอยู่ในอิหร่านเป็นพวกอสูร ส่วนพวกเทวดาคือพวกที่เข้ามาอินเดีย ศาสนาโบราณของชาวอิหร่านที่เรียกว่า ศาสนาโซโรอัสเตอร์ ถือว่าพระ-เป็นเจ้าของเขาเรียกว่า อาหุระ เป็นศัตรูกับพระอินทร์ ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นอย่างชัดเจน ในการแตกแยกทางศาสนาระหว่างพวกอารยันสองเผ่านี้ จนเป็นเหตุให้ต้องแยกทางกันเดิน คือพวกที่นับถืออสูรเป็นพระเจ้า (อิหร่านโบราณออกเสียงตัว ส เป็น ห) ลงมาตั้งรากฐานอยู่ในประเทศอิหร่านเดี๋ยวนี้ ส่วนพวกที่นับถือพระอินทร์เป็นพระ-เจ้าก็แยกมาอินเดีย พวกอารยันในอินเดียได้รับชะตาพรทวิธา ได้

พวกเหล่านี้ลงไปอยู่ทางใต้ แล้วสร้างอาณาจักรขึ้นครอบครองในกลุ่ม
แม่น้ำสินธุและคงคา พวกอารยันในชั้นแรกเป็นพวกเลี้ยงปศุสัตว์ แยก
กันเป็นคณะ เรียกว่า โคตร ในโคตรหนึ่งๆ มีหัวหน้าเป็นผู้นำใน
การป้องกันปศุสัตว์ พวกนี้จึงชื่อว่า ราชครันมาอยู่อินเดียแล้วเปลี่ยน
อาชีพจากการพนจรมาทำเกษตรกรรม พวกหัวหน้าจึงได้ชื่อว่าขัตติยะ
ในหมู่พวกอารยัน มีคัมภีร์ทางศาสนา ซึ่งแต่เดิมแต่งเป็นบทเพลงไว
สวด ในเวลาทำศึกบ้าง ในเวลาสังเวยบ้าง ราวก่อนพุทธกาล ๒,๐๐๐ ปี
ได้รับผู้รวบรวมบทเพลงเหล่านี้เป็นหมวดหมู่เรียกว่า ฤคเวท คัมภีร์
ฤคเวทจึงสะท้อนภาพสังคมของชาวอารยันในสมัยนั้น จนนักปราชญ์
นับถือกันว่า เป็นประวัติศาสตร์ของมนุษย์ในสมัยดึกดำบรรพ์ ซึ่งจำ่าย
ทอดกันมา เพิ่งจะมาจารึกเป็นตัวอักษร หลังพุทธปรินิพพานร่วม ๑
พันปี ทัศนะในเรื่องพระเจ้าในยุคพระเวทนี้ พวกอารยันนับถือเทวรูป
ประจำธรรมชาติต่าง ๆ ซึ่งเป็นธรรมดาทั่วไปของมนุษย์ในยุคดึกดำบรรพ์
เข้าลักษณะพหุเทวนิยม พวกอารยันที่มีหน้าที่ท่องจำพระเวท
เหล่านี้ ได้กลายเป็นชนวรรณะพราหมณ์ขึ้น ต่อมาราว ๑,๕๐๐ ปีก่อน
พุทธกาล พวกพราหมณ์ได้แต่งขยาย คัมภีร์ฤคเวท ออกมาใหม่สอง
คัมภีร์ ให้ชื่อว่า สามเวท และยชุรเวท เนื้อความก็เป็นบทเห่กล่อม
แสดงความจงรักภักดีและกวีกรวดต่อพระเป็นเจ้าต่าง ๆ มาถึงยุคนี้พวก
อารยันได้สร้างบ้านเมืองใหญ่ๆ ขึ้นหลายแห่ง การอาชีพนอกจาก
โครักษกรรมและเกษตรกรรมแล้ว พาณิชยกรรมและอุตสาหกรรมก็
เฟื่องฟูขึ้น ฤาษีอัสตริยะได้พาอารยธรรมลงไปสู่อินเดียภาคใต้ ส่วนทาง

ภาคเหนือมีอาณาจักรใหญ่โตเกิดขึ้นเช่น กาสี วิเทหะ โกศล และ
มทร เป็นต้น

ยุคปณิธ

ราว ๕๐๐ ปี ก่อนพุทธกาล ได้เกิดคัมภีร์อุปนิษัตขึ้น เป็น
ผลจากการเบื่อหน่ายของประชาชนกลุ่มหนึ่ง ที่มีพิธีกรรมมากมาย
ของพราหมณ์ เพราะเห็นว่า ลำพังพิธีกรรมไม่ช่วยให้พ้นทุกข์ พวกนี้
จึงหลีกตนออกไปหาความสงบตามป่าเขาบำเพ็ญเพียรทางสมาธิ จน
พบความสงบตามลำดับขั้นของฌานที่ได้ จึงบัญญัติฌานแต่ละขั้นที่ตน
ได้ว่าเป็นโมกษะ พวกเหล่านี้มีทฤษฎีตรงกันอันหนึ่งคือ ถือว่า มีอัตตาทั้ง
นั้น ซึ่งภายหลังพระพุทธศาสนาเรียกว่า สัสสตทัญญู คัมภีร์อุปนิษัต
เกิดขึ้นจากพวกนี้ มีสาระสำคัญคือ สอนว่า โลกกับสิ่งทั้งปวง เป็น
พลวัติการณของจากพรหม การเข้าไปรวมกับพรหมเป็นความพ้นทุกข์ ส่วน
อีกพวกหนึ่ง เบื่อหน่ายพิธีกรรมของพราหมณ์เหมือนกัน แต่คิดเห็น
อย่างง่าย ๆ ทางวัตถุ คือ บัญญัติการเสวยกามคุณ ๕ อย่างสมบูรณ์ว่า
เป็นความพ้นทุกข์ พวกนี้มีแต่ปัจจุบัน ไม่มีอดีตอนาคต กลายเป็นลัทธิ
อุจเฉทวาท นัตถิกวาท และอภิกิริยวาท

เพราะเหตุที่มีนักคิดอิสระเช่นนี้จึงได้เกิดมีคณะนักบวชใหม่คู่แข่ง
กับพวกพราหมณ์ เรียกว่าสมณะ พวกสมณะกับพราหมณ์มีความเห็น
ขัดแย้งกัน เข้ากันไม่ได้เหมือนฟังพอนกับงูเห่า เพราะพวกสมณะไม่ยอม
รับคัมภีร์พระเวทของพราหมณ์และฐานะของพราหมณ์ในสังคม พระ

พุทธองค์ก็จัดอยู่ในพวกสมณะด้วย จึงถูกพวกพราหมณ์เรียกว่า สมณ-
โคดม เพราะฉะนั้นเมื่อสรุปความแล้ว เราแบ่งศาสนาและทัศนะต่างๆ
ของอินเดียออกเป็น ๒ ค่ายใหญ่ คือ

๑. ไวทิกวาท แปลว่า วาทะที่นับถือพระเวทเป็นปทัฏฐาน
ลัทธิศาสนาในค่ายนี้ ยอมรับประเพณีของพราหมณ์ ไม่ปฏิเสธพระเว
ซึ่งภายหลังได้เกิดเป็น ๖ ลัทธิใหญ่ เรียกว่า บัณฑรรศนะ ประกอบ
ด้วยลัทธิสาขะยะ ลัทธิมีมามสา ลัทธิเวทานตะ ลัทธิไวเศษยิกะ ลัทธิ
นยาเย และลัทธิโยคะ ทั้ง ๖ ลัทธินี้ สอนว่ามีอิตตาทั้งนั้น

๒. อไวทิกวาท คือ บรรณาวาทะที่ปฏิเสธความศักดิ์สิทธิ์ของ
พระเวทไม่ยอมรับประเพณีของพราหมณ์ ซึ่งมีศาสนาเชนและพระพุทธ-
ศาสนา แต่ศาสนาเชนสอนว่ามีอิตตาเรียกว่า ชีวาคมัน พวกอุจเจท-
ทิกฐิ อกริชทิกฐิ และถิกทิกฐิที่รวมอยู่ในพวกอไวทิกวาทนี้ด้วย
เพราะปฏิเสธพระเวทเหมือนกัน

ลัทธิครูทั้งหก

ลัทธิครูทั้งหก ในครั้งพุทธกาลคือ ปุณณกัสสปะ มัคขลิโกสาล
อชิตเกสกัมพล ปกุธกัจจายนะ อยู่ในข่ายประเภทที่สอง ส่วนสญชัย-
เวลัญฐบุตรนั้น เป็นลัทธิส่วนตัวไม่คงที่ ไม่ยอมพยาพรณ์อะไรแน่นอน
เปรียบเหมือนจับปลาไหล ลัทธิครูทั้งห้าไม่สู้มีอิทธิพลนัก และเสื่อมสูญ
ไปแล้ว แต่ลัทธิครูที่หกได้แก่ลัทธิครนถนาฏบุตร หรือ ลัทธิเชน
เป็นลัทธิที่มีอิทธิพลมาก คล้ายกับพระพุทธศาสนาแต่ครั้งพุทธกาล และ
ยังตั้งมั่นอยู่ได้สืบมาจนถึงทุกวันนี้

ลัทธินิครนถนาถบุตร

นิครนถนาถบุตร หรือมหาวิระ เป็นเจ้าในราชวงศ์ลิจวิแห่งวัชชี มีอายุอยู่ก่อนพระพุทธพระองค์ ๑๘ ปี ได้ออกบำเพ็ญพรตเมื่ออายุ ๓๕ ปี สังก่อนลัทธิเมื่ออายุ ๔๐ ปี ดับขันธเมื่ออายุ ๗๒ ปีที่เมืองปาวา ก่อนพุทธปรินิพพาน ลัทธิของท่านผู้นี้ได้อาศัยหลักการเดิมของพระเจ้าฤๅษะ แต่โบราณกาลเป็นรากฐาน มีพระราชาและประชาชนเลื่อมใสไม่น้อย เพราะฉะนั้นในวรรณคดีบาลี จึงปรากฏว่าในที่ใดพระพุทธศาสนาตั้งอยู่ ก็จะมีคณะนิครนถ์อยู่ที่นี่ด้วย บางที่พระพุทธวิหารอยู่ใกล้เคียงกับสำนักของมหาวิระ โดยเฉพาะคือในแคว้นมคธและวัชชี แต่เป็นที่น่าประหลาดว่า ศาสนาทั้งสองมิได้พบปะกันเลยตลอดชีวิต มีแต่สาวกนิครนถ์ที่เฝ้าพระพุทธองค์ แล้วกลับใจเป็นพุทธสาวก เช่น เจ้าชายอภัย สีหะเสนสบดี อุบาลีคหบดี ฯลฯ

ลัทธิธรรมของมหาวิระสอนให้บำเพ็ญความหลุดพ้นแก่ชีวาตมัน ชีวาตมันนี้คืออาตมันนั่นเอง เป็นภาวะบริสุทธิ์มาแต่ดั้งเดิม เนื่องด้วยอวิชชา ชีวาตมันจึงไปผูกพันกับกรรม ต้องเวียนว่ายตายเกิด เพราะฉะนั้น เมื่อชีวาตมันให้หลุดจากกรรมได้ จึงเป็นที่สุดแห่งทุกข์

ข้อปฏิบัติในเรื่องนี้ มีอยู่ ๓ คือ

๑. สัมมาทรรศนะ มีความเห็นชอบ

๒. สัมมาญาณะ มีความรู้ชอบ

๓. สัมมาจริตะ คือความประพฤติถูก

นอกจากนี้ยังต้องมี จตุยามสังวร คือ

๑. ห้ามกันบาปด้วยธรรมที่เป็นเครื่องห้ามกัน
๒. ประกอบในธรรมอันเป็นเครื่องประกอบเพื่อหมคบาป
๓. กำจัด ทำลายบาป ด้วยธรรมอันเป็นเครื่องกำจัด
๔. เป็นผู้ถึงที่สุดแห่งพรหมจรรย์ด้วยธรรมเครื่องกำจัด
บาปนั้นๆ

นอกจากนี้ลัทธิครนถ์ ยังสอนหนักทางบำเพ็ญตบะทรมานกาย เพราะถือว่ากายเป็นเรือนแห่งทุกข์ นักบวชนิกรณถ์ที่เคร่งต้องดึงเส้นผม ที่ตนเองจนเกลี้ยง และผู้ใดทรมานกายจนถึงขึ้นอุกฤษณ์ ถึงตายก็เป็น สิ่งที่น่าสรรเสริญมาก นิกรณถ์จึงต้องสละทุกสิ่งที่เป็นเครื่องร้อยรัด จนกระทั่งเสีผ้า เครื่องนุ่งห่ม กลายเป็นชีเปลือย เรียกว่า ทิฆัมพร แปลว่า นุ่งผ้า หรือ นุ่งอากาศ นอกจากนี้ยังถืออหิงสาอุกฤษณ์ ถือถือว่า ก้อนหินก้อนดินก็มีชีวิต จะไปเบียดเบียนมิได้ เมื่อมหาวิระมาแล้ว ได้เกิดนิกายอีกนิกายหนึ่งขึ้น นุ่งห่มผ้าขาว เรียกว่า เสวตัมพร ปัจจุบันนี้มีปริมาณศาสนิกในอินเดียรวม ๓ ล้านคน ส่วนมากอยู่ทางอินเดีย ตะวันตก และตอนใต้

ปรัชญาสาขขยะ

ลัทธินี้มีมาก่อนพุทธกาล โดยรับอิทธิพลจากคัมภีร์อุปนิษัตุ เป็นเจ้าของชื่อ กบิลมุณี บางทีจะเป็นรูปเดียวกับกบิลดาบสผู้ตั้งอาศรม อยู่ในป่าหิมพานต์ แล้วสละที่ดินให้เจ้าศากยะสร้างกรุงกบิลพัสดุ์ขึ้น หากเป็นดังนั้น กบิลมุณี ก็คือ ชาติหนึ่งของพระโพธิสัตว์นั่นเอง แต่บางตำนานกล่าวว่า ฤาษีผู้นี้ตั้งอาศรมอยู่ติดแม่น้ำคงคา อย่างไรก็ดีในยุค

พุทธกาล อาฬารดาบสและอุทกดาบสได้ตั้งสำนักสอนสาขะขึ้นใน
มัธยมประเทศ ทำทางจะต่างกันบ้าง ก็คือความประณีตกว่ากันในสมบัติ
เท่านั้น

ในวรรณคดีบาลี มิได้กล่าวถึงเหตุผลว่า พระโพธิสัตว์ไม่พอใจ
ลัทธิครูทั้งสองด้วยเหตุอะไร เพียงพูดคลุมว่า เพราะยังมีใช้ที่สุดแห่ง
ทุกข์ แต่ในวรรณคดีฝ่ายลัทธิอุทกดาบสก็พรรณาเป็นต้น ได้แถลง
เหตุผลไว้ละเอียด

จุดแตกต่างระหว่างพุทธปรัชญากับปรัชญาฮินดู

ปรัชญาฮินดู กับ พุทธปรัชญามีรากฐานการเริ่มต้นไม่เหมือนกัน
พุทธปรัชญาเริ่มต้นด้วยการค้นหาว่า ทำอย่างไรจึงจะถึงที่สุดแห่งทุกข์
ส่วนปรัชญาฮินดู เริ่มต้นด้วยการค้นหาตัวตนที่แท้จริงเป็นอย่างไร เพราะ
ฉะนั้นพุทธปรัชญาจึงแสดงออกในรูปปฏิเสธอุปาทาน ไม่บัญญัติอาตมัน
ผิดกับปรัชญาฮินดู ซึ่งขาดอาตมันไม่ได้เลย ในวรรณคดีบาลีปณฺธุปาท-
สูตร ได้กล่าวถึงอิตตา ๓ ประการ ซึ่งคนในครั้งนั้นกล่าวกัน คือ

๑. อิตตาที่เกิดแต่กายสำเร็จด้วยข้าวเป็นต้น

๒. อิตตาที่สำเร็จด้วยมโน คือกายทิพย์

๓. อิตตาที่เป็นตัวสมปฤดี ซึ่งเกิดแต่สัญญา

ปรัชญาฮินดูที่เป็นชั้นสูง เช่นลัทธิสาขะ ลัทธิเวทานตะ ก็
ปฏิเสธอิตตา ๔ เหล่านี้เหมือนกัน แต่กลับไปบัญญัติอิตตาใหม่ขึ้น ซึ่ง
มีภาวะบริสุทธิเที่ยงอยู่เป็นนิรันดร์ เรียกว่า พรหมบ้าง ปริมาณบ้าง
ชีวาตมันบ้าง ปุรุชบ้าง ทั้งหมดนี้ พระพุทธองค์ทรงปฏิเสธสิ้น

เพราะฉะนั้น เมื่อพระโพธิสัตว์ คัดค้านลัทธิของท่านอาพารดาบส จึงมีใจความว่า การที่ถือว่า เมื่อหลุดพ้นแล้ว ยังมีปุระหรือมีเขตต์อยู่ แต่จะให้ปราศจากคุณ ก็เปรียบเหมือนหนึ่งจะแยกความร้อนออกจากเปลวไฟฉะนั้น ตราบใดยังมีเขตต์อยู่คือผู้รู้เขต ก็ต้องมีสิ่งที่ถูกรู้ เมื่อเป็นเช่นนั้นเขตต์อยู่ก็ยังไม่พ้นจากคุณ ความหลุดพ้นนั้นจึงยังไม่แน่นอนด้วยประการฉะนี้ เราขายสิทธิ์ละจึงไม่พอพระทัยลัทธิของอาพารดาบส

ปรัชญาเวทานตะ

ลัทธิถือว่าเป็นที่สุดแห่งใดเวท ถึงแม้จะมีอายุไล่เลี่ยกับครั้งพุทธกาล แต่ก็มาเจริญภายหลังพุทธกาลมาก โดยนำหลักธรรมพระพุทธศาสนาเข้าไปเจือแทรกด้วย เวทานตะ สอนลัทธิ อโทว คือ ไม่เป็นสองหรือเอกนิยม โดนมีคติธรรมว่า สรรพสิ่งเป็นเอกภาวะเดียวกัน คืออยู่รวมกันในพรหม ที่เห็นแตกต่างกันนั้นเพราะอำนาจอวิชชา พรหมอยู่ในสรรพสิ่งเหมือนน้ำอยู่ในภาชนะต่าง ๆ กัน แต่ก็คือน้ำอันเดียวกัน หรือเหมือนลูกแก้วที่อยู่ในสายร้อยเดียวกัน

ปรัชญาภวทศิตา

คัมภีร์เล่มนี้เป็นเพชรน้ำเอกของศาสนาพราหมณ์ที่จะทำให้เราเข้าใจ ลัทธิอาตมันของพราหมณ์ชัดเจนขึ้น ซึ่งลัทธิอาตมันนี้อาจอธิบายในทางโลกุตระธรรม และทางโลกียธรรม ถึงขั้นฆ่าฟันกันก็ได้ อายุของภวทศิตาไม่ก่อนพุทธกาลเลย สันนิฐานว่าจะเกิดภายหลังพุทธกาลด้วยซ้ำ

แต่เป็นธรรมดาของอินเดีย ในเรื่องสำคัญอย่างนี้ ต้องโยงเชื่อม ไปถึงเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์เสมอ จึงได้เริ่มดำเนินเรื่องราว ๑,๐๐๐ ปีก่อนพุทธกาล มีสกุลกษัตริย์สำคัญของสกุล ซึ่งมีถิ่นฐาน อยู่ที่กรุงหัสตินาปุระ สกุลเรียกว่า ยาทกษัตริย์ มีห้าพระองค์คือ ยุธิษฐิระ อรชุน นกุล สหเทพ อีกฝ่ายหนึ่งเรียกว่า เการพ- กษัตริย์ มีจำนวน ๑๐๐ องค์ มีทูรโยชนเป็นหัวหน้า พระบิดาของ ฝ่ายยาทกษัตริย์ทั้ง ๕ เป็นอนุชาของฝ่ายการพกษัตริย์และเป็นผู้ปกครองหัสตินาปุระ ต่อมาพวกยาทพได้สร้างเมืองใหม่ชื่อ อินทปรสถ์ ส่วนทางหัสตินปุระ ท้าวธฤตราษฎ์พระเจ้าลุงของยาทกษัตริย์ทั้ง ๕ ขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์ แต่ท้าวเธอมีพระเนตรบอดทั้งคู่ อำนาจจึงไป ตกแก่กษัตริย์ทั้ง ๑๐๐ พวกการพกษัตริย์ริษยายาทกษัตริย์มาก หาเหตุ ทำร้ายต่าง ๆ จนที่สุดขับไล่ยาทกษัตริย์ต้องหนีเข้าป่าหาภัยไป ฝ่ายการพกษัตริย์นี้กล่าวตาย ต่อมาทนายาทกษัตริย์กลับมาพร้อมกับกองทัพใหญ่ จึงได้เกิดทำสงครามขึ้นเรียกว่า มหาภารตยุทธ ในการศึกครั้งนี้ คนสำคัญ อีกคนหนึ่ง คือ พระกฤษณะ ซึ่งเป็นพระญาติทั้งสองฝ่ายและถือกันว่าเป็นนารายณ์อวตาร ได้ให้ญาติเลือกกระหว่างกองทัพกับตัวพระองค์คนเดียว ฝ่ายการพเลือกเอากองทัพ ฝ่ายยาทพเลือกเอาตัวพระกฤษณะ

ในวันเริ่มทำสงคราม ท้าวอรชุนซึ่งมีพระกฤษณะ เป็นสารถิ ขัรบรลศึก เมื่อทอดพระเนตรไปเห็นศัตรู ซึ่งล้วนเป็นวงศานาญาติอัน เตรียมกระหารรบ แขนขาสองข้างอ่อน ปากแห้ง ตัวสั่นและขนลุกชัน

โอ เกสวะ (ผู้นอนในน้ำ เป็นชื่อหนึ่งของพระกฤษณะ) ข้า

ได้เห็นนางวิปริต ทั้งมองไม่เห็นความดีเลยในการประหารพวกพ้องในศึกนี้

ข้าพเจ้าไม่สามารถจะฆ่าแม่ข้าพเจ้าจะถูกฆ่า มธุสัทนะ (ผู้ฆ่าพวก
อสูรเป็นอิชื่อหนึ่งของพระกฤษณะ) เอ๊ย แม่เพื่อจะได้เสวยราชย์ทั้งสาม
โลกเลย ก็ดังนั้นเราจะทำเพื่อโลกทำไม

ท้าวอรชุน เมื่อตรัสดังนี้แล้ว ก็ทิ้งพระกายลงบนรถที่นั่ง ปิด
ธนูศรออกไป พระทัยท้าวเธอท่วมตันด้วยความโศก

พระกฤษณะตรัสว่า พระองค์กำลังโศกถึงผู้ไม่ควร โศกถึง ไม่มี
สมัยใดที่พวกเรามีไฉนเป็นมาแล้ว แม้พระองค์และกษัตริย์เหล่านั้นด้วย และ
แน่นอนจะเป็นไปได้ว่า เราทั้งปวงจะไม่เป็นไปในสมัยต่อไป

ชีวามันนี่มีความเป็นเด็ก ความเป็นผู้ใหญ่ และความเป็นผู้แก่
อยู่ในร่างกายฉันใดการรับเอาร่างกายอื่นก็มีอยู่ฉันนั้น ชินชนย่อมไม่หลง
ในเรื่องนั้น

พึงรู้ไว้ด้วยว่า สิ่งซึ่งแผ่ซ่านไปทั่วสากลจักรวาล ย่อมไม่มี
ความพินาศ ใคร ๆ ไม่อาจทำสิ่งไม่เสื่อมสิ้นให้พินาศไปได้

ใครนึกว่าอาตมเป็นผู้ฆ่า และคิดว่าอาตมเป็นผู้ถูกฆ่า เขา
ทั้งสองเป็นคนไม่รู้ ความจริงเขาไม่ได้ฆ่าใคร และไม่ถูกใครฆ่า

นี่ไม่เคยเกิดไม่เคยตายจะไม่เป็นอีกเมื่อเป็นมาแล้ว เพียงใน
ภพหน้าและเพียงมาแล้ว ย่อมฆ่าไม่ตายเมื่อร่างกายถูกฆ่า เหมือนคน
ถอดเครื่องนุ่งห่มเสียแล้ว สวมชุดอื่นเหมือนของใหม่ฉะนั้น ชีวามัน
นี้อาศัยร่างกายฉันนั้น ทั้งร่างกายเก่าเสียเข้าสู่ร่างกายใหม่อีก ชีวามัน
ไม่ถูกตัดถูกเผา ไม่ถูกทำให้เปียกไม่ถูกฆ่าให้แห้ง ไม่ได้ปรากฏอยู่ทั่วไป

การตะลึงอันสิ่งอยู่ในร่างกายคนนี่ ใคร ๆ ย่อมฆ่าไม่ได้ ฉะนั้น ท่านไม่ควรเศร้าโศกถึงสัตว์มีชีวิตใดเลย หากถูกฆ่าท่านจะได้ส่วยสวรรค์ได้ ถ้าหนะก็ได้ครอบครองแผ่นดิน ฉะนั้น จึงลุกขึ้นเถิด ทำความตกลงใจที่จะรบเถิด กุนติบุตร!(กุนติเป็นชื่อหนึ่งของมารดาอรชุน)

การตะ! เมื่อธรรมเสื่อมสิ้นไป อธรรมเจริญขึ้นในกาลใด อาตมาแสดงตนให้ปรากฏทุกยุค ๆ เพื่อรักษาผู้มีศรัทธาผู้มุ่งเฉพาะอาตมานั้น และบำราบทุชน

การถวายเป็นพรหม เนยเครื่องถวายพรหม ใส่ลงในไฟ ซึ่งเป็นพรหม อันผู้เป็นพรหมบูชาแล้ว พรหมแท้ ๆ ผู้ซึ่งตั้งอยู่ในกรรมเป็นพรหมจะพึงบรรลु

มีความตรัสรู้ในอาตมานั้น มีความเป็นบุคคลในอาตมานั้น แน่วแน อยู่ในอาตมานั้น และชำระบาปเสียแล้วด้วยญาณ เขาขอมไปถึงสถานอันไม่กลับมาอีก

อรชุน! อาตมาเห็นว่าพระโยคีใหญ่กว่านักพรตใหญ่กว่านักปราชญ์ และใหญ่ กว่านักปฏิบัติตามแบบ เพราะฉะนั้น ท่านจงเป็นโยคีเถิด

แม้บรรดาโยคีทั้งปวง ใครมีศรัทธาคบกับอาตมา ด้วยใจอันอยู่ภายในอาตมา ผู้นั้นอาตมาเห็นว่าเป็นยอดโยคี

ธณูชัย ! (เป็นชื่อหนึ่งของอรชุน) ไม่มีอะไรอย่างอื่นประเสริฐไปกว่าอาตมา สิ่งทั้งหลายอาศัยอยู่ในอาตมา เหมือนพวงแก้วอยู่ในสายร้อย

อาตมาเป็นกลิ่นหอมในดิน เป็นกำลังร้อนในไฟ เป็นชีวิตในสรรพสัตว์ และเป็นคบะในบำเพ็ญตบะ

อาตมาเป็นัญญา อาตมาเป็นสวธา (อาหารบุพเพตพลี)อาตมา
เป็นมนตรี อาตมาเป็นเครื่องบูชา อาตมาเป็นอักษิ อาตมาเป็นการบูชา
อาตมาเป็นบิดา เป็นมารดา เป็นธาดา (ผู้อุ้มชู)เป็นปู่ของโลกลนี้
เป็นโองการอันบริสุทธิ์ เป็นฤคเวท สามเวท ยชุรเวท

อาตมาเป็นภรรดาเป็นเจ้า เป็นพยาน เป็นที่พำนัก เป็นแดนเกิด
และแดนประลัย เป็นที่ตั้งและที่เก็บ เป็นพืชอันไม่เสื่อมเสีย

ดูกรกุทาเกศ! (ผู้ชนะความนอนหลับ เป็นอีกชื่อหนึ่งของ
อรชุน) อาตมาเป็นอาตมอันอยู่ในสรรพสัตว์ เป็นเบื้องตันท่ามกลาง
และที่สุดของสัตว์ทั้งหลายโดยแท้

ในบรรดาอาทิตย์เทพ อาตมาเป็นวิษณุ ในบรรดาสีงสุกสว่าง
อาตมาเป็นสุริยัน ในบรรดามลุตเทพ (เทวดาประจำลม)อาตมา
เป็นมจิ (พยับแดด) ในบรรดาคงดาว อาตมาเป็นดวงจันทร์
ในบรรดาเทวดา อาตมาเป็นพระอินทร์ ในบรรดาอินทรีย์ อาตมาเป็น
ใจในบรรดาคำพูด อาตมาเป็นเจตนา
ปารถ!(บุตรของนางปฤถา เป็นอีกชื่อหนึ่งของมารดาอรชุน) ใน
บรรดาปุโรหิต ท่านจงรู้เถิดว่า อาตมาเป็นพฤห์สบัติ ในบรรดานักพรต
อาตมาเป็นพระจันทร์กุมาร ในบรรดาภูเขอาตมาเป็นเมรุ ในบรรดา
ทะเลสาบ อาตมาเป็นสาคร

ในบรรดาผู้พัก อาตมาเป็นลม ในบรรดาผู้ทรงศาสตรา อาตมา
เป็นพระราม ในบรรดาปลา อาตมาเป็นมังกร ในบรรดาแม่น้ำ อาตมา
เป็นกงคา แ่นอร์ชน อาตมาเป็นพืชของสรรพสิ่ง สกลจักรวาลเว้น

!

อาตมาเสีย ย่อมมีไม่ได้

ครั้นแล้ว ท้าวอรชุน จึงทูลขอให้พระกฤษณะ สำแดงวิภูติ
(ความแพร่หลายอันศักดิ์สิทธิ์) อันเป็นทิพย์ พนะกฤษณะ บันดาล
ให้สกลจักรวาล มาชุมนุมอยู่ในพระกายของพระองค์ ท้าวอรชุนจึงมีใจ
แจ่มใสแล้ว เริ่มทำนรณรงค์ต่อไป

ลักษณะของพระพุทธศาสนา

ในท่ามกลางลัทธิศาสนาของอินเดียดังกล่าวมา พระพุทธองค์ได้
อุบัติตั้งพระพุทธศาสนาขึ้น โดยอาศัยบุคคลิกภาพอันยิ่งใหญ่ของพระองค์
พร้อมด้วยสัตตคุณอันประกอบด้วยเหตุผล ศาสนานี้จึงมีขึ้นเป็นปึกแผ่น
พระองค์มีหลักการ ๓ ข้อใหญ่คือ

๑. ทรงสั่งสอนโดยปฎิรูป เช่นการถือว่าอาบน้ในแม่น้ำคงคาล้าง
บาปได้ พระองค์แก้ไขให้ล้างบาปด้วยวิธีทำสุจริตให้เป็นทางในทวาร
ทั้งสาม

๒. ทรงสั่งสอนโดยปฎิวัติลัทธิศาสนา ในยุคนั้นเฟื่องอาตมันเป็น
ใหญ่ ทรงสั่งสอนตรงกันข้าม ถือหลักอนัตตา ซึ่งเป็นการคัดค้านพระเวท
อย่างรุนแรง

๓. ทรงสั่งสอนโดยตั้งหลักธรรมใหม่ คือหลักอริยสัจ ๔

หลักธรรมเบื้องต้น

เนื่องจากพระพุทธศาสนาสอนหลักอนัตตาโดยกำหนด สังขาร
ธรรมทั้งปวงลงในขั้น ๕ พวกจึงเรียกพระพุทธศาสนาว่า "ปัญจขันธ์-

วาที" และพระพุทธศาสนากล่าวว่า สังขารธรรมทั้งปวงเกิดดับ
ทุกขณะเป็น "ขณิกวาที" ส่วนวิสังขารธรรมนั้น พระพุทธศาสนาถือว่า
เป็นธรรมชาติล้วนๆ ไม่มีตัวตนคู่กัน

รูปันธ์

๑. มหาภูตรูป ๔ คือ ปฐวี อาโป เตโช วาโย แต่ละรูปแบบ

ออกเป็น ๔ รวมเป็น ๑๖ ประการ

ก. ลักษณะปฐวี ได้แก่สภาพแข็งแรงแงและอ่อน

ข. สัมผัสการปฐวี ได้แก่ เกสา โลมา นขา ฯลฯ

ค. อารัมมณปฐวี ได้แก่ ปฐวีกสิณของโยคาวจร ผู้เอาดิน
เป็นนิมิต

ง. สัมมตปฐวี หรือ ปกตปฐวี ได้แก่แผ่นดิน ที่สัตว์อาศัย
ในจำนวน ๔ ประการนั้น ลักษณะปฐวี จัดเป็นปรมาณ-
ปฐวีที่ประสงค์ในที่นี้

๒. ประสาทรูป ๕ รูป ได้แก่จกษุประสาท ฯลฯ

๓. โคจรรูปหรือวิสัยรูป ๗ ได้แก่ รูป สัททะ คันธะ รสะ โผฏฐัพพะ

โผฏฐัพพะแบ่งออกเป็น ๑ คือ ปฐวี เตโช วาโย ส่วน

อาโปธาตุนั้นไม่ได้นับรวมเข้าด้วย เพราะสัมผัสไม่ได้ เราถูก

น้ำรู้สึกว่ายอ่อนเป็นปฐวี ถูกน้ำรู้สึกว่ายร้อนหรือเย็นจัดเป็นเตโช

อาการที่น้ำนิ่งหรือไหลไปมาจัดเป็นวาโย

๔. ภาวรูป ๒ ได้แก่ปฐมสภาวะ อตถิภาวะ

๕. หทยรูป ๑

๖. ชีวิตรูป ๑ รูปชีวิตินทรีย์ ที่หล่อแก้วมรรูป
๗. อาหารรูป ๑ ได้แก่ กวฬการาหาร
๘. ปริจเฉทรูป คือช่องว่างของอวัยวะ เช่น ช่องหู ช่องจมูก
๙. วิญญาณรูป ๒ ได้แก่ กายวิญญาณ วิญญาณ
๑๐. วิการรูป ๓ ได้แก่ รูปสุส ลหุตตา รูปสุส กมมณุตตา
๑๑. ลักษณะรูป ๔ ได้แก่ อุจยะ สันตติ ชรตา อนิจจตา

ในบรรดารูปชั้นเหล่านี้ รูป ๒๘ ได้แก่ เป็นเหตุกะ คือไม่ประกอบด้วย โลกะ โทสะ โมหะ หรือประกอบด้วยอโลกะ อโทสะ อโมหะ ชื่อ สปีจจะยะ เพราะเกิดด้วยกรรมบ้าง จิตบ้าง อุตุบ้าง และเป็นอนารัมมณะ เพราะมีอากเสพอารมณ์ เช่น จิต หรือเจตสิก เป็นสาสวะ เป็นสังขตะ และเป็นอุปปาทัพพะ

เวทนาชั้น

เวทนาคือธรรมชาติผู้สวดยชาติผู้สวดยในอารมณ์ มีผัสสะเป็นปัจจัย เช่น อายัญจักขุมารจวยเข้าเกิดจักขุวิญญาณ ความประชุมแห่งธรรมทั้ง ๓ กองชื่อผัสสะ แล้วจึงเกิดเวทนา เช่น จักขุสัมผัสสาสุขเวทนาเป็นต้น ในพระสูตรโดยมากแสดงเวทนา คือ สุข ทุกข์ โทมนัส

เวทนาทั้ง ๕ ย่อมเป็นไปในอารมณ์ทั้ง ๖, $5 \times 6 = 30$ แบ่ง เป็นอัมมัตตคิก ๓๐ รวม ๖๐ เป็นไปในอดีตปัจจุันอนาคต กาลละ ๖๐ รวม ๑๘๐ ในบาลีที่มการทรวงแสดงถึงสามิสสุขเวทนา นีรามมิตสุขเวทนา สามิสทุกขเวทนา นีรามมิตทุกขเวทนา สามิสอทุกขม-

สุขเวทนา นิรามิสอทุกขสุขเวทนา

สามิสสุขเวทนา คือ โสมนัส อาศัยเรือน ๖ อิงามิส คือ
กามคุณ ๕ นิรามิสสุขเวทนาอาศัยเรือน ๖ อิง เนกขัมมะ ในภพายน-
วิกังคสูตร ทรงแสดงโสมนัส เพราะประสบอารมณ์ ๖ มี รูปารมณ์ซึ่ง
น่าใคร่ น่าพอใจ หรือความนึกอารมณ์ที่เคยเสพมาแล้ว เรียกว่า
เคหสิตโสมนัส ส่วนโสมนัสที่เกิด เพราะอารมณ์ ๖ ไม่เที่ยวแปรปวน
เป็นธรรมดา เรียกว่า เคหสิตโสมนัส คือโสมนัสที่เกิดเพราะมิได้เสพ
อารมณ์ ซึ่งน่าพอใจ หรือการนุกอารมณ์ที่ยังไม่เคยเสพ

ส่วนที่สามารถกำหนดรู้อารมณ์แม้ที่ยังไม่เคยเสพทั้งอดีต ปัจจุบัน
ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ เกิดปรารถนาใคร่จะพ้นไป เรียกว่า เนกขัมมสิตโสมนัส

ส่วนมาก

อุเบกขาน่าจะเป็นเรื่องของจิต ตามศัพท์แปลว่า ความเข้าไป
เพ่งของจิต

ในนิเทศแห่งมหาสติปัฏฐานสูตร ทรงแสดง อทุกขมสุข ว่า
เวทนา เวทยมาโน อทุกขมสุข เวทนา เวทยามีติ ปชานาติ แสดงว่า
อทุกขมสุข เป็นเวทนาชนิด แต่ในพรหมวิหาร มีคำว่า อุเบกขา-
สทกเตน เจตนา ไม่ตรัสว่า อทุกขมสุขสทกเตน เจตนา หรือผู้ที่ได้
จตุคณาน ตรัสไว้ว่า สุขุสุ จ ปหานา ทุกขุสุ จ ปหานา ปุพเพวา
โสมนสสุ โทมนสฺสานํ อฏฐังคมา อทุกขมสุขํ อุเบกขาสติปริสุทฺธิ

.

จตุตถิ ฌานํ อุปสมปชช วิหริติ เพราะละสุขและทุกข์ได้ด้วย และเพราะ
โสมนัส โทมนัสดับไปก่อนเที่ยวยอมเข้าถึงจตุตถฌาน อันไม่ทุกข์ไม่สุข
มีความบริสุทธิ์ด้วยสติและอุเบกขาแล้วอยู่

อนึ่งในโพชฌงค์ ๘ ผู้ปฏิบัติสมบูรณ์ตามโพชฌงค์ ย่อมต้องมี
จิตเป็นอุเบกขา เพ่งตามอารมณ์ที่เกิด เรียกว่า อุเบกขาสัมโพชฌงค์
อนึ่งพระอรหันต์ท่านเห็นรูปด้วยตา แล้วไม่ยินดียินร้ายในสุขเวทนา
ทุกขเวทนา และรู้เท่าทันในอทุกขมสุขเวทนา แต่พระอรรคณาจารย์
ท่านเรียกอุเบกขาเวทนา น่าจะเป็นการขอยืมใช้กรรมัง หรือเป็นการ
เรียกอนุโลม

ในบาลีมัชฌิมนิกาย ทรงแสดงว่า สุขเวทนาคงเป็นสุขเพราะ
สุขอยู่ เป็นทุกข์เพราะแปรไป ทุกขเวทนาคงเป็นทุกข์เพราะทรงอยู่
กลายเป็นสุขเพราะแปรไป อทุกขมสุขเวทนา เป็นสุขเพราะรู้ชอบ เป็น
ทุกข์เพราะรู้ไม่ชอบ สุขเวทนามีระคะเป็นอนุสัย ทุกขเวทนามีปฏิกะ
เป็นอนุสัย อทุกขมสุขเวทนา มีวิขาเป็นอนุสัย

สัญญาขันธ

สัญญาได้แก่ธรรมชาติหมายจำ คือจำในรูป รส กลิ่น เสียง
สัมผัส ธรรมารมณ์ ที่เรียกว่า รูปสัญญา ฯลฯ ธรรมสัญญา

สังขารขันธ

คำว่าสังขารนั้นเป็นศัพท์กว้างมาก ในบทว่า สพเพ สงฺขารา
อนิจฺจา ท่านหมายเอารูปธรรมนามธรรมทั้งหมด ที่เกิดจากเหตุปัจจัย

ส่วนสังขารในขั้น ๕ ความแคลงมา ได้แก่สังขารเจตสิก ซึ่งมีลักษณะ
ดังบทว่า

เอกุปฺปาทนิโรธา จ เอการมฺมณฺวตฺตูกา

เจโตยฺยตฺตา ทวิปญฺญาส ฐมฺมา เจตสิกการ มตา

ธรรม ๕๒ นั้น ซึ่งเกิดพร้อมกับจิต ดับพร้อมกัน มีอารมณ์และวัตถุ

อันเดียวกับจิต พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เจตสิกธรรม

เจตสิก ๕๒ นั้น แบ่งเป็นอัญญสมานาเจตสิก ๑๓ อกุสลเจตสิก

๑๔ โสภณเจตสิก ๒๕ ในอัญญสมานาเจตสิก ยังแบ่งออกอีกสองหมวด

คือ สัพพจิตตสาธารณ ๗ ปกิณณกะ ๖

๑. สัพพจิตตสาธารณ ๗ นั้น ได้แก่ ผัสสะ เวทนา สัญญา

เจตนา เอกัคคตา ชีวิตินทริย มนสิการ

๒. ปกิณณกะ ๖ ได้แก่ วิตก วิचार อธิโมกข์ วิระยะ ปิตี ถันทะ

๓. อกุสลเจตสิก ๑๔ ได้แก่ โมหะ อหิริกะ อโนตตปปะ

อุทธัจจะ โลภะ ทิฏฐิ โทสะ มานะ อีสา มัถริยะ

กุกกุจจะ ถีนะ มিতระ วิกกิจฉา

โสภณเจตสิก ๒๕ แบ่งออกเป็น ๓ หมวด คือ โสภณสาธารณ

๑๕ วิรตเจตสิก ๓ อัปปมัญญาเจตสิก ๒ ปญญา๑

๑. โสภณจิตตสาธารณ ๑๕ ได้แก่ สัทธา สติ หิริ โอตตปปะ

ฮโลภะ อโทสะ ตัตรมฺมฉตฺตา กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหฺตฺตา

จิตตลหฺตฺตา กายมฺหฺตฺตา จิตตมฺหฺตฺตา กายกัมมัญญตา จิตตกัมมัญญตา

กายปาคุญญตา จิตตปาคุญญตา กายชุกตา จิตตชุกตา (คำว่ากายใน

ที่นี้ไม่ใช่ร่างกาย หมายเอาเวทนา สัญญา สังขาร)

๒. อัปป์มัญญาเจตสิก ได้ กรุณา และมฤตา

วิญญานขันธ

วิญญานคือธาตุรู้จิต มีไวพจน์ หลายอย่าง ยี่ จิตต์ มโน มานสิ
ปณฺหาริ มนายติ มนินฺทรยํ วิญญานกฺขนฺโร ตชฺช มโน-
วิญญานธาตฺว อิทํ จิตฺตํ แบ่งออกเป็นกามาวจรจิต รูปาวจรจิต อรูปา-
วจรจิต และโลกุตตรจิต

กามาวจรจิตมี ๕๔ ดวง คือ อกุศลจิต ๑๒ อเหตุกจิต ๑๘

กามาวจรโสภณจิต ๒๔

อกุศลจิต ๑๒ (โลภมูล ๘ โทสมูล ๒ โมหมูล ๒)

๑. โสมนัสสสหคํ ทิฏฐิกตสมุปยุตฺตํ อสงฺขารกํ สสงฺขาริกํ
หมายความว่า พร้อมกันโสมนัสเวทนา จิตประกอบด้วยทิฏฐิ ปราศจาก
เครื่องเร้งเร้าดวง ๑ มีเครื่องเร้งเร้าอีกดวง ๑

๒. โสมนัสสสหคํ ทณฺฐคตวิปฺยุตฺตํ อสงฺขาริกํ สสงฺขาริกํ
จิตพร้อมด้วยโสมนัส ไม่ประกอบด้วยทิฏฐิปราศจากเครื่องเร้งเร้าดวง ๑
มีเครื่องเร้งเร้าดวง ๑

๓. อุเปกฺขาสหคํ ทิฏฐิกตสมุปยุตฺตํ อสงฺขารกํ ๑ สสงฺขาริกํ ๑
จิตพร้อมด้วยอุเบกขาประกอบด้วยทิฏฐิ ไม่มีเครื่องเร้งเร้า ๑ มีเครื่อง
เร้งเร้า ๑

๔. อุเปกฺขาสหคํ ทิฏฐิกตวิปฺยุตฺตํ อสงฺขาริกํ ๑ สสงฺขาริกํ ๑

จิตพร้อมด้วยอุเบกขาไม่ประกอบด้วยทัญญู ไม่เครื่องเร่งราว ๑ มีเครื่องเร่งราว

โลกมูลจิตทั้ง ๘ ดวงนี้ โดยองค์ธรรมได้แก่ โลกะ ทัญญู มานะ จิตใดประกอบด้วยมิจา ทัญญูกถาวคือ สัสสตทัญญูบ้าง อุจเจท- ทัญญูบ้าง ย่อมได้แก่ทัญญูเจตสิกในสังขารนั่นเอง หากไม่ประกอบด้วยทัญญู ย่อมได้แก่มานเจตสิก ทัญญูย่อมประหารได้ในชั้นโสดา มาน- เจตสิกย่อมประหารได้ในชั้นอรหนต์

โทสมูลจิต ๒

อุปกุขาสหคัม วิจิกิจาสมุပ္ပตฺตํ ดวง ๑

อุปกุขาสหคัม อุทฺทจฺจสมุပ္ပตฺตํ ดวง ๑

อกุสลมูลทั้ง ๓ ถ้าปรับเข้ากับ อกุสลกรรมบถ ๑๐ ได้ดังนี้

กาเมสุมิฉาจาร อภิขณา มิจา ทัญญู มีโลกะเป็นมูล ปาณาติบาต

ผรุสวาท พยายาท มิโทสะเป็นมูล อทินนาทาน มุสาวาท ปิสุณวาจา

สัมผัปปลาปะ มิโทสะและโลกะเป็นมูลระคนกัน อกุสลกรรมบถทั้ง ๑๐

ชื่อว่ามีโมหะเป็นมูล

อญฺฐา โลกมฺูลานิ โทสมฺูลานิ โทสมฺูลานิ จ ทวฺธา โมหฺมฺูลานิ จ เทวฺติ

ทวาทสา กุสลา สิญฺ

อเหตุกจิต ๑๘ ดวง

อเหตุกะตรงกันข้าม กับ สเหตุกะ คือปราศจากเหตุ มีโลโก
โทโส โมโห หรือ อโลโก อโทโส อโมโห เป็นวิบากชาติ แบ่ง
เป็น หมวด คือ อเหตุกะอกุศลวิบากจิต ๗ ดวง อเหตุกะกุศลวิบาก
๘ ดวง อเหตุกิริยา ๓ รวม ๑๘

อเหตุกอกุศลวิบากจิต ๗ ดวง

๑. อุปเพกขาสหคต จกขุวิญญาณ
๒. อุปเพกขาสหคต โสตวิญญาณ
๓. อุปเพกขาสหคต ฆานวิญญาณ
๔. อุปเพกขาสหคต ชิวหาวิญญาณ
๕. ทุกขสหคต กายวิญญาณ
๖. อุปเพกขาสหคต สมပ္พจุณฺณ
๗. อุปเพกขาสหคต สนฺติริณ

ในที่นี้ปัญหาว่า ไฉนกายวิญญาณจึงสหคตกับทุกข ผิดกับ
วิญญาณทั้ง ๔ ข้างวสันแล้ว แก้วว่าโณฐัพพารมณเป็นของรุนแรง คือ
ความเย็นร้อน อ่อนแข็ง อันอิงอาศัยรูปคือปฐวี อาโป เตโช วาโย
มหาภูตรูปกระทบกับกายประสาทจึงหวนไหวมาก ให้ผลคือความทุกข
เกิดขึ้นในอกุศลเหตุกวิบากนี้ ส่วนวิญญาณ ๔ เบื้องต้นรับอารมณ์ซึ่งเป็น
อุปาทายรูปเท่านั้น อุปาทายรูปกระทบอุปาทายรูปเหมือนสำลีกระทบ
สำลี อนึ่งคำว่า ปฏิจันนจิต หมายถึง จิตรับรู้อารมณ์จากปัญญาน

โดยตรงแล้วได้แก่นโนชาตุนั่นเอง ส่วนสันตிரณจิต มีหน้าที่พิจารณา
ได้ส่วนอารมณ์ต่อจากปฏิจันนจิต เพราะฉะนั้นจึงสงเคราะห์เป็นมโน-
วิญญาณธาตุ สมดังคำกล่าว "จกขุวิญญาณทึน อนนตฺร รูปาทิวินา
นนลกฺขณา มโนชาตุ" แปลว่า สัมปฏิจันนจิต ซึ่งเรียกว่ามโนชาตุ
มีลักษณะอารมณ์ที่ล่วงไป อันมีรูปารมณ์เป็นต้น (จากวิสุทธิมรรค)
ที่เรียกว่ามหากุศลจิตนั้น เพราะมีอารมณ์สาธารณทั่วไปใน ๓๐ ภูมิ
ยกเว้น อสัณฺญาสัตตา ทั้งเกิดได้ในอารมณ์ทั้ง ๖ มี รูปารมณ์เป็นต้น ตั้ง
บนวัตถุ ๑๐ คือ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ มหากุศล ๘ X บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ =
๘๐ อารมณ์ ๖ เท่ากับ ๔๘๐ X อธิปัตติ ๔=๑๙๒๐ X กรรม ๓ =
๕๗๖๐ X หินะ มัชฌิมะ ปณีตะ ๓ = ๑๗๒๘๐ อารมณ์

มหากุศลจิต ๘

โสมนัสสสหคํ	ญาณสมบุตฺตํ	อสงฺขาริกํ	๑	สสงฺขาริกํ	๑
โสมนัสสสหคํ	ญาณวิปฺปยุตฺตํ	อสงฺขาริกํ	๑	สสงฺขาริกํ	๑
อุเปกฺขาสหคํ	ญาณสมบุตฺตํ	อสงฺขาริกํ	๑	สสงฺขาริกํ	๑
อุเปกฺขาสหคํ	ญาณวิปฺปยุตฺตํ	อสงฺขาริกํ	๑	สสงฺขาริกํ	๑

มหาวิบากจิตมี ๘ มหากิริยาจิตก็มี ๘ โดยองค์ธรรมเหมือนกัน

มหากุศล ๘ นั้น และมหากุศลเป็นผู้ปรุงแต่งภพชาติ มหาวิบากเป็นผู้
เสวยผล เสวยชาติ เสวยกรรม ทั้งสองนี้

ปุถุชน และ เสนพุคคฺล มีเฉพาะจีณาสพเจ้าเท่านั้น มหากุศล-

บริบูรณ์ด้วยอายุวรรณสุขะพละ สามารถทำงานและมรรคผลให้เกิดขึ้น
ได้ ส่วนมหากุศลที่เป็นญาณวิปยุต เรียก ทวเหตุกะ คือ อโล อโทโส
เท่านั้น ข่อมอำนาจวิบากให้เกิดในกรรมสุคติภูมิเหมือนกัน แต่ไม่ทำ
ญาณและมรรคผลสำเร็จได้

รูปาวจรกุสลจิต ๕

๑. วิตกุกิจารปีตีสุเขกุกคตา สหิตํ ปฐมณานกุสลจิตตํ
๒. วิจารณ์ปีตีสุเขกุกคตา สหิตํ ทุตติยณานกุสลจิตตํ
๓. ปีตีสุเขกุกคตา สหิตํ ตติยณานกุสลจิตตํ
๔. สุเขกุกคตา สหิตํ จตุตถณานกุสลจิตตํ
๕. อุเปกุกคตา สหิตํ ปญจมนานกุสลจิตตํ

ในที่นี้เป็นฉานปัญจกนัย ซึ่งปรากฏในอภิธรรม ส่วนจตุกนัย
ปรากฏในพระสูตรเป็นส่วนใหญ่ รูปาวจรวิบาก และ ปาวจรกิริยา ก็มี
องค์ธรรมเหมือนกับรูปาวจรกุศล รวม ๑๕ ดวง

องค์ฉานในรูปาวจรกุศลนั้น คือเจตสิก ๕ ดวงนั่นเอง คือ
วิตกเจตสิก ข่อมประหารถินมิทระ วิจารณ์เจตสิกประหารวิจิกิจจา ปีติ
เจตสิกประหารพยาบาท สุขจิตสิกประหารอุทัจจกุกกัจจะ เอกคคตา
เจตสิกประหารกามฉันทะ โดยวัตถุที่ตั้งแล้ว คือกรรมฐาน ๒๖ มี
กสิณ ๑๐ อสุกะ อานาปานสติ ๑ กานคตาสติ ๑ พรหมวิหาร ๔
โดยทวารได้แก่มนทวารอย่างเดียว รปัสจกิริยาข่อมมีแก่พระชินา-
สพเจ้า

อรุปาวจรกุสลจิต ๔

๑. อากาสนัญญาตนกุสลจิตต์
๒. วิญญูณัญญาตนกุสลจิตต์
๓. อากิญจัญญาตนกุสลจิตต์
๔. เนวสณฺณานาสณฺญาตนกุสลจิตต์

อรุาจรวิบาก ๔ อรุปาวจร ๔ กิริยา รวม รวม ๑๒ โลกุตตรจิต คือ
มรรค ๔ ผล ๔ รวม ๘ ดวง โดยสังเขปนัย ถ้าเอามรรค ๔X ปัญจมาน
๕ ได้ ๒๐ ดวง ผล ๔X ปัญจมานทั้ง ๕ ได้ ๒๐ ดวง โลกุตตรจิต
ก็มี ๔๐ โดยวิถถารนัย

สรุปวิญญานชั้น

โดยสังเขปนัย จิตเป็นกุสล ๑๒ ดวง เป็นกุสล ๒๑ ดวง
เป็นวิบาก ๓๖ ดวง เป็นกิริยา ๒๐ ดวง รวมเป็น ๘๕ ดวง โดย
วิถถารนัย กามาวจรจิต ๕๔ ดวง รูปาวจรจิต ๑๕ อรุปาวจรจิต ๑๒
ดวง โลกุตตรจิต ๔๐ รวม ๑๒๑ ดวง

พุทธมติ

ถ้าจะเทียบชีวิตประวัติของศาสนาใหญ่ ๆ ในโลกคือ พระพุทธองค์
เยซู และ มุฮัมมัด จะเห็นข้อแตกต่างในสิ่งแวดล้อมและสถานการณ์
ของศาสดาทั้งสาม ดังนี้

๑. เเยซูและมุฮัมมัด มีกำเนิดในชนชาติเร่ร่อน พเนจรตาม
ทะเลทราย มิได้มีความลึกซึ้งอะไรต้องต่อสู้กับความอดอยากและภัย

ธรรมชาติ เรียกว่า เกิดในชาติด้วยพัฒนา จะพูดจะสอนอย่างไร
ก็มีแต่คนคอยเชื่อ โดยไม่ต้องใช้มันสมองของตนเอง ตรงกันข้าม
กับพุทธองค์ ซึ่งถือประสูติในประเทศรุ่งเรืองด้วยอารยธรรม มั่งคั่ง
ไปด้วยนักปราชญ์นักคิด พร้อมทั้งจะได้แย้งหักล้างคำสั่งสอนของศาสนา
ซึ่งถ้าไม่จริงก็อยู่ไม่ได้

๒. ทั้งเยซู และมุฮัมมัด มีปมด้วยในชีวิตเช่น เยชูปมด้อย
ในเรื่องมารดา คือ นางมาเรีย ตั้งครรภ์เองโดยที่โยเซฟ ผู้เป็นบิดา
มิได้เคยอยู่ร่วมกับนางมาเรียมาก่อนเลย สามิภรรยาผู้นี้สมรสกันแต่ใน
นามปมด้อยของเยชูคือลูกซึ่งพ่อไม่ยอมรับ และชาวบ้านประณามว่า
เป็นลูกชู้ ปมด้วยข้อนี้ทำให้เยชูทะเลาะเถียงกันตั้งตนเป็นบุตรพระเจ้าเพื่อ
กลบเกลื่อน ตั้งตนเป็นผู้ไถ่บาปมนุษย์ เพื่อลบล้างข้อครหาของชาวบ้าน
ซึ่งเป็นทางนำเยชูไปสู่ความตายในที่สุด ส่วนมุฮัมมัดนั้นมีชีวิตอยากจน ถือ
อาชีพนำกองสินค้าร้อนเร่ไปต่างเมือง มาสบายเมื่อได้แม่หม้ายเศรฐ์นี้
เป็นภรรยาทำให้เขามีความทะเลาะเถียงกัน ลบล้างปมด้อยในชีวิตด้วยการ
ตั้งตนเป็นศาสดาพยากรณ์ พร้อมทั้งดำเนินวิเทศบาปทางการเมืองควบ
คู่กัน เป็นเหตุให้ได้เป็นกษัตริย์ในที่สุดแห่งชีวิต พุดง่าย ๆ ก็คือศาสดา
สองคนนี้ล้วนมีเบื้องหลังของชีวิตไม่บริสุทธิ์ เมื่อเปรียบกับพระพุทธองค์
ซึ่งมีชาติสกุลอันสูงยิ่ง แม้แต่พวกพราหมณ์เจ้ายศทั้งหลาย ก็ได้ถือเอาชาติ
สกุลของพระองค์มาบงกชองเช่น คำของพราหมณ์บริษัทของพราหมณ์
โสณทัณฑะ ทัดทานอาจารย์ของตนมิให้ไปเฝ้าพระพุทธองค์โดยยกชาติ
ตระกูลของโสณทัณฑะพราหมณ์ขึ้นอ้าง ความว่า ประชาชนในชมพูทวีป

ย่อมรู้ได้ว่า ท่านโศณทัณฑะนั้นเป็นผู้บริสุทธิทั้งวงศ์ฝ่ายบิดา สืบขึ้นไปเจ็ดชั่วโคตร แม้ข้อนี้ท่านโศณทัณฑะจึงไม่บังควรไปเฝ้าพระสมณโคดมก่อน พระสมณโคดมต่างมากควรมาหาท่านโศณทัณฑะ

โศณทัณฑพราหมณ์ ตอบว่า อาวุโสทั้งหลาย พระสมณโคดม นั้นทรงเป็นโคดมโดยโคตร สากยะโดยสกุล ทรงประสูติจากพระบิดาและพระมารดา ซึ่งบริสุทธิ แม้นับถอยหลังขึ้นไปเจ็ดชั่วโคตรหรือยิ่งกว่านั้น ดังนั้นจึงเป็นการสมควรที่เราจะเป็นฝ่ายเฝ้าพระสมณโคดม นอกจากชาติตระกูลของพระพุทธองค์ไม่มีปมด้อยใด ๆ แล้ว ชีวิตส่วนพระองค์ ในครอบครัวในหมู่ญาติวงศ์ เศรษฐกิจของพระองค์ ปัญหาทางการเมืองในรัฐของพระองค์ ก็เป็นไปโดยเรียบร้อยหาไม่มีข้อบกพร่องร้าวรานอย่างไรไม่ การออกมหาภิเนษกรมณ์ของพระองค์ จึงมิใช่เพราะปมด้อยเป็นต้นเหตุให้ทะเยอทะยาน แปลว่า ทรงมีอะไร อย่างสมบูรณ์ พูนสุขมาแล้ว แต่กลับทรงสละเสีย ผิดกับเยซูหรือมุฮัมมัด ซึ่งเป็นคนไม่มีอะไร ๆ มาก่อน แม้แต่ชื่อเสียงเกียรติยศ เกียรติคุณ การตั้งตนเป็นศาสดา จึงเท่ากับเป็นสะพานให้บุคคลทั้งสองนี้ข้ามไปสู่ความเป็นผู้อะไร ๆ ที่ตนไม่มี

๓. ว่ากันโดยส่วนอุดมคติของศาสดาทั้งเยซูและมุฮัมมัดจำเป็นต้องอ้างพระเจ้าตั้งตนเป็นนักไถ่บาป เพื่อเป็นการหาเสียงเรียกร้องความนับถือจากประชาชน ใครไม่นับถือก็เกณฑ์ให้ตกนรก เช่นในศาสนาคริสต์สอนว่า ใครก็ตามแม้จะมีความดีสักเท่าไร แต่มีความผิดอยู่ข้อเดียวคือไม่นับถือพระเจ้า เพียงเท่านั้น ก็ขึ้นสวรรค์มิได้ต้องตก

นรก ใครก็ตามแม้ทำชั่วสักเพียงใด ถ้ามีความรักดีในพระเจ้าประจบ
ประเจ๋งท่านไว้ พระเจ้าจะยกบาปให้หมดขึ้นสวรรค์ได้

ในศาสนามุฮัมมัด ถึงกับพระเจ้าสร้างขุมนรกต่าง ๆ ไว้มหาพวก
นอกศาสนา ขุมหนึ่งเผาพวกพราหมณ์ ขุมหนึ่งเผาพวกยิว ขุมหนึ่ง
เผาพวกคริสเตียน ขุมหนึ่งเผาพวกศาสนาปาร์ซี (แต่พระเจ้าลี้มสร้าง
สำหรับพวกชาวพุทธ) เรียกว่าเขามีได้ตัดสินใจคิดความชั่วคน ด้วยการ
กระทำของบุคคลเป็นสำคัญ แต่ถือเอาการประจบประเจ๋งพระเจ้าเป็น
สำคัญ ผิดกับพุทธศาสนา พระพุทธองค์มิได้มีเจตนา หรือใครอยากได้
บริษัทยศบริวารมาก ๆ แม้เมื่อตรัสรู้ใหม่ ๆ ก็มีอริยาศัยไน้มไปเพื่อวิเวก
ไม่ต้องการเสด็จสู่สังคม หากเพราะพระมหากษัตริย์ได้บำเพ็ญพุทธกิจ
ต่อมาพระองค์ได้รับสั่งไว้ว่า คุณกริกขุ พรหมจรรย์นี้เราประพฤติมิใช่
เพื่อเรียกร้องคนให้มานับถือ มิใช่เพื่อตั้งตนเป็นเจ้าลัทธิ แก้ปัญหา
อย่างนั้นอย่างนี้ มิใช่เพื่อลากสักการะ ที่แท้พรหมจรรย์นี้เราประพฤติมิใช่
เพื่อสังวร เพื่อปหานะ เพื่อวิราคะ เพื่อนิโรธ เพื่อนิพพานเป็นที่สุด

๔. ในชีวประวัติเยซูต้องตายเพราะศัตรู แม้จะมีสาวกมากก็
ไม่มีใครยอมช่วยเยซู แม้เพียงเป็นพยานให้ในศาล ส่วนมุฮัมมัดนั้น
ฉลาดกว่าเยซูหน่อย คือตั้งกองทัพพิทักษ์ชีวิตขึ้น ผิดกับพระพุท
ธองค์ แม้จะทรงประสบศัตรู ก็ไม่ปรารถนาการป้องกันจากใด ที่สุด
จนพระอนันท์จะยอมตายแทน ในคราวผจญช้างนาฬาคีรี ก็ทรงขับออก
ไปเสีย ภิกษุสงฆ์จะตั้งกองระวังยามป้องกันพระองค์ ก็ตรัสให้ยุบเลิก

ไปเสีย ทรงเอาชนะศัตรูทุกรายโดยธรรมส่วนพระองค์ไม่เรียกร้องใคร
มาป้องกัน

๕. แม้ในปัจฉิมวาระแห่งชีวิต เยชูกตริ่งกางเขนตายอย่าง
ทรมาณสาหัส ส่วนมุฮัมมัดอาศัยกองทัพที่ยุบพุ่งเบียดเบียนผู้อื่นซึ่ง
ความเป็นใหญ่ด้วยอำนาจ ตายอย่างฐานะกษัตริย์ ผิดกับพระพุทธองค์
ซึ่งดับขันธอย่างผู้บำเพ็ญสันติสุขให้แก่สังคมเต็มเปี่ยมแล้ว สิ้นพระชนม์
จากไปในท่ามกลางความเสียดาอาวรณ์ของประชาชน เป็นการตายดี
ไม่ก่อความลำบากเดือดร้อนให้ใคร

๖. ว่ากันโดยหมู่สาวกของศาสดาต่าง ๆ สาวกของเยซู หรือ
มุฮัมมัด ล้วนเป็นคนไร้การศึกษา สาวกเยซูส่วนมากเป็นชาวประมง
กุลี ทาส สาวกของมุฮัมมัดส่วนมากเป็นคนพเนจรร้อนรุ่มในทะเลทราย
จะหานักปราชญ์สักคนก็ยาก ไม่มีเอาเสียเลย ผิดกับพระพุทธองค์ สาวก
ของพระองค์ส่วนใหญ่เป็นผู้มีการศึกษาคดีแล้ว เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เจ้า
ลัทธิ ชนิดที่ชำนาญสมองของตนเองเป็น ไม่หลงเชื่อใครง่าย ๆ

เพราะฉะนั้น จากหลัก ๖ ประการนี้ พุทธมติจึงได้เกิดขึ้นทำ
ความสว่างให้กับโลก ผิดกับมติของศาสดาสองคนนั้น ซึ่งมีแต่เรื่องความ
รักดีในพระเจ้าอย่างเดียว

โลกทัศน์ของพระพุทธศาสนา

ศาสนาฝ่ายเทวนิยม สอนตรงกันหมดว่า โลกนี้เป็นประติรูปธรรม
ของพระเจ้า มีแต่พระพุทธศาสนากับศาสนาเซนปฏิเสธในเรื่องนี้ ใน

พุทธมติดีถือว่า โลกเกิดจากวิวัฒนาการของเหตุปัจจัยหลายอย่าง หลาย
 ประการ ซึ่งตรงกับความรู้วิทยาศาสตร์ แต่ความหมายในเรื่องของโลก
 ในพุทธมติแบ่งออกละเอียดกว่าทางวิทยาศาสตร์ คือทางวิทยาศาสตร์
 สอนแต่ในเรื่องโลกวัตถุหรือโอกาสโลกในพุทธมตินั้นเองแต่พุทธมต
 แบ่งโลกออกเป็นวัตถุฝ่ายหนึ่งนามธรรมฝ่ายหนึ่ง และให้คำจำกัดความ
 ชนิดที่นักวิทยาศาสตร์ก็คาดไม่ถึง เพราะเข้ากับหลักวิทยาศาสตร์ คือ
 พระองค์ทรงตรัสว่า "ลหุขตติ โลโก ธรรมชาติใดจับหายย่อยยับไปได้
 ชื่อโลก " พระพุทธองค์เป็นบุคคลคนแรกในโลกที่ตรัสว่า "โลกกลม"
 ก่อนหน้าการพิสูจน์ของวิทยาศาสตร์สองพันกว่าปี ปรากฏโรนาค-
 สถานในบาล สังขารุปัตติสูตร ตรัสถึงการพิจารณาโลกทั้งปวง มีอุปมา
 เหมือนเพ่งผลมะขามป้อมในฝ่ามือ นั่นคือตรัสว่า โลกมีฐานกลม
 นั่นเอง นอกจากนี้แล้ว พุทธมตียังกล่าวว่าโลกหมุนรอบตัวเอง มี
 ระบบสุริยจักรวาลประกอบด้วยโลกใหญ่น้อยทรงให้สำนวนว่า ทสสหัสสุสี
 โลกธาตุ มหาสหัสสุสี โลกธาตุ จุลลสหัสสุสี โลกธาตุ ซึ่งพุทธ-
 ปริชาxonี้ ทำให้นักดาราศาสตร์ตกตะลึง เพราะไม่คาดฝันว่ามนุษย์
 เมื่อสองพันกว่าปี จะรู้เรื่องโลกอื่น ๆ ในระบบสุริยจักรวาลอื่น ๆ โดย
 ปราศจากเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ใด ๆ ทั้งสิ้น นอกจากนี้พระศาสดา
 ยังตรัสเสมอว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เบื้องต้นของสังขารนี้ไม่ปรากฏ
 (น ปุพฺพโกติ) เพราะเหตุสังขารคือโลกทั้งปวงเกิดแล้วแตกไปแล้วเกิด
 อีก ซ้ำซากอยู่เนิบครั้งไม่ถ้วน ซึ่งตรงกับวิทยาศาสตร์อีก มีพุทธพจน์
 ว่า มีสมัยหนึ่งเมื่อคัลลภุมนเวียนไปแล้ว สลายตัวกลายเป็นกลุ่มเพลิง

จนกลุ่มเพลิงนั้นเย็นตัวลง แล้วค่อย ๆ กลายเป็นของแข็งตามลำดับ
ครั้นแล้วจึงมีสิ่งมีชีวิตเกิดขึ้น (คู่อคฺคณฺณสูตรในทีฆนิกาย) วิวัฒนาการ
ของโลกในพุทธศาสนาจึงตรงกับวิทยาศาสตร์ทุกกรณี เพราะฉะนั้น
ในเรื่องโลกทัศน์ทางพุทธศาสนาจึงไม่หนักใจ เมื่อความเจริญของ
วิทยาศาสตร์ปรากฏขึ้น กลับกลับไปว่าวิทยาศาสตร์ก้าวหน้าไม่ทันพุทธ
ศาสนาเสียด้วยซ้ำ ผิดกับศาสนาคริสต์และศาสนาประเภทพระเจ้า
สร้างโลกทั้งหลาย พวกเขาคือดื้อเพราะความเจริญของวิทยาศาสตร์ใน
เรื่องนี้ขัดแย้งกัน ในยุโรปสมัยกลาง ใครบังอาจกล่าวว่าโลกกลมหรือ
โลกเกิดจากวิวัฒนาการ ต้องพวกราชหลวงเอาตัวขึ้นศาล ซึ่งตั้งขึ้น
เป็นพิเศษ สำหรับลงโทษพวกที่เห็นขัดแย้งกับภิกษุเอาตัวไปเผาทั้งเป็น
ตายราว ๓๐,๐๐๐ คน

เมื่อเป็นเช่นนี้ พวกนักเผยศาสนาเทวนิยม มักจะตั้งปัญหา
ถามพวกไม่เชื่อพระเจ้าว่า ธรรมดาบ้านก็ต้องมีช่างสร้าง โต๊ะก็ต้องมี
ช่างมาต่อ ทำไมโลกนี้จะเกิดขึ้นได้เอง เมื่อไม่มีพระเจ้าสร้างได้หรือ
วิธีตอบ วิธีการตอบปัญหาในพระพุทธศาสนา พระศาสดาทรงจำแนก
ไว้ ๔ วิธี และทรงใช้ในการตอบได้พวกเจ้าลัทธิมาแล้ว คือ

๑. วิชชพยากรณ์ คือ ตอบเผยประเด็น
๒. เอกังสพยากรณ์ คือ ตอบขึ้นกระต่ายขาเดียว
๓. ปฏิปุจฉาพยากรณ์ คือ ตอบสอกลกลับ
๔. ฐปนียพยากรณ์ คือ ยกเลิกปัญหาไม่ตอบ

ในปัญหาข้อหนึ่ง เราต้องใช้ปัญญาพยากรณ์ คือ เราย้อน
ความกะเขาว่า เหตุผลของท่านน่าฟังมาก บ้านจะเกิดขึ้นก็ต้องมีนาย
ช่างผู้สร้างบ้าน แต่คราวนี้ไหน ท่านจึงไม่ใช่เหตุผลข้อนี้กับพระเจ้าของ
ท่านบ้างว่า พระเจ้าใครสร้าง? ท่านสิ จะให้ผู้อื่นรับว่า ผลมาแต่เหตุ
แต่ครั้นถึงพระเจ้าของท่าน ท่านกลับว่า ท่านไม่มีเหตุ ท่านเกิดเอง
มิเป็นการเอาแต่ได้ฝ่ายเดียวหรือ ?

ปรวาทีแย้งว่า ถ้าเช่นนั้นในพุทธศาสนาของท่าน โลกนี้เกิด
จากอะไร ?

เกิดจากวิวัฒนาการ

เราต้องการปฐมเหตุ (ปรวาทีแย้ง)

ท่านจะเอาอะไรมาชี้ขาดว่าสิ่งนี้เป็นปฐมเหตุ ในสมัยก่อนเมื่อ
ความรู้ของมนุษย์จำกัด เห็นฝนตกก็นึกว่าพญานาคเป็นปฐมเหตุบันดาล
แต่ครั้นต่อมา ความรู้เจริญขึ้น เรื่องพญานาคกลายเป็นนิยาย นึกว่า
ฝนเป็นปฐมเหตุเอง สิ่งใดเป็นเหตุไม่ว่าจะเป็นปฐมหรือไม่ปฐม ย่อม
บังคับว่าสิ่งนั้นต้องเป็นผลของอีกส่วนหนึ่ง เช่นฝนเป็นเหตุของแม่น้ำ แต่แล้ว
ฝนก็เป็นเหตุของไอน้ำ ไอน้ำเป็นเหตุของฝน แต่แล้วก็เป็นผลของน้ำ
อีก วนเวียนกันเช่นนี้ ปฐมเหตุจึงมีไม่ได้ แต่จะก็เป็นเพราะวุฒิ
ปัญญาของท่านผู้ถือ มิแค่ว่าขึ้นต้นเพียงเหตุผลขั้นใดขั้นหนึ่ง ยังสาว
หาเหตุผลลึกซึ้งลงไปไม่ได้ เลยทักท้วงว่า นี่เป็นปฐมเหตุ อีกประการ
หนึ่ง สมมติว่า มีพระเจ้าสร้างโลกจริง ก็พระเจ้าองค์ไหนเล่าเป็นผู้สร้าง
เพราะศาสนาที่มีพระเจ้าทั้งหลายต่างก็อ้างว่า พระเจ้าของตนเที่ยงแท้

เป็นผู้สร้าง พระเจ้าอินดรัลอม เป็นพระเจ้าเก่า ๆ มีต้องเชิญพระเจ้าเหล่านี้
มาแข่งขันชิงตำแหน่งผู้สร้างกันหรือ คริสต์ว่าโยฮวาสร้าง อิสลามว่า
อัลเลาะห์สร้าง ฮินดูว่าพระหัมผู้สร้างบ้าง วิษณุบ้าง ศิวะ
สร้างบ้าง ในศาสนาของพวกเขาคนปากคนคอยบางพวกถือว่า จระเข้สร้าง
บางพวกถือว่า ลิงสร้าง บางพวกถือว่า แมวสร้าง ฯลฯ จะให้เชื่อ
ฝ่ายไหน ?

อนึ่ง ฝ่ายท่านเองถือว่า พระเจ้าเกิดเอง ไม่ต้องมีผู้สร้างอีก
ก็ไหนเราจะเล่าว่า โลกเกิดโดยธรรมชาตินิยม ไม่ต้องมีผู้สร้าง คือ
พระเจ้านี้ได้ ? น้ำตาลในบ้านของท่านหวานเพียงบ้านเดียวหรือ ?
น้ำตาลในบ้านอื่นเค็มกันหมดหรือ

มูลเหตุที่พุทธมติไม่แสดงปฐมเหตุของโลก

๑ เพราะพระพุทธรองค์ทรงถือ แม้แสดงออกไป ก็ไม่เป็น
ประโยชน์ต่อการขัดเกลากิเลส เพราะทำให้เกิดทิฏฐิ
มานะ เพิ่มสมมุติทะเลาะเบาะแว้งกับพวกเจ้าลัทธิอื่น ๆ ว่าของข้าจริง
ของคนอื่นเปล่า

๒. หลักการในพระพุทธศาสนา สอนมุ่งในทางที่ผู้ฟังพิจารณา
ได้ตรงตามได้ แต่ในเรื่องปฐมเหตุของโลก ผู้ฟังไม่อาจได้ตรง
ตาม นอกจากใช้วิธีปักใจเชื่ออย่างเดียว จึงไม่ทรงแสดง

๓. และตามความจริง ปฐมเหตุมีไม่ได้ ทุกสิ่งเป็นความจริง

สัมพันธในรูปวงจร สิ่งใดเป็นเหตุสิ่งนั้นก็เป็ผลของเหตุอีกอันหนึ่ง
การสอนเรื่องปฐมเหตุจึงเป็นการ โกหก หรือความไม่รู้เท่าความจริง

๔. ครึ่งหนึ่ง ทรงตรัสอุปมาว่า เหมือนบุรุษผู้ต้องศร มาหา
นายแพทย์รักษา บุรุษนั้นไม่ยอมรับการรักษา ก่อนที่นายแพทย์จะบอก
ว่า ศรนี้ทำด้วยอะไร ? ใครเป็นคนยิง ? ผู้นั้นสูงต่ำดำขาวอย่างไร ?
ซึ่งไม่ใช่หน้าที่ของแพทย์จะตอบ ถ้าขึ้นตอบก็ต้องเสียเวลาไปสอบสวน
เรื่องราว บุรุษนั้นก็ตายเปล่า หน้าที่ของนายแพทย์ก็คือถือศรแล้ววางยา
บำบัดให้อุปมาขื่อนี้ฉันใด หน้าที่ของพระพุทธองค์ มิใช่จะมากอย
ตอบปัญหาเรื่องโลกมีที่สุด หรือไม่มีที่สุด และปัญหาที่เป็นประเภท
อัปายตะ ทรงมีหน้าที่อย่างเดียวกันคือ แสดงธรรมเพื่อดับทุกข์

โลกอีกประเภทหนึ่งคือ จันทรโลก ประเภทนี้ทรงแสดงเหตุที่
มาที่ดับ สมัยหนึ่งมีผู้มาทูลถามพระองค์ว่า ที่สุดแห่งโลกจักไปถึงได้
ด้วยการเดินทางหรือไม่ ? ตรัสตอบว่า เป็นไปไม่ได้ เพราะขอบเขต
ของโลกการนุโลกไม่สิ้นสุด แล้วตรัสหักลงมาในขันธรูปว่า คูกรเทวนบุตร
ในร่างกายอันประกอบด้วยสัญญาและใจนี้เอง ตถาคตบัญญัติว่าเป็นโลก
เหตุเกิดของโลก ความดับของโลก และหนทางไปสู่ความดับของโลก
นั่น คือทรงแสดงอริยสัจ ๔ นั่นเอง เบญจขันธ์ชื่อว่าโลก ตัณหาชื่อ
ว่าเหตุเกิดของโลก ความดับซึ่งตัณหานั้นชื่อว่า โลกดับ การอาศัย
เบญจขันธ์ปฏิบัติตามอริยมรรค ชื่อว่าวิถีไปสู่ความดับของโลก ทรง
แสดงอย่างนี้ คนทั่วไปก็เข้าใจ เพราะทุก ๆ คน มีโลกอยู่กับตัวเอง ๆ

พุทธมคิคำนเรื่องพระเจ้า

๑. ถ้ามีพระเจ้าสร้างโลกจริง ธรรมดาพระเจ้าย่อมมีญาณพิเศษ

โนนจึงทรงสร้างศัตรูของพระเจ้าขึ้นด้วย (ในศาสนาคริสต์เรียกว่า ซาตาน) เขาแก้วว่า แต่เดิมซาตานก็เป็น เทวดาดี ภายหลังเป็นกบฏต่อ พระเจ้า ถามว่า พระเจ้าซึ่งเป็นผู้สร้างนั้นไม่รู้หรือว่า ซาตานเหล่านี้ จะเป็นกบฏต่อพระองค์ในภายหน้า ถ้ารู้แล้วยังขึ้นสร้างขึ้น พระเจ้าก็ เป็นตัวสาเหตุแห่งความชั่วร้ายลำเค็ญของมนุษยชาติ เพราะในศาสนา นั้นถือว่า ความทุกข์ยากของมนุษยชาติเกิดขึ้นเพราะซาตานมาลึงสู่ บันดาล เช่นทำให้มนุษย์ไม่นับถือพระเจ้าบ้าง ทำให้คนคิดตั้งศาสนา ต่าง ๆ คัดค้านพระเจ้าบ้าง แล้วพระเจ้างัดโทษมนุษย์เหล่านี้ แต่กลับ ไม่ลงโทษซาตาน และลงโทษตนเองที่ไปสร้างซาตานขึ้น อุปมา เหมือนบิดาสร้างบ้านขึ้นหลังหนึ่ง เอาพวกคนร้ายไปใส่ไว้ แล้วให้ ลูก ๆ อยู่อาศัยกับคนร้ายนั้น ต่อมาลูกประพฤติกเร เพราะคนร้ายนั้น เลี่ยมสอน บิดาก็มาลงโทษลูกว่าไม่ดี อย่างนี้จะยุติธรรมหรือ ?

ถ้าแก้วว่า พระเจ้าไม่รู้ว่าซาตานจะไม่ดี ถ้าอย่างนั้นพระเจ้างัดมี อัญญาณาเป็นสัพพัญญูไม่ ธรรมดาสิ่งใดที่เราสร้าง เมื่อเราไม่พอใจ เราก็รื้อทำลายได้ แต่นี่พระเจ้าไม่ทำลายซาตานเลย ปล่อยให้มันทำ ร้ายมนุษย์แล้วหลบมาลงโทษมนุษย์อย่างนี้จะยุติธรรมหรือ ? จะซื้อ เมตตาต่อมนุษย์หรือ ? ถ้าแก้วว่าพระเจ้าไม่สามารถทำลายซาตานได้หมด ก็แสดงว่าฤทธิ์เดชของพระเจ้างัดจำกัด ไม่สมกับที่คุยว่ามีฤทธิ์มหา บันดาลสิ่งต่าง ๆ ได้ตามพระทัย ถ้าแก้วว่า ซาตานอยู่นอกวิสัยของ

พระเจ้า ก็เท่ากับสารภาพว่า พระเจ้ามิได้สร้างสรรพสิ่ง เพราะมีบางสิ่ง
อยู่นอกอำนาจของพระองค์ไป จึงหาควรแก้คำสรรเสริญว่าโลกบิดาไม่

๒. อีกประการหนึ่ง หากพระเจ้ามีความกรุณา โฉนจึงสร้าง
โลกที่มีภยธรรมชาติ โรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ไว้ให้มนุษย์ รวมทั้งศาสนิกชน
ผู้ภักดีในพระเจ้าต้องประสบด้วย ไม่แตกต่างกับพวกไม่นับถือพระเจ้า
เลย ถ้าแก้ว่า พระเจ้าประสงค์จะทดลองมนุษย์เหล่านี้ให้ลำบากก่อน
ทรมานก่อน ใครภักดีแข็งแรงก็จะประทานรางวัลในภายหลัง ถามว่า
เหตุไร พระเจ้าจึงไม่สร้างให้สบายไปเลยก่อน มาสร้างทุกข์ทรมาน สร้าง
ให้ตีไปเลยมิดีกว่าหรือ ? อำนาจของพระเจ้าทำได้ แต่ไม่ปรารถนา
จะทำ กลับมาสร้างทรมาน อ้างว่าจะทดลอง เปรียบเหมือนบิดา
ผู้สามารถจะอำนวยความสะดวกให้กับลูก ๆ กลับไม่อำนวยความสะดวก
ลูก ๆ ไปปล่อยทิ้งไว้กลางทะเลทรายให้ลำบาก ให้ดิ้นรนต่อสู้เอาเอง
มีหน้ำซ้ำยังคอยลงโทษด้วย คอยสร้างอุปสรรคขัดขวางต่าง ๆ ให้ด้วย
บิดาอย่างนี้จะได้ชื่อว่ากรุณาต่อลูกหรือ ? เพราะฤทธิ์อำนาจที่จะทำให้
ดีตั้งแต่ต้นมืออยู่ พระเจ้าก็ไม่ปรารถนาจะใช้อีกอย่างหนึ่ง การที่มนุษย์
หาทางเอาชนะโรคภัย ไข้เจ็บ หนะภยธรรมชาติต่าง ๆ มิเป็นการฝืน
นิยมของพระเจ้าหรือ ? อีกประการหนึ่ง ธรรมดาบิดาของโลก จะต้อง
เป็นผู้ตั้งอยู่ในความเมตตากรุณาและยุติธรรม แต่เมื่อพิจารณาอุทธาสัย
ของพระเจ้าแล้ว เป็นผู้เต็มไปด้วย โลก โกรธ หลง คือ

๑. โลภะ พระเจ้าชอบให้คนมาประจบสรรเสริญ ปรารถนา
ให้คนมาถวายเครื่องสักการะบูชาต่าง ๆ บางครั้งถึงกับฆ่าคนบูชาด้วย

ถวายพระเจ้า พระเจ้าหวนแห่นอำนาจ ผูกขาดตำแหน่งนี้แต่ผู้เดียว
สร้างเทวดา สร้างคนขึ้นมา ก็เพื่อประสงค์ให้มาบำเรอพระองค์

๒. โทสะ พระเจ้าเป็นจอมก่ลักราค มักโกรธเป็นอาจิน
อะไรจะทำให้พระองค์โกรธมากเท่ามนุษย์ที่พระองค์สร้างไม่นับถือพระ
องค์ไม่มี ทรงสร้างนรกไว้ลงโทษพวกนี้ ทรงบันดาลให้เกิดภัยต่าง ๆ
ลงโทษ แม้นใครทำความดีสักเพียงใด มีความผิดเพียงข้อเดียว คือ
ไม่ยอมเป็นทาสของพระองค์เท่านั้น เป็นส่งไปลงนรก แต่เมื่อไป
พิจารณาพฤติกรรมของปีศาจร้ายคือซาตาน กลับไม่เคยลงโทษมนุษย์
รุนแรงขนาดพระเจ้าเลย ความประพฤตของปีศาจดีกว่าพระเจ้า

๓. โมหะ พระเจ้าข่มมีความหลงเป็นสันดาน คือทั้ง ๆ ที่
ตนกอปรด้วยโลหะ โทสะ ถึงขนาดนี้แล้วยังหลงว่าตนนั้นมีเมตตา
กรุณา ทวงบุญทวงคุณกับมนุษย์ต่าง ๆ เม่ออำนาจ เมอความดีที่ไม่มี
ในตน

ก็เมื่อพระเจ้าสร้างโลก ประกอบด้วยอภุศลมูลพรั่งพร้อม เห็น
ปานจะนี้ แม้อามาเปรียบกับปญฺชนที่เขามีศีลธรรมยังสู้ไม่ได้ เมื่อเป็น
เช่นนี้ทางพระพุทธศาสนาซึ่งยกย่องความรู้และความประพฤตีสมาส่วนในบุค-
คลจึงไม่อาจพลอยหลงผิดบูชาพระเจ้าชนิดนี้ได้ เพราะจะมีค่าเท่ากับบูชา
กองกิเลส ซึ่งแสดงออกในรูปของจอมอัมธพาล พระพุทธองค์ตรัสว่า
"วิชชาจรณสมบฺปนโน โส เสฏฺโฐ เทวมานุเส แปลว่า ผู้ที่ถึงพร้อม
ด้วยความรู้และความประพฤตีสมา ย่อมเป็นผู้ประเสริฐในหมู่แห่งเทวดา
และมนุษย์" เป็นการวัดคุณสมบัติของเทวดาหรือมนุษย์ด้วยคุณธรรม

ไม่ได้ยกย่องฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นพิเศษ เพราะเหตุชาติหรือกำเนิด (ใจความทั้งหมดเกี่ยวกับพุทธมตินี้ในเรื่องพระเจ้านี้ เก็บควาจากคัมภีร์มหายานช่อศตศาสตร์)

ทัศนะเรื่องสังขาร โลก

สังขาร โลก ในที่นี้หมายถึงอุปทานกสังขาร ปัญหาข้อนี้ พระศาสดาได้แสดงปฐมเหตุ กล่าวคือวิชาไว้ ความเป็นไปแห่งสังขาร โลกทรงตรัสไว้ในรูปปัจจุสมุปบาท กล่าวคือธรรมอันอาศัยปัจจัยเกิดขึ้น เพราะสิ่งนี้มีอยู่สิ่งนั้นจึงมี สิ่งนี้ไม่มีอยู่สิ่งนั้นก็ไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับสิ่งนั้นจึงดับ

ทัศนะในเรื่องปัจจุสมุปบาทนั้น นับว่าเป็นความคิดใหม่ในบรรดามัสนะทั้งปวงในอินเดีย เพราะทัศนะเรื่องนี้สามารถละทิฐิอันเป็นส่วนสุดทั้งสอง กล่าวคือปัจจุสมุปบาทในสายนิโรธวาร คือพิจารณาเห็นว่า อวิชชาดับสังขารดับตามลำดับอย่างนี้ทำให้ละสัสสตทิฐิ ปัจจุสมุปบาทในสายสมุทวาร คือพิจารณาเห็นว่า เพราะอวิชชาเกิดสังขาร-จึงเกิดตามลำดับ อย่างนี้ทำให้ละอุจเจตทิฐิได้ เพราะฉะนั้นเรื่องปัจจุสมุปบาท จึงนับเป็นมัชฌิมาปฏิปทาในทางทฤษฎี มรรคมมีองค์ ๘ เป็นมัชฌิมาในทางปฏิบัติ และเมื่อพิจารณาเห็นสรรพสิ่งซึ่งเป็นสังขารธรรม เป็นกลุ่มของเหตุของปัจจัยอาศัยแอบอิงกันมีขึ้นเป็นขึ้นเช่นนี้ ก็ทำให้เกิดไตรลักษณ์ขึ้นมาขึ้นได้ เพราะฉะนั้นพุทธมตินี้จึงแตกต่างกับลัทธิอื่นในข้อที่ว่า ในส่วนสมมติสัจจะอนุวัติตามโลกบัญญัติ เช่นคำว่า

อิตา ซึ่งในปรัชญาของพราหมณ์ทั้งหมดรวมทั้งคติในศาสนาเชนถือเป็นเรื่องสำคัญและพยายามจะให้อิตตาของตนนี้พ้นจากบ่วงร้อยรัด แต่พระพุทธองค์มีทัศนะว่า อิตตาเป็นเพียงสภาวะธรรมที่มาประชุมกัน ไม่ใช่ภาวะที่แท้จริง หากเป็นกระบวนการของสิ่งประสม แต่ในแง่สมมติสังจะ พระองค์ตรัสว่า ดูกรจิตตะ คำว่าอิตตานี้ เป็นโลกสามัญญา โลกนิรุก โลกโวหาร ตถาคตย่อมร้องเรียกไปตามด้วย แต่หาได้ยึดถือไม่ (ไปญฐปาหสูตร ที่ฉนิกาย) ในข้อนี้พุทธมติดูต่างกับพวกนักถิวัททะและอุจเจทวาททะ เพราะพวกเหล่านี้ไม่ยอมรับเรื่องสมมติสังจะเลย ส่วนในแง่ปรมัตตสังจะนั้น พุทธมติดูสนทนาก่อนนัตตา เพราะถือว่า สิ่งทั้งปวงไม่ควรยึดมั่น ไม่มีสภาวะใดที่แท้จริงคงที่ แม้กระทั่งพระนิพพานซึ่งเป็นวิสังขาร ก็เป็นสักแต่ธรรมชาติกับทุกซ์เท่านั้น ไม่ควรเกิดความยึดมั่นในนิพพานว่าเป็นเราเป็นของเรา พึงสังเกตุความแตกต่างในความหมายของความดับทุกซ์ในปรัชญาพราหมณ์ คือความถือว่า อิตตาเสีย นิพพาน หรืออิตตาไปรวมกับนิพพาน แต่พุทธมตถือว่า ดับอิตตาเสีย ได้นั้นคือนิพพาน

พุทธมติในเรื่องสังขาร

พุทธมติสำคัญอีกข้อหนึ่งคือเรื่องกฎแห่งกรรม ซึ่งเท่ากับเป็นการสร้างกัมมัสสกตาญาณให้เกิดแก่บุคคลผู้มีความเชื่อ ผู้ที่มีกัมมัสสกตาญาณเชื่อว่า ได้โลกียสัมมาทิฐิ (การเห็นแจ้งในอริยสัจชื่อว่า โลกุตระ-สัมมาทิฐิ) เพราะฉะนั้นจึงต้องมีหลักพิสูจน์ในเรื่องสังสาร ถ้ามีปัญหา

ตั้งขึ้นว่า คนตายแล้วเกิดหรือไม่ ปัญหาประเด็นนี้ต้องใช้วิทยาการ
ก็ต้องตอบว่า คนมีกิเลสตายแล้วเกิด คนไม่มีกิเลสตายแล้วไม่เกิด
เรื่องของสังสารเป็นเรื่องของคนมีกิเลส ซึ่งมีข้อพิสูจน์ใหญ่ ๆ ๓ ข้อดังนี้

๑. พิสูจน์ด้วยหลักศัพฺพประมาณ คือประมาณเหตุผลจากหลัก
ทฤษฎีของบุคคล ที่ควรเชื่อถือได้ กล่าวคือในเรื่องการพิสูจน์ปรกพ
พุทธมคธถือว่า อย่างน้อยบุคคลผู้พิสูจน์ จะต้องทำรูปมาน ถึงขั้นจตุตถ-
ฉนให้ได้แล้วฝีกอภิญญา จึงสามารถรู้แจ้งชัดด้วยตนเอง ก็เมื่อเรา
ไม่ต้องการไปฝีกอภิญญา ไม่ยอมทำสมาธิ แต่ก็มีปฏิเสธว่าไม่มีปรกพ
เช่นนี้ เชื่อว่าเป็นวิสัยของพาล เหมือนหนึ่งแผนที่มืออยู่ พาหนะและ
เครื่องมือที่จะช่วยให้เดินทางไปสู่จุดหมายพร้อมอยู่ แต่เราไม่ยอม
ขวนขวายไป พร้อมทั้งปฏิเสธว่าจุดหมายนั้นไม่มี ที่ถูกผู้ปฏิเสธ
นั้นควรจะลงมือทดลองด้วยวิธีทำมาน ทำอภิญญาให้เกิดไม่เห็นสมจริง
แล้วจึงควรปฏิเสธ แต่ข้อเท็จจริงมีอยู่ว่า คนทุกคนเป็นนักวิทยาศาสตร์
ไม่ได้ เราจึงต้องเชื่อทฤษฎีของคนที่เป็นนักวิทยาศาสตร์ไปพลาง ๆ ก่อน
จนกว่าวันหนึ่งเราจะเป็นักวิทยาศาสตร์เสียเอง เรื่อง ปรกพก็เช่นกัน
ในขณะที่เรายังไม่มีอภิญญา เราก็ต้องเชื่อท่านผู้มีอภิญญาไป-ไปพลาง ๆ
ก่อน ยกตัวอย่างเราเชื่อในเรื่องวัฏเช่น น้ำประกอบด้วยไฮโดรเจน
และออกซิเจน เชื่อว่าคนที่พิสูจน์ประจักษ์ด้วยตนเองในโลกมีจำนวนเพียง
ร้อย ๆ แต่ผู้ที่เชื่อทฤษฎีโดยไม่ได้เห็นประจักษ์ที่มีจำนวนพัน ๆ ล้าน
ก็เรื่องของน้ำเป็นสิ่งที่เกิดในโลกเดียวกัน ยังไม่สามารถเห็นประจักษ์
คาตา ก็อาศัยเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ การ

ประกอบทางวิทยาศาสตร์ มารวมกันเข้าจึงพิสูจน์ออกมาได้ ป่วยการกล่าว
ไปใยกับเรื่องปรโลก จะให้เราเห็นเหมือนเห็นดินเห็นทรายคานั้น
ไหนเลยจะสำเร็จ เพราะฉะนั้นในขั้นนี้เราจึงต้องใช้ตถาคตโพธิศัทธา

๒. หลักพิสูจน์โดยการอนุมาน ธรรมดาสามัญทั่วไปเมื่อเรา
เห็นควันแต่ไกล แม้เรามีได้ไปถึงที่นั่นเราก็ไซ้การอนุมานได้ว่า ที่ใด
มีควัน ที่นั่นมีไฟ แปลว่า ความเจริญทุกอย่างไม่จำเป็นประจักษ์
เสมอไป เราอาจใช้หลักเหตุผลอนุมานได้ เรื่องของปรภพก็เช่นกัน
ไม่จำเป็นต้องรอให้เรามียกยัญญาเสียก่อน วิธีอนุมานเช่น เรื่องของ
กาละหรือเรื่องของชาติภพเป็นเรื่องสมมติบัญญัติ ความจริงมีแต่กลุ่ม
เบญจขันธ์หมุนกลิ้งไปตามกระแสกรรม เมื่อมันกลิ้งไปในจังหวะหนึ่ง
บัญญัติเรียกว่าชาติหนึ่ง ภพหนึ่ง เพราะฉะนั้น ชาติภพจึงเป็นเรื่องของ
กาละอันยืดยาว ถ้าเราเชื่อว่าปัจจุบันมีอยู่นั้นก็คือ เรารับรองอดีตและ
อนาคต เพราะปัจจุบันเกิดจากอดีตที่ดับไป อนาคตเล่าจักเกิดขึ้นก็ต่อ
เมื่อมีปัจจุบันเป็นปทฐฐาน เพราะฉะนั้นเมื่อมีวันนี้ เดือนนี้ ปีนี้
ชาตินี้ ก็ย่อมแสดงชัดอยู่แล้วว่า มีวันก่อน เดือนก่อน ปีก่อน ชาติก่อน
และกำลังจะมีวันหน้า เดือนหน้า ปีหน้า ชาติหน้า ไม่ใช่เรื่องลึกลับ
ใด ๆ เลย

มีปัญหาสอดเข้ามาว่า ถ้าชาติก่อนมี ไฉนเราจึงจำเรื่องราวใน
ชาตินั้นไม่ได้?

แก้ว่า อย่าว่าแต่เรื่องชาติก่อนเลย เหตุการณ์ในชาตินี้วันนี้เราก็
จำไม่ได้เสียแล้ว การจำไม่ได้ไม่ใช่เหตุผลที่จะปฏิเสธว่าเรื่องราวไม่เคยมี

ธรรมชาติของจิตเหมือนบ่อน้ำลึก ประสบการณ์ทุกชนิดที่ผ่านมาเหมือน
วัตถุที่ถูกโยนลงไปเก็บไว้ในก้นบ่อนั้น ทับถมทวีตริคุณ ของใหม่บัง
ของเก่า ของใกล้บังของไกล มีหน่าน้ำในบ่อยังเป็นโคลน กล่าวคือมี
อุปกิเลสทั้งหลาย ดังนั้นการที่จะดูภูฏกวัตถุในก้นบ่อ ย่อมมองไม่เห็น นั่น
ก็คือระลึกชาติเก่าไม่ได้ ยกเว้นในกรณีพิเศษคือ

ก. บุคคลใดสามารถชำระอุปกิเลสให้หมดจด ย่อมละลึกชาติ
ก่อน ๆ ของตนได้ นับด้วยร้อย นับพันชาติขึ้นไป เพราะน้ำใส

ข. บุคคลใด แม้มีอุปกิเลสอยู่ แต่จังหวะการเกิดในภพใหม่
ซึ่งเป็นภพเดียวกันกับที่เขาตายมาแล้วรวดเร็วมาก ความประทับใจใน
ภพที่แล้ว จึงอาจติดตามมาถึงภพใหม่ได้ เหมือนคนที่รับราชการทหาร
แต่งยูนิฟอร์มอยู่เสมอ แม้ลาออกจากราชการแล้วบางครั้งความรู้สึก
เหมือนคนอยู่ในเครื่องแบบ เช่นพบผู้บังคับบัญชาที่รับทำวันทยมาหัตถ์
อาการเช่นนี้เป็นความเคยชิน ผู้ที่ละลึกชาติแบบนี้เล่า ทางศาสนาเรียก
ว่า ชาตานุสรณญาณ ไม่ถือ ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ เพราะ
ระลึกชาติได้อย่างมากเพียงชาติสองชาติเท่านั้น

๓. หลักพิสูจน์จากพฤติกรรม พฤติกรรมของบุคคลเช่นพี่น้อง
ท้องเดียวกัน ในสิ่งแวดล้อมเดียวกัน รับการศึกษาอบรมมาเท่ากัน แต่
คนหนึ่งมีสันดานเป็นมหาโจร คนหนึ่งกลับเป็นตำรวจมาจับโจรนั้น อะไร
เป็นเหตุให้พี่น้องสองคนนี้แตกต่างกัน ทางชีววิทยายามพิสูจน์ว่า
เพราะกรรมพันธุ์ของบรรพบุรุษ เลือดชั่วของบรรพบุรุษคนใดคนหนึ่ง
และเลือดดีของบรรพบุรุษคนใดคนหนึ่ง ทำให้พี่น้องสองคนนี้แตกต่าง

กัน แต่ครั้งถัดมาต่อไปว่า อะไรเล่าเป็นเหตุให้เลือดชั่วเข้าตัวที่ เลือดดี
เข้าตัวน้อง ทางวิทยาศาสตร์ก็อับจน ตอบอย่างเอาข้างเข้าถูกว่า บังเอิญ
ซึ่งความจริงแล้ว บังเอิญไม่มีในโลก เนื่องจากเราไม่เข้าใจเหตุผล จึง
臆测ให้ว่าบังเอิญ

๔. นักวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันนี้ ก็ยอมรับอยู่ว่า ทางคันคว้า
ในทางวิทยาศาสตร์ยังมิได้ถึงจุดจบโดยสมบูรณ์เลย ข้อคันคว้าใหม่หัก
ล้างข้อคันคว้าเก่า ๆ อยู่เสมอ ๆ เช่นแต่ก่อนเชื่อกันว่า ปริมาณเป็นจุด
สุดท้ายของสสาร หรือเชื่อกันว่าธาตุแท้มีในโลก แต่เมื่อไอส์ไตน์คิด
สูตรสัมพัทธภาพขึ้น ก็ปรากฏว่าสสารหรือปริมาณ หรือธาตุแท้ เป็น
ของไม่มีอยู่จริง แต่เกิดจากพลังงาน เพราะฉะนั้น นักวิทยาศาสตร์จึง
สร้างไฮโดรเจนบอมบได้ แต่เมื่อตั้งปัญหาถามนักวิทยาศาสตร์ว่า พลัง
งานนั้นมาจากไหน ? นักวิทยาศาสตร์ก็อับจน บางทีก็ตอบอย่างขอไปที
ว่า มาจากไหน ? โนแวน์ เพราะเหตุผลข้อเดียวคือ การคันคว้า
ทางวิทยาศาสตร์ยังไม่ถึงจุดจบสมบูรณ์ มีแต่นักวิทยาศาสตร์เทียมเท่านั้น
ที่ด่วนปฏิเสธว่า ปรกพไม่มี เพราะเหตุผลข้อเดียวคือ การคันคว้า
ทางวิทยาศาสตร์ยังไม่ถึงจุดจบสมบูรณ์ มีแต่นักวิทยาศาสตร์เทียมเท่านั้น
ที่ด่วนปฏิเสธ อย่างว่าแต่นามธรรมซึ่งเป็นสิ่งละเอียดเหนือผัสสะทาง
อายตนะ ๕ แม้แต่สิ่งซึ่งเป็นรูปธรรมอันอยู่ในวิสัยที่อายตนะ ๕
จะพึงสัมผัสได้ เราก็ไม่สามารถสัมผัสได้ทุกสิ่งไปหมด ทั้งนี้เพราะ
อินทรีย์ของเรามีขอบเขตในการรับสัมผัส ยกตัวอย่างเช่น แสงชนิด
หนึ่งซึ่งทางวิทยาศาสตร์เรียกว่า แสงอุลตราไวโอเล็ต แสงชนิดนี้เรา
มองไม่เห็นทั้งที่ มันมีอยู่ จักษุสัมผัสของคนในเวลากลางคืนสู้แมวไม่

ได้ ฆานสัมผัสและโศคสัมผัสของคนผู้ทุกข์ไม่ได้ สิ่งที่ทุกข์ได้ขึ้นใน
ระยะไกลหลายสิบเส้นแต่มนุษย์ไม่ได้ยิน สิ่งที่แมวมองเห็นในความมืด
แต่มนุษย์ไม่เห็น เมื่อเป็นเช่นนี้ การปฏิเสธว่าปรภพไม่มี เพราะเรา
ไม่รู้ไม่เห็น จึงหาชอบธรรมไม่.

บทที่ ๑

พระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย ตอนที่ ๑

มหาอำนาจครั้งพุทธกาล

ราชอาณาจักรในครั้งพุทธกาลมีมหาอำนาจอยู่ ๔ แห่งคือ

๑. มคธ ซึ่งมีราชฤทธิเป็นราชธานี มีกษัตริย์ทรงพระนามว่า

พระเจ้าพิมพิสาร

๒. โกศล ซึ่งมีสาวัดดีเป็นราชธานี มีกษัตริย์ทรงพระนามว่า

พระเจ้าเปเสนทิ หรือ ประเสนชิต

๓. วัชระ มีราชธานีชื่อ โกสัมพี มีกษัตริย์ทรงพระนามว่า

พระเจ้าอุเทน หรือ พระเจ้าอุทัยน

๔. อวันตี มีราชธานีชื่อ อุชเชนี มีกษัตริย์ทรงพระนามว่า

พระเจ้าจันทปัชชโติ

อาณาจักรทั้ง ๔ มีส่วนเกี่ยวข้องกันในทางเครือญาติ พระเจ้า-

พิมพิสารแห่งมคธได้อภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงเวเทพิราชธิดาของพระเจ้า

มหาโกศล ในการอภิเษกนี้ พระเจ้าพิมพิสารได้ดินแดนผนึกเข้ามาอย่าง

ฟรี ๆ คือพระเจ้ามหาโกศลได้ยกกาสิกรรมซึ่งมีเมืองพาราณสีตั้งอยู่ให้

เป็นของขวัญแก่ราชธิดา พระเจ้าพิมพิสารเลื่อมใสในศาสนานิกเรณถ์

ภายหลังเปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนา และจบชีวิตด้วยการกระทำ
ของพระโอรสซึ่งประสูติจากพระนางเจ้าเวเทหิ ถูกจับฝ่าใจกลางพระบาท
เอาเกลือกทา แล้วอย่างบนถ่านเพลิงไม้ตะเคียน ทนพิษบาดแผลไม่ได้
ก็สิ้นพระชนม์ ขวากษัตริย์มครสวรรคต เป็นเหตุให้บ้านเมืองมี
สถานการณ์ตึงเครียดขึ้น พระเจ้าปเสนทิโกศลโดยฐานะเป็นพระเจ้าลุงของ
พระเจ้าอชาตศัตรูกษัตริย์ใหม่ผู้ทำปิตุฆาต ได้เรียกร้องเอาภาษีคามคืน
ส่วนพระเจ้าจันทปัชชิตแห่งอวันตีเล่า ก็ได้เตรียมกองทัพเพื่อจะมา
แก้แค้นแทนพระสหายที่ถูกปลงพระชนม์ ทำให้นครพะว้าพะวังสองด้าน
แต่แว่นการศึกด้านอวันตีไม่ปรากฏเป็นความจริง มครจึงทำสงครามชิง
ภาษีคามกับโกศลถึง ๔ ครั้ง ๓ ครั้งแรกพระเจ้าลุงเป็นผู้แพ้หลาน แต่
ครั้งสุดท้ายพระเจ้าอชาตศัตรูถูกจับพระเจ้าปเสนทิโกศลเห็นเป็นพระราช
นัดดาจึงไม่ประหาร เพียงแต่กักบริเวณให้อยู่เป็นเชลย ในที่สุดเรื่องก็ลงเอย
อย่างสวยงาม คือ พระเจ้าอชาตศัตรูขออภิเษกกับเจ้าหญิงวชิรราชธิดา
ของพระเจ้าปเสนทิโกศลผู้เป็นพระเจ้าลุง เลยได้ภาษีคามไปเป็นของขวัญอีก
ส่วนทางแคว้นวังสะ ท้าวอุทยันหรืออุเทน เป็นผู้ใช้ชีวิตโลดโผน
ในทางอิศตรี จึงไม่สู้จะใกล้ชิดกับพระศาสนานัก แต่ในที่สุดท้าย
พระองค์กลับเลื่อมใสในพระอานนท์เถระเจ้า เพราะประจักษ์ในความ
เก็บหอมรอบริบของพระอานนท์เช่นเดียวกับพระเจ้าจันทปัชชิต ซึ่งได้
เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาด้วยการชักจูงของพระมหากัจจายนะ ส่วน
พวกเจ้าลิฉวิหรือเจ้ามัลละ ปรากฏว่านับถือศาสนาพุทธ และศาสนาเซน

เหตุการณ์ในพุทธศตวรรษที่ ๑

เมื่อพระพุทธศาสดาปรินิพพานแล้ว สังฆมณฑลมีพระมหาสาวกที่มี
ชีวิตอยู่หลายรูป อาทิ

๑. พระมหากัสสปะ	๒. พระอนุรุทธะ
๓. พระอุปลานะ	๔. พระจุนทกะ
๕. พระควัมปติ	๖. พระกุมารกัสสปะ
๗. พระอานนท์	๘. พระมหากัจจายนะ
๙. พระอุเทน	๑๐. พระปิณโฑล๊ะ

๑๑. พระคุณโศปธานิยะ

พระอนุรุทธกับพระอานนท์ ได้เป็นผู้ใหญ่ฝ่ายสงฆ์จัดการเรื่อง
พระพุทธสรีระร่วมกับมัลลกะศัตรีย์ ส่วนพระมหากัสสปะภายหลังได้นำ
สงฆ์ฝ่ายหนึ่งทำสังคายนา สำหรับพระมหากัจจายนะนั้น ภายหลังพุทธปรินิพพาน
แล้วได้โปรดพระเจ้ากรุงมถุรา ศัตรีย์องค์นั้นเลื่อมใส ประ
กาศถึงพระมหากัจจายนะขอให้เป็นที่พึ่ง พระเถระได้ห้ามว่า มหาราช
อย่าถือเราเป็นที่พึ่งเลย จงถือพระพุทธเจ้าองค์นั้นเป็นที่พึ่งเถิด
พระเจ้ากรุงมถุราตรัสถามว่า พระพุทธเจ้าพระองค์นั้นเสด็จอยู่ ณ ที่ไหน
ตอบว่า มหาราช บัดนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นดับขันธปรินิพพาน
แล้ว เป็นการบังชี้ว่า ท่านมีชีวิตอยู่หลังพุทธกาล ส่วนพระอุเทนนั้น
หลังพุทธปรินิพพานแล้ว ท่านได้ไปแสดงธรรมโปรดพราหมณ์ชื่อ
โฆฏุมุข ณ เขปีฆัมพวันเมืองพาราณสี จนพราหมณ์นั้นเลื่อมใสสร้างศาลา

๕๑

โรงงานอุทิศถวายสงฆ์จตุทิศให้ชื่อว่าศาลาโมกฺขมุขี พระกุมารกัสสปะ
ไปโปรดพระยาปายาสี กลับทูลของท้าวเธอจากอุจฺเจททูลเป็นสัมมา-
ทูลสำหรับพระควัมปตินั้นไม่ปรากฏหลักฐานในฝ่ายบาลี แต่ไปมี
ปรากฏในสันสกฤตว่า ท่านไปอยู่บนสวรรค์เสียนาน เมื่อพระมหากัสสปะ
จะทำสังคายนา ให้พระไปตามท่านมา พระควัมปติไม่ลงมา กลับอธิษฐาน
ปลงอายุสังขารเสีย ส่วนพระปิณโฑลากับพระคุณโฆปธานียะนั้นไม่
ปรากฏหลักฐานในฝ่ายบาลี แต่มีกล่าวไว้ในปกรณ์ฝ่ายจีนว่า พระมหา-
กัสสปะได้เป็นผู้นำคณะส่วนหนึ่ง ทำปฐมสังคายนา และท่านเองได้รับ
เลือกให้เป็นประมุข จำนวนพระสงฆ์ที่เข้าประชุม ๕๐๐ รูปล้วนเป็นพระ-
อรหันต์ ได้อภิญาปฏิบัติสมาธิภาวนาทั้งนั้น

มติดีเกี่ยวกับสิกขาบทของที่ประชุมสงฆ์ปฐมสังคายนา

ในการประชุมครั้งนั้น พระอานนท์เถระเจ้า ได้กล่าวถึงพุทธา-
นุญาตที่ให้สงฆ์ถอนสิกขาบทเล็กน้อยได้ถ้าต้องการ ที่ประชุมจึงถาม
พระอานนท์ว่า ท่านอานนท์ ท่านได้ถามพระผู้มีพระภาคหรือว่าสิกขาบท
เล็กน้อยได้แก่อะไร พระอานนท์ปฏิเสธ ครั้งนั้นที่ประชุมมีความเห็นไป
ต่างๆ บางท่านเสนอว่า เว้นปาราชิก ๔ และสังฆาติเสส ๑๓ เสีย ที่เหลือ
เป็นสิกขาบทเล็กน้อย พระมหากัสสปะจึงกล่าวตักเตือนว่า ดูกรอาวุโส
ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สิกขาบททั้งหลายของพวกเรา ที่เกี่ยวกับคฤหัสถ์
ก็มีอยู่ แม้พวกคฤหัสถ์ก็ย่อมรู้ว่า มิควรแก่ท่านทั้งหลายผู้เป็นศากยบุตร
นี้ไม่ควรแก่ท่านทั้งหลายดังนี้ ถ้าพวกเขาจักถอนสิกขาบทเล็กน้อยไซ้

๕๒

ก็จะมีผู้กล่าวว่า พระสมณโคดมบัญญัติสิกขาบทเพื่อสาวกของพระองค์
ชั่วกาลแห่งวันไฟเท่านั้น ก็ถ้าความพร้อมเพรียงของสงฆ์ถึงที่แล้ว
สงฆ์ไม่พึงบัญญัติสิกขาบทที่ยังมิได้ทรงบัญญัติไว้ ไม่พึงคัดทอนสิกขาบท
ที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว นี่เป็นลัทธิ ท่านผู้ใดเห็นไม่สมควร ท่านผู้นั้นพึง
ค้าน ท่านผู้ใดเห็นสมควร ท่านผู้นั้นพึงนิ่ง เมื่อสิ้นกระแสประกาศของ
พระมหากัสสปะ ที่ประชุมรับรองเป็นเอกฉันท์ คณะสงฆ์คณะนี้จึงได้ชื่อ
ว่า "คณะเถรวาท" บ้าง "เถรวาทิ" บ้าง "สถีรวาท" หรือ "กัสสปวงศ์"
บ้าง เพราะการพมดิดของพระเถระซึ่งตกลงกันไว้ในปฐมสังคายนา

การปรับอาบัติพระอานนท์

ที่ประชุมได้ลงมติปรับอาบัติทุกกฏแก่พระอานนท์เป็นข้อๆ ดังนี้

๑. ข้อที่ไม่ทูลถามว่าสิกขาบทเล็กน้อยได้แก่อะไร ?
๒. ข้อที่เหยียบผ้าวัสสิกสาฎกของพระผู้มีพระภาค เป็นการไม่
เคารพ
๓. ปล่อยให้สตรีถวายบังคมพระพุทธรูประกอน และพวกนาง
ร้องไห้จนน้ำตาเปื้อนพุทธรูป
๔. ไม่ทูลวิงวอนให้พระศาสดาดำรงอยู่ตลอดกับปีเมื่อพระพุท-
ธองค์ทำนิมิตโอภาส
๕. ขวนขวายให้สตรีบวชในธรรมวินัย

พระอานนท์ได้กล่าวแถลงแก่การกระทำของท่านทั้ง ๕ ข้อว่า

๑. เพราะไม่สำนึกถึง

๒. ท่านมิได้มีเจตนา ที่เหยียบเพราะพลาดพลั้ง มิใช่ไม่การวะ หรือลบลู่
๓. เพราะเห็นว่าสตรีเหล่านั้น ไม่ควรอยู่ในเวลาวิกาล จึงให้ ถวายบังคมก่อน
๔. เพราะถูกมารคลจิด จึงมิได้ทูลอาราธนา
๕. เพราะเห็นว่า พระนางปชาบดีโคตมี เป็นผู้มียพระคุณของ พระพุทธเจ้า

แต่พระอานนท์เป็นนักประชาธิปไตย เมื่อที่ประชุมลงมติปรับ อับติ ท่านก็ได้ขัดขึ้น ท่านกล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่เห็นอับตินั้น แต่ เพราะเชื่อท่านทั้งหลายอยู่ ข้าพเจ้าขอแสดงอับตินั้น ณ บัดนี้

พระปราณะด้านประชุม

เมื่อพระมหากัสสปะเรียกประชุมสงฆ์ทำปฐมสังคายนานั้น เป็น การประชุมเฉพาะพระสงฆ์หมู่หนึ่ง ยังมีสงฆ์ส่วนใหญ่มิได้รู้เห็นด้วย จึงปรากฏว่า พระเถระรูปหนึ่งชื่อปราณะได้แยกคณะไปทำสังคายนาอีก ต่างหาก

พระปราณะเป็นใคร ? มาแต่ไหน ? ในบาลีประเทศมิได้กล่าว ไว้เลย ในจุลวรรคแห่งวินัยปิฎก กล่าวแต่เพียงว่า ท่านผู้นี้เป็นคณาจารย์ ผู้ใหญ่ผู้หนึ่งในครั้งนั้น เมื่อเขาทำปฐมสังคายนาสเสร็จแล้ว ท่านผู้นี้พา เอาบริวาร ๕๐๐ รูป จาริกมาแต่ทักษิณาศรีชนบท มาพักอยู่ ณ เวฬุ- วณาราม พระมหากัสสปะได้เข้าไปบอกให้ทราบ ว่า บัดนี้สงฆ์ได้ทำ

สังคายนาเรียบร้อยแล้ว พระปราณะตอบว่า พวกท่านทำของท่านก็ดีแล้ว แต่สำหรับตัวของผมได้รู้ได้ฟังจากพระผู้มีพระภาคอย่างไร แลจักปฏิบัติตามอย่างนั้นเทียว แปลว่า พระปราณะไม่รับรองมคิปลุมสังคายนา ความปรากฏในวินัยปิฎกของฝ่ายสันสกฤตว่า พระปราณะเห็นขัดแย้งเกี่ยวกับสิกขาบทบางข้อกับพระมหากัสสปะ คือสิกขาบทที่ว่าด้วยเรื่องอันโตวฏฐะ อันโตปักกะ สามปักกะ สรุปลแล้วเป็นเรื่องเกี่ยวกับการขบฉันและอาหาร บางข้อภิกษุล่วงแล้วต้องปาจิตติยบ้าง ทุกกฐบ้าง พระปราณะแย้งพระมหากัสสปะว่า สิกขาบทเหล่านี้ พระผู้มีพระภาคมีพุทธานุญาตให้ทำได้ในกาลข้าวแพงที่เมืองเวสาลีแล้ว ฉะนั้นภิกษุใดล่วง ภิกษุนั้นไม่ต้องอาบัติ แต่พระมหากัสสปะค้านว่า เมื่อพ้นทุพพลภิกขภัย พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรียกพระอานนทมาถามว่า ภิกษุทั้งหลาย ยังหุงต้มภายในกุฏิ เก็บอาหารไว้ฉันภายในกุฏิ ฯลฯ อยู่อีกหรือหนอ ? พระอานนททูลว่า ยังทำกันอยู่ จึงตรัสเรียกประชุมสงฆ์ตั้งพุทธบัญญัติขึ้นใหม่ ห้ามมิให้ทำ พระปราณะก็ไม่ยอมฟัง พระปราณะจึงพาบริวารออกไปตั้งกองสังคายนาใหม่

เหตุการณ์ครั้งนี้แสดงว่า สังฆมณฑลหลังพุทธปรินิพพานแล้วใหม่ๆ ได้เกิดแตกแยกกันขึ้นเพราะเหตุแห่งทิฐิสามัญญดา และศีลสามัญญดาวิบัติ ไม่ช้ามาแตกเมื่อทุติยสังคายนา ข้อสำคัญเพราะเกิดจากการตีความพุทธบัญญัติหรือพุทธพจน์ในบรรดาคณาจารย์ผู้ใหญ่แตกต่างกัน สัทธวิहारิกอันเตวาสิกของคณาจารย์รูปใด ก็ย่อมพลอยอนุโลมถือตามมติของคณาจารย์รูปนั้น เป็นเหตุให้มีหมู่คณะแตกแยกออกไป

๕๕

แต่เมื่อสรุปแล้วมี ๒ พวก คือ พวกที่ต้องการรักษาจารีตธรรมเนียม
ดั้งเดิมเอาไว้ให้มากที่สุด และพวกที่ต้องการจะเปลี่ยนแปลงอนุโลม
ตามกาลเทศะสมัยนิยม พวกหลังนี้เป็นต้นเค้าของมหายาน

วินิจัยเรื่องภาษาบาลี

ภาษาบาลีซึ่งพุทธศาสนานิกายเถรวาท ใช้รองรับพุทธพจน์อยู่
นั้น มติของนักปราชญ์ทั้งตะวันตก ตะวันออก เห็นขัดแย้งกันไปหมด
บ้างว่า เป็นภาษาชาวโกศลพูด เพราะพระผู้มีพระภาคเป็นชาวแคว้น
โกศล ในธรรมเจดีย์สูตร พระเจ้าปเสนทิกราบพูลพระศาสดาว่า พระ
ผู้มีพระภาคเป็นชาวโกศล แม้หม่อมฉันก็เป็นชาวโกศล เพราะฉะนั้น
พระองค์จะต้องใช้ภาษาชาติภูมิของพระองค์ ในการประกาศพระศาสนา
๑. แต่บางท่านก็เห็นว่า บาลีเป็นภาษาวันตีโบราณ เพราะพระมหินทร์
เป็นชาวเวทิสาคีรีในวันตี นำเอาภาษานี้ไปลังกา ๒. บางมติก็ว่า เป็น
ภาษาอินเดียภาคใต้ ๓. แต่มติส่วนใหญ่ยืนยันว่า เป็นภาษามคธโบราณที่
เรียกว่า "มคธี" จัดอยู่ในสกุลภาษาปรากฤต เมื่อสรุปมติต่างๆ เหล่านี้
เราได้สาระที่น่าเชื่ออยู่ข้อหนึ่งคือ ภาษาบาลีในพระไตรปิฎกนั้นเป็น
ภาษามคธอย่างแน่แท้ คำว่า "บาลี" นอกจากจะหมายถึงภาษาอันมี
ระเบียบแบบแผน คำนี้ยังเลื่อนมาจากคำว่า "ปาฐลิ" ซึ่งหมายถึงเมือง
ปาฐลินบุตรนั่นเอง เพราะฉะนั้นภาษาบาลีก็คือ ภาษาปาฐลินบุตร อัน
เป็นเมืองหลวงของแคว้นมคธต่อจากกรุงราชคฤห์ แต่เหตุใด ? ภาษา
บาลีจึงสูญไปจากอินเดีย นั่นก็เพราะเมื่อแคว้นมคธเสื่อมอำนาจลง ภาษา

อื่นได้ไหลเข้ามาแทนที่ ภาษาดั้งเดิมค่อยๆ สลายตัวเอง โดยราษฎร
หันไปนิยมพูดภาษาผู้มาปกครอง ความจริงพระศาสดามีได้ผูกขาดภาษา
ใดภาษาหนึ่งในการแสดงธรรม พระองค์เองตรัสภาษาท้องถิ่นต่างๆ
ของอินเดียได้ ทรงแสดงธรรมด้วยหลายภาษา ทรงอนุญาตให้เรียน
พุทธพจน์ด้วยภาษาท้องถิ่นได้ ครั้งหนึ่งมีภิกษุที่น้องสกุลพราหมณ์ ทูล
ขอพุทธาอนุญาต ยกพุทธพจน์ขึ้นสู่ภาษาเดียวเช่นกับภาษาในพระเวท
ทรงติเตียน แต่เหตุไฉนปฐมสังคายนาจึงใช้แต่ภาษาบาลีภาษาเดียวขึ้น
สู่สังคีติเล่า เหตุผลมีดังนี้คือ

๑) การประชุมสังคายนา ต้องการความสามัคคี ความเป็น
ระเบียบ ถ้าปล่อยให้ผู้ประชุม ต่างรูปต่างใช้ภาษาท้องถิ่นของคนๆ
ที่ประชุมก็ไม่น่าเป็นอันประชุม ไม่เป็นระเบียบ

๒) ภาษาบาลี เป็นภาษาชาวมคธ การประชุมก็ทำกันในมคธ
ย่อมเป็นธรรมดาอยู่เอง ต้องเลือกภาษานี้

๓) พระอรหันต์ ผู้เข้าประชุม เข้าใจว่าส่วนใหญ่เป็นชาวมคธ
หรือชาวเมืองอื่นที่ขึ้นอยู่กับมคธ

๔) มคธในครั้งนั้น เป็นมหาอำนาจชั้นหนึ่งในอินเดีย มีเมือง
ขึ้น เช่น โกศล วัชชี กาสี จัมปา ภาษามคธจึงเป็นภาษาที่มีอิทธิพล

อย่างไรก็ตามคณะสงฆ์อื่นๆ ที่ใช้ภาษาท้องถิ่นไม่ใช่มคธรองรับ
พุทธพจน์มีมากกว่ามาก

วินิจฉัยเรื่องพระไตรปิฎก

คำว่า "ไตรปิฎก" ในปฐมสังคายนาไม่มี ใช้แต่คำว่า "ธรรม

และวินัย" เท่านั้น พุทธพจน์มาจัดเป็นพระไตรปิฎก เข้าใจว่าเกิดหลัง
 พุทธสังคายนาแล้ว แต่ในครั้งพุทธกาล ก็มีการแบ่งหน้าที่ของภิกษุใน
 การทรงจำพระธรรมวินัย คือแบ่งเป็นพวก วินัยธร มาติกาธร ส่วน
 พวกที่แสดงธรรมกล่อ่งก็เรียกว่า "ธรรมกลี" การแบ่งปาพจน์ของ
 พระศาสดาออกเป็นองค์ ๘ เป็นของเก่ามาก ก่อนกำเนิดพระไตรปิฎก
 การจัดหมวดหมู่ในพระธรรมวินัย ได้มีการจัดขึ้นแล้วในครั้งพุทธกาล
 ยกตัวอย่าง เช่น พระโสณะชาววันตี ได้สาธยายอัฐกวัคคิกปารายน-
 วรรค ให้พระผู้มีพระภาคสดับ และพระองค์ตรัสอนุโมทนาว่า เธอ
 เป็นผู้มีความรู้ และมีความทรงจำดี พระสารีบุตรก็เคยจัดหมวดหมู่ของ
 พระธรรมตามจำนวนของหมวดธรรมแต่ละหมวด ดังปรากฏในบาลีสัง-
 กิติสูตร เพราะฉะนั้น แม้ปาพจน์ของพระศาสดาจะมีจำนวนมาก แต่พระ
 สาวกก็แบ่งหน้าที่ช่วยกันจำทรงเอาไว้ จึงปรากฏคณะภิกษุที่เป็นฝ่าย
 ทิฆมกถกะ มัชฌิมกถกะ สังยุตตกถกะ เป็นต้น ในครั้งพุทธกาลเข้าใจว่า
 การจารึกพุทธวจนะเป็นตัวอักษรคงจะมีขึ้นแล้ว แต่ไม่แพร่หลาย
 เพราะตัวอักษรชาวอินเดียรู้จักใช้ก่อนพุทธกาล ในพระวินัยห้ามไม่ให้
 ภิกษุเล่นอักษรหยาบกัน ในชาดกกล่าวถึงการส่งสาส์นระหว่างเมือง
 แสดงว่าชาวอินเดียมีอักษรใช้กันแล้วในครั้งนั้นแต่เนื่องด้วยเป็นธรรม-
 เนียมนิยมในทางศาสนา ไม่ชอบจารึกคำสอนเป็นลายลักษณ์ เพราะถือ
 กันว่าจะทำลายความศักดิ์สิทธิ์ เพราะฉะนั้น ธรรมเนียมมุขปาฐะจึงแพร่
 หลายทั้งพราหมณ์และพุทธฯ ในครั้งปฐมสังคายนานั้น ไม่ปรากฏว่ามี
 อักษรธรรม ไม่ปรากฏสังคีติการกรปใด ที่ทำหน้าที่วิสันนาพระอักษรธรรม

แต่คำว่า "อภิชาน" นี้ ไม่ใช่เป็นคำใหม่ มีพุทธพจน์ในบาลี
ประเทศเป็นอันมาก ตรัสคู่กันว่า "อภิมฺเม อภินฺนํ" ในบาลี
กนิยสูตร คัมภีร์อรรถกถาไขศัพท์ "อภิมฺเม" ว่า "ได้แก่โพธิปักขิยธรรม
๓๗ ประการ ในบาลีโคสยคสาณสูตร ที่ประชุมของพระมหาสาวกต่าง
รูปต่างแสดงทัศนะในคุณรูปของภิกษุผู้จักอยู่ในป่าโคสยคสาณวัน พระ
โมคคัลลานะแสดงความคิดเห็นว่า ภิกษุรูปใดเป็นผู้คล่องในอภิธรรมกถา
จึงมีคุณรูปเหมาะสมที่จะอยู่ในป่านี้ ในวินัยปิฎกกล่าวถึงพระทัพพมัลล-
บุตร ผู้จัดเสนาสนะแก่อาคันตุกภิกษุ ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้คล่องในอภิธรรม
ท่านก็จัดให้ไปรวมพักด้วยกันเป็นหมวดหมู่ ด้วยหมายใจว่า เธอจักได้
สนทนาอภิธรรมกะกันและกัน ในภิกขุณีวินัย มีพระบัญญัติห้ามมิให้
ภิกษุณีผู้ขอโอกาสถามปัญหาในเรื่องวินัย แต่แล้วกลับไปถามเรื่อง
อภิธรรมหรือเรื่องพระสูตร อาคตสถานเหล่านี้ทำให้เกิดปัญหาว่า ใน
ครั้งพุทธกาลมีอภิธรรมปิฎกแล้วหรือยัง ? อันที่จริงอภิธรรมปิฎก ๙
คัมภีร์นั้น เกิดหลังปฐมสังคายนา แต่สาระในอภิธรรมปิฎกสืบมาแต่
ครั้งพุทธกาล กล่าวคือ "อภิมฺเม" ในครั้งพุทธกาล ได้แก่อำนาจ
ความพุทธวจนะที่เป็นฝ่ายธรรมล้วนๆ ไม่เกี่ยวกับเหตุการณ์หรือเรื่อง
ราวเช่นกับพระสูตร พระศาสดาเป็นผู้ทรงให้กำเนิดอภิธรรม พระ
สารีบุตร พระมหาจักษุยนะเป็นอาทิ เป็นผู้ขยายความต่อมา ยกตัวอย่าง
เช่น ในเวลาเย็นๆ เมื่อพระสาวกนั่งประชุมกัน ย่อมมีการอภิปรายใน
พระพุทธโฆษาซึ่งได้รับมาในวันหนึ่งๆ ข้อความที่อภิปรายกันนั้นเมื่อ
รวมกันเข้าก็คืออภิธรรมปิฎก ส่วนอภินฺนํ คือคำขยายความพุทธบัญญัติ

๕๘

พึงเห็นคัมภีร์บริวารเป็นตัวอย่าง เพราะฉะนั้นเมื่อสรุปแล้วอิทธิธรรมปิฎก
ได้แก่คำขยายความพุทธพจน์ เป็นผลงานของบรรดาพระสาวก มีพระ
สารีบุตรเป็นต้น และมีการขยายเพิ่มเติมกันมาเรื่อยๆ จนถึงสมัยตติย-
สังคายนา ในปิฎกธรรมปิฎก ทำให้เราสามารถเข้าใจทศนะอย่างสำคัญ
ของคณะสงฆ์ที่เป็นเจ้าของแต่ละฝ่าย นับว่าเป็นปิฎกที่สำคัญมาก

การเมืองในแคว้นมคธ

แคว้นมคธ ได้เป็นเวทีสำคัญของพระพุทธศาสนาและประวัติ
ศาสตร์อินเดียตลอดระยะเวลา ๑๕๐๐ ปีหลังพุทธปรินิพพาน อิทธิพล
ของแคว้นมคธ ได้ครอบงำอาณาจักรในกลุ่มแม่น้ำคงคาขุมนา พระเจ้า
อชาตศัตรูทรงย้ายจากนครราชคฤห์ ไปอยู่เมืองปาฏลิบุตร เมืองนี้แต่
เดิมเป็นเพียงตำบลท่าข้ามแห่งหนึ่ง ซึ่งข้ามแม่น้ำไปแล้วก็เป็นแคว้น
วัชชี ในปีสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพของพระศาสดา พระเจ้าอชาตศัตรู
ส่งวิศวการพราหมณ์และสุนิระอำมาตย์ มาสร้างเป็นเมืองใหญ่แข็งแรง
ขึ้น เพื่อให้เป็นจุดยุทธศาสตร์สำหรับขยายอำนาจเข้าไปในแคว้นวัชชี
ต่อมาพระเจ้าอชาตศัตรู ถูกพระโอรสอุทัยภัทรปลงพระชนม์ พระเจ้า
อุทัยภัทรเป็นผู้สร้างเมืองกุสุปุระหรืออุปลวาบุรี บนฝั่งแม่น้ำคงคา ห่าง
จากปาฏลิบุตร ๒-๓ ไมล์ พระอุบาลีเถระเจ้าได้ดับขันธปรินิพพาน
ในรัชสมัยแห่งกษัตริย์องค์นี้ พระเจ้าอุทัยภัทร ถูกพระโอรสนามว่า
อนรุทธะ ฆ่า อนรุทธะ ถูกโอรสนามว่า มุณฑกะ ฆ่า มุณฑกะถูกโอรส
นามว่า นาคทาสกะ ฆ่า ประชาชนทนเห็นวงศ์ปัญดาตนี้ไม่ได้ จึงจับ

นาคทาสกะปลงพระชนม์เสีย แล้วยกอำนาจให้แก่เสนาบดีผู้หนึ่งชื่อ สุสนาคขึ้นเป็นพระราชา พระเจ้าสุสนาค มีเชื้อสายกษัตริย์ลิจจวิ มีมารดาเป็นหญิงงามเมือง ทรงย้ายนครไปเมืองไพสาลี อยู่ในราชสมบัติ ๑๘ ปี โอรสชื่อว่า กาลาโศก ขึ้นครองราชย์ กลับย้ายราชธานีมาที่ปาฏลิบุตร แล้วเหตุการณ์สำคัญในพระพุทธศาสนาก็เกิดขึ้นในยุคนี้ คือ การแตกนิกาย และทศยสังคายนา

ทศยสังคายนาและพระภิกษุมหาเทพ

ในพรรษาฝ่ายบาติ เมื่อกล่าวถึงสาเหตุแห่งทศยสังคายนามุ่งหนักไปในเรื่องวินัย โดยชี้ความลดหย่อนสิกขาบทของพวกภิกษุวัชชีบุตรเป็นใหญ่ ปรากฏอยู่ในสังคตตติกชั้นธกะแห่งพระวินัยปิฎกจวรรค ว่า เมื่อพุทธปรินิพพานล่วงแล้วได้ ๑๐๐ ปี ภิกษุวัชชีบุตร ชาวเมืองวัชชี แสดงวัตถุ ๑๐ ประการ ดังนี้ คือ

๑. สิงคิโลณกปโป : เก็บเกลือไว้ในแขนงฉั่น ควร
๒. ทวงคุลกปโป : ฉั่นอาหารในเวลาบ่ายล่วงสององคุลี ควร
๓. กามนุตรกปโป : ฉั่นอาหารเป็นอนตริตตะ (คือฉั่นในที่นิมนต์จนบอกพอ ไม่รับเพิ่มเติมแล้ว คิดจะเข้าบ้านฉันอาหารที่ไม่เป็นเดนอีกได้) ควร
๔. อาวาสกปโป : อาวาสมีสีมาเดียวกัน ทำอุโบสถต่างกัน ควร
๕. อนุมตติกปโป : เวลาทำสังฆกรรม ภิกษุมาไม่พร้อมกัน ทำก่อนได้ ภิกษุมาทีหลังจึงบอกขออนุมัติภายหลัง ควร

๖๑

๖. อาจิณฺณกปโป : การประพุดิตนอย่างที่อยู่ขมาและ

อาจารย์ประพุดิตมาแล้ว ควร

๗. อมถิตกปโป : ฉันทนสมคที่แปรแล้ว แต่ยังไม่เป็นนสม

ควร

๘. กปเปติ ชโลที ปาตุ : คิมสุราออน ควร

๙. กปปติ อทสกี นีสิน : ใช้ฝ้านีสินะ ไม่มีชาย ควร

๑๐. กปปติ ชาตรูปรชติ : รับรองและเงิน ควร

ในการกระทำทุกขสังคายนาคั้งนี้ ที่ประหมได้มีมติวินิจจยว่า
ทั้งหมคไม่ควร ข้อ ๑ ไม่ควร ต้องอาบัติปาจิตตีย เพราะทำการสังสม
ข้อ ๒ ไม่ควร ต้องอาบัติปาจิตตีย เพราะเป็นการฉนอาหารในเวลาวิกาล
ข้อ ๓ ไม่ควร ต้องอาบัติปาจิตตีย เพราะฉนแล้วฉนอีก ข้อ 4 และ ๕
ไม่ควร ต้องอาบัติทุกกฏ เพราะละเมดิวินัยบัญญัติ ข้อ ๖ บางอย่างควร
บางอย่างไม่ควร ข้อ ๗ ไม่ควร ต้องอาบัติปาจิตตีย เพราะนมนยังไม่
แปรเป็นเกสข ข้อ ๘ ไม่ควร ต้องอาบัติปาจิตตีย เพราะคิมสุราเมรย
ข้อ ๙ และ ๑๐ ไม่ควร ต้องอาบัติปาจิตตีย เพราะละเมดิวินัยที่ห้ามไว้

แต่ในปกรณสันสกฤต กลับชี้ไปถึงเรื่องวิบัติแห่งทฎฐิ

สามัญญตาแห่งคณะสงฆ์เป็นใหญ่ ซึ่งความจริงเหตุการณ์ทั้งสองเรื่อง
ได้เกิดขึ้นพร้อมกัน ในเวลานั้นแคว้นมคธอยู่ภายใต้ปกครองของ

กษัตริย์ราชวงศันนทะ แต่ในฝ่ายบาลีอ้างว่าเป็นวงศ์สุสูนาค บุคคลสำคัญ

ผู้มีบทบาทมาก คือ ภิกษุมหาเทพ ท่านผู้นี้เป็นชาวเมืองมธุราในแคว้น

อวันตี เกิดในวรรณะเวสส บิดาเป็นพ่อค้าขายเครื่องหอมในเมืองนั้น ต่อ

๖๒

มาได้เดินทางมาอุปสมบทที่กุฏกุฎาราม เมืองปาฏลีบุตร ในแคว้นมคธ
เรียนรู้พระไตรปิฎกแตกฉาน วันหนึ่งเป็นวันอุโบสถ ตกเป็นหน้าที่ของ
พระมหาเทพจะเป็นผู้สวดปาฏิโมกข์ แต่ท่านผู้นี้ได้เสนอทศนะ ๕ ประ-
การต่อที่ประชุมสงฆ์ มีข้อความดังนี้ คือ :-

๑. พระอรหันต์ อาจถูกลมร้าวชวนในความฝันได้
๒. พระอรหันต์ ยังมีอัญญาณได้
๓. พระอรหันต์ ยังมีกัมขาได้
๔. พระอรหันต์ จะรู้ตนว่าได้มรรคผลต้องอาศัยผู้อื่นมาพยา-
กรณ์ให้
๕. มรรคผลจะเกิดขึ้น ต้องอาศัยคำปลงว่า "ทุกขัหนออ"

พระมหาเทพเมื่อเสนอทศนะ ๕ ประการขึ้นในที่ประชุม มีพระ
เถระที่ไม่เห็นพ้องด้วย ที่ประชุมจึงไม่อาจทำสังฆกรรมได้ เกิดแบ่งเป็น
๒ พวก ทุ่มเถียงเรื่องทิฎฐิ ๕ ข้อนี้ ครั้นนั้นพระเจ้ากาฬาสกษัตริย์แห่ง
ปาฏลีบุตร ต้องเสด็จมาห้าม พระมหาเทพจึงเสนอให้ใช้วิธีแยกขยสีกา
อิทธิณสมณะ ผลก็คือพวกมหาเทพชนะ ฝ่ายพวกพระเถระไม่ยอมอยู่ในใจ
กุฏกุฎาราม คณะสงฆ์จึงแตกเป็นสองนิกาย คือ นิกายเถรวาทพวกหนึ่ง
และนิกายมหาสังฆิกวาที ซึ่งเป็นพวกมหาเทพพวกหนึ่ง เนื่องจากมีพวก
มากกว่า ได้ไปทำสังคายนาเรียกว่า มหาสังคิตี จำเดิมแต่นั้นมาก็มีอนุ
นิกายแยกออกไปจาก ๒ นิกายใหญ่นี้เป็น ๑๘ นิกาย ในที่ปวงชื่อว่า พวก
มหาสังฆิกแตกนิกาย ๕ ฝ่ายเถระที่แตกนิกาย ๑๑ นิกาย จนถึง
พุทธศก ๔๐๐ ปีเศษ มีนิกายในอินเดียอยู่ ๒๐ นิกายด้วยกัน

คาถาจากที่ปวงศ

๑. ภิกษุลามกเหล่าวัชชีบุตร ถูกพระเถระที่ทำทุกข์สังคายน่าจับ
ออกจากหมู่แล้ว ได้พวกอื่นอีกรวมกันเป็นฝ่ายอ้อมมาที มีจำนวน
มากมาย

๒. ภิกษุเหล่านั้นประมาณหมื่นรูปได้ประชุมกันทำสังคายนาพระ
ธรรมวินัย เพราะเหตุนี้จึงเรียกการทำสังคายนาครั้งนี้ว่า มหาสังคีติกะ

๓. ภิกษุเหล่านั้นหาสังคีติกะ ได้ทำความขัดแย้งไว้ในพระศาสนา
ได้ทำลายสังคายนาดังเดิมเสียแล้วจัดทำสังคายนาอื่น

๔. ภิกษุเหล่านั้น ได้แต่งพระสูตรอื่นจากที่สังคายนาไว้อีกเล่าได้
ตัดทอนอรรถธรรมในพระวินัย และพระสูตรทั้ง ๕ นิกาย

๕. ภิกษุเหล่านั้น มิได้รู้ธรรมอันทรงแสดงไว้โดยปริยาย ทั้ง
ธรรมอันทรงแสดงไว้เป็นนิปปริยาย มิได้รู้ทั้งอรรถที่ท่านแนะไว้ทั้ง
อรรถที่ควรอนุमानเอา

๖. แล้วได้กำหนดอรรถอย่างอื่น ซึ่งท่านกล่าวหมายเอาอีก
อย่างหนึ่ง ภิกษุเหล่านั้น ได้ยังอรรถให้เสียไปด้วยฉาพยาพยัญชนะมาก
หลาย

๗. ภิกษุเหล่านั้น ทอดทิ้งพระสูตรบางเอกเทศ และพระวินัย
อันลึกซึ้งเสีย ได้แต่งพระสูตรเทียม พระวินัยเทียมและพระสูตรอื่น
พระวินัยอื่น

๘. คัมภีร์ปาวารที่ยังมีอภิธรรมค้ำอยู่ก็ดี อภิธรรมทั้ง ๖ ปกรณ์
ก็ดี ปฏิสัมภิทามรรคก็ดี นิเทศก็ดี ชาดกบางส่วนก็ดี

๕. เหล่านี้ล้วนถูกภิกษุเหล่านั้นจำแนกไว้ต่างๆ แล้วแบ่งเป็น
อย่างอื่นทั้ง นาม เพศ บริหาร และอาภัพที่สมควร

๑๐. คัมภีร์นั้นๆ อันเป็นดั้งเดิมก็ถูกภิกษุเหล่านั้นละทิ้งเสียแล้ว
ได้กระทำสิ่งที่เป็นอย่างอื่น ภิกษุเหล่านั้นหาสังคัตถะจะได้มีวาทะแตกต่าง
กันเป็นตัวอย่างก่อน

๑๑. และโดยกระทำตามภิกษุเหล่านั้น ได้มีภิกษุที่มีวาทะแตก
ต่างกันไปเป็นจำนวนมาก ภายหลังแต่นั้นมาได้เกิดแตกแยกกันขึ้น
ในวาทะนั้นๆ (คือมหาสังคัตถะ)

๑๒. ภิกษุทั้งหลายแตกเป็น ๒ ฝ่าย เป็นโคกุกถิกวาทและเอภัพ-
โยหาริกวาท ต่อมาฝ่ายโคกุกถิกวาท แยกกันอีกเป็น ๒ พวก คือ

๑๓. ภิกษุทั้งหลายแตกกันเป็นพหุสุตติกวาท กับบัญญัติวาทและ
เจติยวาทอีกพวกหนึ่ง ได้แตกมาจากพวกมหาสังคัตถิกวาท

๑๔. ในระหว่างเถรวาทอันบริสุทธิ์แท้ ได้เกิดการแตกแยก
กันอีก คือ ภิกษุทั้งหลายได้แตกกันเป็น ๒ ฝ่าย เป็นมหีสาสกวาท และ
วัชชีปุตตกวาท

๑๕. ในวัชชีปุตตกวาท ได้แตกกันออกไปอีก ๔ พวก คือ
รัมมูคริก, ภัทรยานิก, จันนาคาริก, สิมิตยะ

๑๖. ในกาลต่อมาฝ่ายมหีสาสกแตกกันอีก ๒ พวกคือ สัพพัต-
ติกวาท, ธรรมคุตตวาท

๑๗. พวกสัพพัตติกวาท ยังแตกเป็นกัสสปิกวาทอีกเล่า และจาก
กัสสปิกวาทได้เกิดสังกัณติกวาทขึ้น จากสังกัณติกวาทยังแตกเป็นสุตตวาท

ประวัติพุทธ(๑) - หน้าที่ 65

๖๕

พระพุทธศาสนาดั้งเดิม

ภาพแสดงการแตกนิกาย ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒ เป็นต้นไปรวม ๒๐ นิกาย ถ้านับเถรวาทอันเป็น
ของดั้งเดิมเป็น ๒๐ ตามปกรณัมสังกฤต

ประวัติพุทธ(๑) - หน้าที่ 66

๖๖

พระพุทธศาสนาดั้งเดิม

ภาพแสดงการแตกนิกายในพุทธศตวรรษที่ ๑ รวม ๑๘ นิกายตามปกรณัมบาลี

อีกโดยลำดับ

๑๘. วาเทหรือนิกายทั้ง ๑๑ แยกไปจากเถรวาท ภิกษุเหล่านั้น
ได้ทำลายอรรถและธรรมกับสังคหะบางส่วน และได้ทอดทิ้งคัมภีร์บาง
เอกเทศเสียด้วย

๑๙. วาเทที่แตก ๑๗ ที่ไม่แตก ๑ รวมวาเทที่ได้แตกแยกกัน
ทั้งหมดมี ๑๘ วาเทหรือนิกาย

๒๐. พระศาสนาแห่งพระชินพุทธได้ล้วนๆ ไม่หย่อนและไม่ยิ่ง
ของฝ่ายเถรวาท เป็นสูงสุดจุดต้นไทรใหญ่ฉะนั้น

๒๑. วาเทที่เหลือเป็นประจุกาฝากที่เกิดขึ้นต้นไทร ใน
ศตวรรษแรกไม่มีการแตกแยกกัน ในระหว่างศตวรรษ ๒ วาเทที่แตก
๑๗ ได้เกิดขึ้นในพระศาสนาแห่งพระชินเจ้าแล

หลักธรรมบางข้อของนิกาย

นิกายมหาสังฆิกะ

นิกายนี้เป็นนิกายของพระสงฆ์พวกที่ไม่เห็นด้วยกับมตินิยม
สังคายนา ประการนี้จะเปลี่ยนแปลงปรับปรุงพระธรรมวินัยตามสมควร
แต่กาละเทศะ พระมหาเทพเป็นเพียงคณาจารย์รูปหนึ่ง ที่มีความคิด
ทำนองนี้ ในคัมภีร์ที่ปวงศ์ กล่าวว่าภิกษุฝ่ายมหาสังฆิกะ ปฏิเสธคัมภีร์
อภิธรรม ชาดก ปฏิสัมภิทามรรค นิเทศ และคัมภีร์ปริวาร แล้วได้
แต่งพระสูตรเทียมและพระวินัยเทียมขึ้น ที่ปวงศ์เป็นหนังสือของพวกเขา
เถรวาทที่เขียน เป็นธรรมคาอยู่เองที่จะยกย่องฝ่ายตรงกันข้ามไม่ได้ คัมภีร์

ที่ฝ่ายมหาสังฆิกะปฏิเสธ ไม่ใช่สุดตันตปิฎกหรือวินัยปิฎก แต่เป็นหนังสือรุ่นขยายความพุทธพจน์ พวกมหาสังฆิกะมีปัญหาปิฎก นอกจากวินัย พระสูตร และอภิธรรม ซึ่งเป็นคนละฉบับอภิธรรมบาลี ยังเพิ่มโพธิสัตว์ปิฎก และธารณีปิฎกเข้ามา บางทีสองปิฎกหลังนี้กระมัง ที่ท่านผู้แต่งที่ประสงค์กล่าวว่าแต่งพระสูตรเทียม พระวินัยเทียมขึ้น นิกายมหาสังฆิกะใช้ภาษาปรากฏจารึกพระปิฎก ภิกษุในนิกายนี้มุ่งสงบด้วยวิธีจีบชายแล้วโยงขึ้นเหน็บกระเบน เหมือนชาวฮินดูในปัจจุบัน เดิมศูนย์กลางของนิกายอยู่ในแคว้นมคธ แต่ภายหลังสมัยพระเจ้าอโศกแล้วไปเจริญอยู่ในแคว้นอันธระในอินเดียได้ มีประเพณีที่นิยมกันมากในนิกายนี้คือการสร้างพระเจดีย์ ซึ่งตกแต่งให้มีวิจิตรศิลป์พิสดารมากมาย ในปัจจุบันเราไม่มีคัมภีร์ของนิกายนี้ตกทอดมาถึงเลย แต่คัมภีร์มหายานทราบได้จากข้อความในคัมภีร์ของนิกายอื่นระบุถึง เช่น ในคัมภีร์มัญชุสรีมูลกัลปะ และคัมภีร์เกทธรรมมัจฉิกรศาสตร์ และในคัมภีร์มหาวิภาษาศาสตร์ ทศนะของฝ่ายมหาสังฆิกะสรุปได้ดังนี้

๑. ทศนะเกี่ยวกับพุทธลักษณะ ฝ่ายมหาสังฆิกะถือว่าพระโพธิสัตว์ทั้งหลายนั้นไม่ประกอบด้วยกามสัญญา วิหิงสาสัญญา พระโพธิสัตว์ทั้งหลายอาจไปถือกำเนิดในอบายภูมิได้เพื่อโปรดสัตว์ พระโพธิสัตว์ทั้งหลายยังลงสู่พระครรภ์ภพทรในรูปของพระยาช้างเผือก พระโพธิสัตว์ทั้งหลายเมื่อประสูติย่อมเสด็จออกจากพระปรศเบื้องขวา

ฝ่ายมหาสังฆิกะถือว่า การที่พระโพธิสัตว์ไปถือกำเนิดในอบาย ๔ นั้น ไม่ใช่ไปด้วยอำนาจกุศลกรรม แต่ไปด้วยอำนาจความกรุณาที่จะ

๖๕

โปรดสัตว์ในรูปนั้น ในรูปลักษณะของสัตว์นั้นๆ

เกี่ยวกับลักษณะพระพุทธะ นิกายนี้ถือว่า พระพุทธะทั้งหลายมีพระชนมายุไม่มีขอบเขต เป็นอมตะ การที่เราเห็นพระองค์แก่แต่่าประจวบและปรินิพพานนั้น เป็นเพียงธรรมิกอุบายของพระองค์สำแดงให้เห็นเป็นไป อนึ่งพระวาจาของพระองค์ทุกคำล้วนเป็นพระธรรมจักร พระองค์มีโลกุตตรภาวะทั้งรูปกายนามกาย

๒. เกี่ยวกับพระอริยบุคคล ฝ่ายมหาสังฆิกะถือว่า พระอรหันต์ไม่เสื่อมจากมรรคผล แต่พระโสดาบันเสื่อมจากมรรคผลได้

ทัศนะเกี่ยวกับจิตฝ่ายมหาสังฆิกะถือว่า จิตนี้เป็นธรรมชาติปัสสภกิเลสทั้งปวงเป็นอาคันตุกะจรมา ถือว่าอนุสัยเป็นจิตวิปยุต สังโยชน์เป็นจิตสัมปยุต ปัญจวิญญานมีทั้งสราคะ วิราคะ

นิกายสรวาสติ

นิกายนี้เป็นสาขาแยกจากเถรวาทในศตวรรษที่ ๒ เป็นนิกายใหญ่คู่แข่งกับมหาสังฆิกะ ศูนย์กลางของนิกายอยู่ในแคว้นกาสมีระคันธาระ และอาฟกานิสถาน พระไตรปิฎกของนิกายนี้ใช้ภาษาสันสกฤต เนื่องจากนิกายนี้เผยแพร่หนักไปในทางอภิธรรม จึงมีนามเรียกใหม่ว่า "อภิธรรมวาที" เรียกภิกษุในนิกายนี้ว่า "อภิธรรมวาทีกะ" บางครั้งก็เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า "นิกายเหตุวาท" อภิธรรมปิฎกของนิกายนี้กับทั้งปกรณ์พิเศษที่สำคัญ แม้ต้นฉบับสันสกฤตจะสูญหายไปแล้ว แต่ในภาคภาษาจีนได้แปลรักษาเอาไว้หมด เพราะฉะนั้นการค้นคว้าปรัชญาของ

ตำนานนี้ จึงต้องอาศัยพระไตรปิฎกจีนเป็นมาตรฐาน วินัยปิฎกของนิกายนี้เรียกว่า "มูลสรวาสติวาท" "ภิกษุวินัยะ" และ "ภิกษุณีวินัยะ" (แปลโดยสมณะอิจิง ในศตวรรษที่ ๑๒) ส่วนใหญ่คล้ายกับวินัยปิฎกภาษาบาลี แม้แต่การจัดชั้นธกะก็คล้ายกันมาก คือประกอบด้วยมหาวรรค เกสัชขันธกะ จีวรขันธกะ กฐินขันธกะ ฯลฯ ส่วนพระสูตรนั้นนิกายนี้เรียกว่า "อาคม" ประกอบด้วยทิวฬาคม มัชฌิมาคม เอโกตตราคม สังยุตตาคม ส่วนขุททกนิกายนั้น นิกายนี้ไม่มีสมบูรณ์เท่าบาลี จึงมิได้จัดเป็นอาคมต่างหาก สำหรับอภิธรรมปิฎกมี ๗ ปรกณ์เท่ากัน แต่ชื่อปรกณ์และเนื้อความต่างกันคือ

๑. อภิธรรมสังคีติบรรยายปาทศาสตร์
๒. อภิธรรมสกันธปาทศาสตร์
๓. อภิธรรมปรัชญาปติปาทศาสตร์
๔. อภิธรรมวิญาณกายปาทศาสตร์
๕. อภิธรรมปกรณ์ปาทศาสตร์
๖. อภิธรรมธาตุกายปาทศาสตร์

แต่เดิมมีเพียง ๖ ภายหลังเพิ่มคำขยายความอีกปรกณ์หนึ่งรวมเป็น ๗ มีชื่อว่าอภิธรรมชฎาณปรสุถานศาสตร์ คณาจารย์สำคัญของสรวาสติวาทมีพระกาดยานิบุตร (ท่านผู้นี้ได้รจนาปรกณ์ต่างๆ ในแคว้นจินกุตติ พระวสุมิตร พระวสุพันธุ พระปารสวะ) ปรกณ์วิเสสที่มีชื่อเสียงของนิกายนี้ อาทิเช่น อภิธรรมโกษการิกา อภิธรรมนยานุสารศาสตร์ อภิธรรมมวตารศาสตร์ สังยุตตาทิธรรมหฤทยศาสตร์

หลักธรรมสำคัญ

๑. ทศนะเกี่ยวกับสภาวะธรรม นิกายสรวาสติวาทเป็นฝ่ายสัง-
 นิยม มองเห็นสภาวะธรรมทุกสิ่งเป็นของมีจริงไปหมด โดยถือเอาสภาวะ-
 ธรรมว่า ขึ้นชื่อว่าเป็นสภาวะแล้ว จะต้องเป็นของมีอยู่เป็นอยู่ด้วยตัวมัน
 เอง ตลอดอดีต ปัจจุบัน อนาคต แต่พฤติกรรมของสภาวะธรรมเปลี่ยน
 แปลงไปได้ เปรียบเหมือนผืนผ้าหนึ่งเมื่อไปย้อมดำเราก็เรียกผ้าน้ำ
 ดำผืนนั้นจะจากความขาวไปสู่ความดำ แต่ไม่ละจากความเป็นผืนเดียว
 กันฉันใด สภาวะธรรมมีขันธ ชาติ อายุตนะ ก็อาจมีพฤติกรรมเปลี่ยน
 แปลงไปตามกาล แต่ไม่ละความเป็นขันธ ชาติ อายุตนะ ในตัวมันเอง
 ฉะนั้น ด้วยเหตุผลข้อนี้ภิกษุนี้จึงยืนยันว่า ขันธ ชาติ อายุตนะที่เป็น
 อดีต ปัจจุบัน และอนาคตล้วนดำรงอยู่มีอยู่ ซึ่งตรงกันข้ามกับฝ่ายเถร-
 วาทที่ถือว่า มีอยู่เฉพาะแต่ปัจจุบัน ส่วนอดีตดับไปแล้ว อนาคตยังไม่เกิด
 นิกายสรวาสติวาทให้ข้อคิดในเรื่องความแตกต่างของอดีต ปัจจุบันและ
 อนาคต ว่าอดีตคือพฤติกรรมของสภาวะธรรมที่หมดหน้าที่ไปแล้ว ปัจจุบัน
 เป็นพฤติกรรมของสภาวะธรรมที่กำลังแสดงตัวอยู่ ส่วนอนาคตเล่าคือ
 สภาวะธรรมที่กำลังรอจังหวะเพื่อแสดงพฤติกรรมออกมาอีก เมื่อเป็น
 เช่นนี้ความแตกต่างของกาลทั้ง ๓ จึงอยู่ที่พฤติกรรม ไม่ใช่อยู่ที่สภาวะ-
 ธรรม ตัวสภาวะธรรมดำรงอยู่ตลอดกาลทั้งสาม นิกายนี้อ้างพุทธพจน์ว่า
 "ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปเหล่าใดเหล่าหนึ่งที่เป็นอดีตปัจจุบันอนาคต
 แม้รูปเหล่าใดเหล่านั้นก็ไม่เที่ยง" แสดงว่ารูปขันธในอดีตอนาคตมีอยู่
 ไม่ใช่ว่าหายไปแล้วหรือยังไม่เกิด

๒. ทศนะเกี่ยวกับพระอรหันต์ นิกายสรวาสติวาทเห็นว่า พระอรหันต์อาจเสื่อมจากมรรคผล แต่พระอริยบุคคลนอกนี้ไม่เสื่อม พระอรหันต์มี ๒ คือ สมขวิมุตติอรหันต์และอสมขวิมุตติอรหันต์ ประเภทแรกเสื่อมจากมรรคผลได้ เพราะการบรรลุของสมขวิมุตติอรหันต์นั้นต้องอาศัย โภชนสัปปาเย เสนาสนสัปปาเย อุตสัปปาเยสังเสวนสัปปาเย อารัมมณสัปปาเย ประกอบทั้งมีชาคริยานุโยคจึงบรรลุมรรคผลได้ พระอรหันต์ประเภทนี้เสื่อมจากมรรคผลเพราะอาพาธบ้าง เหน็ดเหนื่อยเกินไปในการเดินทางบ้าง แต่ไม่เสื่อมจากมรรคผลเบื้องต้น ครั้นแข็งแรงสบายดีแล้วก็บรรลุมรรคผลอย่างเก่าได้เร็ว ส่วนอสมขวิมุตติอรหันต์นั้น การบรรลุไม่ต้องอาศัยกรณีแวดล้อม เพราะฉะนั้นจึงไม่เสื่อม นิกายนี้ถือว่า แม้สมขวิมุตติอรหันต์จะเสื่อมไปก็เปรียบเหมือนเศรษฐีมีทรัพย์อยู่ ๔ โกฏิ แม้จะหายไปโกฏิหนึ่งก็ยังดำรงตำแหน่งเศรษฐีอยู่นั่นเองฉันใด สมขวิมุตติมรรคผล แม้เสื่อมจากมรรคผลที่ตนได้ ก็ยังมีฐานะเป็นพระอริยเจ้า เหตุเพราะอริยผลเบื้องต้นสามยังไม่เสื่อม

มตินี้ฝ่ายเถรวาทคัดค้าน เพราะถือว่า นิกายสรวาสติวาทเข้าใจพุทธพจน์ผิด ในอรรถกถาแห่งคัมภีร์ปุคคลบัญญัติ อธิบายสมขวิมุตติบุคคลว่าได้แก่พระโศดาบัน พระสกทาคามี ที่ท่านได้ฉานสมาบัติภายหลังเสื่อมจากฉานสมาบัติเพราะเหตุแห่งวิตถกตวาทอย่างเช่น พระโศดาบันตั้งใจไว้ว่า ฉันจะกวาดวัดให้สะอาด แต่ครั้นบิณฑบาตกลับก็ลืมไป เมื่อจะเข้าฉานสมาบัติก็เข้าไม่ได้ เพราะจิตพะวงอยู่ว่าเราจะทำอะไรหนอ? เมื่อนึกขึ้นได้ ก็ไปทำธุระกิจนั้นแล้ว ก็เข้าฉานสมาบัติได้

ตามปรกติ นี้เรียกว่า วัตถุเภท เพราะฉะนั้นการเสื่อมจากสมบัติของ พระอริยบุคคลสองชั้นนี้ไม่ใช่เสื่อมเพราะกิเลส แต่เสื่อมเพราะงานที่ ตั้งใจไม่ได้ทำ เพราะเหตุที่ท่านเป็นผู้ทำความบริบูรณ์ในศีลสิกขา แต่ทำ พอประมาณในจิตสิกขาและปัญญาสิกขาเท่านั้นและไม่หมั่นมรรคผลเสื่อม ส่วนพระอนาคามีและพรอรหันต์ทุกจำพวก มรรคผลก็ไม่เสื่อม ฌาน สมาบัติก็ไม่เสื่อม

๓. ทศนะเกี่ยวกับอันตรภาพ นิกายสรวาสติวาทถือว่ามี ๔ โภค มีภพอยู่ในระหว่างจุติและปฏิสนธิเรียกว่า อันตรภพ สัตว์ผู้ทำลายจันท์ ในโลกนี้แล้วจะไปอยู่ในอันตรภพ ๗ วันบ้าง ๑๕ วันบ้าง เดือนหนึ่ง บ้าง เพื่อรอคอยปฏิสนธิ นิกายนี้อ้างพุทธภาษิตในกรณียเมตตาสสูตรว่า สัมภเวสี คือสัตว์ผู้แสวงหาภพ ในบาลีมหัตถกขยสูตรมีพระพุทธ พจน์กล่าวถึง คัพโภ ผู้ยังลงสู่ครรภ์ของมารดา ทั้งสัมภเวสี และคัพโภนี้ คืออันตรภพ มตินี้ฝ่ายเถรวาทคัดค้าน ตามความหมายของเถรวาท ใน ปรมัตถโชติกาปกรณ์แก้สัมภเวสีว่า ได้แก่สัตว์ผู้มีภพราคะอันไม่ไป ปราศ โดยความก็ได้แก่พระอนาคามีลงมาจนถึงสัตว์ในอุบายยอมชื่อว่า สัมภเวสีทั้งนั้น เหตุเพราะยังมีสมภพส่วนคัพโภนั้นเล่า ได้แก่ปฏิสนธิ จิตตามนัยในฝ่ายเถรวาท จุตติจิตเป็นอนันตรปัจจัย สมันตรปัจจัย ปัจจชาติปัจจัยแก้ปฏิสนธิจิต ไม่มีภพในระหว่าง

๔. ทศนะเกี่ยวกับการจัดระบบสภาวะธรรม นิกายนี้ถือว่าสภาวะ ธรรมในโลกเมื่อรวมเข้าแล้วมี ๑๕ ชนิด แบ่งเป็นสังขตธรรม ๑๒ ชนิด อสังขตธรรม ๓ ชนิด สังขตะ ๑๒ คือ รูป ๑๑ จิต ๑ สัมปยุตธรรม-

๓๔

เจตสิกมี ๔๖ จิตวิปยุตธรรมมี ๑๔ จิตวิปยุตธรรมนี้ไม่เป็นทั้งรูปธรรม
หรือนามธรรมแท้ แต่เกิดด้วยรูปธรรมนามธรรม ส่วนอสังขตะ ๓ คือ
ปฏิสังขยนิโรธ ๑ ได้แก่การดับกิเลสโดยอาศัยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณา
อปฏิสังขยนิโรธ ๑ ได้แก่การดับโดยไม่อาศัยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณา
เช่น ในขณะที่รูปารมณฺมาปรากฏต่อจักขุทวารวิถี แต่ขณะเดียวกันก็มี
สัททารมณฺมากระทบโสตประสาท มนสิการของเราไปกำหนดรู้ในรูป
เพราะฉะนั้น สัททารมณฺมาในขณะนั้น เมื่อเกิดแล้วสมควรแก่โสตวิญญาณ
จะเกิด แต่ก็ไม่เกิดอาการ อาการที่ไม่เกิดเพราะชาติปัจจัย เช่น มนสิการ
ถือว่าเป็นนิโรธอย่างหนึ่ง แม้จะต่อไปโสตวิญญาณจะเกิดขึ้น ก็เป็น
คนละขณะ และอากาศสิก ๑ ฝ่ายเถรวาทปฏิเสธอปฏิสังขยนิโรธโดย
ไม่ถือว่าเป็นอสังขตธาตุ ปฏิเสธจิตวิปยุตสังขตธรรม นอกนั้นส่วนมาก
ตรงกัน

นิกายวัชชีบุตร นิกายมหายาน

นิกาย ๒ นี้ มีหลักธรรมคล้ายคลึงกัน เนื่องจากนิกายวัชชีบุตร
เจริญมากในแคว้นอวันตี จึงมีชื่อเรียกว่า "อวันติกะ" นิกายนี้เชื่อถือ
ในเรื่อง ปุคคะ ว่ามีอยู่โดยปรมาตม ซึ่งเป็นการตรงกันข้ามกับหลัก
อนัตตาของพระพุทธศาสนา แต่พวกวัชชีบุตรก็อธิบายเลียงไปว่าปุคคะ
ของเขาไม่ใช่ขันธ ๕ และไม่อื่นไปจากขันธ ๕ เหมือนกับไฟ ไม่ใช่
เชื้อไฟ แต่ก็ไม่อื่นไปจากเชื้อไฟ ความคิดเช่นนี้เท่ากับไม่ยอมรับ
ลัทธิอัสสวาทของพราหมณ์ จึงถูกนิกายอื่นโจมตีมากกว่า เป็นพวกนอก
คอก ในคัมภีร์กถาวัตถุพระโมคคัลลีสันนิบาตได้หักล้างนิกายนี้ใน

๓๕

เรื่องบุคคลกลายชื่อยาว ส่วนนิคายมโหิสาสกะนั้นครั้งหนึ่งได้เจริญในลังกา และเป็นมิตรดีกับนิกายเถรวาท ในปณามคาถาแห่งคัมภีร์ชาดกัญฐกถา พระพุทธโฆษาจารย์ได้เขียนไว้ว่า การรวบรวมอรรถกถาเล่มนี้ ก็เพราะได้รับอาราธนาจากพระพุทธท้าวะ ภิกษุรูปหนึ่งแห่งนิกายมโหิสาสกะ ทั้งวัชชีบุตรและนิกายนี้เชื่อว่า อริยมรรคนั้นมีองค์ ๔ เท่านั้น เพราะสัมมาวาจา สัมมกัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ ไม่ได้เกี่ยวกับจิตในขณะที่เจริญมรรคภาวนาเมื่อมรรคจิตเกิด จึงไม่เกี่ยวกับเรื่องราวทางกายทางวาจา นิกายเถรวาทไม่เห็นด้วย เพราะถือว่าองค์ธรรมของสัมมาวาจา สัมมกัมมันตะ สัมมาอาชีวะ เนื้อแท้คือ วิรติเจตสิก ไม่ใช่ต้องพูดต้องทำ

นิกายธรรมคูปต์

นิกายนี้มีทัศนะเกี่ยวกับการทำทานว่า สังฆทานมีอานิสงส์ใหญ่กว่า หรือทานที่ถวายในบุคคลมีพระพุทธเจ้าเป็นต้นอานิสงส์ใหญ่กว่า ฝ่ายธรรมคูปต์ถือเอาประการหลัง และกล่าวว่า การบูชาพระสถูปซึ่งมีพระบรมธาตุประเสริฐกว่าสังฆทาน วินัยปิฎกของนิกายนี้ ภิกษุในประเทศจีนใช้เป็นข้อปฏิบัติ

นิกายเสาตรานติกะ

นิกายนี้โจมตีภิกษุธรรมว่า ไม่ใช่พุทธพจน์ เผยแผ่แต่พระสูตรกับพระวินัยเท่านั้น เป็นคู่ปรับอย่างสำคัญกับนิกายสรวาสติวาท ซึ่งเผยแผ่แต่เรื่องอภิกษุธรรม ต่างฝ่ายต่างมีหนังสือหักล้างเสาตรานติกะ เชื่อว่า ทุกๆ คนมีธาตุพุทธะอยู่ในตัว ซึ่งเป็นต้นเค้าของมหายานสาขาหนึ่ง

พระพุทธศาสนาในอินเดีย ตอน ๒

กรีกุรุกรานอินเดีย

ในมหาวังสะเล่าว่า วงศ์สุณนาค ได้ครองแคว้นมคธเป็นเวลาเพียง ๒๒ ปี ถูกมหาโจรผู้หนึ่งชื่อ นันทะ ปล้นราชบัลลังก์ ได้ปรากฏว่ากษัตริย์ในราชวงศ์นันทะ ทรงอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาในแคว้นมคธ กล่าวกันว่า นักไวยาकरणปาณินีและวรรุจิ มีชีวิตอยู่ในแผ่นดินพระเจ้านันทะ ในเวลาเดียวกันนั่นเอง ประเทศอินเดียทางฝ่ายเหนือถูกย่ำยีจากฝรั่งต่างด้าว จนเสียแผ่นดินแถบลุ่มแม่น้ำสินธุไป กองทัพฝรั่งนี้เป็นพวกกรีกมีจอมทัพเป็นกษัตริย์ คือ พระเจ้าอเล็กซานเดอร์ มหาราชกษัตริย์แห่งอาณาจักรมาซิโดเนีย ประเทศกรีก ตั้งอยู่ในคาบสมุทรบอลข่าน เป็นประเทศโบราณคู่กันกับโรม ในยุคโบราณประเทศกรีกแบ่งออกเป็นนครน้อยใหญ่รวม ๒๐ นคร แต่ที่สำคัญที่สุดมีอยู่ ๓ รัฐ คือ

๑. รัฐสปาร์ตา ตั้งอยู่ในหุบเขาปกครองแบบทหาร พลเมืองทุกคนรับการอบรมเป็นทหารมาแต่เล็กแต่น้อย

๒. รัฐเอเธนส์ ตั้งอยู่ในที่ราบริมทะเล นิยมอักษรศาสตร์และศิลปกรรมต่างๆ ทั้ง ๒ รัฐนี้รับฟังความเป็นใหญ่เสมอ จนต่างฝ่ายต่างเพี้ยน เปิดโอกาสให้แก่รัฐที่ ๓ ได้เป็นใหญ่ คือ

๓. รัฐมาลีโดเนีย ตั้งอยู่เหนือเอเธนส์และสปาร์ตา ราชาผู้
ครองรัฐชื่อ ฟิลิป ทรงบำรุงบ้านเมืองให้เจริญด้วยวิธีเอาอย่างเอเธนส์
กับสปาร์ตาผสมกัน จนมาลีโดเนียเป็นรัฐมหาอำนาจ พระเจ้าฟิลิปทรง
พยายามรวบรวมชนชาติกรีกอยู่ถึง ๒๐ ปี จึงสำเร็จ แล้วเริ่มขยายอำนาจ
ปราบปรามประเทศอื่น พอดีสิ้นพระชนม์เสียก่อน พระโอรสคือ อเล็ก-
ซานเดอร์ จึงเสวยราชย์แทน เล่ากันว่าเมื่ออเล็กซานเดอร์ยังเยาว์อยู่ วัน
หนึ่งมีคนนำม้ามาถวายพระเจ้าฟิลิป แต่เป็นม้าพยศเหลือทน ไม่มีผู้ใด
จับได้ อเล็กซานเดอร์ทูลอาสาขี่เอง ปรากฏว่าทรงปราบพยศม้าตัว
นั้นสำเร็จ พระบิดาจึงตรัสว่า ประเทศมาลีโดเนียเล็กเกินไปสำหรับเจ้า
เสียแล้ว เจ้าจะต้องหาประเทศที่ใหญ่กว่านี้เมื่อเจ้าโตขึ้น พระเจ้า
อเล็กซานเดอร์ได้รับการอบรมทั้งวิชาการและปรัชญา ครูมีชื่อของพระ
องค์คือ เลออนนิดาสและอริสโตเติล เมื่อขึ้นเสวยราชย์แล้ว สิ่งแรก
ที่ทรงกระทำก็คือ กริชาทัพใหญ่ทุกทวีปเอเชียในปี ค.ศ.๓๓๔ ได้
เฟนิเซียน อิหร่าน อียิปต์ ขอมสวามิภักดิ์ เมื่อตีอิหร่านแล้ว ก็เดิน
ทัพมุ่งเข้าประเทศอินเดีย เข้าสู่ลุ่มแม่น้ำสินธุตีนครดักสิลาแตก แล้ว
บุกลงมาสู่แคว้นปัญจาป ณ ที่นั่น อเล็กซานเดอร์ได้พจญกับกำลังด้าน
ทานของพระเจ้าปารวะ หรือฝรั่งเรียกว่า พอรุส ผู้ซึ่งมีฉายาว่า "สิงห์
แห่งปัญจาป" ทัพปัญจาปประกอบด้วยทหารราบ ๔๐,๐๐๐ ทหารม้า
๔,๐๐๐ รถศึกอีก ๕๐๐ และช้างศึกอีกจำนวนมหึมาเตรียมรับอยู่ ทัพ
ฝรั่งกับทัพแขกปะทะกันที่ฝั่งแม่น้ำ "วิคัสตะ" กำลังคนของกรีก
๑๗,๐๐๐ คน ข้ามแม่น้ำสำเร็จโดยอาศัยธรรมชาติช่วย ประกอบ

ด้วยช้างศึกของพระเจ้าปารวะเกิดแตกตื่นอลหม่านขึ้น ทพปัญจาปก็
แตกพินาศ พระเจ้าปารวะถูกลาวาหุสาหัสและถูกจับเป็นเชลย เมื่อถูก
จับมาเผชิญพระพักตร์ พระเจ้าอเล็กซานเดอร์ ตรัสถามว่า พระองค์
ต้องการให้เราปฏิบัติอย่างไร สิ่งแห่งปัญจาปตรัสตอบอย่างองอาจว่า
ต้องการให้ปฏิบัติต่อเราเยี่ยงกษัตริย์ พระเจ้าอเล็กซานเดอร์ตรัสถาม
ต่อไปว่า ประสงค์จะขออะไรอีก พระเจ้าปารวะ ตรัสตอบว่า คำว่า
กษัตริย์ก็ครอบงำไปถึงสิ่งทั้งหมดที่เราต้องการขอแล้ว พระเจ้าอเล็กซาน-
เดอร์โปรดคนกล้าหาญ จึงทรงแต่งตั้งให้พระเจ้าปารวะเป็นประเทศราช
อยู่ภายใต้การควบคุมของข้าหลวงกรีก เล่ากันว่า เมื่ออเล็กซานเดอร์รับ
ชนะทุกแห่งแล้ว คราวหนึ่งพระเจ้าอเล็กซานเดอร์ทรงกันแสงด้วยทรง
รู้สึกพระองค์ว่า หมดแผ่นดินที่จะให้ติดต่อไปอีกแล้ว เพราะเมื่อแลไปทาง
ทิศตะวันตกถัดประเทศอียิปต์ออกไปก็เห็นแต่ทะเลทราย หันไปทาง
ตะวันออกก็เห็นแต่เทือกภูเขาสลับซับซ้อนกันเป็นทวีปไปหมด หันไป
ทางเหนือก็เห็นแต่ดินแดนไซบีเรียซึ่งหนาวเย็นด้วยหิมะ หันมาทางใต้สู่
อินเดียก็เห็นแต่มหาสมุทร จึงได้ทรงกันแสง อันที่จริงในอินเดียเองก็
ยังเหลือแผ่นดินอีกมากมายที่พระเจ้าอเล็กซานเดอร์ยังไม่ได้ดี ที่มีได้ดี
ไม่ใช่เพราะพระเจ้าอเล็กซานเดอร์ไม่สู้ พระเจ้าอเล็กซานเดอร์สดับความ
มั่งคั่งสมบูรณ์ของแคว้นมคธ ได้เตรียมจะยาดราทพมาดีแล้ว แต่
พวกแม่ทัพนายกองเกิดแข็งข้อ ทุกคนอ้างว่าอดโรคและคิดถึงลูกเมื่อ
ทุกคนบอกว่าดินดีไม่คึกคักโลกและร้องว่าอยากกลับบ้าน พระเจ้าอเล็ก
ซานเดอร์จึงจำพระทัยต้องเลิกทัพกลับ บ้านเมืองทางลุ่มแม่น้ำคงคาจึง

๓๕

รอดปากเหยี่ยวปากกาไปได้ ขากลับพระเจ้าอเล็กซานเดอร์ทรงแบ่งทัพ
ออกเป็น ๒ ฝ่ายๆ หนึ่งให้กลับทางเรือ อีกฝ่ายหนึ่งให้กลับทางบก
รวมเวลาที่พระเจ้าอเล็กซานเดอร์ทรงรบอินเดียอยู่ ๑ ปี ๘ เดือน ได้
บ้านเมืองในกลุ่มแม่น้ำสินธุหมด และเมื่อเสด็จกลับจากอินเดียแล้วก็ไป
สิ้นพระชนม์ที่เมืองบาบิโลน เมื่อ พ.ศ.๒๒๐ พระชนมายุเพียง ๓๓
เท่านั้น

จันทรคุปต์กษัตริย์

เมื่อพระเจ้าอเล็กซานเดอร์ได้เมืองใด ถ้าไม่ทรงตั้งให้ชาวพื้น
เมืองปกครอง ก็ตั้งแม่ทัพนายกองชาวกรีกปกครอง พร้อมกับทิ้งทหาร
ชาวกรีกไว้ให้พอควรสำหรับเป็นกำลัง จึงปรากฏว่าบ้านเมืองบางแห่ง
ในอินเดียและในเอเชียกลางมีพระราชาเป็นฝรั่งชาติกรีก ครั้นพระเจ้า
อเล็กซานเดอร์ทิวงคตแล้ว บรรดาแม่ทัพนายกองเหล่านี้ก็พากันประกาศ
เป็นอิสระภาพ ทุกคนต้องการเป็นตัวแทนอเล็กซานเดอร์ทั้งนั้น ต่างทำ
สงครามรบพุ่งกันเอง ครั้นนั้นข้าหลวงกรีกผู้กำกับพระเจ้าเปราวะเป็น
ขบถจับพระเจ้าเปราวะสำเร็จโทษ ทำให้ชาวปัญจาป โกรธแค้น จับอาวุธ
ไล่พวกกรีก และชาวอินเดียในบ้านเมืองอื่นๆ ก็ลุกขึ้นเพื่อกษัตริย์ ขบวนการ
กษัตริย์ขบวนการหนึ่งมีหัวหน้าเป็นบุคคลสำคัญ ชื่อ "จันทรคุปต์"
จันทรคุปต์เป็นคนหนุ่มที่ใฝ่สูงและกล้าหาญ เล่ากันว่าเมื่อเขาเยาว
วงศ์ ซึ่งสืบมาจากวงศ์ "ศากยะ" จันทรคุปต์ได้เคยช่องสุ่มผู้คนเพื่อเป็น
ขบถชิงราชสมบัติของกษัตริย์ "นันทะ" แต่ความลับนั้นรั่วไหลเสียก่อน
เมื่อเป็นเช่นนี้จันทรคุปต์ก็เลยต้องหลบหนีไปอยู่ดักกิลีลา และได้เข้ารับ

อาสาพระเจ้าอเล็กซานเดอร์นำทัพกรีกเข้าตีมคธ แม่ทัพกรีกได้เลิกทัพกลับไปเสียก่อน จันทรคุปต์จึงได้รวบรวมสมัครพรรคพวกอยู่แถวมณฑลปัญจาป ในขณะนั้นเองจันทรคุปต์ก็ได้เสนาธิการคนสำคัญคนหนึ่งเป็นพราหมณ์ ชื่อ "จัญญะ" แต่ในมหาวงศ์เรียกว่า "ปาณกพราหมณ์" พราหมณ์ผู้นี้เป็นผู้คิดโครงการโจมตีแคว้นต่างๆ จับได้อิทธิพลของกรีกในปัญจาป แล้วยกขึ้นตีเมืองใหญ่ๆ ในแคว้นมคธ ครั้งแรกทัพของจันทรคุปต์ถูกตีแตกถอยมาอย่างยับเยิน จนต้องหลบหนีไปอยู่ป่า แต่บังเอิญจันทรคุปต์ก็ได้ความคิดใหม่ จากถ้อยคำของหญิงผู้หนึ่งซึ่งค้าของลูกของตน ผู้ซึ่งรับประทานขนมเบื้องไม่ลงเพราะความร้อนว่า "อ้ายลูกขาฉีฉว้งอะไร มึงจะค่อยๆ กัดแต่ริมเข้าไปก็จะไม่ร้อน ดันไปกัดตรงกลางเพราะความโลภ มึงนี้อ้ายลูกมหาโจรจันทรคุปต์ที่เดียว จะเข้าตีหัวเมืองน้อยๆ เข้ามาก็จะได้สำเร็จ นี่ดันเข้าตีเมืองใหญ่ๆ ซึ่งมีกำลังเหนือกว่ามัน จึงต้องแตกย่อยยับไป"

เมื่อจันทรคุปต์ได้ยินคำนี้ก็ได้สติ จึงพยายามรวบรวมกองทัพขึ้นอีกครั้งหนึ่ง แล้วยกเข้าตีเมืองเล็กๆ ตามขอบเขตชนบทรุกเข้าไปทีละเมืองสองเมืองตามลำดับ จนที่สุดสามารถลุยเข้าถึงนครปาฏลิบุตร พระเจ้าธนนันทะ กษัตริย์แห่งมคธ ได้รับพุ่มจันสิ้นพระชนม์ในสนามรบ ดังนั้นจันทรคุปต์จึงได้ปราบดาภิเษกตั้งวงศ์ "เมารยะ" ขึ้น เมื่อพุทธศักราช ๒๒๒ ตลอดระยะเวลา ๒๔ ปีที่จันทรคุปต์นั่งบัลลังก์อยู่ ต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในเรื่องรบพุ่งกับแคว้นต่างๆ ในลุ่มแม่น้ำสินธุ และคงคา ปรากฏว่าทางกรุงบาบิโลนแห่งอาณาจักรซีเรีย มีนายทัพของ

๘๑

พระเจ้าอเล็กซานเดอร์คนหนึ่งชื่อ เซลิอุโคสนิกาเตอร์ ได้ตั้งตนเป็นกษัตริย์ขึ้น เพื่อแสดงอำนาจอย่างพระเจ้าอเล็กซานเดอร์จึงยกกองทัพเข้าโจมตีอาณาจักรบาบิโลเนีย ใน พ.ศ.๒๓๗

ต่อมาก็ได้ยกกองทัพข้ามแม่น้ำสินธุเข้าปัญจาปนคร เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘ ทพฝรั่งกับทพมคธได้ปะทะกันที่สมรภูมิแห่งปาฏลีบุตร ฝ่ายมคธมีจำนวนทหารราบประมาณ ๖ แสนคน ทหารม้า ๓ แสน ทหารช้าง ๔ พัน ด้วยแสนยานุภาพอันยิ่งใหญ่ จึงสามารถสกัดกั้นทัพกรีกอยู่ในที่สุดต่างฝ่ายก็เลิกตกลงทำไมตรีกัน

พระเจ้าเซลิอุโคสยอมถวายแคว้น ๔ แคว้น ทางตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย ซึ่งมีเนื้อที่กินไปถึงดินแดนอาฟกานิสถานให้แก่มคธ พร้อมกับยกพระธิดาองค์หนึ่งให้เป็นมเหสีของเจ้าพระจันทรคุปต์

ฝ่ายพระเจ้าจันทรคุปต์ก็ได้ถวายช้างศึก ๕๐๐ เชือกเป็นเครื่องแลกเปลี่ยนกัน พระเจ้าจันทรคุปต์นี้มีความเลื่อมใสในลัทธิศาสนาเซน กล่าวกันว่าในบั้นปลายแห่งพระชนม์ชีพได้สละราชสมบัติให้แก่โอรสชื่อ "สิงหเสน" แล้วเสด็จออกบำเพ็ญพรต ณ สถานที่เปลี่ยวแห่งหนึ่ง แต่อย่างไรก็ดี สิงหเสนก็ได้ขึ้นครองราชสมบัติตามบัญชาของพระบิดา กลับปรากฏว่า กษัตริย์องค์ใหม่ได้แก่พินทุसार ซึ่งเป็นโอรสอีกองค์หนึ่ง ผู้มีความฝักใฝ่ในลัทธิพราหมณ์ ดังนั้นพวกมนตริพราหมณ์ทั้งหลาย จึงพากันยกย่องเชิดชูขึ้น

พระเจ้าพินทุसार

กษัตริย์พระองค์นี้เสวยราชสมบัติอยู่ ๒๗ ปี ในรัชสมัยนี้อิทธิพลมครได้ขยายลงมาทางทักษิณชนบท พระองค์ได้ทำไมตรีกับราชากรีกกรุงบาบิโลน ซึ่ง ณ บัดนี้คือพระเจ้าแอนติโอซัสโซเตอร์ราชบุตรของเซลิอุสกับทำราชไมตรีกับพระเจ้าปโตเลมีฟีลาเดลฟูสราชาแห่งประเทศอียิปต์ในอาฟริกาเหนือ พระเจ้าพินทุसारได้ขอซื้อนักปราชญ์กรีกคนหนึ่งจากพระเจ้าแอนติโอซัสโซเตอร์ แต่เจ้ากรุงบาบิโลนมีอาชญาให้ไม่ได้ เพราะผิดกฎหมายบ้านเมือง พระเจ้าพินทุसारได้เลี้ยงอาหารแก่พวกพราหมณ์วันละ ๖ พันคนทุกวัน ทั้งๆ ที่กษัตริย์ ๒ พระองค์ในวงศ์มาระยะนี้เลื่อมใสในศาสนาเซนและพราหมณ์ พระพุทธศาสนาก็มิได้เลื่อมโทรมประการไร ศูนย์กลางแห่งพระพุทธศาสนาก็คงอยู่ในแคว้นมคธนั่นเอง

ปรากฏว่า ในรัชสมัยพระเจ้าพินทุสารนี้นิกายเถรวาทินเลื่อนไปตั้งหลักแหล่งอยู่ ณ แคว้นอวันตี ส่วนนิกายสังฆิกะไปรุ่งเรืองที่แคว้นอันธระแห่งอินเดียใต้ นิกายสรวาสติวาทินไปแจ่มจรัสแผ่ศรมิที่แคว้นมถุรา สำหรับนิกายมหายานก็ไปแผ่ศรมิอยู่ที่แคว้นมคธสมณฑล (ไม่ชอร์ในปัจจุบันนี้) แต่ทุกๆ นิกายคงมีบริษัของตนอยู่ในอารามทั่วแคว้นมคร พระเจ้าพินทุสารนี้มีพระโอรสจำนวนมากมาด้วยกัน และพระโอรสพระองค์ใหญ่ คือ สุสิมะ ยังมีพระราชบุตรที่สำคัญอีกพระองค์หนึ่ง คือ "พระเจ้าอโศกมหาราช" ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา

ประวัติพระเจ้าอโศกในตำนานสันสกฤต

ประวัติของพระเจ้าอโศกมหาราช ปรากฏที่มาในตำนานสันสกฤต ชื่อ อโศกาวทาน ตำนานเล่มนี้ถูกเรียบเรียงขึ้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๖ และถูกแปลออกสู่ภาษาจีน ๓ ครั้ง ครั้งแรกแปลโดย อังสวคิม ในรัชสมัยพระเจ้าจิ้นฮุ่ยเต้ ปลายพุทธศตวรรษที่ ๗ ครั้งที่ ๒ แปลโดยพระภิกษุคุณภัทระ ราวพุทธศตวรรษที่ ๘ ครั้งที่ ๓ แปลโดยภิกษุสังฆปาละ ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๐

ประวัติในตำนานสันสกฤตกล่าวว่า อโศกเป็นเพียงโอรสพระเจ้าพินทุसार อันเกิดจากนางพราหมณีสนมเอกเท่านั้น มีอนุชาร่วมครรรค์อยู่องค์หนึ่งคือ วิตโศก พระเจ้าพินทุसारปรากฏว่ามีราชโอรสและราชธิดามากมาย และทรงโปรดปรานมากที่สุด คือเจ้าชายสุสิมะ โอรสอันประสูติจากพระอัครมเหสี ผู้ซึ่งอยู่ในฐานะเป็นพระเชษฐาของอโศก พระเจ้าพินทุสารตั้งพระทัยให้ราชสมบัติแก่สุสิมะ จึงคราวหนึ่งเมื่ออโศกได้แสดงความสามารถในการทำสงครามกับนครดักกสิลาสำเร็จ พระราชบิดาจึงแต่งตั้งอโศกไปเป็นอุปราชครองนครอุชเชนีเป็นบำเหน็จความชอบ ซึ่งเป็นการเลือกใสให้ออกไปจากราชธานี ไม่ให้เป็นที่ยึดขวางแก่เจ้าชายสุสิมะ ครั้นล่วงมาไม่นาน นครดักกสิลาเกิดขบถขึ้นอีก พระเจ้าพินทุสารจึงทรงส่งเจ้าชายสุสิมะไปปราบแต่ยังไม่ทันสำเร็จผล พระเจ้าพินทุสารก็เกิดพระประชวรหนักลง มีพระราชดำริที่จะทรงส่งอโศกขึ้นไปรบแทนสุสิมะ ครั้งนั้นพวกเสนาบดีมีรัฐบุปถ์อำมาตย์เป็นต้นพากันเข้าข้างอโศก แต่งอุบายให้อโศกทำเป็นป่วยหนัก

ถึงกับอาเจียนเป็นโลหิตไม่สามารถนำทัพไปได้ ต่อเมื่อเห็นพระอาการ
พระเจ้าพินทุสารเพียบหนักลง พวกเสนาบดีจึงนำอโศกเข้าเฝ้าทูลขอ
ให้ทรงแต่งตั้งอโศกเป็นกษัตริย์สืบต่อไป พระเจ้าพินทุสารพิโรธถึงเสด็จ
ทิวศต พวกเสนาบดีจึงพากันถวายราชสมบัติแก่อโศก เมื่อกระแสน้ำ
ทราบไปถึงเจ้าชายสุลิมะ จึงเสด็จนำทัพมาตีนครปาณ्डิบิन्दร อโศกแต่ง
อุบายล่อลวงปลงพระชนม์พระเจ้าสุริยวรมันสำเร็จ แม้ทัพคนสำคัญของเจ้าชาย
สุลิมะ ชื่อ วีระเสน เลยพาไพร่พลหนีราชภัยบวชเป็นภิกษุในพระ-
ศาสนา อโศกมีอหยาตย์โหดร้ายมาก ทำราชการที่กระด้างกระเดื่องเสีย
๕๐๐ คนด้วยมือของตนเอง ครั้งหนึ่งอโศกมีคำสั่งให้บำรุงรักษาต้น
อโศก เพราะเห็นว่าเป็นต้นไม้มีชื่อเหมือนพระองค์ พวกนางกำนัล
ไปหักรานต้นอโศกเล่น อโศกลงโทษจับนางเหล่านั้นเผาไฟเสียทั้งเป็น
ต่อมาจึงโปรดให้สร้างที่ลงโทษมีลักษณะเป็นขุมนรกในมนุษย์โลก มีวิธี
ลงทัณฑ์กรรมต่างๆ เช่น เอาลงดัมในกะทะทองแดง จับใส่ครกเหล็ก
แล้วโยกให้ละเอียดเป็นดิน ต่อมาเมื่อพระอรหันต์รูปหนึ่งมาโนมน้าว
พระหฤทัยพระเจ้าอโศกสำเร็จ ทรงเลิกสถานทัณฑ์กรรมนั้นเสีย
เปลี่ยนพระอุปนิสัยเป็นเมตตากรุณา ทรงบำรุงพระพุทธศาสนา ทรงสร้าง
สถูปเจดีย์ สิ้นพระราชทรัพย์ ๘๖ โกฏิ ทรงอุทิศชมพูทวีปไว้ในพระ-
พุทธศาสนาถึง ๓ วาระเสด็จเที่ยวบูชาพระพุทธานุสรณ์ต่างๆ ภายได้
การนำของคณาจารย์รูปหนึ่ง ชื่อพระอุคคุปตอร์หัตต์ อโศกมีโอรสที่
ขึ้นชื่อลือนามอยู่องค์หนึ่งทรงพระนามว่า "กุณณะ" มีพระรูปพระ-
โณมเป็นที่ต้องพระทัยของพระมเหสีรองของพระเจ้าอโศก ทรงนามว่า

"ดิษยรักยิต" แต่เจ้าชายकुณालะไม่ทรงไยดีต่อ พระนางดิษยรักยิต จึงทรงวางอุบายประทุษร้ายเจ้าชายकुณालะ ด้วยวิธีควักพระเนตรออก ทั้งสองพระเนตร เมื่อพระเจ้าอโศกทราบภาพลงปรากฏว่า พระราช-
อำนาจถูกริบรอนลงสิ้น แม้จนกระทั่งปรารถนาจะทรงบริจาคนานก็
ไม่มีพระราชทรัพย์ให้บริจาคนาน ทั้งนี้โดยคำสั่งของพระราชนัดดาเจ้าชาย
สัมปติโอรสของเจ้าชายकुณालะ เมื่ออโศกทิวังคตแล้ว เจ้าชายสัมปติ
ก็เป็นกษัตริย์แทน

ประวัติพระเจ้าอโศกในตำนานบาลี

ในมหาวังสะกล่าวว่ พระราชมารดาของพระเจ้าอโศกทรงพระ
นามว่า ศิริธรรมา เมื่อพระนางทรงครรภ์อโศกนั้นทรงปรารถนาจะ
เหยียบดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ ปรารถนาจะเสวยดวงดาวและเมฆและ
รากดินภายใต้พื้นปฐพี อโศกมีอนุชาร่วมครรภ์พระมารดาองค์หนึ่งพระ
นามว่า ดิสสะ วันหนึ่งพระเจ้าพินทุสารอุ้มอโศกให้นั่งเล่นอยู่บนพระ
เพลาทรงหยิบบมหาสังข์ทักษิณาวัตรให้อโศกเล่น อโศกถ่ายมุตรลงใต้มหา
สังข์นั้น พระบิดาจึงยกสังข์ขึ้นลดเศียรเกล้าโอรส เหตุการณ์ทั้งนั้น
อาชีวกคนหนึ่งได้พยากรณ์ไว้ว่า อโศกจะได้เป็นจักรพรรดิในชมพูทวีป
ตามนิมิตนั้น ต่อมาเมื่ออโศกเติบโตใหญ่ขึ้นถูกแต่งตั้งไปเป็นอุปราชครอง
เมืองอวันตี เมื่ออโศกเดินทางมาถึงเมืองเวทิส ได้ธิดาของเวทมานก-
เศรษฐีเป็นมเหสี ผู้ซึ่งให้กำเนิดพระมหินทร์และเจ้าหญิงสังหมีดา เมื่อ
พระเจ้าพินทุสารประชวรใกล้สวรรคต ได้สั่งมอบราชสมบัติกออโศก
ครั้งนั้นมีพระโอรสต่างมารดากับอโศกองค์หนึ่ง เป็นโอรสหัวปีของพระ

เจ้าพินทุสาร ทรงถามว่า เจ้าชายสุมนะได้ยกกองทัพพร้อมด้วยพระอนุชา
ต่างพระมารดาอื่นๆ อีก ๕๘ องค์ มาแย่งราชสมบัติกับอโศก แต่ถูก
อโศกจับสำเร็จโทษเสียหมดแล้ว จึงตั้งเจ้าชายติสสะเป็นอุปราช แต่ถูก
พระเจ้าอโศกทรงเลื่อมใสในลัทธิพราหมณ์ วันหนึ่งทรงทอดพระเนตร
เห็นสามเณรรูปหนึ่งชื่อนิโครธ สามเณรมีอินทรียัสัวรรณาเลื่อมใสจึง
ได้นิมนต์เข้าไปในพระราชมณเฑียร นิโครธสามเณรจึงแสดงพระธรรม
เทศนากลับพระทัยพระเจ้าอโศกให้เลิกละความดุร้ายเสียได้ นับว่าสาม
เณรนี้เป็นโอรสของเจ้าชายสุมนะนั้นเอง พระเจ้าอโศกเมื่อเลื่อมใสใน
พระพุทธศาสนาแล้ว ทรงสร้างพระเจดีย์สถาน ๘๔,๐๐๐ และสร้าง
อารามใหญ่ที่สุดชื่อ อโศการาม ในแคว้นมคธ พระเถระฝ่ายสถวีรวาทิน
ที่สำคัญๆ ในยุคอโศก คือ พระวรุณเถระ ๑ พระสุมิตรเถระ ๑
พระอินทกุตต์ ๑ และพระโมคคัลลีนุตรติสสะ ๑ ท่านผู้นี้มีสำนักอยู่
ณ อโธตังคบรรพต ได้เป็นประธานในตติยสังคายนา ผลของตติย-
สังคายนาซึ่งเป็นของสงฆ์ฝ่ายสถวีรวาทิน ปรากฏว่าพวกเดียรถีย์ถูก
บังคับให้สึกถึง ๖๐,๐๐๐ รูป เมื่ออายุของพระโมคคัลลีนุตรติสสะเถระได้
๒๗ พรรษา พระเจ้าอโศกเสวยราชย์ได้ ๑๗ ปี จึงทรงส่งสมณทูตออก
เผยแผ่ศาสนาในประเทศต่างๆ

พระเจ้าอโศกกับพระพุทธศาสนา

พระนามของอโศกในศิลาจารึกเรียกว่า เทวานัมปิยทัสสี ซึ่ง
แปลว่า กษัตริย์ผู้เป็นที่รักใคร่ของเทพเจ้า พระองค์ก็ได้แผ่แสนยานุภาพ
ครอบงำตั้งแต่เทือกภูเขหิมาลัยลงไปถึงปลายแหลมอินเดีย เป็นจักร-

พรรดิองค์แรกในประวัติศาสตร์ของอินเดีย ที่มีพระชนม์ชีพอยู่จริงไม่ใช่บุคคลในเทพนิยาย ชื่อเสียงของพระองค์เป็นที่รู้จักในราชสำนักยุโรป ซึ่งมีประเทศกรีกและในอาฟริกาเหนือ มีปัจเจกชนบทอยู่สองสามแห่งเท่านั้น ในอินเดียที่มีได้ขึ้นต่อพระองค์ คือแคว้นปาณฑย-โจพะ ซึ่งอยู่ปลายแหลมอินเดีย ในชั้นเดิมพระเจ้าอโศกนับถือศาสนาอาชีวกตามพระราชมารดา มูลเหตุที่กลับพระทัยมานับถือพุทธศาสนาเป็นเหตุการณ์หลังจากเสวยราชย์แล้ว ๘ ปี เมื่อพระองค์กรีธาพยุหแสนยานุภาพ บุกกรรธาอาณาจักร อริสสา คือแคว้นกาลิงคะ ซึ่งมีนครหลวงชื่อ ทันทปุระ ในสมรภูมิกครั้งนี้ ประชาชนชาวอริสสาถูกฆ่าตายไปต่อหน้าพระพักตร์กว่าแสนคน ได้สร้างความสะเทือนใจอย่างหนักแก่จักรพรรดิองค์นี้ พระองค์ได้กล่าวตามความรู้สึกของพระองค์ไว้ในศิลาจารึกตอนหนึ่งว่า "ในสงครามกาลิงคะคราวนี้ ข้าได้เห็นคนจำนวนมากกว่าแสนถูกประหารชีวิต คนเหล่านี้ไม่ใช่ทหาร หลังจากนั้นก็รู้สึกเสียใจต่อการกระทำครั้งนี้ ข้าเริ่มมุงหาธรรมะ เริ่มฝึกฝนในธรรม เพราะข้าประจักษ์แล้วว่า ชัยชนะอันสูงส่งนั้นมีได้เกิดจากแสนยานุภาพใดๆ แต่ต้องเป็นชัยชนะโดยธรรม ซึ่งจะแผ่ผลคือความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ข้าจึงขอประกาศว่าบรรดาบุตรหลานของข้าว่า จงทำแต่ธรรมวิชัย อย่าทำยุทธวิชัยเลย"

พระองค์ได้พิจารณาลัทธิศาสนาต่างๆ ในอินเดีย ในที่สุดก็ทรงเลือกพระพุทธศาสนาเป็นหลัก คณาจารย์สองรูปในพุทธศาสนาได้เป็นราชครูของพระองค์ องค์หนึ่งคือ พระอุปปคฺคเถระเป็นภิกษุใน

๘๘

นิกายสรวาสติวาท องค์หนึ่งคือ พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ เป็นภิกษุในนิกายเถรวาท พระเจ้าอโศกได้ทรงนำหลักธรรมในพุทธศาสนามาประยุกต์กับการปกครอง เรื่องราวต่างๆ นี้มีปรากฏในศิลาจารึกจำนวนมากของพระองค์ จารึกเหล่านี้เขียนด้วยอักษร ๒ อย่าง อย่างหนึ่งเรียกว่า อักษรพราหมี และอักษรขโรษฐี เป็นเสาศิลาขัดเงาบ้าง ตามหน้าผาบ้าง ที่พบแล้วมีกว่า ๒๐ แห่ง อักษรจารึกเหล่านี้ แต่เดิมไม่มีผู้ใดอ่านออก จนกระทั่งนักโบราณคดีตะวันตกคนหนึ่ง เจ. ปรีนเซส เป็นผู้ค้นพบกลไกอักษรโบราณพวกนี้ ชีวประวัติของพระเจ้าอโศกจึงถูกเปิดเผย ซึ่งพอจะประมวลลงเป็นหัวข้อดังต่อไปนี้:-

๑. ทรงนำหลักธรรมในมงคลสูตร สิกาลอวาทสูตร ประกาศให้เป็นวัฒนธรรมซึ่งประชาชนต้องปฏิบัติ ทรงย้าว่า "ผู้ใดทำตามคตินิยมในพระสูตรเหล่านี้ ผู้นั้นชื่อว่าขึ้นสวรรค์ทั้งเป็นสำหรับคณะสงฆ์ ทรงขอร้องให้พระตั้งใจปฏิบัติตามพาลกสูตรและโมเนยสูตรในขุททกนิกาย

๒. ในสมัยของพระองค์ มีการทะเลาะเบาะแว้งในคณะสงฆ์ เกี่ยวกับการขัดแย้งเรื่องทศนะ โดยเฉพาะชาวบ้านชอบยุให้พระทะเลาะกัน จึงตรัสออกเป็นกฎหมายว่า ภิกษุรูปใด ภิกษุณีรูปใด มีเจตนาไม่สุจริต ก่อเหตุทะเลาะวิวาทในวัดให้สึกผู้นั้นเสีย

๓. ทรงเริ่มขบวนการธรรมยาตรา โดยเสด็จเป็นตัวอย่างในศิลาจารึกกล่าวว่า "แต่ก่อนนี้ราษฎรทั้งหลาย จะได้ยินแต่เสียงยฺทูทเกริเสียงช้าง เสียงม้า เสียงโล่ห้ำดัง ศาสดราวุธกระทบกัน ครั้นมาบัดนี้

๘๕

ราษฎรทั้งหลายจักได้ยืนแต่เสียงธรรมเกริแทน มีแต่เสียงเชิญชวนไปฟังธรรม เสียงเชิญชวนให้ปฏิบัติธรรม ส่วนตัวของข้าเอง แต่ก่อนนี้ข้ามีแต่เสด็จเพื่ออุทวิชัย หรือมิเช่นนั้นก็เป็นการประชุมล่าสัตว์ ครั้นมาบัดนี้สิ ! ข้าเสด็จไปเพื่อธรรมวิชัย และการประพาสของข้าเล่า ! ก็คือการเที่ยวถวายสักการะพุทธปูชนียสถานต่างๆ เยี่ยมเยือนสมณพราหมณ์ตามวัดต่างๆ หรือสนทนาศรมกับสมณพราหมณ์เหล่านั้น" ปรากฏว่าพระอุปคุตต์เถระ ทำหน้าที่เป็นมัลลเทศก์ นำพระเจ้าอโศกไปไหว้พระตามสถานต่างๆ พร้อมทั้งคอยบรรยายประวัติสถานนั้นๆ ด้วย ที่ตำบลลุมพินีวันเมื่อ ๓๐ ปีเศษล่วงมานี้ ขุดพบศิลาจารึกพระเจ้าอโศก เนื้อความว่า "พระเจ้าทวานัมปิยทัสสี ได้เสด็จมาเคารพ ณ สถานที่อันพระศากยมุนิ ประสูติแล้ว มีพระโองการให้ลดภาษีแก่ชาวบ้านตำบลลุมพินีวัน พร้อมทั้งสร้างอนุสาวรีย์ขึ้นไว้" เป็นการสนับสนุนหลักฐานเรื่องเสด็จธรรมยาตรา

๔. ทรงประกาศห้ามฆ่าสัตว์ ทรงสร้างโรงพยาบาลสำหรับคนและสำหรับสัตว์ โรงพยาบาลสำหรับสัตว์แห่งแรกจึงมีขึ้นในโลก ทรงดำเนินงานสังคมสงเคราะห์คือ สร้างโรงเลี้ยง คนทุพพลภาพ คนชรา เด็กอนาถา ทรงขุดบ่อน้ำสาธารณะทุกหนแห่งทั่วประเทศ ทรงปลูกต้นไม้ให้เป็นทานแก่คนและสัตว์ทั่วประเทศ

๕. ทรงตั้งเจ้าหน้าที่กวดขันการปฏิบัติธรรม เรียกว่าธรรมมหาอำมาตย์ มีหน้าที่ตรวจสอบความประพฤติของข้าราชการและชักชวนประชาชนให้มุ่งปฏิบัติธรรม ข้าราชการถ้าปฏิบัติธรรมดีก็ทรงมีรางวัล

ประธาน ธรรมมหาอำมาตย์เหล่านี้มีประจำทุกเมืองทุกแคว้นขึ้นตรงต่อ
พระองค์ ตรัสสั่งให้ไปประกาศแก่ชาวปัจฉิมชนบทว่า ราษฎรทั้งหลาย
เป็นลูกของข้า ธรรมดาพ่อย่อมมีความปรารถนาดีในลูกของตนฉันใด
ข้าก็มีความปรารถนาให้ราษฎรทั้งหลายมีความสุขทั้งในภพนี้ ภพหน้า
เพราะฉะนั้นขอข้าราชการทั้งหลายอย่าโกรธราษฎรทั้งหลาย ซึ่งเท่ากับโกรธ
ลูกของข้าด้วย

๖. ทรงดำเนินธรรมทูตกรรม ภายใต้การแนะนำของพระโมค
คัลลีบุตรติสสะ ซึ่งได้พิจารณาเหตุผลทางประวัติศาสตร์แล้วว่า ในอนาคต
กาลพระพุทธศาสนาจะไม่ยั่งยืนอยู่ได้ในชมพูทวีป เพราะชาวชมพูทวีป
ส่วนใหญ่ พงใจในศาสนาซึ่งเร้าอารมณ์มากกว่าศาสนาซึ่งให้เหตุผล
เพราะฉะนั้นจึงได้ถวายคำแนะนำพระเจ้าอโศก ให้ทรงดำเนินธรรมทูต-
กรรม ปรากฏว่าพระองค์ได้ส่งคณะธรรมทูตออกไปประดิษฐานคณะ-
ศาสนาในทิศต่างๆ ทั้งในอินเดียเองและต่างประเทศ ก่อนหน้าสมัย
ของพระองค์พระพุทธศาสนาแพร่หลายเพียงขอบเขตลุ่มแม่น้ำคงคาและ
ยมนาเท่านั้น แต่ถึงสมัยนี้ได้กลายเป็นศาสนาที่แพร่หลายไปทั่วอินเดีย
ทั้งปักษ์ใต้ฝ่ายเหนือ ในต่างประเทศพระธรรมทูตได้ไปไกลถึงอาฟริกา-
นิสถาน ประเทศซีเรีย ประเทศอียิปต์ และประเทศกรีกในยุโรป ฝรั่งเศส
ชาติแรก ที่นับถือพุทธศาสนาคือกรีก พระอรหันต์ฝรั่งรูปแรกชื่อโยนก-
ธรรมรักขิต เหตุที่ชาวกรีกนับถือพุทธศาสนาได้ง่าย ก็เพราะเป็นชาติ
นักปราชญ์อยู่แล้ว ส่วนในประเทศที่อัธคัตนักปราชญ์ พุทธศาสนา
แพร่หลายไม่สู้ได้ผล เช่นในประเทศซีเรีย และอาหรับ ถึงกระนั้นก็ดี

๕๑

อิทธิพลของพุทธศาสนา ก็ยังมีอยู่ต่อคนชาวเร่ร่อนทะเลทรายเหล่านี้ นักนิรุกติศาสตร์ชาวอังกฤษผู้หนึ่ง คือศาสตราจารย์ ริส เดวิดส์ สันนิษฐานว่า คำว่า "God" ในศาสนาของฝรั่งเศสเียนมาจากรากศัพท์ว่า "เคาตมะ" คำว่า "ไอ้เลาะห้"เียนมาจากรากศัพท์ว่า "อรหันต์" ท่านธัมมิสราณันตะนักปราชญ์ชาวลังกากล่าวว่า ศาสนาคริสต์เียนก็ดี ศาสนามุสลิมก็ดี เป็นสาขาของพระพุทธธรรมซึ่งลางเียน แต่น่าเสียดายว่าพระพุทธศาสนา ซึ่งเผยแพร่เข้าสู่ยุโรปนั้นมิได้ตั้งสัมมณฑลขึ้นเป็นปึกแผ่น จึงไม่ยั่งยืนอยู่ได้ มีแต่คำสอนซึ่งถูกพวกปราชญ์เมธิกรีก ขโมยแอบไปอ้าง ว่าเป็นความคิดของตนสร้างลัทธิสโตอิกขึ้น ลัทธินี้สอนถึงกฎแห่งกรรมสอนเรื่องเวียนว่ายตายเกิด ปฏิเสธพระเจ้า ส่วนทางตะวันออก คณะธรรมทูตทำงานได้ผลที่สุดเช่นในลังกา สุวรรณภูมิ มีคณะสงฆ์เป็นปึกแผ่น ทำให้พระศาสนายั่งยืนสืบต่อกันเรื่อยมา

ปัญหายุ่งยากเรื่องกาพาโสภและอโสภ

พระเจ้าอโสภและกาพาโสภเป็นองค์เดียวกันหรือต่างองค์กัน นักประวัติศาสตร์แบ่งออกเป็น ๒ มติใหญ่ คือ มติที่นับถือหลักฐานในตำนานฝ่ายสันสกฤตเชื่อว่า เป็นองค์เดียวกันแต่ต่างพระนาม ส่วนมติพวกนับถือตำนานฝ่ายบาลีเชื่อว่าเป็นคนละองค์

มติในปกรณ์บาลี

ฝ่ายปกรณ์บาลีให้ความละเอียดเกี่ยวกับปีรัชกาลของกษัตริย์มคธ เทียบเคียงกับปีรัชกาลกษัตริย์ลังกา ดังนี้

๕๒

๑. พระเจ้าอาชาตศัตรูสิ้นพระชนม์หลังพุทธปรินิพพาน ๒๔ ปี
รวมกันอีก ๘ ปีก่อนพุทธปรินิพพานเป็น ๓๒ ปี นับเป็นระยะเวลาที่
เสวยราชย์

๒. พระเจ้าอุทัยภัทร เสวยราชย์ ๑๖ ปี

๓. พระเจ้าอนรุทธะ เสวยราชย์ ๔ ปี

๔. พระเจ้ามณฑกะ เสวยราชย์ ๔ ปี

๕. พระเจ้านาคทาสกะ เสวยราชย์ ๒๔ ปี

แล้วสิ้นวงศ์พระเจ้าพินทุสาร ขึ้นวงศ์สุสูนาค

๑. พระเจ้าสุสูนาค เสวยราชย์ ๑๕ ปี

๒. พระเจ้ากาฬาสกกราชโอรส เสวยราชย์ ๒๘ ปี

ได้ความว่า พระเจ้ากาฬาสกขึ้นเสวยราชย์ในปี พ.ศ.๕๐ ใน
ชินกาลมลินีกล่าวไว้ว่า "สุสูนาคสุส อัจเจน ตสุส ปุตุโต กาฬาสโก
นาม อฏฐวิสตี วสุตานี รชชั การลั ๙ รชชั ปน การณิตลิส
กาฬาสกสุส ราชีโน ทสเม วสุเส สมพุทธสุส ปรีนิพพานโต วสุสตั
ปรีปัญณ ๙ ตทา เวสลั ทสสหัสสาภิกขุ ทส วตฺถุนิ ทีเปนติ ๙

พระเจ้าสุสูนาคมีพระโอรสนามว่า กาฬาสก เมื่อสุสูนาคทิวคต
กาฬาสกได้สืบต่อราชสมบัติ ๒๘ ปี นับแต่วันกาฬาสกได้เสวยราชย์
๑๐ ปี สมเด็จพระพุทธองค์ปรินิพพานพอครบ ๑๐๐ ปีบริบูรณ์ ใน
กาลครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายหมื่นหนึ่งอยู่ในเมืองไพศาลีสำแดงวัตถุ ๑๐
ประการ ในชินกาลมาลินีแสดงต่อไปว่า พระโอรสทั้ง ๑๐ ของพระเจ้า
กาฬาสกครองราชย์ต่อมาอีก ๒๒ ปี ทั้ง ๑๐ องค์มีนามว่า ภัทรเสน

โกธธทวารณ, มังกร, สัพพัญญะ, ชาลิกะ, สัตถุชัย, อุคคะ, โกรพยะ, นันทวิวัฒนะ, ปัญจมตะ ครั้นถึง พ.ศ.๑๔๐ ปี วงศ์สุณนาคฤกษายโจร คนหนึ่งชื่อนันทะทำลายลง แล้วนายโจรนั้นตั้งราชวงศ์นันทะขึ้นมีเจ้าสืบวงศ์ ๕ องค์ กินเวลา ๒๒ ปี เรียกว่านันทวงศ์ ๕ มีรายนามดังต่อไปนี้คือ อุคคเสน, กนกะ, จันทกฤกษะ, ภูตปาละ, รัฐปาละ, โควิธานะ, ทสสิททิกะ, เกวญะ, ธนะ สืบวงศ์เมื่อ พ.ศ.๑๖๒ จันทรคุปต์ตั้งราชวงศ์เมารยะขึ้น ณ นครปาตลีบุตร

๑. จันทรคุปต์ เสวยราชย์ ๒๔ ปี

๒. พินทุสาร เสวยราชย์ ๒๘ ปี

๓. อโศก ก่อนเสวยราชย์ ทำสงครามแย่งราชสมบัติอยู่ ๔ ปี

ปราบดาภิเษกในปีพุทธศก ๒๑๘ ปี ระยะเวลาระหว่างกาฬโศกกับอโศกห่างกัน ๑๐๐ ปีเต็ม นอกจากศักราชกษัตริย์มครแล้ว ฝ่ายปกรณบาลียังอ้างทั่วไปถึงศักราชกษัตริย์ลังกา ดังนี้.

ศักราชกษัตริย์ลังกา

ในมหาवंสพงสาวดารลังกา ซึ่งเขียนโดยพระมหานามเถระและผู้อื่นอีกหลายคนช่วยกันแต่งต่อกันเรื่อยมา กล่าวว่า ปฐมกษัตริย์ลังกาทรงนามว่า วิชัย ได้เสวยราชย์ปีเดียวกับพระพุทธเจ้าปรินิพพาน และได้สืบเชื้อวงศ์ต่อมาอีก ๕ องค์ กษัตริย์องค์ที่ ๕ ทรงนามว่า เทวานัมปิยติสสะ มีรัชสมัยร่วมกับพระเจ้าอโศกมหาราช ในสมันตปาสาทิกากล่าวว่า เมื่อพุทธศกล่วงแล้ว ๒๓๖ ปี พุทธศาสนาแพร่มาถึง สิงหลทวีป และว่าพระเจ้าอโศกเสวยราชย์แล้ว ๑๘ ปี พระมหินทรเถระมาสู่ลังกาพระ

๕๔

เจ้าวิชัยเสวยราชย์อยู่ ๓๘ ปี ในปีที่พระบรมศาสดาปรินิพพาน ตรงกับปีที่ ๕ แห่งรัชสมัยพระเจ้าอาชาตศัทรุ เป็นปีที่แรกที่พระเจ้าวิชัยขึ้นเสวยราชย์ พระเจ้าวิชัยทิวกตในปีที่ ๑๔ แห่งแผ่นดินพระเจ้าอุทัยกัทรของมทร เรา รวมตัวเลขของรัชกาลพระเจ้าอาชาตศัทรุ ๒๔-๑๔-๑๐ ปี เมื่อพระเจ้า วิชัยสวรรคตแล้ว เสวตฉัตรว่างอยู่ ๑ ปี ต่อมาพระนัคคานันเกิดแต่ พระชนิภูฐาชื่อ บัณฑวาสุเทพ สืบราชสมบัติอยู่ ๓๐ ปี พระโอรสนาม ว่า อภัยราชา เสวยต่อมาอีก ๒๐ ปี ครั้นแล้วพระนัคคานันชื่อ บัณฑ- กากัยกุมารเป็นขบถทำสงครามกับพระมาตุลา ๘ องค์ อันเป็นพระอนุชาของ พระเจ้าอภัยราชาอยู่ถึง ๑๗ ปี ระหว่างนั้นพระเจ้าอภัยราชาเวนราชสมบัติ ให้แก่พระอนุชาองค์หนึ่งมีนามว่าติสสะ แต่ในที่สุดปรากฏว่าบัณฑกากัย- กุมารชนะได้ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์อยู่ถึง ๗๐ ปี แล้วราชบุตรชื่อ มุตตลิวะ ขึ้นเสวยราชย์อีก ๑๐ ปี เท่ากับ ๒๕๖ ในปีพุทธศก ๒๕๖ หรือ ย่างเข้าปี ๒๕๗ พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ พระราชบุตรพระเจ้ามุตตลิวะ ขึ้นเสวยราชย์ได้ทำราชาภิเษกสองครั้ง พระมหินทรเถระนำพระพุท- ศาสนามาสู่ลังกาในแผ่นดินนี้ เป็นอันแสดงว่าพระเจ้าอโศกกับกาพา- โศกเป็นคนละองค์

หลักฐานประกอบจากเถรวงศ์

ในปกรณ์ฝ่ายบาลีกล่าวว่า เมื่อพุทธปรินิพพานแล้วมีเถรวงศ์ สืบเนื่องกันมา ๓ สาย คือ สายพระอุบาลี ๑ สายพระอานนท์ ๑ สาย- พระอนุรุทธ ๑ เถรวงศ์สายพระอุบาลี คือ ๑. พระอุบาลี ๒. พระ ทาสกะ ๓. พระโธณกะ ๔. พระติคคะ ๕. พระโมคคัลลีนุตรติสสะ

ประวัติพระเถระ

๑. พระทาสกะ เป็นชาวเมืองไพศาลี เป็นผู้แตกฉานในคัมภีร์ไตรเพท ได้อุปสมบทสำนักพระอุบาลี ณ วาฬการาม พร้อมกับเพื่อนพราหมณ์อีก ๓๐๐ คน

๒. พระโสณกะ เป็นบุตรพ่อค้าเกวียนชาวเมืองกาสิเมื่ออายุ ๑๕ ปีติดตามบิดาไปค้าขายที่เมืองราชคฤห์ได้ไปเที่ยวชมเวฬุวนาราม-วิหารพบกับพระทาสกะ เกิดความเลื่อมใสจึงอุปสมบท

๓. พระสิทธกะ เกิดในตระกูลขุนนาง เป็นบุตรศิริวัฒนะอำมาตย์ มีภูมิลำเนาอยู่แขวงเมืองปาฏลีบุตร เมื่ออายุ ๑๘ ปี วันหนึ่งชวนเพื่อนฝูงไปเที่ยวกุฏกุฎาราม มีเพื่อนสำคัญคนหนึ่งชื่อจันทวัชชีไปด้วย พบพระโสณกะกำลังเข้านิโรธสมาบัติอยู่ เกิดความเลื่อมใสจึงออกอุปสมบท พร้อมทั้งเพื่อนฝูง จำเนียรกาลล่วงมาเมื่อพระเถระฝ่ายสทวิรวาทินทำทศกัณฐ์สังคายนา ท่านกับพระจันทวัชชีมาไม่ทันการประชุมจึงถูกลงโทษให้คอยอบรมคนสำคัญคนหนึ่งที่จะมาฟื้นฟูพระพุทธศาสนา

๔. พระโมคคัลลบุตรคัสสะเป็นชาวเมืองไหนดไม่ปรากฏแน่ แต่เข้าใจกันว่าเป็นชาวแคว้นมคธ ท่านเกิดในสกุลพราหมณ์รู้พระเวทแตกฉานและได้ออกบวชเป็นสามเณรในสำนักพระสิทธกะ และได้เล่าเรียนในสำนักพระจันทวัชชี ปรากฏว่าท่านได้เป็นประธานในตติย-สังคายนา ต่อมาเพื่อพรรษา ๗๒ ตรงกับปีที่ ๑๗ นับแต่การเสวยราชย์ของพระเจ้าอโศก ฉะนั้นเมื่อประมวลหลักฐานเข้าไปแล้วจึงปรากฏได้ชัดแจ้งว่า พระเจ้าอโศกกับพระเจ้ากาฬุทายีเป็นคนละองค์

มติในปรกณสันสกฤต

มตินี้ได้อาศัยคัมภีร์อโศกอวทานเป็นต้นหลัก คัมภีร์นี้นิพนธ์โดย
กัณธรจนาจารย์ชาวภาคมีระราวพุทธศตวรรษที่ ๔ กล่าวว่าพระเจ้าอโศก
ทรงมีพระชนม์หลังพุทธปรินิพพานได้ ๑๐๐ ปี นอกจากนั้นยังได้รวบรวม
เหตุผลหลายข้อ ได้อย่างมีฝ่ายบาลี ดังนี้

๑. ข้อที่ฝ่ายบาลีอ้างถึงราชวงศ์กษัตริย์ลังกา เทียบเคียงกับ
กษัตริย์วงศ์มคธที่น่าสงสัย พระปฐมกษัตริย์ลังกา คือ พระเจ้าวิชัย
ซึ่งขึ้นเสวยราชย์ในปี พ.ศ.๑ นั้น เพื่อการเขียนขึ้นโดยเจตนา

๒. เถรววงศ์ที่สืบเนื่องมาแต่พระมหากัสสป ไม่ปรากฏว่าฝ่ายบาลี
อ้างถึง แต่ฝ่ายสันสกฤตนับถือว่าสำคัญนัก ทั้งนี้เพราะพระอุปลุตต์เถระ
ซึ่งเป็นพระสังฆปาโมกข์ชั้น ๔ ได้เป็นผู้นำพระเจ้าอโศกเที่ยวสักการะ
สังเวชนียสถาน พระอุปลุตต์เป็นศิษย์ของพระสัมภุตสาณวาสี พระสัม-
ภุตสาณวาสีเป็นศิษย์ของพระอานนท์ พระอานนท์รับช่วงตำแหน่งสังฆ-
ปาโมกข์จากพระมหากัสสป ทั้งพระมหากัสสปและพระอานนท์มีชีวิตอยู่มา
จนถึงหลังพุทธปรินิพพานช้านาน พระสัมภุตสาณวาสีเองก็ปรากฏว่าเมื่อ
ครั้งทำทศยสังคายนาที่ชรามากแล้ว ด้วยอำนาจทั้งสองฝ่ายบาลีและสันส-
กฤตว่า พระสัมภุตสาณวาสีอยู่ทันเห็นพระบรมศาสดา ฉะนั้นพระอุปลุตต์
จึงต้องมีอายุอย่างน้อยอย่างเข้ามัชฌิมวัย สุกวิสัยที่จะมีอายุถึงพุทธศตวรรษ
ที่ ๓

๓. รายชื่อสมณะผู้ที่พระเจ้าอโศกทรงส่งไปเผยแผ่ นั้น ปรากฏ
มีชื่อ พระโสณกะ พระอุตตระ ท่านทั้งสององค์นี้มีชีวิตในครั้งทศยสัง-

คายนา ในมหาวิงสะเองกล่าวว่า พระอุตตระเป็นศิษย์อุปัฏฐากใกล้ชิดของ พระเวตะ นอกจากนี้ยังมีชื่อพระมหาเทวะ พระกัศปโคตะซึ่งแต่ละองค์ ล้วนเป็นคณาจารย์ในนิคายใดนิกายหนึ่งในจำนวน ๑๘ นิกาย อันเกิดขึ้น เมื่อพุทธศตวรรษที่ ๑ พระเจ้าอโศกจึงมีชีวิตในพุทธศตวรรษที่ ๒ ไม่ได้

๔. วงศ์สุสุณาค อันเป็นวงศ์พระเจ้ากาฬโศกนั้น เป็นเรื่องที่ ฝ่ายบาลีแต่งกันขึ้นเอง ที่จริงคำว่าสุสุณาค ก็มาจากคำว่า สีสุนาค หรือ ไสสุณาค ในภาษาสันสกฤต เป็นชื่อราชวงศ์ของพระเจ้าพินทุसार ฝ่าย บาลีแต่งซ้อนขึ้นมาอีกวงศ์หนึ่ง

๕. พระเจ้านาคทาสกะ ฝ่ายบาลีจัดเป็นวงศ์สุดท้ายของราชวงศ์ สีสุนาค ในกัมภีร์ปุราณะของพราหมณ์กล่าวว่า เป็นโอรสของพระเจ้า อชาตศัตรูองค์หนึ่ง

๖. พระเจ้ากาฬโศกนั้น ความจริงเป็นองค์เดียวกับพระเจ้า กากวรรณ ซึ่งคำว่า กากะ มีความหมายว่า ดำ ฝ่ายบาลีเจตนาปรุงแต่งให้ มีราชาอีกองค์หนึ่งชื่อ กาฬโศก

๗. พระราชนุตรทั้ง ๑๐ ของกาฬโศกครองราชย์เป็นเวลา ๒๒ ปี เจ้านันทะทั้ง ๑๐ องค์ ก็ว่าครองราชย์กันอยู่ ๒๒ ปี โจนจึง มาบังเอิญตรงกันทั้งจำนวนปีจำนวนคนเช่นนี้ แม้ที่สุครีพกาลกษัตริย์ลังกา ก็น่าระแวง เช่นที่กล่าวว่า พระเจ้าบันฑุกาภิเสวราชย์อยู่ถึง ๗๐ ปี ก่อนขึ้นเสวยราชย์ต้องทำสงครามอยู่อีก ๑๗ ปี ในสมัยที่ทำสงครามอยู่นั้น บันฑุกาภิ ต้องเป็นหนุ่มมีอายุไม่ต่ำกว่า ๒๐ ปี เมื่อรวมทั้งอายุเข้าแล้ว บันฑุกาภิก็เป็นกษัตริย์ที่มหัศจรรย์ที่สุดในโลก มีอายุถึง ๑๐๐ ปีเศษ

๙๘

ไม่เพียงแต่เท่านั้น แม้โอรสคือพระเจ้ามุตตลิวะก็ครองราชย์อยู่ถึง ๖๐ ปี
เราก็ต้องคะเนว่าบัณฑิตทุกาภิรมีราชบุตรในราวพระชนม์ไม่เกิน ๖๐ มิตตลิวะ
ขึ้นเสวยราชย์เมื่อพระชนม์ ๕๐ เศษ บวกกับอีก ๖๐ เป็น ๑๑๐ ปีเศษ
ซึ่งเป็นการเหลือวิสัยกษัตริย์ลังกา ๕ รัชกาล กินเวลาถึง ๒๓๖ ปี

ถ้อยวิจารณ์

เราจะพิจารณาเห็นว่าฝ่ายสันสกฤตไม่ยอมกล่าวถึงพระเจ้าอโศก
บวกอโศกกับกาฬอโศกเป็นองค์เดียวกัน ก็เพราะพระเจ้าอโศกอุปถัมภ์
ภิกษุฝ่ายเถรวาทินจนถึงทำตติยสังคายนา ซึ่งฝ่ายสันสกฤตไม่มีส่วนรู้เห็น
ด้วย จึงไม่ปรารถนาให้ความสำคัญของตนด้อยลงไป จึงรวมกันเสียเป็น
องค์เดียวกับกาฬอโศกผู้ซึ่งเคยอุปการะฝ่ายตนอยู่ อนึ่งยังมีกรณีสำคัญ
คือ การทำตติยสังคายนาปรากฏในปกรณ์ทั้งสองฝ่าย และบอกระยะ
กาลใกล้เคียงกันที่สุดดังต่อไปนี้

๑. ในมหาวิงสะว่าทำเมื่อพุทธศกล่วงแล้ว ๑๑๐ ปี
๒. มิสาสกวินัยว่า ๑๐๐ ปี
๓. ธรรมคุปตวินัยว่า ๑๐๐ ปี
๔. สรวาสติวาทวินัยว่า ๑๐๑ ปี

โฉนในตติยสังคายนานั้นจึงไม่ได้กล่าวถึงพระอุปคุตต์บ้างเลย
หรือกล่าวถึงพระโมคคัลลิตุตรดิศสะบ้างเลยและเหตุไรในอโศกอวทานจึง
ไม่กล่าวถึงตติยสังคายนาบ้าง อนึ่งเชื้อสายเถรวาทคงมิได้เป็นแบบมอ
มรดกให้แก่กัน พระเถระบางองค์ไม่จำเป็นต้องสืบเชื้อสายกันมาแบบวิธี
รับทอดแต่องค์ใดหากเคยเป็นสัทธาภิหาริกอันเตวาลิกของศิษยานุศิษย์รูป

ใครรูปหนึ่งในพระมหาเถระเหล่านั้นก็อาจอ้างว่าตนเป็นผู้สืบเชื้อสายเถระวงศ์นั้นๆ ได้ ฉะนั้นเถรวงศ์สายมหากัสสปไม่น่าจะกินเวลาถึง ๑๐๐ ปี น่าจะเป็นว่าในระหว่างพระสัมมุตตสาณวาสีกับพระอุปลุตต์จะต้องมีพระเถระจารย์องค์อื่นคั่นอยู่หรือมิเช่นนั้นก็ต้องตามคติฝ่ายบาลีว่าพระสัมมุตตสาณวาสีมีอายุกว่า ๑๐๐ พระอุปลุตต์ถึงสมัยพระเจ้าอโศกก็มีอายุย่างเข้าเรือนร้อยแล้ว อีกประการหนึ่งข้ออ้างของสันสกฤตว่าภิกษุธรรมบุตรของอโศกเป็นคณาจารย์ของนิกาย ๑๘ นิกาย อาจเป็นไปได้ว่าชื่อบุคคลนั้นซ้ำกันตามธรรมเนียมของอินเดียโบราณ หรือข้อสงสัยว่ากษัตริย์ลังกาไม่น่าจะมีอายุเกิน ๑๐๐ แม้ปัจจุบันในประเทศรัสเซียและญี่ปุ่นคนที่มีอายุกว่าร้อยเขาวามีมากที่สุดในโลก

อนึ่งพระเจ้ากาวรณินั้นเล่ากลับมาปรากฏว่าเป็นกษัตริย์ก่อนพระเจ้าพินทุสารถึงสองชั่วกษัตริย์และข้อสงสัยที่ว่าโอรสกาพาโศกทั้ง ๑๐ เจ้านั้นทะทั้ง ๑๐ ไม่น่าครองปรีชากาลตกลงกัน ในหนังสือของลามะชื่อตารนาถกล่าวถึงพระเจ้าสุรเสนว่า ทั้งพระสัมมุตตสาณวาสีและพระยสะมีชีวิตในแผ่นดินกษัตริย์องค์นี้โอรสของสุรเสนชื่อนั้นทะได้ครองราชย์ต่อมาเราอาจสันนิษฐานได้ว่าสุรเสน คือภัทรเสนโอรสของกาพาโศกที่ปกรณฝ่ายบาลีกล่าวถึง เพราะชื่อบุคคลอาจมีมากกว่า ๑ ขึ้นไป และชื่อพระเจ้านั้นทะนั้นก็ช่างเข้ากันได้เหมาะสมกับพระเจ้านันทิกะหรือนันทวิวัฒนะในมหาवंสเสียจริงๆ จึงเป็นอันว่าพระเจ้ากาพาโศกมีองค์จริง มีโอรสสืบต่อมาอีกจริง ถึงแม้จะไม่ถึง ๑๐ พระองค์ และราชวงศ์นั้นทะนั้นในอวทานจัดลำดับกษัตริย์ไว้ ๓ องค์คือ พระเจ้ามหาปัทมะ

๑๐๐

พระเจ้าประเสนะ พระเจ้านันทะ ส่วนในหนังสือในลามตารนาถจัดไว้
ว่า ๑. พระเจ้าวิเรน ๒. พระเจ้านันทะ และ ๓. พระเจ้ามหาปัทมะ
ในมหาวังสะว่า นวนันทะองค์สุดท้ายปกครองมครชื่อว่า พระเจ้าธน
นันทะอาจจะเป็นได้นันทะทั้งหมดนี้แหละ ความจริงมีเพียงเป็นกษัตริย์
องค์หนึ่งหรือสององค์เท่านั้น หรืออาจเป็นการปกครองแบบคณะราษฎร
แบบพวกกิจฉวิแห่งวัชชี แล้วยกย่องเจ้านันทะองค์ใดองค์หนึ่งขึ้นเป็น
ประธานคณะ เจ้านันทะองค์นั้นน่าจะเป็นพระเจ้ามหาปัทมะหรือพระเจ้า
นันทะนี่เอง กษัตริย์นันทะในตำนานฝ่ายสันสกฤต ๓ องค์นั้น แท้จริงเป็น
องค์เดียวกัน เราจึงสรุปได้ว่าอโศกกับกาฬอโศกเป็นคนละองค์อย่าง
เด็ดขาด

ปัญหาเรื่องพุทธศักราช

ในวงการพุทธศาสนาทั้งยุโรปและเอเชียได้เกิดปะทะกันด้วยคม
ปากกาถึงเรื่องพุทธศักราชว่าล่วงมาถึงบัดนี้กี่ปี และสมเด็จพระบรมศาสดา
ดับขันธปรินิพพานก่อนคริสตกกี่ปี ได้เกิดเป็นปัญหา ต่างชักแม่น้ำทั้งห้า
อธิบายเหตุผล เกิดเป็นมติถึง ๗๐ มติ บางมติต่างกันเพียง ๒-๓ ปี
บางมติต่างกันถึงพันปี ดังมติดำคัญที่รวบรวมมาแสดงต่อไปนี้

๑. มติจดหมายเหตุ นักธรรมจาริกฟาเหียน ท่านผู้นี้ได้บันทึก
ไว้ว่าเมื่อท่านเดินทางไปประเทศลังกาได้เห็นพิธีแห่พระทันตธาตุ ก่อน
พิธีแห่จะมีราชบุรุษเพียงโพทนาป่าวร้องให้ราษฎรตกแต่งบ้านเรือน ในคำ
ป่าวร้องมีคำตอนหนึ่งว่าพระบรมศาสดาปรินิพพานล่วงมาถึงบัดนี้ ๑๔๕๗
ปี ดวงจักขุของโลกอัครธานไปเสียแล้ว เขาคิดกันว่าฟาเหียนเดินทาง

จากนครเข็ญอานไปอินเดียในปี ค.ศ.๓๕๕ ท่องเที่ยวอยู่ ๑๕ ปี ฟาเหียน
เป็นพิธีแห่พระทันตธาตุในปี ค.ศ.๔๑๒ เอา ๑๔๕๗-๔๑๒=๑๐๔๕
พุทธปรินิพพานก่อน ค.ศ.๑๐๔๕

๒. มติของ ธรรมาจารย์ ฮวบหลิน ในหนังสือเรื่อง "สัมมกถา-
ภิปราย" (เป่ียงเจียหลุง) ว่า พระพุทธองค์ประสูติในแผ่นดินพระเจ้าจิ-
เวียวอ่อง ปีที่ ๒๑ ตรงกับ ๑๐๒๗ ปี ก่อนคริสตก ปรีนิพพานใน
แผ่นดินจิเวีเม็กออง ปีที่ ๕๒ เดือนยี่ ขึ้น ๑๕ ค่ำ คำนวณแล้วปรากฏว่า
๑๔๕ ปี ก่อน ค.ศ. มตินี้มีอิทธิพลมาก ชาวจีนและญี่ปุ่นนับถือกันมา
กว่าพันปี เมื่อประมาณ ๓๐ ปีเศษมานี้ คือใน พ.ศ.๒๔๖๖ วงการ
พุทธบริษัทในประเทศจีนได้ฉลองประสูติवारของพระศาสดา ๒๕๔๐ ปี
ฉ นครปักกิ่ง

๓. มติของลังกา ถือว่าท่านปรินิพพานก่อน ค.ศ.๕๔๓ ปี เป็น
ที่นับถือกันในกลุ่มประเทศฝ่ายเถรวาท

๔. มติในหนังสือบันทึกประวัติพระรัตนตรัย (และต่อชมป้อกั)
กล่าวว่า พระอุบาลีได้ทำเครื่องหมายจุดไว้ในพระวินัยปิฎกเมื่อสังคายนา
เสร็จแล้วและบรรดาอาจารย์องค์ต่อๆ มา ได้ปฏิบัติตามทำเครื่องหมายไว้
ปีละจุดจนถึงสมัยพระสังฆภัทรนำพระวินัยมาประเทศจีนนับจุดได้ทั้งหมด
๕๗๕ จุด หรือ ๕๗๕ ปี นับแต่การทำปฐมสังคายนา ปีที่สังฆภัทรมา
เมืองจีนตรงกับ ค.ศ.๔๕๐ เอา ๕๗๕-๔๕๐=๑๒๕ ปีพุทธปรินิพพาน
ก่อน ค.ศ.๔๕๕ ปี

๕. มติของศาสตราจารย์ อุอิสะกุยุ (ชาวญี่ปุ่น) ท่านผู้นี้เป็น

๑๐๒

นักค้นคว้ามีชื่อของญี่ปุ่นคัดค้านหลักฐานปรกณฝ่ายบาลี ถือว่าอโศกกับ
กาพาโศกเป็นองค์เดียวกัน และว่ากษัตริย์องค์นี้ขึ้นเสวยราชย์ก่อน ค.ศ.
๒๗๑ ปีตรงกับพุทธปรินิพพาน ๑๑๖ ปี ฉะนั้นพระบรมศาสดาต้องดับ
ขันธก่อน ค.ศ.๓๘๖ ปี

๖. มติของ ศาสตราจารย์ ดากากุสุ ท่านผู้นี้ได้หลักฐานว่า พระ
พุทธเจ้าประสูติเมื่อ ๕๖๖ ปีก่อนคริสตกาลฯ เสด็จออกบวชเมื่อพระ
ชนม์ ๑๙ พรรษาและเมื่อ ๕๔๘ ปีก่อน ค.ศ.บรรลุพระโพธิญาณเมื่อ ๕๓๗
ปีก่อนดับขันธ เมื่อพระชนม์ ๘๑ พรรษาเมื่อ ๔๘๖ ปีก่อน ค.ศ.

๗. มติของ ศาสตราจารย์ มอจีซึกิซึเนเค ท่านผู้นี้ให้หลักฐาน
ว่าพุทธประสูติกาลก่อน ค.ศ.๕๖๕ ปี

๘. มติของ ศาสตราจารย์ แมกซ์มิลเลอร์ ชาวเยอรมันผู้นี้ค้น
คว้าว่าพระศาสดาปรินิพพานเมื่อ ๔๗๗ ปีก่อน ค.ศ.

๙. มติของ ศาสตราจารย์ เอฟ ดับบลิว ไรมัส ท่านผู้นี้กล่าว
ว่าพระพุทธเจ้าปรินิพพานก่อน ค.ศ. ๕๐๕ ปี

๑๐. มติของ ศาสตราจารย์ จี เอฟ ฟรีท ว่าพระศาสดาปรินิพ-
พานเมื่อ ๔๘๓ ปีก่อน ค.ศ.

๑๑. มติของ นายพันเอก คันนิงแฮม คำนวณหลักฐานจาก
จดหมายเหตุของกรีกว่า พระเจ้าจันทรคุปต์เสวยราชย์เมื่อ ๓๑๖ ปี ก่อน
ค.ศ.อโศกทำราชาภิเษกในปี ๒๖๐ ก่อน ค.ศ.เอา ๒๖๐+๒๑๘=๔๗๘
(๒๑๘ ปี เป็นปีในมหาวัศะที่พระเจ้าอโศกทำราชาภิเษก)

๑๒. มติของ ธรรมาจารย์ อินฺทฺน ท่านผู้นี้เป็นชาวไต้หวัน ได้

๑๐๓

หลักฐานว่าพุทธปรินิพพานเมื่อ ๓๕๐ ปีก่อน ค.ศ.

๑๓. มติของ ดอกเตอร์ หยวนซิง ท่านผู้นี้คำนวณว่า พระ-
ศาสดาปรินิพพานเมื่อ ๔๘๕ ปี ก่อนคริสตกาล

๑๔. มติของ ศาสตราจารย์ โมราคามิ กล่าวว่าพระพุท
ธปรินิพพานก่อน ๔๘๕ ปี

๑๕. มติของ ศาสตราจารย์ ริส เดวิดส์ ว่า พระพุทธเจ้า
นิพพานก่อน ค.ศ.๔๑๒ ปี

๑๖. มติของ นายเคอร์น ว่า พระพุทธเจ้า
นิพพานก่อน ค.ศ.
๓๑๗ ปี

๑๗. มติของ มิสเตอร์ บูเลอร์ ว่า พระพุทธเจ้า
นิพพานก่อน
ค.ศ.๔๗๗ ปี

ข้อวิจารณ์

เราพิจารณามติทั้ง ๑๗ มตินี้ พอจะแบ่งออกได้เป็น ๓ พวก
ใหญ่คือ

พวกที่ถือว่า ๔๐๐ ปีก่อน ค.ศ. ขึ้นไปพวกหนึ่ง

พวกที่ถือว่า ๕๐๐ ปีก่อน ค.ศ. ขึ้นไปพวกหนึ่ง

พวกที่ถือว่า ๓๐๐ ปีก่อน ค.ศ. ขึ้นไปพวกหนึ่ง

มติที่ถือว่า ๔๐๐ ปีก่อน ค.ศ. ขึ้นไป มีผู้เห็นพ้องมากกว่ามตินี้

มตินี้ได้เทียบเคียงศักราชในจดหมายเหตุของกรีก ซึ่งมีหลักฐานใกล้เคียงความ
จริง เพราะจันทรคติอัยการาชของอโศกมีชีวิตร่วมยุคกับพระเจ้าอเล็ก-
ซานเดอร์มหาราช ดังถ้อยแถลงของฝ่ายที่ถือมติ ๔๘๓ ปีก่อน ค.ศ. ว่าราว

๑๐๔

๓๒๓ ถึง ๓๒๕ ปีก่อน ค.ศ.กองทัพกรีกยกมาตีอินเดียในปี ๓๒๕ ก่อน
ค.ศ. จันทรคุปต์หนุ่มเร่ร่อนหาพรรคพวกเพื่อล้มราชวงศ์นั้นซะ ได้พบ
กับอเล็กซานเดอร์ในปี ๓๒๑ ก่อน ค.ศ. หลังจากทัพกรีกเลิกไปแล้ว ๔ ปี
จันทรคุปต์ลงวงศ์นั้นซะสำเร็จปราบดาภิเษกเป็นกษัตริย์ในปี ๒๙๗
ก่อน ค.ศ. แล้วพิชิตสุวรรณภูมิขึ้นเสวยราชย์อยู่ ๒๘ ปี ตกในปี ๒๖๙
ก่อน ค.ศ. เสด็จทิวงคต แล้วเกิดการแย่งราชสมบัติอยู่ถึง ๔ ปี ในปี
๒๖๕ ก่อน ค.ศ. อโศกขึ้นเสวยราชย์ตั้งแต่รัชกาลอโศกถึงจันทรคุปต์นับ
ได้ ๕๖ ปี คือ ๒๔+๒๘+๔=๕๖ ในมหาวิงสะกล่าวว่า พุทธปรินิพพาน
แล้ว ๒๑๘ ปี อโศกทำราชาภิเษกนับถอยหลังขึ้นไป ๕๖ ปี จันทรคุปต์
ก็ต้องเสวยราชย์ พ.ศ. ๑๖๒ พระเจ้าอโศกทำราชาภิเษกเอา ๒๑๘+256=
๔๗๓ เป็นผลลัพธ์แสดงว่าพระพุทธองค์ดับขันธปรินิพพานก่อน ค.ศ. ๔๘๓
ปี ผิดกับที่เราถือกันอยู่ ๖๐ ปี นักประวัติศาสตร์รับแล้วว่าอเล็กซาน-
เดอร์ตีอินเดียราวก่อนคริสตกาล ๓๐๐ ปีเศษ และจารึกกษัตริย์ ๕ พระองค์
ที่ร่วมยุคลกับอโศกคือ พระเจ้ากรุงซีเรีย พระเจ้ากรุงมาซิโดเนีย พระเจ้า
กรุงอียิปต์ พระเจ้ากรุงมาคัส พระเจ้ากรุงเอปรัส ทั้ง ๕ องค์นี้เสวย
ราชย์ก่อน ค.ศ. ๒๐๐ ปีเศษทั้งนั้น เพราะฉะนั้นมติฝ่ายนี้จึงเชื่อถือได้และ
เมื่อเป็นเช่นนี้ ปีนี้ก็ปี พ.ศ. ๒๔๓๗ ไม่ใช่ ๒๔๕๗ ห่างกันถึง ๖๐ ปี

เหตุการณ์สมัยต่อมา

พระเจ้าอโศกเสวยราชย์อายุราว ๔๐ ปี ทรงมีพระราชโอรสหลาย
พระองค์ รัชทายาทชื่อเจ้าชาย กุณालะ แต่เจ้าชายกุณาละได้สำเร็จพระ
อรหันต์ก่อน พระราชสมบัติจึงตกแก่พระราชนัดดา คือ พระเจ้าสัมปติ

๑๐๕

กษัตริย์องค์นี้เป็นมิจาติภูจิ ได้ยุบการปกครองแบบพระเจ้าอโศกสิ้น
 เริง ราชวงศ์เมารยะจึงเริ่มต้นเสื่อม มีพระราชสืบบวงศ์ต่อมาอีก ๔ พระ
 องค์ กษัตริย์องค์สุดท้ายถูกหัวหน้ากบฏซึ่งเป็นพราหมณ์ชื่อ นุปผามิตร
 สำเร็จโทษ นุปผามิตร ตั้งราชวงศ์ใหม่ชื่อ ศุงกะ นุปผามิตรเป็นพราหมณ์
 ในลัทธิสามเวท ไม่พอใจระบบการปกครองอย่างธรรมวิชัยของพระเจ้า
 อโศก มีเรื่องห้ามฆ่าสัตว์เป็นต้น เพราะฉะนั้นเมื่อได้อำนาจ พระเจ้านุป-
 ผามิตรก็เริ่มทำพิธีบูชาชัยเรียกว่าอัสวเมธ มีการปล่อยม้าอุปการพร้อมกับ
 มิกองทัพติดตามไปฆ่าแะเมืองใดๆ ถ้าเมืองนั้นรับรอง ก็เท่ากับแสดงว่า
 ขอมรับรอง ถ้าไม่รับรองกองทัพที่ตามไปด้วยก็ต้องใช้กำลังบังคับ สำเร็จ
 แล้วฆ่าม้าตัวนั้นบูชาชัย พระเจ้านุปผามิตรได้ออกกฎหมายว่า จะให้
 รางวัลเป็นเงิน ๑๐๐ ดินาร์แก่ผู้ที่ตัดศีรษะภิกษุ ๑ รูปมาให้ครั้งนั้นสังฆา-
 รามในแคว้นมคธว่างจากภิกษุสงฆ์ พระสงฆ์พากันหนีไปอยู่ทางแคว้น
 กันธาระบั้ง กาศบั้ง และบั้งก็หนีไปอยู่แคว้นอันธระในอินเดียได้
 ราชวงศ์ศุงกะปกครองแคว้นมคธอยู่ราวร้อยปีเศษก็เสื่อมลง ในระหว่าง
 นั้น ทางอินเดียตอนเหนือ มีชนเผ่าเร่ร่อนหลายพวกอพยพเข้ามายึดครอง
 พวกแล้วพวกเล่า อาทิเช่น พวกปาร์ซี พวกกสกะ ในที่สุดก็มี
 กษัตริย์กรีกซึ่งเกิดในเอเชียของค์หนึ่งชื่อ เมนนเดอร์ ได้ยึดครองลุ่มแม่น้ำ
 สินธุเอาไว้ ตั้งเมืองสาละเป็นเมืองหลวง กษัตริย์องค์นี้คือพระเจ้า
 มิลินท์ ในขั้นแรกพระองค์นับถือศาสนาของกรีก แต่เมื่อมาตีอินเดีย
 แล้วได้พบพระนาคเสน ซึ่งเป็นคณาจารย์ในนิกายสรวาสติวาท ซึ่งสามารถ
 กลับพระทัยพระองค์ให้เป็นพุทธมามกะ พระเจ้ามิลินท์เป็นกษัตริย์กรีก

องค์สุดท้ายที่มีอิทธิพลในอินเดีย เมื่อสิ้นรัชสมัยแล้วอำนาจของกรีกก็ถูกกวาดล้างไปหมดสิ้น

พระเจ้ากนิษกะมหาราช

ในปลายพุทธศตวรรษที่ ๕ มีชนเผ่าเร่ร่อนพวกหนึ่งเรียกว่า พวกอินโดไซเรียน อพยพมาจากภาคตะวันออกของทะเลทรายโกบี แล้วอพยพสู่ภาคตะวันตกเพราะถูกจักรวรรดิจีนเบียดเบียน พวกอินโดไซเรียนได้อพยพลงมาสู่ลุ่มแม่น้ำอมูดาเรียในเตอร์กีสถานตะวันตก ทำลายอาณาจักรบาคเตรีย ซึ่งเป็นอาณาจักรของพวกกรีกในเอเชียกลางได้ แล้วแผ่อิทธิพลเข้าสู่อาฟริกาในสถานในตอนนี้พวกอินโดไซเรียนรับเอาอารยธรรมของอินเดียเข้าไปใช้ภาษาสันสกฤต ในราชสำนักกษัตริย์ พระองค์หนึ่งของพวกนี้ก็ใช้ชื่อเป็นสันสกฤตว่า "กนิษกะ" ทรงแผ่อำนาจเข้าสู่แคว้นคันธาระแล้วตีได้ลุ่มแม่น้ำสินธุทั้งหมด ตลอดจนถึงลุ่มแม่น้ำคงคา หมายความว่า ตั้งแต่เมืองพาราณสีขึ้นไปจนถึงเตอร์กีสถานอยู่ภายใต้จักรวรรดิของพระองค์ พระเจ้ากนิษกะมีราชธานีที่เมือง ปุรุษปุระ (คือเปชวาเดียน้อยอยู่ในปากีสถาน) และทรงสร้างราชธานีไว้ตามแคว้นต่างๆ เสด็จไปประทับตามฤดูกาลที่เหมาะสม แต่เดิมพระองค์นับถือศาสนาของพวกกรีก เมื่อทรงตีอินเดียตอนเหนือได้มีโอกาสดำเนินการศึกษาพุทธศาสนาจึงกลับพระทัยมาเป็นพุทธมามกะ ทรงสร้างพุทธวิหารจำนวนมากในดินแดนของพระองค์ ชาววิหารเหล่านี้ปัจจุบันได้ถูกขุดพบในเขตปากีสถานและกานูล ครั้งหนึ่งทรงยกกองทัพไปตีเมืองปาณลิบุตร ทางในเมืองยอมอ่อนน้อม พระองค์เรียกค่าไถ่เมือง คือ

๑. บาตรพุทธบริโก

๒. พระเถระผู้มีนามว่า อัสวโณ

พระอัสวโณ

พระเถระอัสวโณรูปนี้เป็นภิกษุในนิกายสรวาสติวาท เป็นจินต
กวีที่มีชื่อเสียงที่สุด ได้รับงานฉันทพุทธจริตเกี่ยวกับพุทธประวัติตั้งแต่
ต้นจนอวสาน เป็นแบบอย่างแห่งวรรณคดีสันสกฤตในรุ่นหลัง และ
เป็นพุทธประวัติเล่มแรกที่แต่งขึ้นในโลก นอกจากพุทธจริตแล้ว อัสว-
โณยังได้แต่งบทละครอิงหลักธรรมหลายเรื่อง เช่น "เสาทรนันท์" อัน
เป็นชีวประวัติของพระนันท นาฏยะเหล่านี้มีผู้แสดงไปทั่วอินเดีย ชัก
จูงประชาชนให้มาเลื่อมใสพุทธศาสนาจำนวนมาก

พระเจ้ากนิษกะได้รับการขอร้องจากคณะสงฆ์นิกายสรวาสติวาท ให้
ทรงอุปถัมภ์การทำสังคายนา สังคายนาครั้งนี้ทำขึ้นที่กุณฑวันวิหาร ใน
นครชลันทรแคว้นกาสีมีระ มีภิกษุและบัณฑิตลหุหัตถ์เข้าประชุมร่วมกัน
คณาจารย์ที่สำคัญเช่น พระปารสวะ พระวสุมิตรและพระอัสวโณ พระ
ศรีโณ ที่ประชุมได้รื้อกรองอรรถกถาพระไตรปิฎก เรียกว่า วิชา
ปิฎกละแสนโสลก รวมสามแสนโสลก พระเจ้ากนิษกะโปรดให้จารึกพระ
ไตรปิฎกและอรรถกถาเหล่านี้ไว้ในแผ่นทองแดง แล้วบรรจุไว้ในพระ
สถูปแล้วรักษาไว้มั่นคงเป็นต้นฉบับหลวง เนื่องจากสังคายนาครั้งนี้เป็น
ของฝ่ายสรวาสติวาท จึงไม่ปรากฏในตำนานฝ่ายบาลีโดยราชานุภาพของ
พระเจ้ากนิษกะพุทธศาสนาจึงแพร่หลายไปสู่ประเทศต่างๆ ทางฝ่าย
เหนือของอินเดียรวมทั้งประเทศจีนก็พลอยรับพุทธศาสนาในตอนนี

บ่อเกิดพุทธศิลป์

ในสมัยพุทธกาล การก่อสร้างอาคารในพุทธศาสนามีเพียงสังฆา-
การสำหรับประชุม ตามวัดใหญ่ๆ เช่น เขตวัน ปุพพาราม หรือโฆลิ-
ตาราม ตลอดจนชีวกัมพวัน ล้วนมีสังฆาการ บรรจุสงฆ์จำนวนพัน
ในบาลีสามัญญผลสูตร พระเจ้าอชาตศัตรูไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเป็นครั้งแรก
ไม่ทรงรู้จักพระองค์ เพราะพระศาสดาประทับอยู่ในท่ามกลางสงฆ์ใน
สังฆาการ หมอชีวกต้องทูลกำหนดพุทธลักษณะถวาย ในคัมภีร์ชั้นหลัง
กล่าวถึงกำเนิดพระแก่นจันทน์ เล่าว่า เมื่อพระศาสดาเสด็จขึ้นไปประทับ
บนดาวดึงส์ พระเจ้าปเสนทิทรงอนุสรณ์ถึง ทรงขอร้องให้พระโมคคัลลา-
นะ พานายช่างขึ้นไปบนดาวดึงส์จำลองพุทธลักษณะด้วยไม้แก่นจันทน์
และทรงปฏิบัติพระพุทธรูปองค์นี้คู่เดียวกับพระศาสดาประทับอยู่ ครั้น
ออกพรรษาพระพุทธองค์เสด็จลงสู่โลกมนุษย์ พระแก่นจันทน์ได้ลุกขึ้น
รับเสด็จ ก็มีพุทธดำรัสว่าให้พระแก่นจันทน์สนองหน้าที่พระองค์ต่อไป
เกิด ถ้าเชื่อตามตำนานนี้ ก็แสดงว่า พระพุทธรูปมีในครั้งพุทธกาลแล้ว
แต่ข้อเท็จจริงมิได้เป็นเช่นนั้น ยกตัวอย่างเช่นในบรรดาโบราณสถาน
ซึ่งพระเจ้าอโศกทรงสร้างขึ้น มิได้มีพระพุทธรูปอยู่เลย ในที่ใดถ้าประ-
สงค์แสดงพุทธประวัติ ก็ใช้สัญลักษณ์อื่นแทนทั้งนั้น เช่น ตอนประสูต
ก็มีแต่รูปพุทธมารดาประทับยืนเหนี่ยวกิ่งไม้ และมีรูปดอกบัว ๗ ดอก
อยู่ข้างๆ หามีพระกุมารไม่ ตอนตรัสรู้ก็ทำเป็นโพธิบัลลังก์เปล่าๆ
ตอนแสดงธรรมจักรก็ทำเป็นแท่นพระธรรมจักร มีวงกลมรอบอยู่สองข้าง
ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าธรรมเนียมของชาวอินเดียสมัยนั้น ถือว่าการสร้าง

รูปเคารพในครุฐานียบุคคลเป็นการไม่สมควร แต่จำเนียรกาลล่วงมา เมื่อศิลปกรีกและศิลปะของพวกอินโดไซเรียนเข้าผสมปนเป ประเพณีนี้ก็ค่อยๆ หดไป ชนชาติแรกที่ผลิตพุทธปฏิมาขึ้นคือชาดกรีกในอินเดีย ซึ่งในเวลานั้นนับถือพุทธศาสนาแล้ว พระพุทธรูปองค์แรกได้เกิดขึ้นในโลกในเขตคันธาระและอาฟกานิสถาน ชนชาติกรีกเป็นเจ้าศิลปะการแกะสลัก เทวรูปของเขาเช่นอะปอลโล วินัส ฯลฯ ย่อมแกะสลักให้เป็นเหมือนมนุษย์ที่สุด เมื่อเปลี่ยนมานับถือพุทธศาสนา ศิลปากรเหล่านี้ได้รับแรงบันดาลใจในพุทธประวัติอย่างลึกซึ้ง เป็นเหตุให้ผลิตพุทธปฏิมาขึ้นบูชาแทนเทวรูป แม้ระยะกาลจะห่างจากพุทธกาลถึง ๕๐๐ ปีก็จริง แต่พระพุทธรูปเหล่านี้ เป็นผลแห่งจินตนาการที่ซาบซึ้งในพุทธคุณของศิลปากร เพราะฉะนั้นจึงสมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติแห่งพระปัญญา ความบริสุทธิ์ ความกรุณาในรูปปฏิมา สามัญชนเพียงแต่เห็นเท่านั้นก็รู้สึกวาทานผู้เป็นเจ้าของรูปนี้เป็นผู้หมดจากกิเลสแล้ว มีพระเมตตาต่อโลกอย่างมากมาย พระพุทธรูปรุ่นแรกเรียกกันว่า แบบคันธาระ ดวงพระพักตร์กลม พระนาสิกโค้งอย่างฝรั่ง พระเนตรอยู่ในอาการครึ่งสมาธิ บางครั้งมีพระมัสสุ พระเกสาหมุนเกล้าเป็นเมวลิ มิได้ขมวดเป็นก้นหอย ทั้งๆ ที่พระพุทธรองค์จริงๆ นั้นปลงพระเกสา แต่ศิลปกรกรีกมีความคิดว่า ถ้าให้พระพุทธรูปปลงพระเกสาอย่างพระสาวก ก็จะไม่มีอะไรเป็นเครื่องหมายว่า องค์ใดเป็นพระศาสดา องค์ใดเป็นพระสาวก อีกประการหนึ่ง เนื่องจากพระศาสดาอยู่ในวาระกษัตริย์ไว้พระเกสายาวรัดเกล้า เพราะฉะนั้นจึงสร้างพระพุทธรูปให้มีพระเกสา ส่วนพระวรกาย

๑๑๐

นั้นนายช่างกรีก ได้สร้างให้เห็นองคภาพพ กล้ามเนื้อ เส้นเอ็นอย่างชัดเจนภายใต้จิวรบางๆ พระพุทธรูปแบบที่ว่านี้ ได้มีการขุดพบทั่วไปในอินเดียตอนเหนือและอาฟกานิสถาน ต่อมาไม่นานก็เกิดพุทธศิลป์แบบอินเดียแท้ขึ้น มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองมถุราและเมืองอมราวดี ที่เมืองอมราวดีนี้ เป็นเมืองสำคัญของรัฐอันธระในอินเดียได้ปกครองโดยราชวงศ์กษัตริย์สาตวาหนะ พุทธศาสนาในที่นี้รุ่งเรืองมาก ในพุทธศตวรรษที่ ๗-๘ มีการสร้างพระสถูปใหญ่ๆ และพระพุทธรูป พระพุทธรูปแบบอินเดียบริสุทธิ์ พระเกสาขมวดเป็นก้นหอย องคภาพมีลักษณะเหมือนมนุษย์ ไม่เป็นอย่างแบบคันธาระ จำเดิมแต่นั้นมา พุทธศิลปะก็แพร่หลายไป

พระพุทธศาสนาในอินเดีย ตอน ๓

บ่อเกิดมหายาน

หลังพุทธศตวรรษที่ ๕ ไปแล้ว ได้เกิดมีขบวนการใหม่ในพุทธศาสนาขึ้นในอินเดีย ซึ่งเรียกตนเองว่ามหายาน ขบวนการนี้เกิดจากวิวัฒนาการอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยเฉพาะจากคณะสงฆ์นิกายมหาสังฆิกะ ผสมกับชาวพุทธลัทธิสัทกลุ่มหนึ่ง ที่มีความเห็นพ้องกันว่า จะต้องปรับปรุงวิธีการเผยแผ่พุทธศาสนาเสียใหม่ มิฉะนั้นฐานะของพุทธศาสนาก็ทรุดโทรมลง ชาวพุทธคณะนี้จึงร่วมมือกันสร้างลัทธิมหายานขึ้น เพื่อฟื้นฟูพุทธศาสนา ในเวลานั้นศาสนาพราหมณ์เจริญขึ้นหนาแน่น ลัทธิมหายานเป็นคู่แข่งอย่างสำคัญของพราหมณ์ คณะจารย์ฝ่ายมหายานได้ปรับปรุงเพิ่มคตินิยมในพุทธศาสนาขึ้นหลายประการ เพื่อต่อสู้กับอิทธิพลของพราหมณ์ เพื่อให้พุทธศาสนาเข้าถึงในหมู่ชนสามัญทั่วไป ซึ่งมีข้อสำคัญดังต่อไปนี้

๑. ฝ่ายมหายานได้ยกหลักโพธิจิต คือสอนให้ทุกคนตั้งความปรารถนาในโพธิญาณ อย่าปรารถนาเพียงอรหัตตญาณเท่านั้น หลักเรื่องพุทธการกกรรม คือคุณชาติเพื่อความเป็นพระพุทธเจ้าซึ่งมีอยู่ในบาลีดั้งเดิม ฝ่ายมหายานได้ยกขึ้นประกาศเป็นพิเศษ คือหลักของพุทธบารมี

เป็นหัวใจในลัทธิมหายาน มีความแตกต่างจากเถรวาท คือฝ่ายเถรวาท
ย้ำเรื่องอริยสัจ ๔ เป็นสำคัญ แต่ฝ่ายมหายานพูดเรื่องทศบารมีเป็น
สำคัญ

๒. หลักการของเถรวาทถือเอาคุณภาพของศาสนิกชนเป็นเกณฑ์
สำคัญ แต่ฝ่ายมหายานถือเอาปริมาณของศาสนิกชนเป็นสำคัญก่อน ภาย
หลังจึงอบรมในเรื่องคุณภาพ เพราะเหตุที่มหายานมุ่งปริมาณ ดังนั้น
จึงจำเป็นต้องลดหย่อนผ่อนปรนในการปฏิบัติธรรมวินัยลง เช่นเรื่องสิกขาบท
ฝ่ายมหายานรักษาสิกขาบทข้อสำคัญๆ ส่วนใหญ่ได้ แต่ข้อปลีกย่อยและ
สิกขาบทที่ล่วงแล้วเป็นเหตุอุปายคมนิยหรือไปสู่อบายภูมิ เป็นประเภท
อาบัติเล็กๆ น้อยๆ ฝ่ายมหายานดูกละเทศะยอมให้ลดหย่อนลงไป
สิกขาบทอันเป็นที่ตั้งสำหรับผู้ล่วงแล้วไปสู่อุปายคมนิยได้ ฝ่ายเถรวาท
คงรักษาโดยเคร่งครัด

๓. ฝ่ายมหายานถือหลักโพธิจิตเป็นใหญ่เหนือสิ่งอื่นใดทั้งหมด
กล่าวคือ บุคคลตั้งมูลปณิธิปรารถนาพุทธภูมิ บุคคลนั้นเชื่อว่ามี
โพธิจิต หากจำเป็นต้องประพฤตสิ่งใดที่ขัดกับพระธรรมวินัยบ้าง แต่
เพื่อประโยชน์ของสรรพสัตว์ก็ต้องทำ ถึงกับมีบัญญัติในคัมภีร์มหายานว่า
พระโพธิสัตว์ใด เห็นทราฐตั้งตนเป็นศัตรูต่อพระพุทธศาสนา หากใช้
วิธีละมุนละม่อมเกลี้ยกล่อมชี้แจงให้กลับใจไม่ได้แล้ว วิธีสุดท้ายคือ จัด
การเผด็จชีวิตทราฐผู้นั้นเสีย แม้กรรมนั้นจะทำให้พระโพธิสัตว์นั้นตก
นรกก็ควร แต่บุญที่ทำเช่นนั้นก็มีคือ พระโพธิสัตว์ผู้จะต้องปราศจาก
วิหิงสาวิตก พยาบาทวิตก ตั้งมั่นสัจการว่า โอหนอ ! สัตว์ผู้เขลา

กำลังสร้างอรุณกุศลกรรมใหญ่ ถ้าเราไม่จัดการชีวิตของเขาก่อน เขาก็สร้างอรุณกุศลกรรมไปเรื่อยๆ จะต้องทนทุกข์ในอบายเป็นเวลาช้านาน การประหารชีวิตเขาเท่ากับช่วยไม่ให้เขามีโอกาสสร้างอรุณกุศลกรรม ท่านว่าเป็นความเมตตา คติธรรมที่วันนี้ปรากฏอยู่ในคัมภีร์โยคอาชารภูมิ ศาสตร์

๔. ฝ่ายมหายานได้เพิ่มลัทธิพิธีกรรมต่างๆ รวมทั้งดุริยางค์เข้ามาด้วย เป็นธรรมสังคีต เป็นเครื่องมือประกาศพระศาสนา ขับกล่อมชักจูงศรัทธาของประชาชนซึ่งฝ่ายเถรวาทไม่มี

๕. คณาจารย์ฝ่ายมหายาน ได้อรรถาธิบายพุทธมคธออกไปอย่างกว้างขวาง ทำให้พุทธศาสนาซึ่งปฏิฐานนิยม สัจจนนิยม กลายเป็นอภิปรัชญาและตรรกวิทยา

๖. คณาจารย์มหายานได้แต่งพระสูตรใหม่ๆ ขึ้นจำนวนมากซึ่งไม่มีในฝ่ายเถรวาทมาก่อน การแต่งพระสูตรนี้จะถือว่าเป็นการแอบอ้าง หรือเจตนาร้ายต่อพุทธศาสนาไม่ได้ เพราะผู้แต่ง แต่งโดยอาศัยแนวพุทธมคธ แต่งโดยเจตนาจะให้พุทธศาสนาแพร่หลาย แม้จะมีใช้พุทธวจนะ แต่คติธรรมก็เชื่อได้ว่าเป็นพุทธมคธ ยกตัวอย่างในฝ่ายเถรวาทเองก็มี เช่นเรื่องเทศน์มหาชาติ ๑๓ กัณฑ์ ตัวพุทธวจนะแท้ๆ คือตัวคาถา ส่วนนอกนั้นเป็นส่วนของกวีแต่งทั้งสิ้น ขยายความคาถาให้พิสดารออกไป เราก็ไม่ถือว่ากวีแต่งทำลายพุทธศาสนา

๗. เนื่องจากลัทธิมหายานได้แก้ไขปรับปรุงนโยบายการเผยแผ่

๑๑๔

โดยมุ่งสามัญชนส่วนใหญ่เป็นประมาณ ดังนั้นลัทธิธรรมนิยมใดซึ่ง
สามัญชนเคยเชื่อถืออยู่ หากไม่ขัดกับหลักธรรมในพุทธศาสนาแล้วฝ่าย
มหายานก็รับเข้าไว้หมด เพราะฉะนั้นจึงทำให้พุทธศาสนาซึ่งโดยลักษณะ
ดั้งเดิมเป็นอเทวนิยม ครั้นมาบัดนี้ในลัทธิมหายานกลายเป็นเทวนิยม มี
พระเจ้าในศาสนาพราหมณ์เข้ามาอยู่มาก พระเจ้าเหล่านี้ที่เป็นองค์สำคัญ
ก็กลายเป็นโพธิสัตว์ ที่ไม่ใช่องค์สำคัญก็กลายเป็นเทพธรรมดา เมื่อ
กล่าวโดยสรุปแล้วลัทธิมหายานถืออุดมคติ ๓ ประการคือ

๑. หลักมหาปัญญา ในหลักการข้อนี้ฝ่ายมหายานได้อธิบาย

หลักอนัตตา ซึ่งเป็นคุณลักษณะพิเศษในพุทธศาสนาออกไปอย่างกว้าง
ขวางลึกซึ้งมาก พิสดารยิ่งกว่าในฝ่ายเถรวาท แต่คำว่า "อนัตตา" ทาง
มหายานไม่มีใครนิยมใช้ ได้เลือกใช้คำว่า "ศูนยตา" แทน ในส่วนปฏิบัติ
ของบุคคลทางมหายานถือว่าบุคคลจะพ้นทุกข์ได้ก็ด้วยการเข้าถึงศูนยตา
ศูนยตานั้นมีเป็น ๒ ชั้น คือ ปุคคลศูนยตา และธรรมศูนยตา ปุคคล
ศูนยตา ได้แก่การละอัสมีมานะซึ่งทำให้บุคคลบรรลอรหนต์ ส่วนธรรม-
ศูนยตา ได้แก่การละความยึดถือแม้ในพระนิพพาน ซึ่งเป็นภูมิของ
พระโพธิสัตว์ชั้นสูง

๒. มหากุณา ได้แก่การตั้งโพธิจิตมุ่งพุทธภูมิ ไม่มุ่งอรหัต-
ภูมิ ในทัศนะมหายานเห็นว่าอรหัตภูมิเป็นของคับแคบ ช่วยคนได้
น้อย เพราะฉะนั้นจึงควรมุ่งพุทธภูมิ ซึ่งในขณะที่ยังมีได้บรรลุดีต้องสร้าง
บารมีเพื่อช่วยสัตว์ ในฝ่ายมหายานย่อบารมีลงจาก ๑๐ เป็น ๖ คือ

๑๑๕

(๑) ทานปารมิตา พระโพธิสัตว์จะต้องสละทรัพย์ อวัยวะ และชีวิต เพื่อสัตว์โลกได้โดยไม่อภัย

(๒) ทานปารมิตา พระโพธิสัตว์จะต้องรักษาศีลอันประกอบด้วยอินทรียสังวรศีล ๑ กุศลสังคหศีล ๑ ข้อนี้ได้แก่การทำความดี สงเคราะห์สัตว์ทุกกรณี สัตวสังคหศีล ๑ คือการช่วยสัตว์ให้พ้นทุกข์

(๓) ฌยานติปารมิตา พระโพธิสัตว์ต้องสามารถอดทนต่อสิ่งกีดขวางเพื่อโปรดสัตว์ได้

(๔) วิริยปารมิตา พระโพธิสัตว์ไม่ย่อท้อต่อพุทธภูมิ ไม่รู้สึกเหนื่อยหน่ายระอาในการช่วยสัตว์

(๕) ฌยานปารมิตา พระโพธิสัตว์จะต้องสำเร็จในฉานสมาบัติทุกชั้น มีจิตไม่คลอนแคลนเพราะเหตุอารมณ์

(๖) ปรัชญาปารมิตา พระโพธิสัตว์จะต้องทำให้แจ้งในปุคคณุนยตา และธัมมสุนยตา

๓. มหาอุบาย คือพระโพธิสัตว์จะต้องประกอบด้วยกุศโลบาย นานัปการในการช่วยเหลือปวงสัตว์ ต้องประกอบด้วยไหวพริบ ปฏิภาณ ในการเข้าถึงอริมุขของปวงสัตว์ เปรียบเหมือนนายแพทย์ผู้ฉลาดรู้จักวางยาให้ถูกโรค อาศัยข้อนี้แหละทางฝ่ายมหายานได้เพิ่มเติมคตินิยมและพิธีการซึ่งไม่เคยมีในฝ่ายเถรวาทเข้ามามากมาย โดยถือว่าสิ่งเหล่านี้เป็นเพียงอุบายชักจูงให้ผู้เขลาโง่มเียงเข้ามาสู่สังฆธรรมในเบื้องต้นเท่านั้น

วรรณคดีมหายาน

ลัทธิมหายานถือว่า เมื่อครั้งปฐมสังคายนา หลังจากพระมหา-

๑๑๖

กัศสปทำสังคายนาที่ถ้ำสัตตบรรณแล้ว พระมัญชุศรีโพธิสัตว์
โพธิสัตว์พระสาวกอีกมากมาย รวมทั้งพระอานนท์เถระเจ้าด้วย ได้ไป
ทำสังคายนาใหม่อีกกองหนึ่งที่ภูเขาจักรวาล เป็นสังคายนาพระไตรปิฎก
ฝ่ายมหายานโดยเฉพาะ นี่เป็นเรื่องในตำนาน แต่ในข้อเท็จจริงของ
ประวัติศาสตร์วรรณคดีของมหายานทั้งหมด คัดแปลงแก้ไขจากพระไตร
ปิฎกของฝ่ายเถรวาท โดยมีการขยายเพิ่มเติมบ้าง แต่งใหม่เข้ามา
บ้าง ตามยุคตามสมัย มิใช่ทำกันครั้งเดียว และพระสูตรเหล่านี้ ยังมี
ลักษณะแตกต่างกันในทำนองทัศนะของแต่ละนิกายด้วย เมื่อกล่าวโดย
สรุปแล้ว นิกายใหญ่ในฝ่ายมหายานซึ่งแพร่หลายในอินเดียครั้งกระนั้น
มีอยู่ ๓ ทัศนะด้วยกัน คือ

๑. นิกายศูนยวาท

๒. นิกายวิชญานวาท

๓. นิกายจิตอมตวาท

พระสูตรมหายานก็มีแตกต่างกันออกไปตามมติของนิกายทั้งสาม
ประเด็นสำคัญอีกข้อหนึ่งคือ ปัญหาเรื่องนิปปริยาชธรรม และปริยาช
ธรรม คือซึ่งมีอรรถสัจจะแจ้ง ไม่ถึงประเด็นข้อใจใดๆ อย่างหนึ่ง
กับธรรมซึ่งยังต้องไขความให้จะแจ้งอีกอย่างหนึ่ง มหายานแต่ละนิกาย
ย่อมถือว่า พระสูตรในนิกายของตนเป็นนิปปริยาชธรรม พระสูตรใน
นิกายอื่นเป็นปริยาชธรรม นั่นก็หมายความว่า นิกายของตนเท่า
นั้นที่มีคิธรรมสมบูรณ์ที่สุด ดีที่สุด ถ้าเปรียบเทียบระหว่างมหายาน
กับสาวกญาณ คิธรรมฝ่ายสาวกญาณเป็นปริยาชธรรม มหายาน

เป็นนิปปริยาชธรรม แต่ถ้าเป็นเรื่องภายในมหายานสามนิกายแล้ว ต่างฝ่ายต่างอ้างนิกายของตนเป็นนิปปริยาชธรรม วรรณคดีของมหายานในชั้นเดิมเขียนด้วยภาษาผสม คือระหว่างสันสกฤตกับปรากฤต ต่อมาในราวสมัยราชวงศ์สุปตะ ราวพุทธศตวรรษที่ ๕-๑๐ ได้มีการฟื้นฟูวรรณคดีสันสกฤตขึ้นทั่วไปในอินเดีย คัมภีร์มหายานจึงเปลี่ยนมาจารึกด้วยสันสกฤตทั้งหมด ฝ่ายมหายานไม่มีวินัยปิฎกโดยเอกเทศ แต่ใช้วินัยปิฎกของฝ่ายสาวกยาน คือใช้วินัยปิฎกของนิกายสรวาสติวาท หรือนิกายธรรมคุปต์ แต่ฝ่ายมหายานได้สร้างโพธิสัตว์ศีลปิฎก ซึ่งสงเคราะห์เข้าไปในพระสูตร ส่วนพระสูตรนั้นมีมากทั้งชนิดใหญ่่น้อย พระสูตรชิ้นสำคัญของมหายานเช่นมหาปรัชญาปารมิตาสูตร ซึ่งเป็นพระสูตรใหญ่ที่สุดมากที่สุด มีจำนวนผูกถาน ๖๐๐ ผูก พิมพ์เป็นเล่มหนังสือในปัจจุบัน ๒๔ เล่ม พุทธาวตัมภกมหาไวปุลยสูตร สัทธรรมปุณฑริกสูตร รัตนกฤตสูตร สุวรรณประภาสสูตร วิมลเกียรตินิเทศสูตร ศรีมาลาเทวีสิงหนาทสูตร สันธิโรโมจนสูตร วัชรเสขรสูตร มหาไวโรจนอกิสัมโพธิวิกรูวาทิชฐานสูตร ส่วนในหมวดพระอภิธรรมของฝ่ายมหายานนั้น มหายานไม่เรียกว่า "พระอภิธรรม" แต่เรียกว่า "ศาสตร์" ส่วนใหญ่แสดงได้ว่าเป็นภษิตของโพธิสัตว์ ซึ่งรจนาขึ้นตามแนวพุทธมคิ เป็นข้อความขยายความเรื่องราวในพระสูตรบ้าง เป็นเรื่องแต่งขึ้นเอกเทศ เพื่อแสดงทัศนะของท่านผู้แต่งเองบ้าง ไม่ได้รวมจัดเป็นปิฎกหนึ่ง ถ้าจะมีพระอภิธรรมปิฎกก็เป็นปิฎกของนิกายอื่น สำหรับปิฎกพิเศษของมหายานที่เถรวาทไม่มี ก็เห็นจะได้แก่ โพธิสัตว์สิกขา

ศีลพระโพธิสัตว์

ในพระสูตรฝ่ายมหายาน แสดงศีลพระโพธิสัตว์ไว้แบ่งออกเป็น ๒ คือ โพธิสัตว์สิกขาที่มากในพรหมชาลสูตร แสดงครุกาบัติ ๑๐ ลหุ-
กาบัติ ๔๘ รวม ๕๘ สิกขาบท ส่วนในกัมภีร์โยคจารณุมิศาสตร์แสดง
ครุกาบัติไว้ ๔ ลหุกาบัติไว้ ๔๓ รวม ๔๗ สิกขาบท ศีลพระโพธิสัตว์
ที่ว่านี้ ไม่จำกัดเพศผู้รับ วยผู้รับ กำเรบผู้รับ แม้จะเป็นอมมนุษย์
หรือสัตว์เดียรฉานก็รับได้ และมีผลติดตัวไป นับไม่ถ้วนชาติจนกว่าได้
บรรลุปุทธภูมิ ปาราชิกในศีลโพธิสัตว์ เมื่อล่วงแล้วสมทานได้ใหม่
ปาราชิก ๔ ข้อที่สำคัญ คือ

๑. พระโพธิสัตว์มีความโลภในลาภสักการะ พุดยกย่องตนเอง
ติเตียนผู้อื่นต้องปาราชิก

๒. พระโพธิสัตว์ตระหนี่ในทรัพย์ ในความรู้ เมื่อมีสัตว์อนาถา
มาปรากฏเฉพาะหน้า สมควรที่จะบริจาคทรัพย์ ก็ไม่บริจาค มีสัตว์ผู้ใคร่
ธรรมมาปรากฏเฉพาะหน้า สมควรจะแสดงธรรมก็ไม่แสดงต้องปารา-
ชิก

๓. พระโพธิสัตว์เป็นผู้หนักในความโกรธ ประทุษร้ายสัตว์ด้วย
วาจาก็ดี ด้วยอาวุธก็ดีให้บาดเจ็บ ผู้มีห้ามปรามก็ไม่เชื่อ ใจผูกโกรธไว้
ต้องปาราชิก

๔. พระโพธิสัตว์คัดค้านติเตียนโพธิสัตว์ปิกุล ยินดีในสัทธรรม
ปฏิรูป จะเป็นอสังขาริกก็ดี สสังขาริกก็ดีต้องปาราชิก

๑๑๕

ในบางลักษณะที่มีข้อความประหลาดเช่นข้อหนึ่งว่า ถ้าพระโพธิ-
สัตว์เห็นโจรจะประหารชีวิตสัตว์เป็นอันมาก จะประหารพระสาวก พระ
ปัจเจกโพธิ หรือพระโพธิสัตว์ อนึ่งเห็นว่าผู้ใดจะลงมือทำอนันตริย-
กรรม พระโพธิสัตว์นั้นเห็นเช่นนี้แล้วพิมพ์ในใจว่า ถ้าเราประหาร
ชีวิตหมู่พาลนี้ เราก็ต้องตกนรียาบาย ถ้ามีการประหารมันแล้ว มันก็ก่อ
อนันตริยกรรมสำเร็จ จักเสวยทุกข์วิบากอันใหญ่ เราจึงควรประหารมัน
เสีย ขอมตกนรียภูมิ พระโพธิสัตว์มันสัการเช่นนี้แล้ว ฟังประกอบ
ด้วยกุศลจิตมีเมตตา ประหารชีวิตมันเสีย ไม่ชื่อว่าล่วงโพธิสัตว์สิกขาเลย
อนึ่ง พระโพธิสัตว์ใดเห็นผู้มีอำนาจเบียดเบียนประชาสัตว์ให้เดือดร้อน
พึงบังเกิดเมตตาจิต ปราศจากความสุขของปวงสัตว์เป็นใหญ่ พึงแก้ไข
กำจัดหรือขับไล่มันผู้นั้นออกไปเสีย ไม่ชื่อว่าล่วงโพธิสัตว์สิกขา จะบัง-
เกิดกุศลเป็นอันมาก ลักษณะศีลของพระโพธิสัตว์ที่มีข้อความประหลาด
นี้ เข้าใจว่าจะเกิดขึ้นในสมัยที่ชาวพุทธในอินเดียถูกกดขี่เบียดเบียนจาก
ชนในศาสนาอื่น ชาวพุทธในฝ่ายมหายานจึงมีความรู้สึกในหน้าที่ๆ จะ
ต้องป้องกันพระศาสนา ด้วยการสละชีพตนเองเพื่อความทรงอยู่ของส่วน
ใหญ่ เหตุการณ์สมัยนั้นเป็นอย่างไรไม่ปรากฏร่องรอยในประวัติศาสตร์
แต่ในประเทศอื่นเช่นในธิเบตและเวียดนามได้ ได้มีเรื่องราวทำนองนี้
เกิดขึ้น

ทศภูมิของพระโพธิสัตว์

เมื่อพระโพธิสัตว์บำเพ็ญปารมิตาจนเสร็จสิ้นสมบูรณ์แล้วในระ-

๑๒๐

หว่างนั้นจะต้องผ่านภูมิ ๑๐ อย่าง คือ

๑. ปรมุทิตาภูมิ พระโพธิสัตว์มีความยินดี ในการที่ที่สัตว์ทั้งปวงพ้นทุกข์มีทานบารมีเป็นใหญ่
๒. วิมลภูมิ พระโพธิสัตว์ละมิจจาจริยาได้ขาด มีศีลบารมีเป็นใหญ่
๓. ปฐกาการิภูมิ พระโพธิสัตว์ ประพฤติในความอดกลั้น อย่างยิ่ง มีขันติบารมีเป็นใหญ่
๔. อริสมุติภูมิ พระโพธิสัตว์มีความเพียรกล้า ในการทำประโยชน์ให้แก่สัตว์ มีวิริยะบารมีเป็นใหญ่
๕. สุตุขภูมิ พระโพธิสัตว์ไม่คิดในสาวกญาณและปัจเจกญาณ มีสมาธิบารมี หรือฌานบารมีเป็นใหญ่
๖. อภิมุขภูมิ มีปัญญาบารมีเป็นใหญ่
๗. ทุรจกมภูมิ พระโพธิสัตว์อุบายปารมีเป็นใหญ่
๘. อจลภูมิ มีปณิธานบารมีเป็นใหญ่
๙. สาทุมตฤภูมิ มีพละบารมีเป็นใหญ่
๑๐. ธรรมเมณภูมิ มีญาณปารมีเป็นใหญ่

ตรีกาย

ทศนะในฝ่ายมหายาน เห็นว่าพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีพระกายอยู่

๓ อย่าง คือ

๑. ธรรมกาย ได้แก่คุณชาติแห่งความตรัสรู้

๑๒๑

๒. สัมโภคกาย คือกายทิพย์ซึ่งปรากฏแก่พระโพธิสัตว์ชั้นสูงๆ ฝ่ายมหายานเชื่อว่าทุกวันนี้พระศากยมุณีพุทธเจ้ายังอาจมาปรากฏพระองค์แก่เราได้ หรือกำลังแสดงพระสัทธรรมอยู่ในแดนอื่นๆ ด้วยพระสมโภคกายนี้ได้

๓. นิรมานกาย ได้แก่กายเนื้อของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏอาการทรมุขโทรมขรา และดับขันธไป เป็นกายที่พระองค์นิรมิตขึ้นเพื่อบำเพ็ญพุทธกิจ ลัทธิตรีกายนี้ ฝ่ายเถรวาทรับเพียงธรรมกาย และนิรมานกายเท่านั้น ปฏิเสธสัมโภคกาย ลักษณะสัมโภคกายเป็นอย่างอวตารของฮินดู

ปรัชญาศูนยวาท

ได้กล่าวมาแล้วว่า ปรัชญาในนิกายมหายานมี ๓ สาขา ศูนยวาทเป็นสาขาหนึ่ง นิกายนี้บางครั้งก็เรียกว่า มาธยมิกะ แปลว่านิกายทางสายกลาง ท่านผู้เป็นต้นลัทธิชื่อ พระนาการชุน มีชีวิตอยู่ในพุทธศตวรรษที่ ๗ เป็นคณาจารย์ลือชื่อในครั้งนั้น ท่านผู้นี้เกิดในวรรณะพราหมณ์ ชาวเมืองวิรพ ในอินเดียภาคใต้ มีความรอบรู้ทั้ง หินยาน มหายาน ได้รจนาปกรณ์ประกาศลัทธิจำนวนมาก พระเจ้าชัยคุศรีเลาตมีบุตรแห่งราชวงศ์สัตตวาหนะเป็นสหายกับท่านนาการชุน ได้ให้ความอุปการะคณาจารย์รูปนี้ต่างๆ นาคารชุนได้อรรถาธิบายพุทธมคิ ด้วยระบบวิภาษวิธีซึ่งก่อความตื่นเต้นในวงนักปราชญ์ทางพุทธศาสนา ท่านได้กำจัดปราวทิพ่ายแพ้ไปทุกหนทุกแห่ง พุทธศาสนิกฝ่ายมหายานจึงยก

ของท่านว่า เป็นพุทธองค์ใหม่ ในปัจฉิม วยท่านดับขันธัง ฌ มหาวิหาร
 แห่งหนึ่งที่เมืองอมราวดี ในแคว้นอันธระ ทักษณาบถ ปัจจุบันนี้อินเดีย
 ทางใต้ยังมีโบราณสถานแห่งหนึ่ง ซึ่งมีซากพระสถูปเจดีย์ชื่อว่า "นาคาร-
 ชุนโกณฑะ" งานสำคัญของนาคารชุนก็คือการข่อยทัศนะข้อคิดในมหา
 ปรัชญาปารมิตาสูตร แล้วจัดระบบวิภาษวิธี เพื่อให้เข้าถึงความจริงใน
 ปรัชญานั้น คัมภีร์ที่มีชื่อเสียงของท่านผู้นี้คือ อรรถกถาแห่งพระสูตร
 ดังกล่าวและคัมภีร์มัชฌิมกการิกา หนังสือเล่มนี้เป็นเพชรน้ำเอกใน
 ทัศนะเกี่ยวกับพุทธมติ อย่างที่โลกพุทธศาสนาไม่เคยมีมาก่อนเลย นัก
 ปราชญ์ตะวันตกที่ได้อ่านหนังสือเล่มนี้ ต่างก็ยอมรับว่านาคารชุนเป็น
 นักตรรกวิทยาที่ยิ่งใหญ่ของโลก ไม่มีปราชญ์คนใดในทางนี้ของตะวันตก
 จะเทียบเคียงได้

มหาปรัชญาปารมิตาสูตร มีสาระสำคัญอันเป็นบ่อเกิดนิกายศูนย
 วาทนั้น สาระสำคัญเรียกว่า ปรัชญาปารมิตาหฤทัย ซึ่งเป็นสูตรน้อยๆ
 ซึ่งขึ้นนอกขึ้นใจชาวพุทธมหายานทั่วไปมีข้อความดังต่อไปนี้

ข้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่
 ภูเขาชิลิกฏฏโกถ์กรุงราชคฤห์ พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ พระ
 โพธิสัตว์หมู่ใหญ่ สมัยนั้นพระผู้มีพระภาคได้เข้าสมาธิชื่อว่าคัมภีราว-
 สัมโพธิ โดยสมัยเดียวกันนั้นแล พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ ได้ปร
 พุตติจริยาในปรัชญาปารมิตาอันลึกซึ้ง คือได้พิจารณาขั้น ๕ และความ
 สุนัยโดยสภาพ ลำดับนั้นพระสารีบุตรผู้มีอายุ ได้กล่าวกับพระโพธิสัตว์
 องค์นั้นว่า กุลบุตรกุลธิดาใดๆ ใครประพตติจริยาในปรัชญาปารมิตา

๑๒๓

อันลึกลับซึ่ง พึงพิจารณาอย่างนี้ คือพิจารณาเบญจขันธ์ว่า มีความศูนย์โดย
สภาพ รูปคือความศูนย์ ความศูนย์ไม่อื่นไปจากรูป รูปไม่อื่นไปจาก
ความศูนย์ รูปอันใดความศูนย์ก็อันนั้น ความศูนย์อันใด รูปก็อันนั้น
แม้เวทนาสัญญาสังขารวิญญาณก็มีความศูนย์เป็นสภาพอย่างเดียวกัน
คุณของท่านสารีบุตร ธรรมทั้งปวงมีความศูนย์เป็นลักษณะ ไม่เกิดขึ้นไม่ดับ
ไป ไม่มัวหมอง ไม่ผ่องแผ้ว ไม่หย่อนไม่เต็ม เพราะฉะนั้นแหละ
ท่านสารีบุตร ในความศูนย์จึงไม่มีรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ
ไม่มี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่มีรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส
ธรรมารมณ์ ไม่มีจักขุธาตุ จนถึงมโนธาตุธรรมธาตุและมโนวิญญาณธาตุ
ไม่มีวิชา และอวิชา ไม่มีความแก่ความตาย หรือความสิ้นไปแห่ง
ความแก่ความตาย ไม่มีทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรคไม่มีการบรรลु
ไม่มีการไม่บรรลุ คุณของท่านสารีบุตร ผู้ที่ประพฤติในปรัชญาปารมิตาอัน
ลึกลับนี้แล้ว แต่ยังมีความสะดวกกลัวก็เพราะยังมีกิเลสอยู่ ยังไม่ได้บรรลุ
ผู้นั้นเมื่อบรรลุแล้วไม่มีกิเลสหุ้มห่อ ก้าวล่วงความขัดข้องทั้งหลาย พระ
พุทธเจ้าในกาลทั้งสาม ทรงดำเนินตามปรัชญาปารมิตาอันลึกลับนี้ ได้
ตรัสรู้ เพราะฉะนั้นจึงควรทราบมรรคในปรัชญาปารมิตา มหาวิทยา-
มณต์ อนุตตรมณต์ อสมมมณต์ สัพพทุกขปสมมณต์ (คือมณต์อัน
ระงับทุกข์ทั้งปวง) ว่า คเต คเต ปารคเต ปารสัคเต โพธิ สวาหะ

ศัพท์บางศัพท์ที่จะต้องทำความเข้าใจ

๑ สัต คือความมีอยู่ คู่กับอัสัต คือความไม่มีอยู่ พึงเทียบกับ

บาลี อตฺถิตา และ นตฺถิตา.

๒. สวภาวะ หรือ สวลักษณะ หมายถึงสิ่งที่เป็นอยู่ มีอยู่ด้วยตัวมันเอง โดยไม่ต้องอาศัยสิ่งอื่นเป็นอยู่ มีความคงทนไม่เปลี่ยนแปลง

๓. การณะ หมายถึงเหตุเดิมหรือมูลฐาน หรือบ่อเกิดการริษะ หมายถึงคุณสมบัติ อาการ พฤติการ เช่น ไม้ เป็นการณะของเก้าอี้ สภาพที่ทำให้บุคคลเข้าไปบริโภคคือนั่งได้เป็นการริษะ

ในกัมภีร์มัทธยนิมิตตานิ ท่านนาคคารชุนได้เขียนไว้ ๒๗ บรรพ ท่านได้เริ่มปณามคานาในต้นปกรณว่า ไม่มีความเกิดขึ้น ไม่มีความดับไป ไม่มีความขาดสูญ ไม่มีความเที่ยงแท้ ไม่มียรรธแต่อย่างเดียว ไม่มียรรธนานาประการ ไม่มีการมา ไม่มีการไป ท่านผู้ใดกล่าวไว้ เป็นปฏิจางสมุ-
บาทธรรม ท่านผู้นั้นคือ พระพุทธเจ้า ข้าพชนอบน้อมแด่พระพุทธ-
พระองค์นั้น ผู้ดับเสียได้ซึ่งปญจธรรม เป็นเลศยิ่งกว่าวาทะทั้งหลาย

ใจความในปณามคานานี้ แบ่งออกเป็น ๘ คำ ๔ คู่

ในทัศนะของนิกายศูนยวาทเห็นว่า โลกนี้ที่ปรากฏแก่เรา มิได้เป็นทั้งสัจ หรืออสัจ เพราะฉะนั้นจึงปฏิเสธด้วยคำ คำ ๔ คู่ โดยเฉพาะคำแรกคือคำว่าไม่มีความเกิดขึ้น ท่านให้เหตุผล ธรรมด้าย่อมถือว่าความเกิดมาจากกรณี ๔ อย่างคือ

๑. เกิดขึ้นเอง

๒. สิ่งอื่นทำให้เกิด

๓. ทั้งเกิดขึ้นเอง ทั้งสิ่งอื่นทำให้เกิดรวมกันทำให้เกิดขึ้น

๔. เกิดทั้งไร้เหตุคือเกิดลอยๆ

๑๒๕

ท่านนาคาชุนค้านหมดทั้ง ๔ ข้อ คือท่านค้านว่าหากท่านปร-
วาทีกล่าวว่า โลกนี้เป็นสัจจะ ธรรมดาส่งที่มีอยู่เอง ไม่จำเป็นต้อง
มีการเกิดขึ้น คำว่าเกิดขึ้น ต้องใช้กับสิ่งซึ่งไม่เคยมีมาก่อน ภายหลังมี
ขึ้นเรียกว่า เกิดขึ้น ก็เมื่อท่านปรวาทืออยู่แล้วว่าโลกเป็นสัจ คือมี
อยู่เอง แล้วยังกล่าวว่า สิ่งที่มีอยู่เกิดขึ้น จึงเป็นการขัดต่อเหตุผล นั้น
ก็คือหมายความว่า สภาวะธรรมจะเกิดขึ้นเองไม่ได้ ตัวเองจะให้ตัวเอง
เกิดไม่ได้

ท่านปรวาทีก้าวว่า โลกเกิดจากสิ่งอื่นทำให้เกิดอันที่จริงสิ่งอื่น
นั้นก็คือตัวมันเอง เพราะการเปรียบเทียบจึงมีเรากับเขาขึ้น นุรุช
ที่หนึ่ง เมื่อพบบุรุษที่หนึ่งอีกคนหนึ่งเข้า จึงมีคำว่า "ฉัน และ ท่าน"
เกิดขึ้น เมื่อเป็นเช่นนั้น ตัวของตัวเองให้เกิดขึ้นไม่ได้แล้วจึงทำให้
สิ่งอื่นเกิดขึ้นไม่ได้ด้วย

ท่านปรวาทีกล่าวว่า ทั้งตัวเองและผู้อื่นช่วยกันทำให้เกิดขึ้น
ฝ่ายสุนยวาทค้านว่า เปรียบเหมือนคนตาบอดคนเดียวมองไม่เห็น แม้
จะเอาคนตาบอดอีกคนหนึ่งมาอยู่รวมกัน ก็ไม่เกิดการเห็นใดๆ ขึ้น

ท่านปรวาทีกล่าวว่า ถ้าอย่างนั้นก็เกิดขึ้นโดยไร้เหตุนะซิ ฝ่าย
สุนยวาทท้วงว่า ไม่ได้ ไฟย่อมเกิดมาจากฟืน เมื่อน้ำย่อมเกิดแต่ฝน
ทุกสิ่งย่อมมีเหตุ เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว เราจึงยืนยันได้ว่า สิ่งทั้งปวงไม่
มีอะไรอุบัติขึ้นเลย ที่เราประสพการณ์อยู่ คือโลกที่ปรากฏแก่เรานั้น
เปรียบเหมือนเมืองปีศาจ เปรียบเหมือนพยับแดด เปรียบเหมือนความ
ฝัน เปรียบเหมือนมายากล โลกจึงไม่เป็นสัจ และทั้งไม่เป็นอัสถด้วย

เพราะมีสัตว์จึงมีสัตว์เป็นเครื่องเทียบ ก็เมื่อสัตว์เราปฏิเสธเสียแล้ว สัตว์
จึงพลอยถูกปฏิเสธไปด้วย เมื่อนิกายศูนยवादถือว่า โลกไม่เป็นทั้งสัตว์
หรือสัตว์เช่นนี้ หากมีกระพุ่มถามว่า ถ้าอย่างนั้น โลกเป็นอะไร ท่าน
นาคกรชนตอบว่า เป็นปฏิจสมุปบาทธรรม คือธรรมอันอาศัยเหตุพร้อม
ทั้งผลเกิดขึ้น เมื่อเป็นปฏิจสมุปบาทธรรมจึงชื่อว่า เป็นศูนยตา คำว่า
"ศูนยตา" ในที่นี้ไม่ใช่หมายถึงความไม่มีอะไรสิ้นเชิง ผิดกับคำว่า
อุนะ หรือ นัตถิเก ซึ่งเป็นคำปฏิเสธเด็ดขาด ศูนยตา หมายถึง
ความไม่มีสวลักษณะหรือสวภาวะเท่านั้น คือไม่มีสิ่งใดในโลก ที่จะ
อยู่ด้วยตัวมันเอง โดยไม่มีความสัมพันธ์กับสิ่งอื่นๆ อีก นิกายศูนยवाद
เห็นว่าทุกสิ่งเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กันหมด เพราะเหตุนี้ปฏิจสมุปบาทธรรม
อันใด ศูนยตาก็อันนั้น ศูนยตาอันใดมีภูมิปฏิบัติที่อันนั้น นาคกรชน
ได้ยกพุทธภาษิตในสังยุตตนิกายมาอ้างว่า ดูก่อนก็งานะ เมื่อพิจารณา
โลก โดยสายดับแล้วควรยึดถือในอรรถกถาทั้งหมดไป เมื่อพิจารณาโลก
ในสายเกิดแล้ว ความยึดถือในนัตถิกาก็หมดไป ตถาคตก็น้อมแสดง
ธรรมเป็นท่ามกลาง ไม่คิดในส่วนสุดทั้งสองข้างนั้น ยากที่ปฏิเสธโลก
ว่าไม่เป็นทั้งสัตว์และสัตว์นั้น มีข้อเปรียบเทียบที่เห็นได้ง่ายคือความยาว
กับความสั้น ในความรู้สึกของสามัญชน ย่อมถือว่าสภาวะความยาวมีอยู่
จริงๆ สภาวะความสั้นก็มีจริง แต่ข้อเท็จจริงนั้นที่เรารู้ว่ายาวก็เพราะ
ความรู้อย่างสั้นเป็นเครื่องเทียบ เช่นเดียวกับที่เรารู้ว่าสั้น ก็เพราะอาศัย
ความยาวเป็นเครื่องเทียบ เมื่อเป็นเช่นนี้ ยาวกับสั้นมิได้เพราะความ
สัมพันธ์กัน ถ้าปราศจากความสัมพันธ์นี้แล้ว ยาวสั้นก็หาไม่ นั่นก็คือ

๑๒๗

สวลักษณะของความยาวนานไม่มี ของความสั้นก็ไม่มี เมื่อสวลักษณะไม่มี เช่นนี้จึงเรียกว่า "ศูนฺยตา"

เมื่อสรรพธรรมไม่มีสวลักษณะเช่นนี้ สรรพธรรมจึงเป็นปฏิจ-
สมุปบาท โลกกับพระนิพพาน เมื่อว่าโดยปรมัตตโองการ ก็เป็นมายา-
ธรรมทั้งนี้เพราะเหตุว่า เมื่อโลกไม่มีสวลักษณะเปรียบเหมือนพยัพแดด
เหมือนฟองน้ำ ความดับไปแห่งโลกกล่าวคือ พระนิพพานจะมีสวลักษณะ
อยู่ได้อย่างไร เพราะฉะนั้นเมื่อโลกเป็นมายา ความดับไปแห่งความเป็น
มายานั้นจึงพลอยเป็นมายาไปด้วย เพราะเนื้อแท้ไม่มีอะไรดับ โลกกับ
พระนิพพานจึงไม่ใช่หนึ่ง ไม่ใช่สอง ทั้งนี้เพราะเหตุว่าในปฏิจสมุปบาท
นั่นเอง เมื่อพิจารณาโดยสมุทัยวารแล้ว คืออวิชชาเกิดสังขารเกิดเป็น
ลำดับ ลกสมุทัยก็เกิดขึ้นในปฏิจสมุปบาทอันเดียวกันนั้น ครั้นพิจารณา
ตามนิโรธวารแล้ว กล่าวคืออวิชชาดับสังขารดับตามลำดับใช่ไร โลก
นิโรธกล่าวคือพระนิพพานย่อมอยู่ ณ ที่นั่นเอง ผู้ใดเห็นว่าโลกกับนิพพาน
เป็นหนึ่ง ผู้นั้นเป็นฝ่ายข้างสัสสตทิฎฐิ ผู้ใดเห็นว่าโลกกับนิพพานเป็น
สอง ผู้นั้นเป็นฝ่ายนัตถิกทิฎฐิ โดยแท้จริงพระนิพพานนั้นไม่เป็นทั้ง
ภาวะหรือภาวะ ผู้ใดเห็นนิพพานเป็นภาวะ ผู้นั้นเป็นผู้ถือเอาส่วนสุด
ฝ่ายอัตถิตา ผู้ใดเห็นนิพพานเป็นอภาวะ ผู้นั้นถือเอาส่วนสุดฝ่ายนัตถิตา
โดยความจริงแล้วนิพพานพ้นจากความมีและมีความไม่มี นี่เป็นวาทะ
ของเรา (นาครชน)

เมื่อฝ่ายศูนฺยวาทแสดงทัศนะมาถึงตอนนี้ ฝ่ายปราวาทก็ได้ตั้งข้อ
โต้แย้งขึ้นว่า การที่ฝ่ายศูนฺยวาท ปฏิเสธสวลักษณะในธรรมทั้งปวงนั้น

ฝ่ายขุนยวาทยังจะมีหลักฐานพุทธพจน์ยืนยันหรือไม่ ท่านนาครชนจึงยก
พุทธภาษิตในสังยุตตนิกายขึ้นอ้างว่า รูปเปรียบเหมือนฟองน้ำ เวทนา
เปรียบเหมือนตอมน้ำ สัญญาเปรียบเหมือนพยับแดด สังขารเปรียบ
เหมือนต้นกล้วย วิญญาณเปรียบเหมือนนกกเล่นกล อันพระผู้เฝ้าพงศ์
อาทิตย์แสดงแล้ว พุทธภาษิตแสดงให้เห็นว่าเบญจขันธ์เป็นมายาธรรม
เมื่อเบญจขันธ์เป็นมายาธรรมแล้ว ก็มีแต่มายามีทุกข์ มายาพันทุกข์ นั้น
ก็คือแสดงให้เห็นว่า สรรพธรรมไม่มีสวลักษณะหรือสวภาวะ ไม่มีใคร
มีกิเลส หรือพ้นกิเลส พระนิพพานอันเป็นความดับแห่งเบญจขันธ์จักมี
สวภาวะเอกเทศอยู่อย่างไร แท้จริงไม่มีอะไรเกิดหรือดับเลย ถ้าสังขต-
ธรรมมีอยู่ อสังขตธรรมจึงมีได้ เพราะความปฏิเสธสังขตคืออสังขต
ก็เมื่อสังขตไม่เป็นของจริง อสังขตจะมีอยู่อย่างไร เหมือนกับพูดว่า
การไปการมา การเกิด การดับ ย่อมต้องอาศัยคนเป็นปทัฏฐานคือ
คนไปคนมา คนเกิด คนดับ ก็เมื่อตัวคนไม่มีแล้ว อาการเหล่านั้น
จะมีอยู่ได้อย่างไร ?

ฝ่ายปรวาทิแย้งว่า ถ้าเช่นนั้นปฏิฐิของท่านก็เป็นอุจเฉทะ พระ
พุทธองค์จะสอนให้บุคคลเจริญมรรคผลไปทำไม ในเมื่อทุกสิ่งทุกอย่าง
ว่างเปล่าเช่นนั้น วาตะของท่านนั้นเป็นนัสติกะ ทำลายกุศลธรรมทั้งปวง

ท่านนาครชนได้กลับไปว่า วาตะของเรา แบ่งเป็น ๒ นัย คือ
โดยโลกิยนัย เรากล่าวว่า ธรรมทั้งปวงมีอยู่อย่างมายา เช่นเดียวกับ
ความฝัน เราไม่ได้ปฏิเสธเหตุการณ์ในความฝันว่า เป็นของไม่มีอยู่
เรากล่าวว่าความฝันมีอยู่แต่มีอย่างไม่จริง เราได้รับสมมุติฐานบัญญัติตามโลก

๑๒๕

โหวหาร ไม่ได้ปฏิเสธกรรมกิริยา เหมือนกับเราไม่ได้ปฏิเสธความฝันว่าไม่มี แต่เมื่อว่าโดยปรมัตตณัย สิ่งทั้งปวงเป็นศูนย์ตา เหมือนเรากล่าวว่าความฝันไม่ใช่ของจริง เราจึงไม่ใช่พวกนัสดิกะ ตรงกันข้ามกับพวกท่านนั้นแหละ กลับจะเป็นฝ่ายปฏิเสธบุญกรรมกิริยาเสียเอง เพราะพวกท่านยึดถือว่า สิ่งทั้งปวงมีสวลักษณะ เมื่อเป็นเช่นนี้ คนทำบาปก็ต้องทำบาปวันยังค่ำไม่มีทางกลับตัวเป็นคนดีได้ เพราะคนทำบาปมีสวลักษณะ การทำก็มีสวลักษณะ บาปก็มีสวลักษณะ สิ่งใดเป็นสวลักษณะ สิ่งนั้นเปลี่ยนแปลงไม่ได้ เป็นอยู่ด้วยตัวมันเองไม่อาศัยสิ่งอื่น เพราะฉะนั้นฝ่ายท่านจึงปฏิเสธบุญกรรมกิริยา ฝ่ายเราถือว่าสวลักษณะไม่มี เป็นศูนย์ตา คนชั่วจึงกลายเป็นคนดีได้ บุญจึงเป็นอรหันต์ได้ เด็กจึงเติบโตเป็นผู้ใหญ่ได้ ถ้าถืออย่างमतท่าน เด็กต้องเป็นเด็กตลอดไป ถ้าเด็กเปลี่ยนเป็นผู้ใหญ่ ย่อมแสดงว่า เด็กคนนั้นไม่มีสวลักษณะเป็นสูญญตา เพราะฉะนั้นเราจึงกล่าวว่า เพราะมีศูนย์ตานี้เอง อุบัติกาลของโลกจึงได้เป็นตามระเบียบ

ฝ่ายมารชมิก ได้เปรียบเทียบทัศนะในเรื่องความเห็นว่างเปล่า ในระหว่างตนกับพวกนัสดิกะว่า เหมือนบุคคลสองคน นาย ก. เห็นโจรคนหนึ่งประกอบโจรกรรมเฉพาะหน้า นาย ข. ไม่ได้เห็นโจรคนนั้นประกอบโจรกรรมเลย แต่พูดไปตามนาย ก. ความเข้าใจและคุณค่าในเรื่องความรู้ระหว่างนาย ก. กับนาย ข. นี้แตกต่างกันฉันใด ฝ่ายเรา (คือท่านนาคารชุน) เห็นสรรพสิ่งเป็นของสูญด้วยญาณทัศนะ ฝ่ายท่าน (คือฝ่ายนัสดิกทิฎฐิ) เห็นทุกสิ่งเป็นของไม่มี เป็นความเห็นที่เกิด

จากตรรกะ มิได้เกิดจากญาณทัศนะ มีอุปมัยเดียวกับบุคคลสองคนฉะนั้น

ท่านนาคาชุนย่ำว่า บุคคลใดที่จะมีทัศนะในเรื่องศูนยตา บุคคลนั้นจะต้องมีศีล สมาธิเป็นปทัฏฐาน ถ้าปราศจากศีล และสมาธิแล้ว ทัศนะของผู้นั้นเป็นมิจฉาทิฎฐิ

ในเรื่องทัศนะเกี่ยวกับพุทธภาวะ ฝ่ายมัชฌิมะถือว่าพุทธภาวะไม่เป็นเหมือนธาตุทองที่มีอยู่ในดินทราย ไม่ใช่ภาวะสมบูรณ์ที่มีอยู่แล้วในธาตุรู้ของสัตว์ทั้งหลาย แต่พุทธภาวะเกิดจากเหตุปัจจัยที่บารมีต่างๆ อบรมบ่มให้สูงขึ้น เกี่ยวกับการละกิเลส ฝ่ายมัชฌิมะถือว่า พระอรหันต์บุคคลสามารถทำลายญะยาวรณ กิเลสาวรณ ตรงกันข้ามกับปรัชญามหายานสาขาอื่น ซึ่งถือว่าพระอรหันต์ทำลายได้แต่กิเลสาวรณอย่างเดียว พระภูิกัจจาร์ยในฝ่ายศูนยวาท คือท่านจันทรกิริติ ได้เขียนไว้ในคัมภีร์มัชฌิมกาวดาร ใจความว่า เหมือนกับคนเอาไฟเผารถ ภาพรถหายไปพร้อมกับ กอง ดุม ล้อ ไม่ใช่หายไปแต่รถแล้วเหลือล้อ เหลือยางเอาไว้ให้ เมื่อพระอรหันต์ละกิเลสาวรณได้ ญะยาวรณจึงเป็นอันท่านเพิกถอนไปด้วย กิเลสาวรณ คือ อหังการ ญะยาวรณ คือ มมังการ เมื่อหังการละได้ มมังการก็พลอยละด้วย สรูปแล้วนิกายศูนยวาทมีหลักการใกล้เคียงกับการเถรวาทมากที่สุด ในหมู่นิกายมหายานด้วยกัน

ปรัชญาโยคัจจาร์

นิกายนี้มีความคิดตรงกันข้ามกับฝ่ายศูนยวาท และเป็นคู่ปรับ

ที่สำคัญ มีกำเนิดในศตวรรษที่ ๘ ในสมัยราชวงศ์คุปตะ คณาจารย์ผู้
เป็นต้นนิกายคือ พระไมตรีนาถ ตั้งสำนักอยู่ในเมืองอโยธยาในแคว้น
โกศล ท่านผู้นี้ได้เขียนปกรณ์ คืออภิสมยลังการ ฐานุศิษย์ของท่านชื่อ
พระอสังคะเกิดในวรรณะพราหมณ์ ในแคว้นคันธาระ แต่มาศึกษาที่
สำนักอโยธยา ได้ร้อยกรองปกรณ์สำคัญต่างๆ เช่น โยคจารภูมิศาสตร์
ปกรณ์วาทศาสตร์การิกา และมหายานสัมปริครหศาสตร์ น้องชายของ
ท่านผู้นี้ชื่อ วสุพันธ์ุ ได้เขียนปกรณ์อื่นอีกเช่น วิชาญจมาตราสิทธิตรี-
ทศศาสตร์ และฎีกาอื่นๆ อีกหลายเล่ม อสังคะ กับ วสุพันธ์ุ เดิมบวช
เรียนในนิกายรวาสติวาท ภายหลังจึงแปลงเป็นมหายานช่วยกันตั้ง
ลัทธิโยคจารย์นี้ ลัทธินี้ บางครั้งก็เรียกว่า อัสติวาทิน ตรงกันข้ามกับ
ศูนยวาทิน บางครั้งก็เรียกว่า วิชาญจวาท เพราะเหตุที่เป็นลัทธิ
มโนภาพนิยม

หลักปรัชญาของนิกายนี้ ได้อาศัยพระสูตรสำคัญสูตร ๑ คือ
สนธินิรโมจนสูตร ซึ่งมีหลักถือว่า สรรพสิ่งในโลกล้วนเป็นภาพสะท้อน
ออกไปจากดวงใจ เรียกว่า "ออลยวิญญาน" ออลยวิญญานเป็นธาตุรู้
มีหน้าที่อยู่ ๓ ประการ คือ

๑. มีหน้าที่รู้เก็บ คือสามารถเก็บเอาพลังต่างๆ ของกรรม
โดยไม่ขาดตกบกพร่อง สิ่ง que เก็บไว้ในออลยวิญญาน เรียกว่า "พีชะ"
อันประกอบด้วยกุศลพีชะ อกุศลพีชะ อัปยากตพีชะ มหาภูตพีชะ
เพราะฉะนั้นบางครั้งก็เรียกออลยวิญญานว่า "สรวพีชวิญญาน" ท่าน
เปรียบเหมือนขุ้งฉางเก็บข้าวเปลือกไว้ฉะนั้น

๒. หน้าทีรู้ก่อ คือก่อสร้างอารมณ์ต่างๆ ออกมา อารมณ์ คือ โลก เป็นปรากฏการณ์ของพืชในอาลัยวิญญาณนี้ ผลิออก ออกผล รวมทั้งวัตถุด้วยเช่น ภูเขา แม่น้ำ ล้วนเป็นพืชในอาลัย- วิญญาณก่อขึ้นมา

๓. หน้าทีรูปรุ่ง คือปรุ่งแต่งอารมณ์ให้วิจิตให้พิสดารต่างๆ เป็นไปตามคลองแห่งตัณหา ทำให้ประกอบกรรม เกิดวิบาก ส่งผล เป็นพืชเข้าไปเก็บไว้ในอาลัยวิญญาณอีก แล้วอกเงยเป็นอารมณ์ออกมาอีก วณเวียนอยู่อย่างนี้ จนกว่าจะหมดภพหมดชาติ

บรรดาพืชในอาลัยวิญญาณต่างแยกกันอยู่เป็นส่วนๆ กุศลก็ อยู่ฝ่ายกุศลแต่สถานที่เก็บเป็นแห่งเดียวกัน มหาภูตรูปก็มีพืชเหมือนกัน พืชเหล่านี้เมื่อก่อปฏิริยาออกมาคืออารมณ์ต่างๆ ทั้งฝ่าย นามธรรม และรูปธรรม เพราะฉะนั้น นิทานี้จึงสอนว่า โลกวัตถุเป็น เพียงมโนภาพ เพราะเป็นสิ่งปรุ่งออกไปจากพืชในจิต ถ้าไม่มีอาลัย- วิญญาณเสียแล้ว สิ่งทั้งปวงก็ไม่มี อารมณ์กับจิตเรียกว่าทัศนภาพ ได้แก่พฤติกรรมของอาลัยวิญญาณที่ออกมาทำหน้าที่เสพอารมณ์ทาง ทวารทั้ง ๖ กลายเป็นวิญญาณ ๖ ส่วนลักษณะภาค ก็คืออารมณ์ต่างๆ แปลว่า อาลัยวิญญาณทำหน้าที่ ๒ อย่าง คือส่งภาคออกมาเป็นอารมณ์ ในขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่เสพอารมณ์นั้นด้วย มีปัญหาตั้งขึ้นว่า "พืช ในอาลัยวิญญาณ มีมาแต่ครั้งใด" ตอบว่า "พืชบางเหล่าเป็นอม- ตัคคะธรรม พืชบางเหล่าสะสมขึ้นในประวัติกาล มีปัญหาว่าถ้าโลกวัตถุ เป็นมโนภาพไซ้ ทำไมเราจึงไม่สามารถสร้างภูเขาหิมาลัยขึ้นอีกลูก

หนึ่ง" ตอบว่า "สิ่งบางอย่างในโลกเกิดจากสธรรมของมนุษย์และ
ดิรัจฉานร่วมกัน เช่น ภูเขาหิมาลัยเป็นสหกรรม จะต้องอยู่ที่อินเดีย
แห่งเดียว อยู่เมืองไทยไม่ได้ เพราะฉะนั้น แม้คนไทยทั้งประเทศจะ
สร้างภูเขาหิมาลัยขึ้น ก็เพียงได้นึกคิดเอา โลกนี้เป็นสหกรรม เมื่อสร้าง
ขึ้นแล้วจากพืชทั้งหลาย ในอาลยวิญญานของมนุษย์และสัตว์ดิรัจฉาน
ทั้งโลก ฐานที่ตั้งของภูเขาและแม่น้ำเป็นต้น ย่อมมีกำเนิดแหล่งที่
ชัดเจน จะมาสลับเปลี่ยนในภายหลัง ตามใจชอบของคนบางกลุ่มบางคน
ไม่ได้"

ไตรสภาวะ

ทศณะเดียวกับสภาวะธรรมของนิคายนี้ได้แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท
คือ :-

๑) ปริกัลปิตลักษณะ คือลักษณะไม่มีอยู่จริง แต่เข้าใจผิดว่า
"มี" เช่น คนเดินทางในที่มืด เขยิบเชือกสำคัญว่า "งู" ความสำคัญ
ผิดว่าเป็นงูนี้ เปรียบเหมือนความเข้าใจผิดว่า มีนามธรรม รูปธรรม
ภายนอกวิสัยของอาลยวิญญาน

๒) ปรตันตรลักษณะ ได้แก่พืชต่างๆ ในอาลยวิญญาน จะ
เป็นของไม่มีอยู่จริงมิได้ เปรียบเหมือนเส้นเชือกถ้าไม่มีอยู่แล้ว ความ
เข้าใจผิดว่างู ก็ไม่เกิดขึ้น

๓) ปริณิษปันนลักษณะ ได้แก่กัณิพพานและธรรมชาติต่างๆ
ในสวนพฤกษกรรมท่านเปรียบเหมือน บุคคลที่หายเข้าใจผิด รู้ว่าเชือก
ไม่ใช่ ใจไม่สะดุ้งต่อภัยอีก เช่นเดียวกับผู้ที่รู้จริงว่า สรรพสิ่งเป็น

๑๓๔

เพียงภาพสะท้อนของจิตเมื่อจิตดับแล้วสิ่งทั้งปวงก็ดับ จึงสามารถเพิกถอนอุปาทานได้

ปัญจโคตร

เมื่อนิกายนี้ถือว่า ทุกสิ่งต้องมีพีชะเป็นบ่อเกิด เพราะฉะนั้นจึงได้กำหนดประเภทแห่งบุคคลในโลกออกเป็น ๕ พวก

- ๑) พุทธพีชะบุคคล จึงจะสร้างบารมีสำเร็จเป็นพุทธภูมิได้
- ๒) ปังเจกโพธิพีชะ คือบุคคลที่มีพีชะเป็นปังเจกพุทธเจ้าได้
- ๓) สวากพีชะบุคคล คือผู้มีวิสัยเป็นพระอรหันต์ได้
- ๔) อนิยตพีชะบุคคล คือบุคคลที่ยังเป็นกลางๆ สุดแล้วแต่การ

อบรม

- ๕) อิจฉันติกพีชะบุคคล คือบุคคลพวกที่โปรดไม่ได้

ทั้ง ๕ พวกเป็นธรรมเนียมกำหนดตายตัว (แตกต่างกับนิกายศูนยวาท เพราะการสอนดังนี้เป็นการยอมรับว่า มีสวลักษณะ)

ข้อโต้แย้งระหว่าง ๒ นิกาย

นิกายศูนยวาท กับนิกายโยคอาจารย์ เป็นคู่ปรับกันมาทุกยุคทุกสมัย ข้อสำคัญที่ขัดแย้งก็คือเรื่อง สวลักษณะ นิกายโยคอาจารย์ได้ประมาณพวกศูนยวาทว่าเป็น สรวัวนาสิกวาท ถึงกับห้ามมิให้ร่วมกันอยู่หลับนอนกับพวกศูนยวาท ควรจะทำอุกเขปนียกรรม นิสยกรรม และขับไล่ออกจากหมู่คณะสงฆ์ไป ฝ่ายพวกศูนยวาทก็ประมาณพวกโยคอาจารย์ว่าเป็นพวกอดิमानะบุคคล ฝ่ายสัตสตทิกฐิ ทั้งนี้เพราะทัศนะในเรื่อง สวลักษณะสองนิกายเห็นต่างกัน คือ

๑) ศูนย์ว่า โดยสมมติสังข สังขังปวงเป็นมายา โดย
ปรหมตสังข สังขังปวงเป็นศูนย์ตา

โยคจารว่า สมมติสังข สังขังปวงเป็นมายาหมดไม่ได้ เพราะ
แม้ภาพข้างนอกจะไม่ใช่ของจริง แต่พีชะอันเป็นบ่อเกิดของภาพเหล่านั้น
มีสวลักษณะอยู่ โดยปรหมตสังข ก็ไม่ใช่สูญไปเสียหมด ต้องมีสวลักษณะ
เหลืออยู่ ยกตัวอย่างเช่นมะพร้าว ถ้าไม่มีสวลักษณะในตัวมันเอง ปลุก
มะพร้าวก็กลายเป็นกล้วยไปได้ การที่มะพร้าวเป็นมะพร้าวเรื่อยไป ก็
เพราะเจ้าสวลักษณะนี้ หรือเหมือนกับคนและความเป็นคน ตัวตนอาจ
เปลี่ยนแปลงไปคือ ทารก ก. เปลี่ยนเป็นหนุ่ม ก. หนุ่ม ก. เปลี่ยนเป็น
ผู้เฒ่า ก. ลักษณะ ๓ ะยะนี้ไม่เหมือนกันเลยแม้แต่นิดเดียว แต่เราก็
รู้ว่าเป็นคนๆ เดียวกัน นั่นก็คือ นาย ก. จะต้องมีสวลักษณะ คือ
ลักษณะเฉพาะในตัวมันเอง ที่ทำให้เรากำหนดได้ว่าเป็นคนๆ เดียวกัน
เพราะฉะนั้น นิยายโยคจารจึงสอนว่า สิ่งที่สูญนั้นได้แก่ สัตว์, บุคคล,
เรา, เขา, แต่สภาวะธรรมที่ให้อำนาจจิตว่า เป็นสัตว์, บุคคล, เรา, เขา, สูญ
ไม่ได้ นั่นก็คือบรรดาพีชะจะต้องมีอยู่ในปรหมต เหมือนกับต้องมี
เบญจขันธ์ เราจึงบัญญัติสัตว์บุคคลได้ เหมือนกับเชือก เราจึงเกิด
เข้าใจผิดว่าเป็นงูได้ เพราะฉะนั้น ธรรมทั้งปวงบางอย่างไม่มีสวลักษณะ
ได้แก่สัตว์ บุคคล เพราะเป็นธรรมที่เราจะถึงเห็นไปเอง แต่บรรดา
พีชะอันเป็นปทัฏฐาน จะล่องไร้สวลักษณะนั้นมิได้ ถ้าเป็นอย่างวาทะ
ของฝ่ายศูนย์ว่าแล้ว เราจะเอาอะไรมากำหนด ความแตกต่างระหว่าง
มรรคกับกิเลส ระหว่างโลกกับนิพพานเล่า เพราะฉะนั้นคำพูดที่ว่า

๑๓๖

"สรุวมุขุขม" จึงเป็นฝ่ายไวนาสิกะโดยแท้ เมื่อสรุปแล้วทั้ง ๒ นิกาย นิยามความหมาย สวลักษณะ ต่างกัน ฝ่ายสุนยวาทกำหนดความหมาย ว่า ขึ้นชื่อว่าเป็นสวลักษณะแล้ว ต้องเที่ยวเปลี่ยนแปลงไม่ได้ เพราะ ฉะนั้นถ้าไปถือว่ามีลักษณะในธรรมบางอย่าง จึงเป็นฝ่ายสัสตวาทไปแต่ ฝ่ายโยคจารกำหนดความหมายสวลักษณะว่า เปลี่ยนแปลงได้ แต่ถึง จะเปลี่ยนไปเท่าไร ก็คงรักษาคุณสมบัติเดิมเอาไว้ เพราะฉะนั้นจึงประ ฌามฝ่ายสุนยวาทว่า เป็นพวกนัตถิกวาทะ แปลว่าต่างฝ่ายต่างตีความ คำว่า สวลักษณะไม่ตรงกัน ทั้งสองนิกาย มีความเห็นตรงกันข้อหนึ่ง คือไม่สอนว่า จักรภพมีแกนมาจากสมบูรณภาพ อันได้แก่มติหายาน นิกายที่สาม

จิตอมตวาท

มหายานนิกายนี้ ได้เจริญขึ้นในสมัยราชวงศ์คุปตะ ซึ่งเป็นระยะ ที่มีการฟื้นฟูวรรณคดีสันสกฤตและปรัชญาฮินดู อิทธิพลทางปรัชญาฮินดู ได้เข้ามาครอบงำ ทศณะของนักคิดชาวพุทธในยุคนี้ ทำให้เกิดนิกาย ใหม่ขึ้น นิกายนี้หาผู้ตั้งนิกายไม่ได้ แต่ความคิดที่ปรากฏอยู่ในวรรณคดี พระสูตรสันสกฤตจำนวนมาก ส่วนมากเป็นของแต่งหลังสมัยท่าน นาคารชุน คือแต่งในสมัยราชวงศ์คุปตะนี้เอง พระสูตรเหล่านี้เช่น ศรีมัลลเทวีสิงหนาทสูตร สุรางคมสมาธิสูตร ตถาคคัพภสูตร สุวรรณประสาทสูตร พุทธยานสาครสมาธิสูตร อจินเตยยสูตร วิเศษจินดาพรหมปริปฤจฺจาสูตร ฯลฯ สำนวนโวหารในพระสูตรเหล่านี้ แสดงว่าได้เขียนกันขึ้นในสมัยราชวงศ์คุปตะเป็นส่วนใหญ่ สมัยดังกล่าว

เป็นสมัยฟื้นฟูศาสนาพราหมณ์และเป็นยุคทองแห่งวรรณคดีสันสกฤต
อิทธิพลในปรัชญาของพราหมณ์ได้เข้ามาแทรกซึมในวรรณคดีของพุทธ-
ศาสนาในฝ่ายจิตตอมตวาทิน คำสอนของมหายานนิกายนี้ จึงตรงกันข้ามกับ
มหายานนิกายศูนยวาท หรือนิกายโยคอาจารย์ ข้อแตกต่างที่สำคัญที่สุดคือ
คำสอนที่ว่า จักรภพมีปทัฏฐานจากสมบูรณภาพ จากสิ่งนี้คือสมบูรณภาพ
จึงก่อให้เกิดจักรภพชีวิตขึ้น ภาวะอันเป็นแก่นเดิมของโลกคือความจริง
แท้ สิ่งที่เป็นมายามีรากฐานมาจากภาวะอันแท้จริงไม่แปรผัน ภาวะอัน
นี้เป็นนิตย สุข สานต์ คือเป็นสัจ จิต อานันท์ นิกายจิตตอมตวาท
นี้บัญญัติภาวะอันนี้ด้วยนามต่างๆ เช่น พุทธภาวะ ตถาคตคัพพะ
ภูตตถตา อมฤตจิต นิพพาน มหาตัน นิกายนี้ชี้แจงว่า คำสอน
ที่เกี่ยวกับอนิจจัง ทุกขัง อนตตา เป็นเพียงบรรพภาค เป็นเพียง
ปริยายธรรม ยังมีธรรมที่สูงงมคัมภีรภาพไปกว่านั้น คือ ธรรมที่แสดง
ถึง นิจจัง สุขัง อตตตา การที่พระพุทธองค์ทรงแสดงอนัตตา ก็
เพื่อให้เราได้เข้าถึงอตตตาที่แท้จริง กล่าวคือ สมบูรณภาพ หรือพุทธ
ภาวะโลกจะปรากฏขึ้นได้ก็ต้องอาศัยสมบูรณภาพนี้เป็นแก่น เพราะฉะนั้น
สรรพสิ่งเมื่อมองในแง่สมบูรณภาพก็เป็นเอกภาวะ คือทุกๆ สิ่งอยู่ใน
พุทธภาวะ และพุทธภาวะมีในทุกๆ สิ่ง แต่ถ้ามองในแง่ลักษณะภายนอก
นอก สิ่งทั้งสองก็แตกต่างกันออกไปโดยสัจฐาน โดยนิमित และโดย
พยัญชนะ

นิกายนี้ได้ให้ข้ออุปมา เกี่ยวกับสมบูรณภาพว่า ธรรมดาภาวะ
ของจิตหรือสมบูรณภาพนั้น เที่ยงแท้ ไม่เกิด ไม่ดับ เบื้องต้นในปรากฏ

เบื้องปลายไม่ปรากฏ แต่ที่เห็นเกิดดับนั้นเพียงอาการของจิต ไม่ใช่ตัวจิต เพราะฉะนั้นจิตจึงไม่ใช่วิญญาณขันธ์ (ความข้อนั้นมีฝ่ายเถรวาทก็ถือมติฝ่ายมหายาน นิกายศูนยวาท นิกายโยคจารก็ดี ต่างคัดค้านไม่เห็นชอบ) เมื่อจิตไม่ใช่วิญญาณขันธ์ จิตจึงเป็นผู้รู้ขันธ์ ผู้ปล่อยขันธ์ (ฝ่ายอภิธรรมบาลี และอภิธรรมสันสกฤต เรียกพวกนี้ว่า พวกขันธ์ ๖)

สภาพของธาตุรู้ ท่านเปรียบเหมือนธาตุทอง ที่ยังปะปนอยู่กับดินทราย หรือธาตุเพชรที่ยังอยู่ในหิน ธาตุทองและธาตุเพชรไม่ใช่ดินทราย ไม่ใช่หินอันใด พุทธภาวะหรือจิตในสรรพสัตว์ แม้จะห่อหุ้มด้วยกิเลสตัณหา ก็ไม่ใช่กิเลสตัณหาและไม่ใช่ขันธ์ ๕ ฉะนั้น อีกอุปมาหนึ่งท่านเปรียบเหมือนดวงอาทิตย์ ย่อมมีประกายส่องแสงสว่าง แต่ในบางคราวเกิดมีดมัว ก็มีได้หมายความว่า ดวงอาทิตย์นั้นอับแสงไป หากเนื่องมาแต่เมฆหมอกมาปกคลุม เปรียบดังกิเลสตัณหาบังพุทธภาวะในปุณฺณ เหมือนทองที่ยังไม่ได้ร้อน ไม่ได้หุง เหมือนเพชรที่ยังไม่ได้เจียรไน เหมือนดวงอาทิตย์ที่ถูกเมฆคลุม แต่พุทธสภาวะในพระอริยเจ้า เปรียบเหมือนทองที่เป็นรูปพรรณ เหมือนเพชรที่เจียรไน เหมือนตะวันที่พ้นเมฆหมอกแล้ว ปุณฺณจึงเป็นพุทธะในส่วนเหตุ พระอริยบุคคลเป็นพุทธะในส่วนผล นิกายนี้เชื่อมั่นว่า สัตว์ทั้งปวงในวันหนึ่งข้างหน้าต้องตรัสรู้เหมือนกัน ต้องเป็นพุทธะทั้งหมด เพราะทุกคนมีทุนเดิมอยู่ในจิต

อีกอุปมาหนึ่ง ท่านเปรียบประดุจทองคำสมุทรในยามปรกติ ย่อมราบเรียบ แต่ที่บังเกิดเป็นคลื่นก็เพราะลมมหาสมุทร คือพุทธภาวะหรือจิตแท้ ลมที่มาพัดคืออวิชชาตัณหาอุปาทาน ลูกคลื่นที่เกิดขึ้นแต่

ละลูก เปรียบเหมือนสัตว์ต่างๆ เกิดแล้วก็ดับไปในมหาสมุทรนั่นเอง มีปัญหาถามว่าวิชามีก่อนหรือพุทธภาวะมีก่อน ถ้าวิชามีก่อนพุทธภาวะนั้น ก็ไม่ใช่พุทธภาวะแท้ เพราะไม่รู้มีก่อนรู้ รู้นั้นก็ไม่ใช่รู้จริง ใช้ไม่ได้ ถ้าว่าพุทธภาวะมีก่อนวิชา พระอริยะก็จะกลับเป็นปุถุชนไปได้ นิกายจิตตอมตะวาทตอบว่า พุทธภาวะกับวิชาไม่ก่อนไม่หลังกัน มีมาด้วยกันนับแต่ภาวะเริ่มต้นไม่ปรากฏ เหมือนกับธาตุทองกับดินทรายจะว่าใครเกิดก่อนเกิดหลังไม่ได้ เพราะฉะนั้นเมื่อสรุปแล้วทัศนะของนิกายนี้ เป็นปรัชญาฮินดูแปรรูป พวกศุนยवादและพวกโยคจารร่วมกันคัดค้านนิกายนี้ แต่อิทธิพลของนิกายนี้มีมากยิ่งขึ้นกว่า ๒ นิกายแรก พุทธศาสนาถูกปรัชญาของพราหมณ์กลืนไป มหายานในอินเดียสมัยปลายๆ เป็นพวกนี้ทั้งนั้น

๑๔๐

บทที่ ๔

พระพุทธศาสนาในอินเดีย ตอน ๔

จักรวรรดิคุปตะ

เมื่อสิ้นพระเจ้าอโศกแล้ว อินเดียก็ได้เป็นปึกแผ่น ต่างแยกเป็นรัฐเล็กรัฐน้อย จนกระทั่งถึงศตวรรษที่ ๘ แห่งพุทธศก พระเจ้าจันทรคุปต์ที่หนึ่ง ได้อภิเษกกับเจ้าหญิงแห่งราชวงศ์ลิจวิ ทรงตั้งราชวงศ์คุปตะขึ้นในแคว้นมคธ พระโอรสของพระองค์คือ สมุทรรคุปต์ ได้แผ่จักรวรรดิออกไปทั่วอินเดียภาคเหนือและภาคกลาง ทำให้รัฐต่างๆ ในลุ่มแม่น้ำสินธุและคงคา ยอมรับพระเจ้าสมุทรรคุปต์ว่า เป็นจักรพรรดิราช จักรพรรดิองค์นี้ เป็นฮินดูที่เคร่งครัด ทรงบูชาพระวิษณุ และประกอบพิธีอศวเมธหลายครั้ง พิธีอศวเมธนี้เป็นพิธีประกาศแสนยานุภาพ โดยอาศัยศาสนา กษัตริย์ผู้จะต้องมั่นใจในความเกรียงไกรของกองทัพพระองค์เอง จุดสำคัญในพิธีคือม้าขาวตัวหนึ่งที่มีมงคลลักษณะ ปล่อยม้ตัวนี้ไปตามใจชอบ โดยมีกองทัพใหญ่ติดตามไปด้วย ม้าไปถึงเมืองใด ถ้าผู้ครองเมืองยอมรับม้าตัวนั้น ก็เท่ากับว่ายอมรับราชอำนาจเจ้าของม้า ถ้าไม่ยอมรับก็ต้องรบกับกองทัพที่ตามมา เพื่อเสร็จพิธีแล้วจึงฆ่าม้าบูชายัญ นอกจากอำนาจทางกองทัพของพระเจ้าสมุทรรคุปต์แล้ว พระองค์ยังได้รับยกย่องว่า เป็นผู้ดำรงยุติธรรม ทรง

๑๔๑

ส่งเสริมกวี รัตนกวีที่มีชื่อเสียง เช่น กาลิทธ มีชีวิตในแผ่นดินนี้ เขาได้เขียนงานอมตนิพนธ์หลายเรื่อง เช่น รามวงศ์ และเมฆุต แต่ในมติอื่นถือว่า พระเจ้าจันทรคุปต์ที่ ๒ โอรสของพระเจ้าสมุทรรคุปต์ คือท้าววิกรมทิตย์ ซึ่งเป็นผู้อุปถัมภ์นักรัตนกวี ซึ่งกาลิทธอาศัยอยู่ด้วย พระเจ้าสมุทรรคุปต์และพระเจ้าจันทรคุปต์ที่ ๒ ได้ขยายจักรวรรดิไปจดภาคเหนือถึงแดนอาฟกานิสถาน ลุ่มแม่น้ำสินธุและลุ่มแม่น้ำคงคาอยู่ในอำนาจหมด แล้วยังได้รุกเข้าไปสู่ดินแดนทางทิศเหนือ รบกับพระเจ้าวิชัยโคบาล แต่ดูเหมือนว่าจักรพรรดิแห่งราชวงศ์คุปต์นี้ มิได้ยึดครองบ้านเมืองทางใต้อย่างแท้จริง ในสมัยรุ่งเรืองของราชวงศ์คุปต์ ศาสนาพราหมณ์ได้มีการปฏิรูป ขโมยหลักธรรมใดๆ ในพุทธศาสนาไป เพื่อเอาชนะพุทธศาสนาเอง พวกพราหมณ์ได้แต่งคัมภีร์ขึ้นชุดหนึ่งให้ชื่อว่า "ปุราณะ" ประกอบด้วยคัมภีร์ที่สำคัญเช่น วิษณุปุราณะ พรหมปุราณะ หนังสือเหล่านี้ได้ใช้วิธีมาเหนือเมฆ ฉลาดแกมโกง โดยสร้างลัทธิอวตารขึ้น เอาพระพุทธรองค์มาเป็นอวตารปางหนึ่งของพระวิษณุ อวตารปางสำคัญมี ๑๐ ปาง และพระพุทธรองค์ถูกจัดอยู่ในลำดับปางที่ ๕ เหตุไรพวกพราหมณ์จึงใช้วิธีนี้อลเช่นนี้เพราะ

๑) พวกพราหมณ์ หมดปัญญาที่จะบดบังรัศมีพุทธศาสนาได้ ต้องยอมตกกระไดพลอยโจร คือยอมรับเอาพระพุทธรองค์เป็นพระเจ้าของเขาก็คงหนึ่ง

๒) เพราะต้องการกลืนพุทธศาสนา เพื่อให้ชาวพุทธรู้สึกว่เมื่อพระพุทธรคือพระวิษณุ ก็ไม่จำเป็นต้องไปนับถือพุทธศาสนา

๓) พุทธาวตาร ในคัมภีร์ปุราณะของพราหมณ์ ไม่ใช่อวตาร
มาดี พราหมณ์เขียนว่า เนื่องจากพวกเทตย์ พวกทามพ (พวกอสูร)
ไปเกิดบนสวรรค์กันมาก แย่งที่เทวดาพราหมณ์อยู่ เพราะฉะนั้น พระ
วิษณุจึงอวตารลงมาเป็นพระพุทธรเจ้า เพื่อสอนธรรมหลอกพวกเทตย์
พวกทามพ ไม่ให้ไปเกิดบนสวรรค์ โดยนัยนี้ชาวพุทธจึงกลายเป็นพวก
อสูร นับว่าพราหมณ์ใช้จิตวิทยาชั้นสูง มาเหนือเมฆเพื่อกลืนพุทธ-
ศาสนาจริงๆ กล่าวคือธรรมในพุทธศาสนากลายเป็นธรรมหลอกๆ

ในรัชสมัยพระเจ้ากุमारคุปต์ที่ ๑ ซึ่งเสวยราชย์กว่า ๔๐ ปี เป็น
สมัยที่อินเดียมีสันติราบคาบ คณาจารย์ฝ่ายมหายานมีท่านอสังคะ ท่าน
วสุพันธุ มีชีวิตอยู่ในสมัยดังกล่าวนี้ นักธรรมจาริกจีนชื่อ "ฟาเหียน"
ได้เดินทางมาอินเดียเพื่อสืบพระพุทธศาสนา ท่านได้นำจดหมายเหตุเล่า
ถึงความรุ่งโรจน์ของราชสำนักคุปตะ และเล่าถึงสถานการณืพุทธศาสนา
ทั่วๆ ไปในอินเดีย ส่วนใหญ่พุทธศาสนายังแพร่หลายอยู่ แต่ปุชเนีย-
สถานบางแห่งร้างไป เช่น ลุมพินีวัน ได้กลายเป็นป่าเสื่อมป่าร้าง กุสินารา
ก็กลายเป็นที่รกร้าง ยังรุ่งเรืองอยู่ก็แต่พุทธคยา และมฤคทายวัน

ภัยจากพวกคนป่า

ในตอนปลายแผ่นดินพระเจ้ากุमारคุปต์ คือในราวพุทธศตวรรษ
ที่ ๕ มีพวกเผ่าเร่ร่อนพเนจร ซึ่งเรียกในประวัติศาสตร์ว่า "พวกอิน"
แต่ชาวอินเดียเรียกว่า "พวกหุณะ" พวกนี้คือ "พวกตาดาร์" (Tartar)

เดิมมีรกรากอยู่ทางใจกลางทวีปเอเชีย ภายหลังถูกจักรวรรดิจีนรุกราน จึงแตกร่นมาทางตะวันตก พวกหนึ่งทะลุเข้าไปในยุโรป เป็นบรรพบุรุษของชนชาติฮังการี อีกพวกหนึ่งบุกเข้ามาในอินเดีย ผ่านช่องเขาโคเบอร์ ตีตักกสิลาแตก แล้ววกลงมาถึงลุ่มแม่น้ำสินธุ เข้ายึดครองกาสมิระปัญจาป (ได้แก่บริเวณประเทศปากีสถานเดี๋ยวนี้) หัวหน้าพวกฮั่นชื่อ "มึหิรา-กุน" เทียวทำลายพุทธวิหารและเทวาลัย ประหารชีวิตพระสังฆราชแห่งกาสมิระ คือ ท่านสถิระสิงหะ ทักคนปามิที่ท่าจะทะลุลงมาถึงลุ่มแม่น้ำคงคา แต่เป็นโชคดีของอินเดีย คือมีกษัตริย์สองพระองค์ช่วยกันต้านไว้ อยู่คือทางแคว้นมคธมีพระเจ้าสกันธคุปต์ แคว้นอุชเชนีมีพระเจ้ายโสธรมัน ผนึกกำลังกันหยุดกองทัพคนปามิไว้ได้ นับแต่นั้นมา จักรวรรดิคุปตะ ก็เริ่มต้นเสื่อม บรรดาประเทศราช ต่างพากันสลัดตนออกจากราชวงศ์คุปตะ เพียงคงปกครองแคว้นมคธอยู่เท่านั้น

มหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งแรกของโลก

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแรกที่ได้ตั้งมหาวิทยาลัยขึ้น เพราะระบบการศึกษาในพุทธศาสนาแตกต่างไปจากศาสนาพราหมณ์ การศึกษาในศาสนาพราหมณ์เป็นการศึกษาแบบครอบครัว คือบ้านของอาจารย์เป็นโรงเรียน จึงสอนได้ในวงจำกัด แม้จะมีศูนย์การศึกษาก่อนพุทธกาลที่ตักกสิลาที่ยังไม่มีในรูปมหาวิทยาลัย แต่การศึกษาในพุทธศาสนาเริ่มต้นจากพุทธบัญญัติ เช่น ให้ภิกษุใหม่ต้องถือนิสัยกับอาจารย์ อย่างต่ำที่สุด ๕ ปี และไม่มีจำกัดเวลา ภิกษุมาจากวรรณะต่างๆ มีความรู้

๑๔๔

แขนงต่างๆ มาทำหน้าที่เป็นอาจารย์ นอกจากสอนพุทธวจนะแล้วท่านก็เพิ่มเติมความรู้แขนงอื่นเข้าไปด้วย ให้ความรู้แก่ศิษย์ซึ่งมาจากทุกวรรณะเหมือนกัน เพราะฉะนั้น วัดในพุทธศาสนาจึงมีลักษณะเป็นโรงเรียน ต่อมาวัดเหล่านี้หลายๆ วัดรวมกันก็เกิดเป็นมหาวิทยาลัยขึ้น ในอินเดียปรากฏว่ามีมหาวิทยาลัยสงฆ์ คือนาลันทา วลภี วิกรมศิลา โสมปุรี และชคัททละ รวม ๕ แห่ง นาลันทาเป็นมหาวิทยาลัยที่เก่าแก่ที่สุด ตั้งอยู่ในแคว้นมคธไม่ไกลจากราชคฤห์ เดิมเป็นวัดหลายๆ วัดที่อยู่ใกล้ๆ กัน แล้วรวมกันในสมัยราชวงศ์คุปตะ กษัตริย์ในราชวงศ์นี้หลายพระองค์มีส่วนอุปถัมภ์ เช่น พระเจ้าพาราติคยราชา พระเจ้าพุทธคุปตรามา พระเจ้าตถาคคุปตรามา กษัตริย์เหล่านี้ได้สร้างกุฏิวิหารเพิ่มเติม และมีกษัตริย์องค์อื่นต่างแคว้นต่างประเทศ เช่นพระเจ้าตุงควรมัน แห่งขวาได้ไปสร้างวิหารที่นาลันทา ทำให้นาลันทากลายเป็นเมืองมหาวิทยาลัยที่ใหญ่โตที่สุด มีนักศึกษาจำนวนหมื่น มีอาจารย์บรรยาย ๑,๕๐๐ รูป หลักสูตรที่ถือเอาเป็นมาตรฐานของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทุกแห่งในครั้งนั้น คือ

๑. อรัยตมวิทยา ได้แก่วิชาพุทธศาสนาและศาสนาปรัชญาทุก

แขนง

๒. เหตุวิทยา คือวิชาหาเหตุผล วิชาการอภิปรายโต้ว่าที่

๓. ดิกิจฉาวิทยา คือวิชาแพทย์และเภสัชกรรม

๔. ศัพทวิทยา คือวิชาอักษรศาสตร์ วรรณคดีการแต่งเรื่อง

ต่างๆ

๕. ศิลปวิทยา ซึ่งรวมทั้งสถาปัตยกรรม ช่างหล่อ ช่างปั้น ช่างเขียน ฯลฯ

ทั้ง ๕ แขนงนี้รวมเรียกว่า "ปัญจวิทยาสถาน"

มหาวิทยาลัยประกอบด้วยหอประชุมขนาดใหญ่ บรรจุผู้ฟังได้จำนวนพันขึ้นไปมี ๘ แห่ง มีห้องเรียน ๓๐๐ ห้อง นักศึกษาทั้งหมดกินอยู่ในมหาวิทยาลัย การสอบคัดเลือกเพื่อเข้าศึกษา จะต้องสอบตั้งแต่ประตูหน้ามหาวิทยาลัยเป็นต้นมา คือสอบสัมภาษณ์ผ่านทวารบัณฑิต ถ้าสอบตอกที่นี้ก็หมดโอกาส ค่าใช้จ่ายในมหาวิทยาลัยทั้งหมด เก็บจากผลกับปาซึ่งพระราชทานคืออุทิศไว้ให้

พุทธตันตรยาน

ในปลายสมัยราชวงศ์คุปตะ โคมหน้าของพุทธศาสนาฝ่ายมหายานในอินเดีย ได้เปลี่ยนเป็นระบบใหม่อีกระบบหนึ่งว่า "พุทธตันตรยาน" หรือ "มนตรยาน, รหস্যาน, กุหนาน, สหস্যาน" ลัทธินี้ได้นำศาสนาฮินดูเข้ามาระคนปนเปมากร ความตั้งใจเดิมต้องการจะแข่งกับศาสนาฮินดู ซึ่งปรับปรุงใหม่ในราชวงศ์คุปตะ ทำให้ประชาชนบ้านสามัญหันกลับมานับถือเป็นจำนวนมาก เพราะมีสิ่งสนองกิเลสของชาวบ้านฝ่ายมหายานเห็นว่า ถ้าพึงเนื้อธรรมแท้ๆ ยากที่จะทำให้ชาวบ้านเข้าถึงได้ จึงคิดแก้ไขให้เหมือนศาสนาฮินดู คือกลับไปยกย่องเรื่องเวทมนตร์ อาคมขลัง พิธีฮาlager พิธีเสกเป่าต่างๆ ลงเลขลงยันต์ต่างๆ จนที่สุดพระสงฆ์เองทำหน้าที่เหมือนพราหมณ์ทุกอย่าง ลัทธินี้เรียกว่า

"พุทธตันตรยาน" เพราะถือคาถาอาคมเป็นสำคัญ ข้อสำคัญในลัทธิ
นี้มีดังนี้

๑. ถือว่ามี พระอาทิพุทธะ คือพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นประธานใน
สากลโลก เป็นผู้รังสฤษฏ์สรรพสิ่ง พระศากยมุนีพุทธเจ้า เป็นภาคหนึ่ง
ของพระอาทิพุทธะแบ่งลงมา ปฏิมาพระอาทิพุทธะแทนที่จะอยู่ในเพศ
บรรพชิตกลับเป็นพระทรงเครื่อง พระพุทธรูปทรงเครื่องมีกำเนิดจาก
ลัทธินี้

๒. นักถือพระธยานิพุทธะ ๕ พระองค์มากเป็นพิเศษ คือ พระ
ไวโรจนพุทธะ ๑ พระอภัยมณีพุทธะ ๑ พระอมิตตพุทธะ ๑ พระ
อมิตากพุทธะ ๑ พระรัตนสมภพพุทธะ ๑ สี่พระกายของธยานิพุทธะทั้ง ๕
มีต่างๆ คือ สีเหลือง, เขียว, น้ำเงิน, แดง, แสด

๓. เกณฑ์ให้พระพุทธรเจ้า และพระโพธิสัตว์มีปางดู ปางโกรธ
และปางใจดี เช่นเดียวกับพระเจ้าของฮินดูเช่น พระอิศวร ในปางดูเป็น
โกรธ ปางโกรธเป็นมหากาฬ พระอุมาในปางดูเป็นทูลคา ปางโกรธ
เป็นกาลิ ปางใจดีเป็นพระอุมา พระพุทธรเจ้าและพระโพธิสัตว์มีปางอย่าง
นี้เหมือนกัน แต่ไม่ใช่ดูหรือโกรธอะไร ลักษณะที่ดูร้ายเป็นเพียงมายา
ลักษณะที่พระองค์นิรมิตขึ้นเพื่อปราบมารทำนองหนามขอกหนามบ่ง
เหมือนพวกอัมรินทร์ จะปราบด้วยความใจดีอย่างเดียวไม่ได้ จะต้องมี
อำนาจบังคับเด็ดขาดด้วยจึงสำเร็จ ยกตัวอย่างเช่นพระมัญชุศรีโพธิสัตว์
ในปางดู พระองค์นิรมิตเป็น "ขมานตก" แปลว่าที่ตายของพระยม เพื่อ
ปราบพญายม ปางนี้มีศิระเป็นโค ผิวพระกายน้ำเงินเข้มมีหลายเศียร

หลายหัตถ์ เอาห้วกะโหลกเป็นมัลย์ เหยียบบนร่างของเทพมนุษย์ และอสุรย์ต่างๆ

๔. บัญญัติให้มีมนตร์เรียกว่า ธารณี ประจำองค์พระพุทธเจ้าและ พระโพธิสัตว์ต่างๆ ยาวบ้างสั้นบ้าง มนต์แต่ละบทมีอานุภาพขลังๆ ทั้งนั้น เช่น สวดจบเดี๋ยวก็มีอานิสงส์เป็นพระอินทร์ร้อยชาติ หรือเพียง แต่เขียนคำมนตร์ลงในผืนผ้า แขนงเอาไว้ใครเดินรูด มีอานิสงส์ทำให้ บาปกรรมที่ทำมา ๕๐ กัลป์แห่งสูญญ คาทาเหล่านี้ยกตัวอย่างเช่น "โอม มณี ปทุพเม หุม โอมดวงแก้วเกิดในดอกบัว"

๕. บัญญัติมูทระ คือ เครื่องหมายต่างๆ มีการกรีดนิ้วก้อยมีดจ ปางพระพุทธรูป มีหลายร้อยภาค หรือหลายร้อยปาง อาการเช่นนี้เป็น เครื่องหมายของอำนาจลึกลับ เช่น ผู้ตรีนึกถึงพระโพธิสัตว์องค์ใดองค์ หนึ่งก็ยอมทำมูทระ ตามปางของพระโพธิสัตว์องค์นั้น มูทระที่สำคัญ เช่น สมาธิมูทระ อภัยมูทระ วิตักกมูทระ ภูมิตัมผัสมูทระ ฯลฯ

๖. บัญญัติมณฑลบูชา หรือ เรียกกันว่า มंत्रเวที เช่น จะทำพิธี ไฉพิหนึ่งบูชาพระโพธิสัตว์องค์ใดองค์หนึ่ง จะต้องมีการบูชาเท่านั้น เท่านั้น จะต้องจัดบริเวณพิธีด้วยอุปกรณ์อย่างนั้นอย่างนี้ ตัวอย่างมณฑล บูชา พึงเห็นได้จากพิธีพุทธาภิเษกในเมืองไทยซึ่งสืบมาแต่ณิกายนี้

นิกายดังกล่าวนี้เองได้เจริญขึ้นในอินเดียตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๐ เป็นต้นมา นักบวชในนิกายนี้ไม่เรียกว่าภิกษุ แต่เรียกว่า "สัทธะ" ต่อ มาได้เกิดแตกแยกสาขาออกไปอีกแบ่งเป็น ๒ พวกใหญ่ คือ

พวกทักษิณจารีพวกหนึ่ง พวกนี้ยังประพฤติธรรมวินัย ถ้าเป็นพระ

ยังรักษาพรหมจรรย์

อีกพวกหนึ่งเรียกว่า วามจารี พวกนี้ประพฤติเลื้อนเปื้อนไม่รักษาพรหมจรรย์ มีลักษณะเป็นหมอผีมากขึ้น คืออยู่ในป่าช้า ไร่กะโหลก หัวผีเป็นบาตร แลภาษาลับพูดกันเฉพาะพวกเรียกว่า "สนธยาภาษา" พวกวามจารี ถือการเสพงามคุณเป็นการลูโมกข์ เกลี้ยให้พระพุทธรเจ้า และพระโพธิสัตว์มี "ศักดิ์" คือช้ายาคูบารมี พระพุทธรูปก็มีรูปอุ้มกอดศักดิ์ การบรรลุนิพพานต้องทำให้ธาตุขาย ธาตุหญิงมาสมานกัน ธาตุขายเป็นอุบาย ธาตุหญิงเป็นปรัชญา เพราะฉะนั้นอุบายบวกปรัชญาได้ผลคือนิพพาน

พวกทักษิณจารี เข้าใจดีความให้เป็นธรรมโดยกล่าวว่าสัญลักษณ์เหล่านั้น จะถือเอาตรงตัวไม่ได้เช่นในคัมภีร์สาธนา มาลา ของท่านอนัง-ควัระ ซึ่งเป็นสิทธิอาจารย์คนหนึ่งในนิกายนี้ ได้กล่าวว่า "สาธุ" ควรได้รับการบำเรอจากสตรีเพศ เพื่อให้ได้เสวยมหามรรคา ข้อความเช่นนี้เป็นสนธยาภาษา จะต้องไขความว่า สตรีเพศในที่นี้ท่านให้หมายเอาปัญญาสาธุเป็นเพศชาย จะต้องสร้างอุบายเพื่อร่วมเป็นเอกภาพ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ได้พระนิพพาน แต่พวกวามจารีหาคิดเช่นนั้นไม่พวกเขาได้ถือเอาตามตัวอักษรเลยทีเดียว ถึงกับสอนว่า ผู้ใดมอบสตรีให้สิทธิ์จะได้กุศลแรง พวกนี้ยังตีความอักษร "ม" ๕ ตัวอันเป็นกรรมวิธีทางโยคะอย่าง ๑ ของนิกายมนตรยาน คือสอนว่า สิทธิ์ควรได้รับการบำรุงจาก

๑. มัทยะ นำมา

๒. มางสะ เนื่อ

๓. มัตสยา ปลา

๔. มุทรา ยั่วให้กำหนัด

๕. ไมถุนะ เสพเมถุน

แต่พวกทักขิณจารีตีความ "ม" ทั้ง ๕ ว่าได้แก่ปัญจันธ์ ๕ นี่คือ
สภาพการพุทธศาสนาในอินเดียยุคปลายซึ่งมีภาวะเสื่อมโทรมเห็นปานนี้

พระเจ้าศิลาทิตย

ในศตวรรษที่ ๑๐ เมื่อราชวงศ์คุปตะดับสูญไปแล้ว อินเดียก็เกิด
แตกแยกเป็นรัฐเล็กรัฐน้อยอีก ทางเหนือ พวกหุนะได้ยึดครองปัญจาป
และกาศมีระไว้และพยายามบุกทะลวงลงมาสู่ลุ่มน้ำคงคาหลายครั้ง หาก
ถูกกำลังของพระเจ้าปกากรวันทนะกษัตริย์แห่งแคว้นชานิสวาร์ ซึ่ง
ผนึกกำลังกับพระเจ้ายโสธรมัน กษัตริย์แห่งอุชเชนีขับไล่ พระเจ้าปกา-
กรวงศ์นี้ ทรงนับถือพระอาทิตย์ มีพระราชโอรส ๒ องค์ ราชธิดา
๑ องค์ เมื่อพระองค์สิ้นพระชนม์ เชษฐโอรสได้ขึ้นครองราชย์มีพระนาม
ว่า ราชยวันทนะ พระองค์ได้ถูกท้าวศางกะ กษัตริย์แห่งเคาฑะ แห่ง
เบงกอล ล่อลวงไปปลงพระชนม์ พวกอำมาตย์จึงทูลเชิญเจ้าชายศิลา-
ทิตย่อนุชาขึ้นเสวยราชย์ เจ้าชายศิลาทิตยมีความขมขื่นในพระทัย เริ่ม
ต้นตั้งแต่วันถวายพระเพลิงพระราชบิดา ที่ริมฝั่งแม่น้ำสรสวดี ครั้งนั้น
พระนางยโสมาตี ราชมารดาได้กระโจนเข้าไปในกองไฟสิ้นพระชนม์ตาม
พระสวามีไป ต่อมาพระเชษฐาของพระองค์ก็ถูกศัตรูทำร้าย ต่อมาก็
พระสวามีของเชษฐภคินีของพระองค์ คือพระเจ้าครหรรมา กษัตริย์

๑๕๐

แห่งแคว้นกะเนาะซึ่งก็ถูกราชาแห่งแคว้นมารวะปลงพระชนม์ เวลานั้น
เจ้าชายศิลาทิตยมีพระชนม์เพียง ๑๖ จะต้องรับอาณัติสองแห่งไว้ใน
ครอบครองคือ ธาณิสวาร์ และ กะเนาะ พระองค์ได้เสด็จไปบูชาพระ
ปฏิมาอวโลกิตेश्वर เพื่อขอความตัดสินใจ ปรากฏว่าพระโพธิสัตว์ ได้
สั่งให้พระองค์รับการกิจอันนี้ พระองค์จึงได้เสวยราชย์มีพระนามจริงว่า
หรรษวรรชนะ แต่โปรดใช้พระนามเดิมว่า ศิลาทิตยมากกว่า ตลอดรัช-
สมัยเกือบ ๔๐ ปี พระองค์ได้ทำสงครามรวบรวมอินเดียภาคเหนือและ
ภาคกลางไว้ในอำนาจหมด สำหรับภาคใต้ นั้น พระองค์ได้รับการต่อ
ต้านอย่างเหนียวแน่นจากพระเจ้าอุสเสนที่ ๒ กษัตริย์แห่งแคว้นมหา-
ราชฐร์ พระเจ้าศิลาทิตยทรงนับถือพุทธศาสนาโดยการชักจูงของเชษฐ-
ภคินีเจ้าหญิงราชยศรี ซึ่งภายหลังตกพุ่มหม้าย เจ้าหญิงได้ออกผนวช
เป็นภิกษุณีในนิคายวัชชีบุตร พระเจ้าศิลาทิตยนอกจากจะเป็นนักรบนัก
ธรรมแล้ว พระองค์ยังเป็นนักกวีมีชื่อเสียง พระราชนิพนธ์ที่ตกทอด
ถึงปัจจุบันมีอยู่ ๓ เรื่องคือ

๑. ปรียทรรสิกา

๒. รัตนาวลี

๓. นาคันนทะ

เรื่องหลังเป็นเรื่องชาดกกล่าวถึงพระโพธิสัตว์ซึ่งมีความหะสละพระ
องค์ให้เป็นอาหารของเหล่านาค ในรัชสมัยนี้นักรบคหฬชาวจีนที่มีชื่อเสียง
คือภิกษุเสียงจ้ง ได้เดินทางมาถึงอินเดียและได้เฝ้าพระองค์ด้วย ท่าน
ได้เขียนบันทึกถึงจริยาวัตรของกษัตริย์องค์นี้อย่างละเอียดว่า ทุกๆ วัน

๑๕๑

พระองค์จะต้องบำเพ็ญทานแก่พระสงฆ์ ๑,๐๐๐ รูปในทุกๆ รอบ ๕ ปี
 พระองค์จะต้องบำเพ็ญมหาทานครั้งหนึ่ง ณ ตำบลเมืองปายคะซึ่งเป็น
 ดินแดนศักดิ์สิทธิ์ อันมีแม่น้ำคงคาและยมนาสองสายไหลมาจบกัน พิธี
 มหาทานเริ่มด้วยขบวนแห่พระพุทธรูปทองคำซึ่งมีขนาดเท่าพระองค์
 พระเจ้าสีลาทิพย์ ในวันนั้นจะมีภษัตริย์ ๑๐๑ นคร เข้ามาประชุมด้วย
 จะมีพระสงฆ์อาชีวกนิครนถ์และพราหมณ์ ตลอดจนประชาชนทุกชั้นทุก
 ฝ่ายหลั่งไหลกันเข้ามา พระเจ้าสีลาทิพย์ทรงบริจาคนิคมพระราชมหารัษฎ์ทั้งหมด
 ๑๒ ท้องพระคลัง ยกเว้นแต่บรรดากองทัพโยธินสำหรับป้องกันประเทศ
 เท่านั้น ทรงบริจาคนิคมหามงกุฎ เครื่องขัตติยาภรณ์ พระองค์เองทรง
 แต่พระภูษาเก่าๆ ปราศจากอาภรณ์ใดๆ ประดับแล้วทรงอธิษฐานเปล่ง
 พระสุรเสียงท่ามกลางบริษัทว่า "จงดูเถิด เราผู้เป็นจักรพรรดิแห่งชมพู
 ทวีป บัดนี้ไม่มีอะไรเป็นสมบัติของตนเองเลย สมบัติที่เราสั่งสมไว้ใน
 รอบ ๕ ปี เราได้จัดการฝังไว้ในที่ปลอดภัยแล้ว ขอกรรมอันนี้ของเรา
 จงเป็นปัจจัยแก่โพธิญาณในอนาคตเถิด" แต่บรรดาภษัตริย์ประเทศ-
 ราชทั้งหลาย ไม่อาจจะทนดูสภาพพระจักรพรรดิราชอยู่ในฐานะยากเช่น
 นั้น ต่างไปขอไถ่พระมหามงกุฎและขัตติยาภรณ์จากผู้รับบริจาคมถวาย
 คืนพระองค์ เมื่อพระสงฆ์จีนรูปนี้ไปอินเดียได้รับนิมนต์มาในงานนี้ด้วย
 ท่านกล่าวว่า "นี่เป็นพิธีครั้งที่ ๖ แล้ว"

พระเจ้าสีลาทิพย์ได้เสวยราชย์อยู่ราว ๔๐ ปี ก็ถึงแก่อสัญชาต
 กลับเข้าสู่ความระส่ำระสายอีกวาระหนึ่ง เริ่มด้วยเสนาบดีของพระองค์
 คนหนึ่งชื่อ อรชุน เป็นกบฏล้างราชวงศ์หรรษะลง ตั้งตนเป็นราชา

สถานการณ์พุทธศาสนาในศตวรรษที่ ๑๐-๑๒

คณาจารย์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานีคนหนึ่งชื่อ ทินนาค ท่านผู้นี้เป็นชาวกัญจิ-
ปุระในอินเดียได้ เป็นผู้ตั้งระบบตรรกวิทยาในพุทธศาสนาขึ้น และ
เป็นนักไดวัทที่มีชื่อเสียงได้หักล้างวาทะของพราหมณ์ผู้หนึ่งชื่อ สุทธชัย
ผู้มาทำบัพพัตถแห่งนาลันทาไดวัท ผลงานของท่านทินนาคที่เด่นที่สุด
คือคัมภีร์ประมาณสมุจจัย และนยายประเวศ ศิษย์ของท่านผู้นี้ชื่อ ธรรม-
กิริติ ได้เขียนตำราตรรกวิทยาอีกเล่มหนึ่งที่เด่นมากคือ นยายพินทุ

คณาจารย์ในนิภายวิชฌานวาทอาทิเช่นท่านธรรมปลา และท่าน
สถิรมติ ได้เขียนฎีกาหลายเล่มประมวลผลงานของท่านวสุพันธุ์ ศิษย์
ของท่านธรรมบาลชื่อศีลภัทร เป็นอธิการบดีแห่งนาลันทา มีอายุถึง
๑๒๐ ปีเศษ คหบดีผู้หนึ่งชื่อชยเสน เป็นผู้ทรงพระไตรปิฎก มีเกียรติ
ภูมิโด่งดังไปทั่วอินเดีย โดยส่วนรวมแล้วพุทธศาสนายังรุ่งโรจน์คือนอยู่
แม้จะมีหลายแคว้นที่ความเสื่อมโทรมได้ปรากฏขึ้นในวัดจากพวกมนตร-
ยานก็ยังมีพระสงฆ์ที่ทรงศีลดี ๆ อีกมาก แต่ข้อบกพร่องข้อหนึ่งของ
วงการพระสงฆ์คือเกิดการโต้แย้งกันในทัศนะเรื่องศูนย์ตาระหว่างนิภาย
ศูนย์วาทกับวิชฌานวาท ทะเลาะกันอยู่ถึง ๘ ปีที่นาลันทา จนกระทั่ง
เด็กเลี้ยงโคก็เข้าใจในหลักปรัชญาของสองนิกายนี้ดี ในที่สุดประชาชน
ก็ตัดสินเอง ให้พวกวิชฌานวาทชนะ เป็นอันจบบทบาทความขัดแย้ง
ของสองคณะนี้ ในระยะดังกล่าวนี้เอง ทางอินเดียภาคเหนือได้มีมหาภัย
เข้ามาคุกคามอินเดียอย่างไม่เคยมีมาก่อนคือพวกของกองทัพมุสลิม

๑๕๔

บทที่ ๕

พระพุทธศาสนาในอินเดีย ตอน ๕

อิสลามรุกรานอินเดีย

ในรัชสมัยพระเจ้าศิวทิตย ทางประเทศอาหรับได้เกิดศาสนาอิสลามขึ้น ผู้ตั้งศาสนาก็คือพระมุฮัมมัดชาวเมืองเมกกะ มุฮัมมัดกำพร้ามารดาบิดาแต่เล็ก อยู่ในความปกครองของปู่และลุง เมื่อโตเป็นหนุ่มไปรับจ้างเป็นคณงานคุมกองสินค้าไปขายในต่างเมือง มุฮัมมัดได้เที่ยวไปในประเทศปาเลสไตน์ ซีเรีย และอียิปต์ เป็นเหตุให้มีความคิดอ่านกว้างขวาง ทั้งที่ตัวเองอ่านไม่ได้ เขียนไม่เป็น ต่อมาโชคได้ไปได้ภริยาซึ่งเป็นนายจ้าง มีอายุแก่กว่าถึง ๑๘ ปี ชื่อนางคดียา มุฮัมมัดจึงมีโอกาสนั่งๆ นอนๆ ใฝ่ฝันถึงอุดมคติในชีวิต วันหนึ่งลาภริยาไปนั่งอยู่ในถ้ำ เกิดนิมิตว่า พระอัลเลาะห์ ซึ่งเป็นองค์เดียวกับพระยโฮวาในศาสนาฮิวและศาสนาคริสต์ ให้นำทูตลงมาสั่งให้มุฮัมมัด ทำหน้าที่เป็นศาสดาตั้งศาสนาใหม่ พร้อมทั้งมอบคัมภีร์กุรอานให้ด้วย มุฮัมมัด เมื่อกลับบ้าน จึงสอนให้ภรรยากลับใจเป็นสาวกคนแรก ต่อมาก็ทาสนิโกรในบ้าน เพราะฉะนั้นศาสนาอิสลามจึงมีลักษณะแปลกกว่าศาสนาอื่น คือเริ่มเผยแผ่จากบุคคลในครอบครัวของศาสนาออกมาก่อน คำสอนของมุฮัมมัดที่ขัดแย้งกับความเชื่อถือของชาวเมืองเมกกะอย่างรุนแรง คือ

๑๕๕

สอนให้ทำลายรูปเคารพ ซึ่งในสมัยนั้นในเมืองเมกกะมีเทวรูปกว่า ๓๐๐ องค์ สอนให้นับถือพระอัลเลาะห์องค์เดียว ในขณะที่ชาวเมืองเมกกะนับถือพระเจ้ากว่า ๓๐๐ องค์ มุฮัมมัดจึงถูกเกลียดชัง และถูกขังขวางต่างๆ ถึงขั้นประทุษร้าย ชาวเมืองเมกกะเรียกพวกมุฮัมมัดว่า "มุสลิม" แปลว่า "ผู้ทรยศ" คำนี้ภายหลังอลามิกชนเอามาใช้ เพราะถือว่าถึงจะทรยศก็ทรยศพวกที่มีได้บูชาพระอัลเลาะห์ คำร้ายจึงกลายเป็นคำดีขึ้นมา ส่วนคำว่า "อิสลาม" แปลว่า "พลีตนถวายพระเจ้า" หรือ "บริสุทธิ" หรือ "สันติ" บุคลิกของมุฮัมมัดแตกต่างจากเยซู คือ มุฮัมมัดเป็นนักต่อสู้ ชีวประวัติของเยซูที่เล่ามาเขารู้ดี เพราะฉะนั้นถ้าตนขึ้นทำอะไรอยู่ในเมืองเมกกะ ไม่ช้าจะกลายเป็นเยซูคนที่สอง มุฮัมมัดจึงเริ่มชงสุ่มกำลังผู้คน โดยใช้เมืองเมดินาเป็นที่ชงสุ่ม พอกำลังพรรคพร้อมดีแล้ว มุฮัมมัดก็ลอบหนีจากเมืองเมกกะไปเมืองเมดินา ปีแห่งการหนีครั้งนี้เป็นศักราชเริ่มต้นของศาสนาอิสลาม ตรงกับพุทธศักราช ๑๑๖๕ เรียกว่า "ศักราชฮิจรา" แปลว่า "ปีแห่งการหนี" เพราะเป็นปีที่จะตัดสินชะตากรรมของศาสนาอิสลาม ฝ่ายทางเมืองเมกกะพอรู้ว่ามุฮัมมัดหนี ได้ยกกองทัพออกติดตามไปตีเมืองเมดินา จึงเกิดสงครามศาสนาขึ้นในทะเลทรายอาหรับ ผลัดกันแพ้ผลัดกันชนะ มุฮัมมัดปลุกใจสาวกให้ทำสงครามด้วยถ้อยคำเช่น "ดาบคือกุญแจไขประตูสวรรค์" ผู้ใดตายในสงครามเพื่อพระเจ้า จะได้รับรางวัลอันประเสริฐสุดจากพระองค์ จึงทำสงครามกับพวกนอกศาสนาจนกว่ามันจะยอมรับพระอัลเลาะห์เป็นพระเจ้าของมัน" เพราะฉะนั้นกองทัพอิสลามจึงเป็น

๑๕๖

กองทัพที่ไม่กลัวความตาย เพราะทหารทุกคนเชื่อว่าถ้าตายในสงคราม
ตนจะได้ขึ้นสวรรค์ทันที ภายหลังจากมุฮัมมัดหนีจากเมกกะ ๗ ปี เขาก็เป็นจอมทัพกรีธาทัพมาตีเมกกะแตก ประกาศตนเป็นกษัตริย์ และสั่งให้ทำลายเทวรูป ๓๐๐ องค์ทั้งหมด เก็บภาษีอย่างแรงแก่ผู้ที่ไม่เปลี่ยนศาสนา ไม่ค้าขายกับทั้งประเทศที่เป็นอิสลาม มุฮัมมัดตายเมื่ออายุ ๖๐ ปีเศษ ผู้สืบตำแหน่งเขาคือ พ่อตาของเขา ซึ่งเป็นพ่อของภริยาน้อย พ่อตาเขาชื่อ "อับดุลมูฏฏิ" เป็นอยู่ได้สองปีก็ตาย ผู้สืบตำแหน่งต่อมาชื่อ "อุมาร์" ซึ่งเป็นผู้ทำให้ศาสนาอิสลามครองโลก อุมาร์ทำตามบัญญัติในอิสลาม ในข้อที่ให้ทำสงครามศาสนาปราบพวกศาสนาอื่น ปาเลสไตน์แตก ศาสนาคริสต์ถูกกวาดต้อนทะเลไป ซีเรียแตกแล้วข้ามไปตีอียิปต์ มอรวกโค อัลญิเรีย ทำท่าทะเลลงเข้ายุโรป ซึ่งภายหลังต่อมาไม่ช้าก็เข้าไปจริงๆ เสนอญแตก ทหารมุสลิมบุกอิตาลี ไปปกรุงโรม ต้องคิดสินบนแม่ทัพมุสลิม นครวาติกันจึงรอดภัยไปได้ กรุงคอนสแตนติโนเปิลแตก แล้วพวกคลังศาสนาก็ทะลุเข้าไปในฝรั่งเศส เลาะอาณาเขตเยอรมัน แต่เป็นโชคดีของยุโรป และเป็นโชคดีของศาสนาคริสต์ กองทัพอิสลามถูกตรึงไว้หยุดที่ฝรั่งเศสนี้ เมื่อถูกตรึงด้านยุโรป ก็ทะลักเข้าเอเชียตะวันออก อิสลามบุกอิหร่าน ทำลายศาสนาโซโรอัสเตอร์ แล้วบุกอาฟกานิสถาน บารุจิสถาน เกาะประตูป้านอินเดีย

โฉมหน้าอินเดียก่อนอิสลามบุก

จำเดิมแต่พระเจ้าศิลาทิพย์สิ้นพระชนม์แล้ว อินเดียก็แบ่งเป็นรัฐ

เล็กรัฐน้อย ทำสงครามกันเอง เป็นการเปิดช่องให้ศัตรูภายนอกในสมัย
ดังกล่าวนี้ มีพวกวรรณกะษัตริย์พวกหนึ่งเรียกว่า "พวกราชบุตร"
พวกนี้เป็นนักรบอย่างแท้จริงถืออุดมคติสำหรับเผ่าพันธุ์ คือ

๑. ต้อนรับมิตรอย่างดีที่สุด
๒. ไม่หันหลังให้ศัตรู
๓. ไม่รู้จักคำว่ายอมแพ้
๔. ถือสัตย์ยิ่งชีวิต

พวกราชบุตรได้แยกย้ายกันปกครองแคว้นต่างๆ ในอินเดียเหนือ
เช่น แคว้นกาศมีระ อยู่ภายใต้การปกครองของพระเจ้าลลิตาทิตย
แคว้นกันยาคุพชะมีพระเจ้ายโสวรมันปกครอง แคว้นคุชราต มีพระเจ้า
โกชราชปกครอง และที่นครเทพหิ (เดลี) มีพระเจ้าอนังคปาละปกครอง
ในสมัยที่เวลานี้สถานการณ์ของพุทธศาสนาในแคว้นบางแห่งก็เจริญ
บางแห่งก็เสื่อม อาทิเช่น ในแคว้นสินธุอินเดียตะวันตก มีวัดหลายร้อย
วัด จำนวนสงฆ์กว่าหมื่นในแคว้นคันธาระไม่มีวัดเลย ในแคว้นกาศมีระ
มีวัดร้อยเศษ จำนวนสงฆ์ ๕,๐๐๐ เศษ ในแคว้นมคธมีวัดเพียง ๕๐
แห่ง ในแคว้นกันยาคุพชะ มีวัดร้อยเศษ จำนวนพระหมื่นเศษ ใน
แคว้นอโยธยา มีวัดร้อยเศษ พระสามพันเศษ ในเมืองสาวัตถีแคว้น
โกศล มีแต่วัดร้างอยู่ร้อยละ ๖๐ ไม่มีพระเลย ในแคว้นกาลิงกะ มีวัดอยู่
ยี่สิบวัดเท่านั้น

ตรงกันข้ามกับศาสนาพราหมณ์ซึ่งรุ่งเรืองขึ้นเรื่อยๆ พวกราช-
บุตรเป็นฮินดูอย่างเคร่งครัด และเป็นชาตินิยมจัด ได้สนับสนุนศาสนา

๑๕๘

พราหมณ์ คณาจารย์ของพราหมณ์ที่เก่งๆ ก็เกิดขึ้นในยุคนี้หลายคน แต่คนเก่งของพุทธไม่มีเลยในตอนนี้อย่างไรก็ตามพราหมณ์ที่มีชื่อเสียง กุมาริลภักฏะ และสังกรสวามี คนหลังนี้ได้เรียนวิธีการจากพุทธศาสนา แล้วมาทำลายพุทธศาสนา โดยการทำคณะสงฆ์ให้ได้ว่าที่ ไม่มีสงฆ์ รูปใดชนะเขาได้ ในเบงกอล ภิกษุจำนวน ๕๐๐ รูป ทั้งพุทธไปเป็น พราหมณ์ วัดจำนวนมากถูกทอดทิ้งให้ร้างไป สถานการณ์เช่นนี้เอง เปรียบเหมือนคนไข้หนัก กำลังรอนาที่สิ้นลม แล้วพวกอิสลามมาช่วย ทำให้สิ้นลม

อิสลามบุก

ในปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ขุนทัตติสลาม ชื่อ มุฮัมมัด เบนกาซิน ได้ยกกองทัพเข้าโจมตีแคว้นสินธุ และแคว้นมัลตาน เข้ายึดครองอาณาบริเวณนี้ไว้ ตั้งราชวงศ์อิสลามขึ้นเป็นเวลาถึง ๓ ศตวรรษ บรรดาเจ้าครองนครอื่นๆทั้งหลาย ได้ผินก่อกำลังต่อต้านอย่างเหนียวแน่น เพื่อมิให้กองทัพอิสลามล้ำเข้ามาในลุ่มแม่น้ำคงคา วิศวกรรมชาวอินเดีย ผู้รักษาดีเหล่านี้จะให้เห็นจากพวกเจ้าราชบุตร ครั้งหนึ่งในยุทธสงคราม ในแคว้นราชสถาน พวกเจ้าราชบุตรตายในที่รบหมด ส่วนบรรดามเหสีเมื่อทราบข่าว ก็ไม่ยอมตกเป็นเชลยของอิสลาม พวกนางได้ก่อไฟบนเชิงเทียน แล้วโอดเข้ากองไฟทุกคน ผู้ที่ได้รับความย่อยยับมาก คือคณะสงฆ์ในพุทธศาสนา เพราะอินเดียภาคตะวันตกมีวัดวาอารามมากเป็นเรือนหมื่น วัดเหล่านี้ถูกพวกอิสลามเผาผลาญหมดปล้นสมบัติ

๑๕๕

เอาทรัพย์ไป พวกคณะสงฆ์อพยพหนีภัยเข้าสู่แคว้นมคธและเบงกอลนับ
จำนวนแสน แต่เมื่อบรรดาเจ้าครองนครฮินดู ได้เลิกอภินิหารกันเอง
หันมาจับมือกัน ก็สามารถยับยั้งความบ้าเลือดของศัตรูไว้ได้เป็นเวลา
ถึง ๓ ศตวรรษ แต่เมื่อความสงบเกิดขึ้น พวกเจ้านครฮินดูก็ตั้งต้น
อภินิหารกันเองอีก บางองค์ถึงกับชักศึกเข้าบ้าน ยกตัวอย่างเช่น
เจ้าครองนครกันยาฤพชะ ไปขอธิดาของพระเจ้าปฤถวีราช กษัตริย์
แห่งเคลี เมื่อถูกปลุกเสกก็เจ็บแค้น เรียกทัพอิสลามเข้ามาช่วยโจมตี
พระเจ้าปฤถวีราช พวกอิสลามจึงชิงโอกาสยึดเคลีในศตวรรษที่ ๑๕
กษัตริย์อิสลามชาวอาฟกานชื่อ มหมุดแห่งฆาซนี ได้กรีธาทัพापलัน
อินเดียถึง ๑๗ ครั้ง

คำขวัญสำหรับทหารมุสลิม มหมุดประกาศว่า "จงไปบูชาลง
โทษพวกบวชารูปเคารพ จงทำลายโบสถ์วิหารของมัน จงทำให้มันกลับ
ใจเป็นเจ้าของพระอัลเลาะห์ เพราะพระมุฮัมมัดได้สั่งไว้แล้วมิใช่หรือว่า
สงครามเป็นหน้าที่ของสุเจ้า" เพราะฉะนั้นกองทัพอิสลามภายใต้การนำ
ของทรราชมหมุด เมื่อไปถึงไหนดพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ก็ฉิบ-
หายย่อยยับถึงที่นั่น ประชาชนถูกบังคับให้รับนับถือศาสนาใหม่ ที่ไม่
ยอมก็ถูกประหาร หรือมิเช่นนั้นก็จะหนีไป การสงคราม ๑๗ ครั้งของ
ทรราชผู้นี้ในอินเดีย มีอยู่ครั้งเดียวที่แพ้คือ สงครามกับแคว้นกาศมีระ
กษัตริย์แห่งกาศมีระได้อำสัณภูมิประเทศเป็นปราชัยธรรมชาติ สะกดทัพ
อิสลามกองนี้ไว้ได้ แต่อีก ๑๖ ครั้งอิสลามเป็นฝ่ายชนะ

การฆาตกรรมครั้งยิ่งใหญ่ที่สุดมี ๒ ครั้งคือ เมื่อมหมุดโจมตีเมือง

๑๖๐

กันยาฤๅษะได้ห้าคนในเมืองนี้ประมาณแสนคน จับไปเป็นเชลย ๕ หมื่น
เชลยเหล่านี้มหมุดเอาไปขายเป็นทาส คนหนึ่งมีค่า ๒ รูปีเท่านั้น เมือง
กาบรูในอาฟกานิสถานของมหมุด กลายเป็นตลาดค้าทาสที่ใหญ่ที่สุดใน
ครั้งนั้น

อีกครั้งหนึ่งคือการโจมตีเทวาลัยโซมนาถในแคว้นสุราชฐร์ ซึ่ง
เป็นเทวาลัยของพระศิวะ ศักดิ์สิทธิ์ที่สุด มั่งคั่งที่สุด มหมุดยกกองทัพ
มา ๔ หมื่นคน ต้องข้ามทะเลทรายในราชสถาน แล้วล้อมเทวาลัยเอา
ไว้ พวกพราหมณ์หลายพันคนหนีไปซ่อนในเทวาลัยนั้น คัดส่งทูตมาขอ
เจรจาได้ โดยจะให้ทองคำหลายเล่มเกวียนตอบแทน มหมุดตอบว่า
ถ้าเข้ารับค่าไถ่เอง ข้าก็เป็นคนทรยศในสายตาพระอัลเลาะห์ แล้วเขาก็สั่ง
โจมตีทันที เทวรูปพระศิวะที่เป็นทองคำองค์หนึ่งมาถูกพวกอิสลามโค่น
ทำลายกวาดเอาทองไป มหมุดใช้ธนู ๒ พันตัวบรรทุกทรัพย์สมบัติที่
ปล้นได้จากโซมนาถ และเชลยอีกจำนวนแสนถูกด้อนเอาไปด้วย

ราชวงศ์ปาละ

ในขณะที่อินเดียเหนือและตะวันตกกำลังร้อนรุ่มเป็นไฟ ใน
แคว้นมคธและแวกอลก็เป็นที่รุ่มเย็นปกป้องพุทธบริษัท และพวกฮินดู
ไว้ ทั้งนี้โดยอิทธิพลแห่งกษัตริย์ราชวงศ์ปาละในศตวรรษที่ ๑๒ พระเจ้า
โคปาละได้ตั้งราชวงศ์ขึ้น ราชวงศ์นี้เป็นพุทธมามกะ ได้พยายามคุ้มครอง
พุทธศาสนาและฟื้นฟูพุทธศาสนาจนทำให้พุทธศาสนารุ่งโรจน์ขึ้น
อีกในสมัยหนึ่งของอินเดีย ราชวงศ์ปาละมีอายุยืนร่วม ๔ ศตวรรษ มี
กษัตริย์ที่มีชื่อเสียงหลายพระองค์ อาทิเช่น พระเจ้าเทวปาละ ซึ่งเสวย

๑๖๑

ราชย์ในปี พ.ศ.๑๒๔๕-๑๒๗๖ ในสมัยดังกล่าวนี้ พุทธศาสนาได้เริ่มเข้าสู่เขต คณาจารย์จากนาลันทา คือท่านसानตริกษิต ได้เข้าไปทำหน้าที่เผยแผ่พุทธศาสนาในเขต คณาจารย์คุรุปัมสมภพ ได้นำลัทธิ มนตรยานไปฝังรากในเขตในรัชสมัยพระเจ้าธรรมปาละ เสวยราชย์ในระหว่าง พ.ศ.๑๓๐๗-๑๓๗๒ พระองค์ได้สร้างมหาวิทยาลัยสงฆ์ขึ้นใหม่อีก ๒ แห่งในมคธ คือมหาวิทยาลัยวิกิรรมศิลาและมหาวิทยาลัยโอทันตบุรีเมื่อมหาวิทยาลัยวิกิรรมศิลา ตั้งอยู่บนริมฝั่งแม่น้ำคงคา เป็นที่รวมของวัด-๑๐๘ วัด มีศาสตราจารย์ ๘๐๐ คนประจำ มีพระนักศึกษามากมายหมื่น

ความรุ่งเรืองของวิกิรรมศิลา ได้ลดความสำคัญของนาลันทาลง ส่วนโอทันตบุรินั้น เป็นมหาวิทยาลัยขนาดเล็กย่อลงมา มีพระนักศึกษามากพันรูป พุทธศาสนาที่รุ่งเรืองในมคธตอนนี้เป็นนิกายมนตรยาน มีเจ้าในราชสกุลแห่งวงศ์ปาละองค์หนึ่งชื่อหริภักเฐ ได้ออกบวชสำเร็จเป็นสิทธะ ท่านผู้นี้ได้แต่งฎีกาอภัยสหสริกาปรัชญาปารมิตา และฎีกาอภิสมัยลังการวโลกะ สิทธะที่ขลังที่สุดในวิกิรรมศิลา มีอยู่ ๘๔ ท่าน ได้รับยกย่องว่าเป็น "วินิตธรรมดรัยตระ อาจารย์ยะ" สิทธะเหล่านี้ อาทิ เช่น ท่านภีรฐปา เคยดำรงตำแหน่งเป็นอธิการบดีแห่งนาลันทา นอกนั้นมีสิทธะมาดังกีสิทธะอนันทวันทวัชระ สิทธะญาณปาทะ และสิทธะที่ปิงกรภักเฐ สิทธะมังคลาทร สิทธะกริชาวัชระ และสิทธะพุทธคุยหาและพุทธसानติ สิทธะเหล่านี้ล้วนได้รับการเคารพยกย่องว่า เป็นผู้มียุทธิปาฏิหาริย์เหนือธรรมดาทั้งนั้น นอกจากนี้ในวิกิรรมศิลา ยังมีคณบดีที่มีชื่อเสียงอีกหลายท่านเช่นท่านนาโรปา ท่านอิศวรวาหะ ท่านญาณศิริมิตร ท่านรัตน-

๑๖๒

วัชระ และพุทธภัทร คณาจารย์เหล่านี้เป็นผู้เจนจบพระไตรปิฎกทั้ง มหายานเห็นยานและมนตรยาน เพราะฉะนั้น จึงเป็นธรรมดาของประทีป เมื่อน้ำมันจะหมดย่อมลุกโพล่งสว่างวาบอีกหนหนึ่งแล้วดับไป

ในจดหมายเหตุของชิเบตกล่าวว่า พวกอาจารย์คลังในvikramasila ได้ใช้เวทมนตร์จับไล่พวกอิสลามถอยหนีไปหลายครั้ง แต่ข้อเท็จจริงใน ประวัติศาสตร์ ตรงกันข้าม เพราะปรากฏว่ากองทัพอิสลามจำนวนเล็กน้อยเพียง ๘๐๐ คนก็สามารถทำลายvikramasilaหมด พวกอาจารย์คลัง บ้างถูกฆ่า บ้างก็หนีจิวรปลิว ปฏิมาพระโพธิสัตว์ตารกะ ที่นับถือกันว่า ศักดิ์สิทธิ์ที่สุดก็ถูกอิสลามทำลาย

พระคณาจารย์อดีศทิปิงกร

ในพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ขณะที่อินเดียภาคเหนือส่วนใหญ่ตกอยู่ ภายใต้การปกครองของพวกอิสลาม ราชวงศ์กษัตริย์ส่วนมาก แม้จะยังมีได้นับถืออิสลามเลยทีเดียว ก็มีได้มีราชวงศ์ได้นับถือพุทธศาสนา ยกเว้นแต่ราชวงศ์ปาละในมคธและเบงกอล ราชวงศ์ปาละจึงเป็นราชวงศ์สุดท้ายของอินเดียที่นับถือพุทธศาสนา ราชวงศ์นี้ได้ตั้งต้นแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๒ มาสิ้นสุดพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ภายใต้การอุปถัมภ์ของราชวงศ์นี้ มหาวิทยาลัยสงฆ์ในมคธและเบงกอลหลายแห่งคือ นาลันทา vikramasila วลภี โอทันตปุรี จึงยังสามารถรักษาสืบสานของพุทธศาสนาไว้ได้ในขอบเขตอันหนึ่ง และมีคณาจารย์ผู้ทรงเกียรติคุณเป็นดวงประทีปของชาวพุทธอยู่ อาทิเช่น ท่านนาโรตมปาทะ (นาโรปา) ท่านกลีกาลสรวัชญ์ ท่านรัตนกรศานติ ท่านอวฐติปาทะ และมีชื่อเสียงที่สุดคือ เทวคุรุที-

ปึงกรอติศ ท่านผู้นี้เป็นพระโอรสองค์กลางของเจ้าครองนครกัลปะระใน
เบงกอล มีชื่อว่า เจ้าชายจันทรครรภ์ เมื่อยังเยาว์ได้ศึกษาพระเวท
เมื่ออายุได้ ๑๑ ได้บรรพชาเป็นสามเณร ณ นาลันทา ต่อมาได้ศึกษา
จนรอบรู้ไม่มีผู้ใดจะให้ความรู้ได้ในอินเดีย ท่านได้สดับกิตติศัพท์คณา-
จารยธรรมเกียรติแห่งสุวรรณประเทศ คือเกาะสุมาตรา จึงได้เดินทางข้าม
สมุทรมาเป็นศิษย์ของท่านผู้นี้หลายปี เมื่อกลับไปอินเดียแล้วได้รับมอบ
หมายให้เป็นอธิการบดีแห่งวิกรมศิลา ท่านได้ใช้ชีวิตในมหาวิทยาลัย
แห่งนี้สั่งสอนภิกษุนักศึกษาจำนวนหมื่น ท่านเป็นดวงใจแห่งชาวพุทธ
ในขณะนั้นคณะสงฆ์จากทิศต่างๆ ทางเหนือหนีภัยอิสลาม เข้ามาพึ่งบารมี
ท่านจำนวนมาก วัดต่างๆ ในมคธและเบงกอล จึงยึดเหี้ยมด้วยจำนวน
ผู้ลี้ภัย และท่านเทวคุรุนี้ ก็พยายามให้ความอุปการะแก่ทุกๆ คน
เมื่ออายุท่านเข้าวัย ๖๐ ปี มีคณะทูตจากธิเบตเดินทางมา เพื่อนิมนต์
ท่านไปฟื้นฟูพุทธศาสนาในธิเบต ทั้งๆ ที่ชาวพุทธในอินเดียไม่ยอม
ให้ท่านไป แต่ท่านได้รับความสะเทือนใจอย่างลึกซึ้ง จากข่าวที่ทราบ
โดยพวกทูตว่า พุทธศาสนาในธิเบตกำลังเสื่อมโทรม ถ้าปราศจากผู้นำ
ที่มีความสามารถเข้าไปฟื้นฟู ผู้ใช้คณะทูตมานิมนต์ท่านเป็นเจ้าชายชื่อ
ญาณประภาถึงกับยอมติดคุก ในกรณีที่ไม่ไปขุดทอง ในทะเลสาบเมือง
กาต้อ และถูกเจ้าเมืองนั้นจับได้ ทั้งนี้เพื่อจะหาทองมาเป็นทุนสำหรับ
เดินทางมานิมนต์ท่านไป ดังนั้นท่านเทวคุรุจึงตัดสินใจ ที่จะไปธิเบต
ท่านได้ไปกราบลาต้นศรีมหาโพธิเป็นครั้งสุดท้าย เพราะท่านเชื่อว่าการ
ไปครั้งนี้จะมีได้กลับมาอินเดียอีก ในหนังสือคุรุคุณธรรมกร ซึ่งเป็น

๑๖๔

ชีวประวัติของท่านกล่าวว่า เมื่อท่านเทวคุรุก้าวเท้าพ้นชมพูทวีปไป
พุทธศาสนาในอินเดียก็ดับวูบลงอย่างน่าใจหาย ท่านเทวคุรุใช้ชีวิต
ประกาศพระศาสนาในธิเบตเป็นเวลาหลายปี ท่านได้เขียนตำราหลายเล่ม
ที่นั่น เล่มที่มีชื่อเสียงที่สุดชื่อ โพธิปกประทีป และกัณฑ์ชั้นในธิเบต
นั่นเอง

ชีวิตของท่านจึงเป็นตัวอย่างแห่งภิกษุ ผู้ปฏิบัติตนตามคำสั่งสอน
ของพระศาสดา ในข้อที่ให้บำเพ็ญประโยชน์ต่อมนุษย

พุทธศาสนาเสื่อมจากอินเดีย

ในรัชกาลพระเจ้าอักษปาละ เสนาบดีพราหมณ์ผู้หนึ่ง ชื่อราวเสน
เป็นกบฏ ได้ทำลายราชวงศ์ปาละลง แล้วตั้งวงศ์สณะขึ้นพุทธศาสนา
จึงไม่มีผู้นับถือในทางราชการ เพราะราชวงศ์สณะเป็นฮินดู ไม่ซำกอง
ทัพอิสลามภายใต้การนำของขุนทัพชื่อ ภักดิยาร์และซิลจีบุตรชาย ได้
ยกทัพทะลวงบุคมคร เฝามหาวิทยาลัยนาลันทา วิกรมศิลาเสียราบ
ปล้นเอาสมบัติตามวัดต่างๆ และฆ่าฟันภิกษุสงฆ์ทุกรูปที่พบเห็น พุทธ-
ศาสนาซึ่งเหลือจุดสุดท้ายในแห่งนี้ ก็เลยถูกถอนรากโคนจนไม่มีอะไร
เหลืออีก คณะสงฆ์รอดตายได้หนีเข้าไปในเนปาลและธิเบต และไม่มีผู้
ใดกล้ากลับมาอินเดียอีก พุทธศาสนาซึ่งเกิดในอินเดีย เจริญในอินเดีย
เป็นเวลา ๑,๓๐๐ ปี จนถึงกาลาสาบต์ด้วยประการฉะนี้

อะไรเป็นสาเหตุให้พุทธศาสนาเสื่อมจากอินเดีย

ปัญหานี้ได้นำความประหลาดใจอย่างใหญ่หลวงให้เกิดแก่นัก
ประวัติศาสตร์มาแล้วว่าเหตุใดพุทธศาสนาซึ่งอุบัติขึ้นในอินเดีย มีประ-

ชากรนับถือติดต่อกันถึง ๑๗ ศตวรรษ แต่แล้วกลับไม่ปรากฏแม้เพียงแต่ในความฝันของชาวอินเดียในยุคต่อมาเลย ชาวอินเดียได้มองพุทธศาสนาอย่างคนแปลกหน้า อะไรเป็นสาเหตุให้เป็นเช่นนั้น ความข้อนี้มีผู้วินิจฉัยต่างๆ แต่สำหรับมติส่วนตัว (อ.เสถียร โพธิ์นันทะ) เห็นว่าเนื่องจากสาเหตุดังต่อไปนี้ คือ

๑. ในขณะที่พระพุทธศาสนารุ่งเรืองที่สุด แม้ในสมัยพุทธกาลเอง ประชาชนส่วนใหญ่ก็ยังนับถือศาสนาพราหมณ์มั่นคงอยู่ ศาสนาพราหมณ์ไม่ได้เสื่อมไปเพราะความเจริญของพระพุทธศาสนา

๒. ในสมัยหลังพุทธกาล แม้จะมีพระมหากษัตริย์ เช่นพระเจ้าอโศกเกิดขึ้น แต่ก็รักษานโยบายของพระพุทธองค์ คือการไม่เบียดเบียนศาสนาอื่น พระพุทธเจ้าตั้งพุทธศาสนาขึ้น ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อล้มล้างศาสนาพราหมณ์ คติข้อนี้ทำให้พุทธศาสนาไม่สามารถจะทำให้มีอำนาจเด็ดขาดทางการเมือง แล้วใช้อิทธิพลทางการเมืองนั้นฝึกรากศาสนาลงในใจประชาชนทั้งหมด ซึ่งต่างจากศาสนาคริสต์นหรือศาสนาอิสลาม เมื่อแผ่ไปทีไหน ก็ใช้อิทธิพลทางการเมืองกำจัดศาสนาตรงกันข้าม เพราะฉะนั้นประเทศที่ไม่เคยนับถือ ๒ ศาสนานี้มาก่อนเลย เมื่อถูกรอบงำจาก ๒ ศาสนานี้ทางการเมือง ศาสนาเดิม วัฒนธรรมเดิม จึงถูกถอนรากโคนผิดกับพุทธศาสนา เมื่อแพร่เข้าไปในประเทศที่เขา มิได้นับถือมาก่อนก็จะลุ่มอล่วยประอดองกับศาสนาท้องถิ่น กลืนอกกลัวผสมผสานกันไปได้

๓. เพราะหลักการในพุทธศาสนาเอง ให้เสรีภาพแก่บุคคล

๑๖๖

มิได้มีการเรียกร้องความศักดิ์สิทธิ์ชีวิตเช่นศาสนาอื่น ความรู้สึกของชาวพุทธในทำนองปกป้องรักษาพระศาสนาของตน จึงไม่รุนแรงไม่มากพอ เหมือนกับศาสนาเทวนิยมที่เร้าเรื่องศักดิ์สิทธิ์เป็นใหญ่

๔. ความเสื่อมของภายในคณะสงฆ์เอง ซึ่งแตกแยกออกเป็นหลายหมู่หลายพวก ต่างถือพวกถือหมู่วิวาทกัน

๕. หลังสมัยพระเจ้าอโศกแล้ว ธรรมะในพุทธศาสนาซึ่งเดิมเป็นแนวปฏิบัติของชีวิตแท้ๆ ได้ถูกบรรดาคณาจารย์ของนิกายต่างๆ ทั้งมหายานและหินยาน อรรถาธิบายทำให้เป็นการยากขึ้น ทำให้เป็นอภิปรัชญามากขึ้น เหมาะสำหรับหมู่เถียงประเทืองปัญญาวิหารกันมากกว่าสำหรับใช้ปฏิบัติได้จริงๆ ในชีวิต พุทธศาสนาจึงกลายเป็นของยากสำหรับสามัญชนไป กลายเป็นสมบัติของนักปราชญ์กลุ่มหนึ่งในกำแพงวัด ชาวบ้านทั่วไปไม่รู้ว่าเป็นพุทธศาสนาคืออะไร

๖. ในสมัยราชวงศ์คุปตะ พวกพราหมณ์เมื่อเห็นว่าเอาชนะพุทธศาสนาทางตรงไม่ได้ ก็ใช้ทางอ้อมถือใช้วิธีการอย่างสุขุม เช่น อ้างว่า พระพุทธเจ้าเป็นนารายณ์อวตาร ผู้ที่นับถือพุทธก็คืออินดูนั่นเอง ส่วนผู้ที่นับอินดูอยู่แล้วไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนไปนับถือพุทธ เพราะนับถือพระนารายณ์อยู่แล้ว

๗. สถิติเรื่องนารายณ์มาเกิดเป็นพระพุทธนี้ ทำให้จำนวนชาวพุทธนับวันมีแต่ลดน้อยลง แต่อินดูนับวันมีแต่เพิ่มมากขึ้น เพียงเท่านั้นไม่พอ ชาวพุทธเองกลับยอมลดคุณภาพของตนไปเอาลัทธิอินดูเข้ามาฆ่า ซึ่งเท่ากับว่า ยอมแพ้ตนเอง จึงเกิดลัทธิมนตรยานขึ้น เป็นต้น

๘. เมื่อพ้นสมัยอุปตะแล้ว ฝ่ายอินดูมีนักปราชญ์เก่งๆ เกิดขึ้นหลายคน ฝ่ายพุทธไม่มีใครสามารถโต้ว่าทีชนะเขาได้ ฐานะของพุทธศาสนาจึงเหมือนไม้ใหญ่ที่ผุภายใน แต่ยังไม่ถึงกับล้ม

๙. ครั้นเมื่อศาสนาอิสลามรุกรมาถึง พวกนี้เหมือนกับพายุบ้าพัดกระหน่ำเอาต้นไม้ใหญ่ต้นนี้โค่นล้มลงไปในทันที แต่ศาสนาอินดูก็ถูกพายุนี้เหมือนกัน โฉนจึงรอดตัวอยู่ได้เล่า ก็เพราะปริมาณอินดูมีมากกว่าชาวพุทธนัก อิสลามจะประหารอย่างไรก็ไม่หมด เหมือนเอาถ้วยตักน้ำในแม่น้ำให้แห้ง นี่ประการหนึ่ง

๑๐. ประการสำคัญอีกข้อหนึ่งคือ สัญลักษณ์ของพุทธศาสนา คือคณะสงฆ์ ของอินดูไม่จำกัดนักบวช เพราะพราหมณ์มีทั้งภุคหัตถ์และบรรพจิต ความทรงจำในพระเวท มีแต่พราหมณ์ทั้ง ๒ ฝ่าย พราหมณ์จึงถ่ายทอดความรู้ทางศาสนาสืบเนื่องกันมาได้ ผิดกับพุทธศาสนาความรู้ไปอยู่กับพระ เพราะฉะนั้นเมื่อสถาบันสงฆ์ถูกทำลาย คือถูกห้ามไม่ให้มีการบวชอีก ส่วนพวกที่บวชอยู่ถูกฆ่าตายไป ความรู้ในทางศาสนาจึงไม่มีผู้สืบทอด และหมดลงในชั่วระยะ ๒-๓ ชั่วคน พุทธศาสนาจึงสูญจากอินเดีย ด้วยประการฉะนี้

อินเดียในสมัยมุสลิม

พวกมุสลิมที่เข้ายึดอินเดียมีหลายพวก เริ่มด้วยพวกมุสลิมเตอร์ก ถัดมามุสลิมอาฟฆาน แล้วพวกมุสลิมมงโกล ทั้งหมดนี้ยึดเอานครเดลีเป็นเมืองหลวง มุสลิมมงโกลได้ตั้งราชวงศ์ที่เป็นปึกแผ่นแน่นหนาเรียกว่าวงศ์โมกุล ครองอินเดียอยู่เกือบ ๓๐๐ ปี มีจักรพรรดิเช่น อักบาร์

มหาราช จักรพรรดิองค์นี้อ่านหนังสือไม่ออก แต่มีนิสัยรักวรรณคดีและ
 ปรชญาณมาก ก่อนหน้าสมัยของพระองค์ พวกกษัตริย์มุสลิมต่างชอบสร้าง
 วีรกรรมด้วยการทารุณต่อศาสนาอื่น เช่นออกกฎหมายบังคับ เก็บ
 ภาษีผู้ไม่นับถือศาสนาอิสลาม เพราะพวกมุสลิมเองกำจัดพวกฮินดูไม่ไหว
 เนื่องจากฮินดูมีปริมาณมากกว่าฆ่าไม่หมด จึงใช้วิธีทางอ้อมดังนี้ แต่
 พระเจ้าอักบาร์ประพุดิตรกันข้าม คือประทานเสรีภาพในการนับถือ
 ศาสนา ในราชสำนักของพระองค์ มีพราหมณ์ฮินดู มีนักพรตยิว
 นักพรตคริสเตียน มีนักพรตศาสนาโซโรอัสเตอร์และนักพรตศาสนา
 มนิกีจิกคอยอ่านคัมภีร์ของศาสนาเหล่านั้นให้พระองค์ฟัง การกระทำของ
 อักบาร์นับว่าทำหยาตต่อบัญญัติของพระมุฮัมมัด ถ้ามิใช่บุคลิกอัน
 แฝงไว้ซึ่งอำนาจอย่างเหลือหลายแล้ว อักบาร์ต้องถูกปลงพระชนม์ เขา
 กล่าวกันว่า บุคลิกของอักบาร์นั้น ขมร้ายก็ร้ายยิ่งกว่าเสือ เคยเสด็จลง
 สนามสู้เสือดด้วยพระองค์เองตัวต่อตัว ยามใดพระองค์ก็เป็นนักบุญ ว่าที่จริง
 อักบาร์ก็มีใจจะเลื่อมใสศาสนาอิสลามนัก พระองค์ได้ตั้งศาสนาขึ้นใหม่
 โดยนำคำสอนของศาสนาต่างๆ มาผสมแล้วบอกให้ราษฎรรู้ว่าข้านี้แหละ
 คือพระเจ้า ศาสนาใหม่ของพระเจ้าองค์ใหม่นี้ มีอายุชั่วชีวิตของอักบาร์
 เท่านั้น กษัตริย์องค์ต่อมาสั่งให้เลิก แล้วฟื้นฟูระบบทารุณกรรมศาสนาอื่น
 ขึ้นใหม่ กษัตริย์ผู้ทรงอำนาจที่สุดท้ายของราชวงศ์โมกุล คือ เอรังเชบ
 เริ่มสร้างอสุภกรรม คือจับพ่อเข้าคุก แล้วฆ่าพี่ชายตายตัวเองขึ้นนั่ง
 เมือง ฟื้นฟูกฎหมายเก็บภาษีคนต่างศาสนา จับศาสนาเดคพาหาทูล ซึ่ง
 เป็นศาสดาของศาสนาซิกข์ มาบังคับให้เข้ารีตเป็นมุสลิม โดยเอาตัว

ของศาสนาเองเป็นเครื่องแลก แต่เดคพาหาทुरยีนยันว่าข้ายอมเสียเสีย
ไม่ยอมเสียสัจย์ ทรรของคนี้จึงสั่งประหารทันที เป็นเหตุให้เกิดสงคราม
ศาสนาระหว่างมุสลิมกับซิกซ์ขึ้น ศาสนาซิกซ์เป็นศาสนาใหม่ที่สุดใน
อินเดีย ผู้ค้นลัทธิชื่อ กุรูนานักเทพ ตั้งศาสนานี้ขึ้นเพื่อรวมฮินดูกับมุสลิม
แต่ทำสำเร็จชั่วชีวิตของเขาเท่านั้น เมื่อเขาตายแล้วได้กลายเป็นศาสนา
ที่ ๓ ขึ้น ซึ่งไม่ใช่ฮินดู ไม่ใช่มุสลิม นับตั้งแต่เดคพาหาทुरถูกเอารังเซบ
ฆ่า คติในศาสนาซิกซ์ก็เปลี่ยน คือแทนที่เป็นศาสนาไฟสันติอย่างเดียว
คุรุโกวินทลึงศาสดาองค์ใหม่เห็นว่า การที่จะเจรจากับพวกอันธพาล
อย่างเอารังเซบโดยไม่มีกำลังสนับสนุนนั้นไม่สำเร็จ เพราะฉะนั้นเขาจึง
ตั้งกองทัพซิกซ์ขึ้น ปลุกใจให้ศาสนิกชนจับอาวุธออกรบป้องกันศาสนา
กองทัพซิกซ์นี้ได้ทำให้จักรวรรดิโมกุลสั่นสะเทือนทางภาคเหนือส่วนทาง
ภาคใต้นั้น เอารังเซบที่ยะรุกรานหรือเทวาลัยฮินดู แต่ก็ได้ประสบ
การต่อต้านอย่างแข็งแกร่งจากพระเจ้าคิวิ กษัตริย์ฮินดูแห่งแคว้นมหา-
ราชภูร์ วาระสุดท้ายของเอารังเซบคือตาบอด ตายอย่างทรมาน
ไม่มีความไว้วางใจแม้ในพระอัลลาห์ ในหนังสือฉบับหนึ่งที่เขามีถึงลูก
เมื่อตอนเจ็บหนักว่า ลูกเอ๋ย พ่อกลัวบาปกรรมที่พ่อสร้างมา แม้พ่อจะ
เชื่อมั่นในพระอัลเลาะห์เพียงใด แต่พ่อก็ไม่สว่างเสียเลย พ่อเกรงว่าตัว
พอนี้ จะต้องไปรับทุกข์ในชาติหน้า เมื่อเอารังเซบตายแล้ว จักรวรรดิ
โมกุลก็พังทลายลง อินเดียกลับเป็นรัฐใหญ่น้อยขึ้นอีก วงศ์โมกุลได้
ครอบครองแต่อาณาบริเวณแคลี แล้วชาวยุโรปก็เข้าครองำอินเดีย

อังกฤษปกครองอินเดีย

เมื่อวัสโกดากามาเล่นเรืออ้อยแหลม มีหวัง (good hope) มา

สู่ประเทศอินเดียทางฝั่งตะวันตกสำเร็จแล้ว พวกเจ้าอาณานิคมชาวโปรตุเกสจึงยกตามเข้ามาหาเรื่องทะเลาะกับเจ้าครองเมืองแคว้นนั้น แล้วยกกองทัพยึดดินแดนเสีย ตั้งเมืองแก้วเป็นเมืองหลวง ต่อมาฝรั่งเศสแล่นตามมาตามล่าอาณานิคมบ้าง แล้วฝรั่งเศสเป็นชาติที่ ๓ ยึดเมืองจันทน์ครุไว์ อังกฤษเป็นชาติสุดท้าย แต่เดินแผนมาเหนือเมฆกว่าฝรั่งเศส ๓ ชาติก่อน คืออังกฤษมารับอาสาพวกเจ้าแวกทั้งหลาย ซึ่งกำลังแตกสามัคคีรบพุ่งกันเอง รับจ้างตีบ้านตีเมืองให้มิชชันนารีแล้วขอแบ่งผลกำไรคือที่ดินอังกฤษสร้างป้อมตามที่ดินเหล่านี้ ค่อยๆ ขยายอำนาจลึกเข้าไปในประเทศ แวกรบกันเองที่ใดอาณานิคมอังกฤษเพิ่มขึ้นทันทีนั้น ถ้าแวกไม่ทำตามสัญญา อังกฤษอ้างเหตุยกกองทัพยึดเมืองแวก เพราะฉะนั้นในไม่ช้าอินเดียทั้งประเทศก็ตกอยู่ใต้จักรวรรดิอังกฤษ เหตุการณ์ทั้งนี้เกิดขึ้นเมื่อต้นรัชกาลที่ ๑ ของเรา การปกครองของอังกฤษ แบ่งอินเดียออกเป็นหลายส่วน ส่วนใหญ่ขึ้นตรงต่อรัฐบาลอังกฤษ โดยอังกฤษตั้งไวเซอร์อย หรืออุปราชมาเป็นผู้สำเร็จราชการ ส่วนหนึ่งยังคงให้มีมหาราชาปกครอง แต่อยู่ในอารักขาของอังกฤษ เช่น แคว้นกาสมีระ แคว้นไฮเดอราบัด แคว้นนี้มีเนื้อที่และพลเมืองพอๆ กับไทย อังกฤษได้สร้างความเจริญให้แก่อินเดียในด้านการศึกษาและสาธารณสุขไปทุก แต่เมื่อราว ๑๐๐ ปีมานี้ ได้เกิดกบฏครั้งใหญ่ในอินเดีย เรียกว่า กบฏทหารสีปอย คือบรรดาทหารแวกในกองทัพอังกฤษได้รับคำยุยงว่า ลูกกระสนและน้ำมันปืนนั้ผสมด้วยไขวัวและน้ำมันหมู อินดูเอรพัวมุสลิมรังเกียจหมู จึงพากันปฏิวัติขึ้น ถึงกับตีเคลได้แล้ว แต่กองทัพ

๑๗๑

ปฏิวัติไม่มีนโยบายแน่นอนในการนำเอกราชมาสู่ชาติ ประกอบทั้งกองทัพแขกบางกองยังภักดีต่ออังกฤษ เช่นกองทัพของพวกซิกซ์ กองทัพกูรข่าของเนปาล อังกฤษจึงสามารถตีกองทัพปฏิวัติแตกไปหมดแล้ว อังกฤษกำหนดนโยบายเอาใจอินเดียใหม่ คราวนี้สมเด็จพระบรมราชินีวิกตอเรียทรงดำรงฐานะเป็นองค์พระประมุขของอินเดียโดยตรง อังกฤษยอมให้สิทธิทางศาลแก่อินเดียมากขึ้น

การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในอินเดีย

เมื่อหนึ่งศตวรรษที่ล่วงมาแล้ว ได้เกิดมีขบวนการกู้เอกราชของชาติอินเดียขึ้น พร้อมกับมีขบวนการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา ๒ ขบวนการต่างมิได้แนบหมายรู้กันเลย แต่ในที่สุดต่างก็บรรลุถึงผลสำเร็จ หลังจากฟื้นฟูอุปสรรคมา เช่นรัฐบาลของอินเดียเช่น คานธี รวมโมหันรอยต่างได้ทำงานเพื่อชาติของเขา อังกฤษได้ผ่อนปรนให้อิสระแก่อินเดียเรื่อยๆ จนในปี ๒๔๘๐ อินเดียก็รับเอกราชสมบูรณ์ หลังจากตกอยู่ใต้อาณัติต่างคำว้าวต่างแดนมาเป็นเวลาถึง ๘ ศตวรรษเช่นเดียวกับพุทธศาสนาชาวอินเดียเองแม้ในความฝันก็ไม่เคยฝันถึงคำว่า พระพุทธศาสนาเลยเป็นเวลาถึง ๘ ศตวรรษเหมือนกัน น่าประหลาดที่ว่า พร้อมกับความคับแค้นของพุทธศาสนา เอกราชของชาติก็วิบัติลง คราวนี้เอกราชของชาติกลับคืนคง พุทธศาสนาก็เริ่มเรืองรองขึ้นใหม่ เราเป็นหนี้บุญคุณต่อนักโบราณคดีอังกฤษ เช่น ท่านเซอร์อเล็กซานเดอร์คันนิงแฮม ซึ่งเป็นผู้บุกเบิกขุดคุ้ยโบราณสถานของพุทธศาสนาให้ขึ้นมาปรากฏแก่

โลกในอินเดีย ทำให้ชาวอินเดียเริ่มสนใจต่อมรดกอันเก่าแก่ของตนเอง
จึงเกิดการศึกษาพุทธศาสนาขึ้นในหมู่ปัญญาชนชาวอินเดีย แต่องค์การ
เผยแผ่พุทธศาสนายังไม่เกิดขึ้น จนกระทั่งถึงสมัยท่านธัมมปาละ ท่านผู้นี้
เป็นบุตรคหบดีชาวลังกาในเมืองโคลัมโบ เวลานั้นอิทธิพลคารอลิก
ครอบงำทั่วลังกา เงินเพียง ๒-๓ รูปี สามารถจ้างพุทธศาสนิกที่ยากจน
ให้กล่าวคติเตียนศาสนาของตนได้ พวกคารอลิกได้กล่าวเข้าไปใน
ครอบครัวของชาวพุทธ เช่นบังคับว่า เด็กชาวพุทธเกิดใหม่ต้องไป
จดทะเบียนใช้ชื่อในศาสนาคริสต์ ท่านธัมมปาละจึงมีชื่อว่าดอน เดวิด
แต่เนื่องจากครอบครัวของท่าน เป็นชาวพุทธที่มั่นคงและเข้มแข็ง
ไม่ยอมขายตัวเองให้แก่พวกคารอลิก แต่การศึกษาชั้นสูงล้วนอยู่ในมือ
พวกนี้ ท่านจึงต้องเข้าโรงเรียนมิชชันนารี เวลานั้นอายุของท่าน ๗ ปี
บิดาได้พาท่านให้ไปปฏิญาณต่อหน้าพระศรีสุมังคลนายกเถระว่าจะไม่
เปลี่ยนแปลงศาสนา เมื่อท่านอายุได้ ๑๓ วันหนึ่งได้เอาหนังสือธรรมบท
ไปอ่านในชั้น บาทหลวงเห็นเข้าไม่พอใจ แย่งหนังสือโยนทิ้งไปแล้ว
ลงโทษท่าน พร้อมทั้งขู่ "เจ้าเข้าใจในพวกเราอย่างไร พวกเรามา
ที่นี่ก็เพื่อเปลี่ยนพวกเจ้าให้เป็นคารอลิกหมด" การกระทำอันป่าเถื่อน
ของบาทหลวงนี้ ฝังใจให้เด็กธัมมปาละเกิดความรู้สึกที่จะต้องต่อสู้เพื่อ
พระพุทธศาสนา ต่อมาท่านได้ไปเรียนกฎหมายในอังกฤษ สำเร็จเป็น
เนติบัณฑิตอังกฤษกลับมาลังกา ได้ร่วมมือกับพุทธศาสนิกชาวอเมริกัน
คนหนึ่ง ชื่อ พันเอก ออลคอต วรรณคดีต่อสู้เพื่อเสรีภาพของชาวพุทธ
ในลังกา ต่อมาท่านได้เดินทางไปพุทธคยาในอินเดีย พร้อมกับพระ

ญี่ปุ่น ชื่อ โกตาเซน ได้เห็นสภาพทรุดโทรมของพุทธศาสนาแล้ว ท่านเกิดความสะเทือนใจอย่างรุนแรง ได้ทำสังฆะกรียาถึง ๗ ครั้งหน้าพระศรี-
มหาโพธิ อุทิศชีวิตของตนเองเพื่องานฟื้นฟูพุทธศาสนาในอินเดีย ท่าน
จึงถือเพศเป็นอนาคาริกะ มรคที่ได้จากสกุลนำมาทุ่มเทเพื่องานพระ
ศาสนาจนหมดสิ้น ท่านได้ก่อตั้งพระศรีมหาโพธิสมาคมขึ้นที่กัลกัตตา
และออกนิตยสารเผยแผ่พระพุทธศาสนาภาษาอังกฤษ ชื่อ มหาโพธิวิ
หนังสือฉบับนี้มีอายุยืนถึงบัดนี้กว่า ๖๐ ปีแล้ว นับว่าเป็นนิตยสาร
พุทธศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดในโลก ในภาคภาษาอังกฤษ ท่านสิ้นเนื้อ
ประดาตัว แต่เป็นโชคคิของท่านเพราะในคราวที่มีการประชุมสันนิบาต
ศาสนาทั่วโลกที่ชิคาโก อเมริกา ท่านเป็นผู้แทนของชาวพุทธ เมื่อเดิน
ทางผ่านเมืองฮอนโนลูลูในหมู่เกาะฮาวาย มีเศรษฐินิชาวฮาวายผู้หนึ่ง
ชื่อ มิสซิส อี.จี. ฟอสเตอร์ ได้มาขอคำแนะนำจากท่านในเรื่องวิธีดับ
ความโกรธ หลังจากฟังท่านเทศน์ ๒ ชั่วโมง หญิงอเมริกันผู้นี้ได้กลายเป็น
ชาวพุทธทันที และปวารณาตัวเป็นอุปัชฌายิกาของท่านตลอดชีวิต
นางได้สละเงินกว่า ๑ ล้านบาท ให้ท่านรื้อมป่าละไปดำเนินงานจรโล
พุทธศาสนาในอินเดีย เพราะฉะนั้น วัดในพุทธศาสนาวัดแรกจึงมีกำเนิด
ขึ้นที่สารนาถ พาราณสี ข้อมูลคันธกุฎีวิหาร สาขามหาโพธิสมาคมก็เกิด
ขึ้นตามหัวเมืองใหญ่ๆ ทั่วอินเดีย ปัจจุบันนี้ดีกของมหาโพธิสมาคมหลัง
หนึ่งในกัลกัตตาได้รับการตั้งชื่อว่าดีก อี.จี. ฟอสเตอร์ เพื่อเป็นอนุสรณ์
แก่มหาอุบาสิกาผู้นี้ ซึ่งท่านรื้อมป่าละ เรียกว่าคุณแม่ ท่านรื้อมป่าละ
ยังได้ตั้งมหาโพธิสมาคมในลอนดอน และหลังจากตรากตรำชีวิตเพื่องาน

๑๗๔

ธรรมทูตกว่า ๕๐ ปี ท่านก็ถึงมรณกรรมในปี พ.ศ.๒๔๗๔ ท่านเป็น
 ภิกษุรูปแรกที่อุปสมบทในสีมาแห่งมูลคันธกุฎีวิหาร ปัจฉิมวาจาของท่าน
 ก็คือ "ขอให้ข้าพเจ้าตายเร็วๆ ข้าพเจ้าไม่อาจทนต่อพยาธิทุกข์นี้ได้
 ขอให้ข้าพเจ้าได้เกิดใหม่อีก ๒๕ ครั้ง เพื่อประกาศพระธรรมของพระ-
 พุทธเจ้า" กระดูกของท่านได้ถูกนำกลับไปสู่ลังกา มีประชาชนมาในงาน
 ด้อนรับกว่าหนึ่งแสนคน ท่านกลายเป็นบุคคลอมตะในโลกพุทธศาสนา
 ผลงานของท่านธัมมปาละทำให้ชาวอินเดียรู้จักและเข้าใจพุทธศาสนาดี
 ขึ้น และปัญญาชนอินเดียส่วนหนึ่งกลายเป็นพุทธศาสนิกแพร่หลายใน
 หมู่ชนชั้นสูงของอินเดีย จนกระทั่งมีผู้เข้าไปบวชในลังกาเป็นภิกษุอินเดีย
 คณะแรกเช่น ท่านราหุลสังกฤตยาปนะ ท่านผู้นี้เป็นพราหมณ์มาก่อนได้
 แปลวรรณคดีบาลีเป็นภาษาฮินดีมากหลาย อีกท่านคือท่านชคทีสทักสยะ
 ได้แปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาฮินดี เมื่ออินเดียได้เอกราชสมบูรณ์
 รัฐบาลอินเดียภายใต้การนำของเนห์รูได้ใช้ดวงตราพระธรรมจักรเป็น
 สัญลักษณ์ในธงชาติ ในคิรัฐสภาของอินเดียได้มีคำจารึกตัวใหญ่ๆ
 เนื้อื่อประชุมสภาว่า "ธัมมจักกัปปวัตตนะ" ตราแผ่นดินของอินเดียก็ใช้
 รูปราชสีห์หัวเสاجرึกพระเจ้าอโศก รัฐบาลอินเดียได้ประกาศวันวิสาข-
 บูชาเป็นวันหยุดราชการทั่วประเทศ ประชาชนสามัญเริ่มรู้จักคำว่า
 "พุทธะ" แพร่หลายมากขึ้น และเมื่อ ๒๕ ศตวรรษมาถึง รัฐบาล
 อินเดียได้ตั้งงบประมาณฉลองพุทธชยันตีทั่วประเทศเป็นเวลาหนึ่งปี
 พุทธปูชนียสถานทุกแห่งได้รับการบูรณะใหม่หมด รัฐบาลได้ให้ออกทุน
 ตีพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับอักษรเทวนาครี รัฐบาลได้ให้ออกทุนฟื้นฟูมหา-

วิทยาลัยนาลันทาขึ้นใหม่ให้ชื่อว่า นาลันทาสถาบันวิจัยแห่งมคธ สอน
พุทธศาสนาโดยเฉพาะ เพราะอะไรรัฐบาลอินเดียซึ่งเป็นฮินดูจึงทำเช่นนี้
ก็เพราะว่าความรู้สึกในชาตินิยม ในฐานะที่พระพุทธองค์เป็นชาวอินเดีย
ประการหนึ่ง เพราะเจตนารมณ์ของเนहरूและของรัฐบาลอินเดียหลาย
คนที่ตระหนักถึงคุณค่าของพุทธศาสนา หวังจะให้พุทธศาสนาสามารถ
สร้างประเพณีมากมาย ชาวอินเดียทั่วไปสำนึกอยู่เสมอว่า พระพุทธเจ้า
เป็นผู้นำเกียรติภูมิอันสูงยิ่งมาสู่อินเดีย เนहरूเองได้กล่าวเสมอว่า แม้
ข้าพเจ้ามิใช่พุทธศาสนิก แต่ ณ ที่ใดหากมีการกล่าวพระนามของโคตม
พุทธะแล้ว ข้าพเจ้าก็พร้อมการจะด้วยความเลื่อมใส พระองค์เป็น
อภิปุทธบุรุษอันยิ่งใหญ่ของอินเดียในพิรัชดลอง ๒๕ ศตวรรษนี้เอง ได้มี
ปรากฏการณ์อันน่าตื่นเต้นที่สุดที่เมืองนาคปุระ คือมีชนวรรณะศูทร
จำนวน ๕ แสนคน ภายใต้การนำของหัวหน้าชื่อ ดร.อัมเบดการ์
ปฎิญาณตนเป็นพุทธมามกะ เมื่อ ๒๐ ปีก่อนสถิตชาวพุทธทั่วอินเดียมี
เพียง ๒ แสน แต่ในปัจจุบันตัวเลขขึ้นไปถึง ๓๐ ล้านคน ดร. อัมเบดการ์
หัวหน้าชาวศูทร ซึ่งเป็นผู้นำให้ชาวศูทรทิ้งฮินดูมาเป็นพุทธนั้นเป็นผู้มี
การศึกษาสูงมีปริญญาเอกถึง ๔ ปริญญา คือปริญญาเอกทางวิทยาศาสตร์
ปริญญาเอกทางกฎหมาย ปริญญาเอกทางปรัชญา ปริญญาเอกทางอักษร
ศาสตร์ ท่านผู้นี้เป็นประธานร่างรัฐธรรมนูญแห่งชาติของอินเดียและเป็น
รัฐมนตรียุติธรรมอินเดียคนแรก เริ่มเลื่อมใสพุทธศาสนา เมื่อปี พ.ศ.
๒๔๘๔ ปฎิญาณตนเป็นชาวพุทธพร้อมกับลูกน้อง เมื่อปี พ.ศ.๒๕๐๐ แต่

ชาวศุทธส่วนมากยากจน ไม่เป็นกำลังในการแผ่พุทธศาสนาได้ ประกอบ
ทั้งภิกษุผู้จะทำหน้าที่เผยแผ่ในอินเดียมีน้อย ส่วนมาเป็นพระลังกา
มีไม่ถึง ๒๐ รูป นอกนั้นก็เป็นผู้ต่างที่เข้าไปศึกษาหรือไหว้พระ
ไม่ได้ติดอยู่เป็นประจำเพื่อเผยแผ่ พุทธศาสนาจึงยังไม่เจริญเท่าที่ชาว
พุทธต้องการ แต่กล่าวได้ว่าหลักธรรมในพุทธศาสนาเป็นที่สนใจของ
ชาวอินเดียทั่วไป

พระพุทธศาสนาในประเทศจีน ตอน ๑

ประเทศจีนและชาวจีน

ประเทศจีนมีเนื้อที่ใหญ่มากกว่าญี่ปุ่น ๔๐ กว่าเท่า หรือเกือบจะเท่าทวีปยุโรปทั้งทวีป ยกเว้นดินแดนไซบีเรียของโซเวียต ดินฟ้าอากาศมีทั้งหนาวจัด อบอุ่น และร้อนจัด ภูมิประเทศมีทั้งขุนเขา หิมะและทะเลทราย ฟ้าดินและทุ่งกว้าง ภูเขาที่สำคัญของจีนคือ เทือกเขาคุนลุนและเทือกเขาเทียนชาน ซึ่งประกอบด้วยยอดเขาใหญ่น้อยกว่า ๒๐๐ ยอด ภูเขาเหล่านี้แผ่ขนานจากภาคตะวันตกของจีนย่านทะเลทรายมาสู่ภาคตะวันออกซึ่งเป็นที่ราบลุ่ม ความสูงกว่า ๑๐,๐๐๐ ฟุตขึ้นไป

แม่น้ำสำคัญของจีนล้วนมีกำเนิดมาจากภาคตะวันตกอันเป็นที่ราบสูงมีอยู่ ๒ สาย บริเวณของฝั่งคือแม่น้ำเหลือง และแม่น้ำแยงซีเกียง ซึ่งมีความยาวกว่าพันกิโลเมตรขึ้นไป แม่น้ำเหลืองอยู่ในจีนเหนือ บริเวณของฝั่งแม่น้ำเป็นอุ่อารธรรมชาติเก่าแก่ของจีน มีเมืองโบราณอยู่มาก เรียงรายกันอยู่ แม่น้ำสายนี้เป็นแม่น้ำวิปโยค เพราะแม้จะให้คนในทางเกษตรกรรม แต่ในฤดูน้ำหลากมักจะเกิดอุทกภัย ส่วนแม่น้ำแยงซีเกียงนั้นกว้างใหญ่กว่าแม่น้ำเหลือง แม่น้ำเหลืองเป็นแม่น้ำแบ่งประเทศจีน

๑๗๘

ออกเป็นภาคเหนือภาคใต้ในสมัยเกิดการปฏิวัติประเทศจีนนั้นเม่าเจ๋อตุ้ง
มีแผนการจะให้จีนแบ่งออกเป็นภาคเหนือและภาคใต้ มอบให้อยู่ภายใต้
การปกครองของสองมหาบุรุษ คือภาคใต้มอบให้เจียงไคเช็ค ภาคเหนือ
อยู่ในอุ้งมือของเม่าเจ๋อตุ้ง แต่แผนการเหล่านี้ก็ต้องล้มเหลว ทะเลทราย
ในประเทศจีน ที่มีชื่อเสียงคือทะเลทรายโกบีในมองโกเลีย และทะเล
ทรายตะกลามานั้นในจีนก็ยัง บริเวณที่ราบริมฝั่งแม่น้ำทั้งสองสายเป็น
อุ้งข้าวอุ้งน้ำของจีน เป็นที่ที่มีชุมชนคับคั่ง เมื่อราวหนึ่งพันเจ็ดร้อยปีมา
แล้ว สถิติพลเมืองของจีนมีถึง ๔๑ ล้านคน ในปัจจุบันกำลังเข้าสู่
หลักพันล้าน คือมีพลเมือง ๘๐๐ ล้านเศษ ป่าใหญ่ของจีนมีอยู่ทาง
สุดเหนือที่ติดกับไซบีเรียแห่งหนึ่ง ในเสฉวนและยูนานอีกแห่งหนึ่ง
การที่จีนมีแผ่นดินกว้างใหญ่ถึงเพียงนี้ก็เพราะได้ผนวกเอาดินแดนของ
ชาติอื่นๆ รอบๆ ตัวไว้ และมีพลเมืองมากก็เพราะกลืนชาติอื่นๆ
ให้กลายเป็นจีน เป็นนโยบายที่จีนทำมาแล้วกว่า ๒,๐๐๐ ปี ลำพังที่
เป็นเขตจีนแท้ๆ คือบริเวณลุ่มแม่น้ำเหลืองเท่านั้น ซึ่งเมื่อรวมเข้าแล้ว
ก็ใหญ่ประมาณประเทศไทยสามประเทศรวมกัน ดินแดนนอกนั้นเป็น
ของชนชาติอื่นทั้งสิ้น ชนชาติจีนนักโบราณคดีพวกหนึ่งสันนิษฐานว่า
เป็นพวกเดียวกับพวกอัสสิเรียน ซึ่งเป็นชาติโบราณในบริเวณเมโสโปเต-
เมียในเอเชียตะวันตก ภายหลังพวกนี้ได้อพยพตามดวงตะวันขึ้นเข้าสู่
ประเทศจีน เมื่อสองพันปีก่อนพุทธกาล แต่นักโบราณคดีอีกพวกหนึ่ง
คัดค้าน พวกนี้ถือว่า จึงมีรกรากอยู่เดิมแล้วในจีนเหนือ มิได้อพยพมา
จากไหน แต่อย่างไรก็ดีประวัติศาสตร์ของจีนได้ขึ้นบทที่หนึ่งเมื่อ ๕,๐๐๐

๑๗๕

ปีมาแล้ว กษัตริย์จีนองค์แรกในยุคประวัติศาสตร์ คือ พระเจ้าอึ้งตี้
แปลว่า พระเจ้าเหลือง กษัตริย์องค์นี้ได้ขยายอาณาเขตของจีนลงมา
ทางใต้ พระเจ้าเห่ตี้และพระเจ้าฮู่ตี้ ได้ขับไล่ชาวพื้นเมืองทางใต้ ซึ่งมี
ทั้งไทย แม้ว่า กะเหรี่ยง ให้ถอยร่นลงมา จีนขยายเขตลงมาถึงภาคใต้
ของแยงซีเกียงราวก่อนพุทธกาล ๑,๐๐๐ ปีเศษ ราชวงศ์แรกของจีน
เรียกว่า "ราชวงศ์เห่" ถัดมาชื่อ "ราชวงศ์เซียง" ตอนนี้จีนเริ่มมี
บ้านเมืองเป็นปึกแผ่น มีตัวอักษรใช้ ทำเครื่องเคลือบดินเผาได้ ทำ
ผ้าไหมได้ มีเข็มชีทึบใช้ ทำชลประทานได้ และมีรถศึกดีๆ ในการแผ่
จักรวรรดิ ราชวงศ์จิ่ว อันเป็นลำดับสามร่วมยุคพุทธกาล เป็นยุคทอง
แห่งปรัชญาเมธีจีน เป็นเรื่องที่น่าประหลาดที่อินเดีย กรีก และจีน ได้
เกิดมีศาสนาและนักปราชญ์สอนลัทธิธรรมในเวลาไล่เลี่ยกัน

ศาสนาและปรัชญาจีน

ศาสนาของจีนแยกออกจากเมืองอย่างเด็ดขาด อิทธิพลของ
ศาสนาไม่เคยกุมอำนาจทางการเมืองเลย ชนชาติจีนไม่ได้สนใจกับเรื่อง
พระเจ้าสร้างโลก นับถือพระเจ้าในฐานะเป็นผู้อำนวยความอุดมสมบูรณ์
ทางพืชผล มิได้นับถือฐานะเป็นผู้สร้างโลกอย่างในศาสนาคริสต์ พระ
เจ้าของจีนเป็นตัวตนเรียกว่า "เทียนตี้" แปลว่า จักรพรรดิแห่งสวรรค์
พระองค์ได้ส่งผู้แทนลงมาปกครองมนุษย์เรียกว่า "เทียนจื่อ" แปลว่า
โอรสแห่งสวรรค์ คือ พระมหากษัตริย์ ส่วนเทพเจ้านอกนี้เป็นประเภท
พระเจ้าประจำธรรมชาติต่างๆ เหมือนศาสนาของพราหมณ์ ศาสนาของ

๑๘๐

จีนขาดสถาบันนักบวช มีแต่เจ้าหน้าที่พิธีการของหลวง สำหรับหน้าที่
เช่นฟ้าดิน เพราะฉะนั้นจึงไม่ได้มีอิทธิพลใดๆ ไม่มีหลักคำสอนใดๆ
เรื่องของคำสอนเป็นเรื่องของนักปรัชญาเมธี ลักษณะอย่างนี้เหมือนกับ
ศาสนาเทพเจ้าของพวกกรีก ซึ่งเป็นศาสนาไม่มีคำสั่งสอน ไม่มีนักบวช
มีแต่เจ้าหน้าที่ผู้เฝ้าศาล เรื่องของคำสั่งสอนเป็นเรื่องของนักปรัชญา
นักปรัชญาจีนมีหลายท่าน แต่ที่มีชื่อเสียงคือ ขงจื๊อ เหลาจื๊อ และบู๊จื๊อ
จะนำมากล่าวเป็นบางท่าน ดังต่อไปนี้

ขงจื๊อ (ก่อน พ.ศ.๘-พ.ศ.๖๔)

ขงจื๊อ เกิดในสมัยปลายพุทธกาลก่อนหน้าพุทธปรินิพพานแปดปี
เป็นชาวเมืองลู่ในมณฑลชานตุง เคยรับราชการเป็นเจ้าพนักงานกรม-
ปศุสัตว์ และกรมเกษตรมาก่อนภายหลังออกมาตั้งตนเป็นคณาจารย์
สอนปรัชญาการเมือง ขงจื๊อมีความรู้รอบตัว เขาสอนได้ทั้งอักษรศาสตร์
ดุริยางค์ ประวัติศาสตร์ นิติศาสตร์ และรัฐศาสตร์ สำนักเรียนของ
เขาเป็นสำนักเรียนเคลื่อนที่ มีนักศึกษาติดตามประมาณ ๓,๐๐๐ คน
ที่เป็นชั้นอัศวินมีอยู่ ๒๐ กว่าคน ในวัยกลางคนเขาได้รับตำแหน่ง
เป็นนายกเทศมนตรีเมืองลู่ ต่อมาได้เลื่อนเป็นเสนาบดีกระทรวงโยธาธิ-
การแล้วเป็นเสนาบดียุติธรรม และในที่สุดก็ประสบความผิดหวังทาง
การเมือง จึงกลับมาใช้ชีวิตเป็นคณาจารย์ต่อไปอย่างเดิมจวบจนวาระสุด
ท้ายของชีวิต เขาตายเมื่ออายุ ๗๑ ปีเศษ วรรณกรรมที่เขาชำระและ
เรียบเรียงขึ้นคือตำราประวัติศาสตร์เรียกว่า "ซุนชีว" ตำราว่าด้วยโคลง

๑๘๑

ฉันท กาศย์ กลอน เรียกว่า "ซื่อจิง" คำนานิตศาสตร์ เรียกว่า "ซ่างชู" และตำราว่าด้วยขนบธรรมเนียมประเพณีเรียกว่า "หลี่จิง" ปรัชญาของขงจื๊อแบ่งได้ดังนี้ คือ:-

ทัศนะทางการเมือง ขงจื๊อสอนเป็นสองชั้นคือ ชั้นอุดมให้ชาติต่างๆ ในโลกรวมเป็นชาติเดียวกันมีรัฐบาลเดียวกัน ชั้นมัธยม เมื่อทำอย่างชั้นแรกไม่ได้ก็ต้องให้มีรัฐบาลประจำชาติที่ดีที่สุด การที่จะเป็นรัฐบาลที่ดีที่สุดได้ก็ต้องมาจากผู้นำของรัฐ ขงจื๊อสอนว่า มาตรฐานศีลธรรมในครอบครัวสำคัญที่สุด ก่อนอื่นที่นักปกครองจะปกครองประเทศเขาต้องสามารถปกครองใจตนเองได้ก่อน ให้ใจของเขาตั้งอยู่ในสัจจะและยุติธรรม เมื่อสามารถปกครองตัวเองไว้ได้ จึงสามารถปกครองครอบครัวได้ เมื่อสามารถปกครองครอบครัวได้ จึงสามารถปกครองสังคมได้ เมื่อปกครองสังคมได้ จึงเป็นรัฐบาลที่ดีได้ ขงจื๊อย้ำว่า เมื่อตัวของตัวเองยังเอาไว้ไม่อยู่แล้ว การที่จะเป็นรัฐบาลจึงเท่ากับ การหลอกลวงประชาชน เพราะฉะนั้นทัศนะทางการเมืองของขงจื๊อ จึงสอนให้ปฏิบัติตัวเองเสียก่อน แล้วจึงไปคิดปฏิบัติคนอื่น สอนให้แก้ไขจากภายในคือจิตใจของคนออกไปสู่ภายนอกคือ ประชาชน

ขงจื๊อกล่าวว่า เป็นความผิดพลาดอย่างยิ่งที่เราจะคิดปฏิบัติประชาชน โดยลืมที่จะปฏิบัติตัวเอง เพราะฉะนั้น ปรัชญาการเมืองของขงจื๊อ จึงสอนให้ตั้งตนจากตนเองออกไปหาครอบครัว จากครอบครัวออกไปหาสังคม จากสังคมออกไปหาประชาชน ประเทศชาติ เพราะเขาตระหนักว่าชาติคือชุมชน ซึ่งมาจากหน่วยแต่ละหน่วยคือ ปัจเจกชน

๑๘๒

การแก้ไขปัญหาล้มลงข้ามปัจเจกชนเสีย ย่อมไม่ได้รับผลสำเร็จ มีผู้ถามว่า ขอให้สรุปความสำคัญของการปกครอง ขงจื๊อตอบว่า หัวใจของการปกครอง คือ ความเป็นผู้เคร่งครัดในนิติธรรมนิยม ทุกคนต่างทำตามหน้าที่ของตน รัฐก็ได้ชื่อว่า เป็นรัฐสันติสุข มีผู้ถามเขาว่า ตอบแทนความดีความชั่วนั้นอย่างไร ขงจื๊อตอบว่า จงตอบแทนความดีด้วยความดี จงตอบแทนความชั่วด้วยความยุติธรรม เกี่ยวกับจริยศาสตร์สังคม ขงจื๊อกล่าวว่า สิ่งใดที่เจ้าไม่ปรารถนา ก็อย่าทำสิ่งนั้นกับผู้อื่น ขงจื๊อเน้นเรื่องหน้าที่เรียกว่า "เจิ้งหมิง" คือให้ทุกคนทำตามหน้าที่ๆ มีอยู่ต่อสังคมโดยสมบูรณ์ ขงจื๊อว่า "กุง กุง" "เงิน เงิน" "ฟู ฟู" แปลว่าผู้ปกครองทำตามหน้าที่ของผู้ปกครอง, ข้าราชการทำตามหน้าที่ของข้าราชการ บิดาทำตามหน้าที่ของบิดา บุตรทำตามหน้าที่ของบุตร

ส่วนหลักศีลธรรมที่ขงจื๊อย้ำมาก สรุปลงในหัวข้อ ๕ ข้อ คือ

๑. เहरิน คำนี้มีความหมายกว้างมาก แปลว่าความรักเมตตา ความเป็นผู้สำนึกในพระคุณ ความองอาจ ความพากเพียร

๒. อี้ คือความสุจริตจริงใจ

๓. หลี่ คือนิติธรรมนิยม ประเพณี คนที่ละเมิดต่อนิติธรรมนิยมประเพณี ขงจื๊อถือว่าเป็นทรชน เขาเองได้รวบรวมประเพณีต่างๆ ถึงสามพันข้อ ยกตัวอย่างเช่นธรรมเนียมไว้ทุกข์ เมื่อบุพการีล่วงลับ บังคับให้ไว้ทุกข์สามปี ในระหว่างนั้นจะหว่านอะไรก็ได้ ต้องอยู่เฝ้าบริเวณสุสานของผู้ตายตลอดเวลา

๔. จื้อ คือสติปัญญา ขงจื้อเน้นความสำคัญการศึกษา ตัวเขาเองได้รับยกย่องว่า เป็นบูรพาจารย์ แห่งการศึกษาของชาติจีน

๕. ลิ่น คือความซื่อตรงจงรักภักดี

ทั้ง ๕ ข้อนี้นี้ เป็นข้อปฏิบัติในลัทธิขงจื้อ เขาไม่ยอมพูดถึงพระเจ้าเลย บางครั้งเขาแสดงว่าเขาเป็นนักธรรมชาตินิยม ไม่ใช่ชนกเทวนิยม มีคนถามเขาว่า ตายแล้วจะเป็นอย่างไร ขงจื้อตอบว่า เรื่องของคนเป็น ยังรู้ไม่หมด จะไปรู้เรื่องของคนตายแล้วอย่างไร อย่างไรก็ตาม อิทธิพลของคำสอนของขงจื้อ ได้ยังลึกลงกลายเป็นรากฐานแห่งภูมิธรรมของชนชาติจีน อิทธิพลนี้เพิ่งจะสลายไปเมื่อ ๕๐ ปีนี้เอง

เม่งจื้อ (พ.ศ.๑๕๔-๒๒๘)

เม่งจื้อ เกิดเมื่อระมาณ ๑๐๐ ปีเศษหลังขงจื้อสิ้นชีพ เป็นผู้รับช่วงความคิดของขงจื้อ และตั้งโรงเรียนสอนปรัชญาเช่นเดียวกับเพลโตศิษย์ของโสเครตีส เม่งจื้อได้พยายามชักจูงเจ้าของนครทั้งหลายให้เลื่อมใสคำสอนของเขา แต่ไม่มีผู้เลื่อมใส เมื่อเขาตายไปแล้ว คำสอนจึงได้ถูกรวบรวมขึ้น และมีผู้ยกย่องมาก

เม่งจื้อสอนว่า :

ธรรมชาติของมนุษย์เป็นสิ่งที่บริสุทธิ์และเป็นกุศล แต่เนื่องจากสิ่งแวดล้อมที่ชั่วกดดัน จึงทำให้ลืมหืมตัวกลายเป็นคนชั่วไปชั่วขณะ ฉะนั้นทุกคนจึงเชื่อว่าเป็นคนดีด้วยกันโดยธรรมชาติภายใน

เขากล่าวอีกว่า :

๑๘๔

ยิ่ง แปลว่า ความเมตตาปราณี และหิ ซึ่งหมายถึงความ
กตัญญูกตเวทีที่เป็นมรรคาของมนุษย์จะพึงปฏิบัติ มรรควิถีที่ดีนั้น ก็
คือการรักษาจิตของเรา วิธีรักษาจิตไม่มีอะไรดีไปกว่าการตัดความ
ทะเยอทะยานอยากของเรา ผู้ที่รู้จักประมาณในการกระทำ ย่อมเป็นผู้
มีความสุข ประชาชนนับว่ามีความสำคัญอย่างสูงสุด ประเทศชาติสำคัญ
เป็นที่ ๒ มหาภคทรัพย์สำคัญเป็นที่ ๓

เหลาจื๊อ (ก่อน พ.ศ.๒๗ ?)

เหลาจื๊อ เป็นคำยกย่องแปลว่าอาจารย์ผู้เฒ่าเท่านั้น ชื่อของท่านผู้นี้
แซ่ลิ ชื่อตัว เต็มรับราชการเป็นบรรณารักษ์ใหญ่ประจำหอพระสมุด
หลวงแห่งราชสำนักจิ๋ว ต่อมาลาออกจากราชการ มาดำเนินชีวิตอยู่อย่าง
วิเวกเขาได้เขียนหนังสือขึ้นเล่มหนึ่งเรียกว่า "เต๋า-เต๋อ-จิง" แปลว่า
สูตรว่าด้วยวิถีไปสู่เต๋า ประกอบด้วยวลี ๕,๐๐๐ คำ ในหนังสือนี้ ถ้าจะ
เปรียบแล้ว-เต๋า-เต๋อ-จิง คือภคทรัพย์ของจินนั่นเอง เหลาจื๊อมีอายุ
แก่กว่าขงจื๊อราวยี่สิบปีเศษ ขงจื๊อเองมีความเคารพยกย่องเหลาจื๊อ เขา
เคยมาแสวงหาความรู้กับเหลาจื๊อ และเป็นลูกศิษย์ของเขาถามว่า เหลาจื๊อ
เป็นคนอย่างไร ขงจื๊อตอบว่า อันภูมิธรรมของเหลาจื๊อนั้นยาก
นักที่จะหยั่งได้ สัตว์จุบาทในป่าบางครั้งยังต้องเร็วของนายพราน
ดักได้ สัตว์ทวิบาทในอากาศบางครั้งยังถูกยิงล่วงลงมา แต่สำหรับ
เหลาจื๊อผู้นี้มีอุปมาเหมือนหนึ่งพระขามังกร ดันคั่นในก้อนเมฆยกที่
จะคาดคะเนได้ หัวใจสำคัญในปรัชญาเหลาจื๊อ คือคำว่า "เต๋า" คำนี้

คล้ายกับคำว่า "ธรรม" ของอินเดียเพราะมีความหมายกว้างขวาง เป็น
ทั้งนามเป็นทั้งคุณศัพท์ สมมติฐานในโลกทรรศน์ของเหล่าจื๊อตรงกันกับ
ปรัชญาอุปนิษัต อย่างแปลกประหลาด คือเขาสอนว่า เต้าเป็นภาวะ-
สมบูรณ์แห่งจักรภพ เต้าไม่มีเบื้องต้น ท่ามกลาง ที่สุด ทุกสิ่งทุกอย่าง
ดำรงอยู่ด้วยเต้า และสลายไปในเต้า เมื่อเป็นเช่นนี้ เต้าก็คือ พรหม
หรืออาตมันของฮินดูนั่นเอง ในบทที่หนึ่งของคัมภีร์ เต้า-เต๋อ-จิง
เหล่าจื๊ออธิบายถึงลักษณะของเต้าว่า เต้า ที่นำมาว่านานกันได้ไม่ใช่เต้า
ที่แท้จริง นามที่เอามาเรียกร้องกันได้ ก็บ่ห่อนใช้นามที่จริง อภาวะ
เป็นจุดตั้งต้นแห่งสรรพสิ่ง ภาวะเป็นมารดรแห่งสิ่งทั้งหลาย ทั้งสอง
อย่างนี้รวมเข้าด้วยกันเป็นเอกภาพ เป็นบ่อเกิดของจักรวาล ความ
ตอนนี้เหล่าจื๊ออธิบายถึงโลกสมมุติฐานว่ามาจาก เต้า แต่คำว่า เต้า ก็เป็น
คำบัญญัติขึ้นสำหรับใช้เรียกภาวะเหนือบัญญัติอันนี้ ภาวะนี้ไม่มีเบื้องต้น
และที่ สุด ไม่ใช่ที่นั่นที่นี้ แต่แผ่สร้านอยู่ทั่วไป พึงเทียบกับคำอธิบาย
ลักษณะของพรหมในอุปนิษัต ซึ่งเป็นนิรุกต ท่านใช้คำว่า "น อติ
น อติ" เหตุไรเหล่าจื๊อจึงมีความคิดไปตรงกับพราหมณ์ ทั้งๆ ที่เวลา
นั้นจีนกับอินเดียยังไม่รู้จักกัน ตอบได้ว่า เพราะเหล่าจื๊อได้สำเร็จฉาน-
สมาบัติจึงไปเห็นสิ่งเดียวกับพวกโยคีเห็น โดยไม่ต้องรู้จักกันมาก่อน

ทัศนะทางการเมืองของเหล่าจื๊อ

เหล่าจื๊อ มีความเห็นตรงกันข้ามกับขงจื๊อ เหล่าจื๊อเห็นว่า ความ
ยุ่งยากทางการเมือง เกิดการเลือกของมนุษย์ที่พยายามฝืนกฎธรรม-

ชาติ ธรรมชาติสร้างมนุษย์ ให้ต้องการเพียงปัจจัย ๔ แต่พวกมนุษย์
 เข้าความคิด ก็พยายามคิดค้นประดิษฐ์วัตถุให้ผิดไปจากธรรมชาติต่างๆ
 เมื่อสิ่งประดิษฐ์เหล่านี้ทุกคนมีด้วยกันไม่ได้ จึงเกิดความสูงต่ำไม่เสมอ
 กันในสังคมขึ้น แล้วความทุกข์ของมนุษย์ก็มีตามมา คือการแข่งชันการ
 ครองชีพ แข่งขันเสาะแสวงหาชื่อเสียง แข่งขันเสาะแสวงหาดินแดน
 เหล่านี้ จึงกล่าวว่า เมื่อเลิกสติปัญญาเสียได้ ราษฎรก็จะหมดความวุ่นวาย
 กันไปเอง เมื่อเลิกตีราคาสິงมีค่าว่ามีค่าแล้ว โจรผู้ร้ายก็ไม่มีไปเอง
 เพราะฉะนั้น เหล่านี้จึงสอนให้มนุษย์กลับไปใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติ
 อย่าไปสนับสนุนความเจริญด้านวัตถุ เพราะวัตถุยิ่งเจริญมากเท่าใดความ
 ทะเยอทะยานของมนุษย์ก็มากขึ้นไปกว่านั้นอีก ไม่มีทางจะจบสิ้นลงเอย
 กันได้ เปรียบเหมือนเราเห็นเปิดกับนกยาง แล้วเกิดความรำคาญว่า
 นกยางนั้นขยาดเกินไป เปิดขาสั้นเกินไป จึงตัดขานกยางต่อขาเปิด
 การกระทำเช่นนี้แทนที่จะสร้างความสุขให้แก่สัตว์ทั้งสอง กลับจะเพิ่ม
 ความทุกข์ให้แก่สัตว์ทั้งสองยิ่งขึ้น เพราะเป็นการฝืนธรรมชาติ

เหล่าโจรประณามสงคราม เขากล่าวว่า ทหารและศาสตราอาวุธ
 เป็นอัมภมคณินิมิต ที่ใดมีกองทัพผ่านไปที่นั่นจะต้องแห้งแล้งถึงสามปี
 เหล่าโจรได้เสนอรัฐบาลในอุดมคติว่า รัฐบาลใดปกครองราษฎร โดยไม่
 ยุ่งเกี่ยวกับราษฎรเลยปกครองราษฎรจนราษฎรเกิดความรู้สึกว่า ตนไม่มี
 ใครปกครอง รัฐบาลนั้นเป็นรัฐบาลที่ดีที่สุด รัฐบาลใดปกครองราษฎร
 จนราษฎรรู้สึกว่ ตนถูกปกครอง รัฐบาลนั้นเลว ถ้าถือตามทัศนะนี้
 ปรัชญาการเมืองของเหล่าโจรจึงเป็นเสรีนิยมบวกธรรมชาตินิยม เหล่าโจร

๑๘๗

ได้กล่าวว่กฎหมายยังมีมากโจรผู้ร้ายยังชุกชุม นี่เป็นข้ออธิบายระบบการเมืองของเขา ในด้านบุคคลผู้ทำหน้าที่ปกครองเหล่าโจรพูดว่า จงตามหลังประชาชน แล้วท่านจะเป็นผู้นำประชาชน เปรียบเหมือนน้ำธรรมชาติย่อมไหลในที่ต่ำ แต่ก็ไม่มีอะไรที่จะมีพลังมากเท่า น้ำ ภูเขาทั้งลูกก็ถูกน้ำพัดให้ละลายได้ เพราะฉะนั้นบัณฑิตพึงวางตนให้อยู่ในฐานะต่ำต้อย แต่แล้วท่านจะเป็นผู้มีราคาค่างวดสูงสุด

เหล่าโจรพูดเป็นคติน่าฟังอีกว่า ผู้ที่ชอบกล่าวอ้างถึงบุญคุณ ผู้นั้นมักจะถูกรณคุณ ผู้รู้ไม่พูด ผู้พูดไม่รู้ ผู้ที่ขนิตนเองได้ จึงชนะผู้อื่นได้ วาจาใดที่เป็นคำไพเราะเสนาะโสตมักจะเป็นคำไม่จริง วาจาใดที่ฟังกระด้างห้วนมักจะเป็นคำจริง

จิ้งจอก (พ.ศ.?-๒๖๘)

จิ้งจอก เกิดในยุคเลียดก๊ก เป็นชาวแคว้นงู เขาเป็นคนมีความรู้กว้างขวาง ปรัชญาของเขามักจะสอนแบบเปรียบเทียบอุปมา เขากล่าวว่ามนุษย์เรามีสภาวะเป็นอมตะ เรียกว่า จิงยั้ง (สัตยบุคคล) จิ้งจอกอธิบายลักษณะของจิงยั้งว่า ลักษณะของจิงยั้งเวลายากจนก็ไม่เศร้าโศก เวลาบรรลุผลสำเร็จก็ไม่เย่อหยิ่งทงง ขึ้นไปที่สูงก็ไม่ตกใจกลัว เมื่อลงไปใต้น้ำก็ไม่ทำให้จมน้ำได้ เมื่อถูกไฟเผาก็ไม่รู้ร้อน หลับอยู่ก็ไม่มีคามฝัน เวลารับประทานอาหารก็ไม่คิดในรสชาติ ไม่มีความกลัวตาย ทุกสิ่งปล่อยไปตามธรรมชาติ นี่คือลักษณะจิงยั้ง จิ้งจอกสอนว่า ตราบใดที่ยังมีความรู้สึกในความแตกต่างเช่น เห็นสิ่งที่สูงว่าเป็นสูง เห็นสิ่งที่ต่ำว่าเป็นของ

๑๘๘

ความทุกข์ก็ย่อมเกิดมี ในประการตรงกันข้าม ถ้าสามารถปรับปรุง
จิตใจของตน เห็นทุกสิ่งทุกอย่างเสมออันเดียวกัน สันติสุขก็ย่อมเกิดขึ้น
ฉะนั้นจึงต้องทำใจของตัวให้ปลงตกในสุขทุกข์ จังจี้กล่าวว่าในโลกนี้
ไม่มีสิ่งใดจะยิ่งใหญ่กว่าปรมาณูในแสงแดดแห่งฤดูชีวิตยืน (ฤดูใบไม้
ร่วง) ประการเดียวกัน มหาขุนเขาให้ชัฏก็เป็นสิ่งกระจัดย่อยชนิดเดียว
เท่านั้น เด็กที่เกิดเข้าเย็นตาย เป็นคนที่มีอายุยืนที่สุด แต่ทว่า แพ้โจ้ว
มีอายุยืนถึง ๘๐๐ ปี เป็นผู้มีอายุสั้นที่สุด ฟาดินกับตัวข้าพเจ้าเกิดมา
พร้อมกัน สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับข้าพเจ้า การที่เขาสอน
เช่นนี้ ก็เพื่อให้มนุษย์ทำใจของตนให้พ้นจากการจำกัดของกาลเทศะ
เท่านั้น ไม่จริงจังกับสิ่งใหญ่โตว่าเป็นสิ่งใหญ่โต ไม่รังเกียจสิ่งที่เล็กน้อย
ว่าเป็นสิ่งเล็กน้อย ทั้งนี้เพราะสิ่งใหญ่เล็กเกิดจากการเปรียบเทียบของ
กาลเทศะเท่านั้น เขาถือชีวิตว่าเป็นความผันแปร และถือหลักวัฏฏสงสาร
เช่นเดียวกัน เขากล่าวว่า "เต้า" มีอยู่ทั่วไปในทุกหนทุกแห่ง คราวหนึ่ง
มีผู้ไปถามเขาว่า เต้าอยู่ที่ไหน เขากล่าวว่า อยู่ที่อุจจาระปัสสาวะ คราว
หนึ่งภริยาเขาตายลง เขากลับร่ำเรงยินดี สหายของเขาติว่า เป็นคนใจ
ไม่ไ้ระกำ แต่จังจี้อธิบายว่า ไม่มีอะไรเกิด ไม่มีอะไรตาย เป็นเพียง
ความหมุนเวียนของธรรมชาติเท่านั้น เมื่อเป็นดังนี้จะเศร้าโศกทำไม
เขาสอนหลักสันโดษ อยู่่าฝืนธรรมชาติ ทำใจให้ว่างๆ แล้วจะบรรลु
สันติสุข สรุปลแล้ว จังจี้รับปรัชญาจากเหล่าจื๋อนำมาอธิบายให้พิสดาร
ขึ้นเท่านั้น

๑๘๕

ลัทธิบั๊กจื้อ (พ.ศ.? - ๑๖๒)

บั๊กจื้อ มีชีวิตหลังขงจื้อเล็กน้อย เป็นคนมีบทบาทสำคัญในทาง
ถือลัทธิฮิงสา แต่เขาเป็นคนไม่ใช่ดีแต่พูด ได้ขอมอภิศีวิตของตนเป็น
เดิมพันเพื่อฮิงสา เขาตระหนักว่าการที่จะใช้ลัทธิเกลี้ยกล่อมให้บรรดา
นักค้าสงครามเลิกรบกันย่อมไม่มีทางสำเร็จ เขาจึงได้ตั้งกองทัพบก
สันติขึ้น คล้ายกับกองทัพสหประชาชาติเดี๋ยวนี้ ตัวเขาเองเป็นแม่ทัพ
ทหารในกองทัพล้วนเป็นศิษย์ของเขา เป็นผู้ที่ได้รับการอบรมวิชาพิชัย
สงครามมาอย่างดีเลิศ เจ้าเมืองคนใดก่อสงคราม บั๊กจื้อจะยกกองทัพ
ของเขาไปช่วยฝ่ายถูกเบียดเบียน เขากล่าวว่า ขอให้ทุกคนรักพ่อแม่
คนอื่นเสมอพ่อแม่ตนเอง รักลูกเ้าคนอื่นเสมอลูกเ้าตนเอง รักสมบัติ
คนอื่นเสมอสมบัติตนเอง เพียงเท่านี้สันติภาพก็เกิด บั๊กจื้อกล่าวว่า สังคม
ได้ตราหน้าประณามผู้ทำโจรกรรม แม้เพียงขโมยสัมภาระหนึ่งว่าเป็น
"โจร" แลโทษผิดนั้น ย่อมมีมาน้อยตามส่วนของวัตถุที่มันโจรกรรม
มา ของยิ่งมามากยิ่งมีค่า โทษทัณฑ์ของมันก็ยิ่งทวีคูณ แต่ยังมีมหาโจรอีก
ประเภทหนึ่ง คือพวกชอบรุกรานประเทศอื่นเข้าปล้นบ้านเมืองอื่นเขา
เมื่อทำสำเร็จสังคมกลับสวดดีว่าเป็นวีรชน คนอย่างนี้บั๊กจื้อว่า เป็น
เจ้าตัวมหาวายร้ายยิ่งกว่าอาชญากรใดๆ ทั้งนั้น

เต๋อว่งเม้ง (พ.ศ.๕๑๕-๕๗๐)

เต๋อว่งเม้งเป็นเด็กกำพร้าตั้งแต่อายุ ๑๒ ขวบ ได้อาศัยความ
อดสาหะวิริยะของตนเองแสวงหาวิชาความรู้ จนกระทั่งเป็นนักปรัชญา
สำคัญคนหนึ่งของคนจีน เมื่อหนุ่มเขาเป็นข้าราชการศุลกากร แล้วก็ลาออก

๑๕๐

ไปเป็นนายทหาร ติดตามกองทหารท่องเที่ยวไปในมณฑลต่างๆ เมื่ออายุ ๓๔ ปี เขาก็เปลี่ยนหน้าที่มาเป็นนายอำเภอ อยู่ไม่นานก็เบื่อหน่ายออกไปถือสันโดษในป่าเขา อุดมคติของเขาก็มีว่า มนุษย์ควรจะหาความสุขอยู่กับธรรมชาติแท้ๆ ธรรมชาติได้ให้เครื่องประดับ ความมั่งมี และความผาสุกแก่มนุษย์ทุกๆ คนโดยสมบูรณ์ แต่ก็มีคนเป็นจำนวนมาก ยังรู้สึกว่าเขาเหลือ ทั้งนี้ก็เพราะไม่รู้จักปรับชีวิตให้เข้ากับธรรมชาตินั่นเอง ป่าเขาลำเนาไพรและน้ำตกเป็นปราสาทราชวังของเราแต่ละคน ส่วนผมในฤดูร้อนเที่ยว (ฤดูใบไม้ผลิ) และเสียงนกกรีดร้อง ดอกท้อที่บ้านสระบุรี ยังไม่ใช่สวรรค์ในโลกนี้ดอกหรือ ตัวของเขาเองตลอดชีวิตในบ้นปลายใช้เวลาอุทิศไปในการแต่งคำโคลงธรรมชาติ ซึ่งคำโคลงเหล่านั้นได้ซ่อนหลักปรัชญาไว้ เขารักดอกเบญจมาศ (เงินเรียกเก็กฮวย) อย่างยิ่ง เขากล่าวว่า ดอกเบญจมาศนั้น เป็นสหายที่ดีที่สุดของเขา ครั้งหนึ่งเจ้าเมืองกังจิวปรารถนาจะพบปะสนทนาและเป็นศิษย์ เขา ได้พยายามมาด้วยตนเองหลายครั้ง แต่ทำอวลงแม้ก็ปฏิเสธ บอกป่วยไม่ยอมให้พบหน้า เจ้าเมืองกังจิวจึงใช้วิธีใหม่คือ เมื่อทราบว่าเขาอวลง จะเดินทางไปภูเขาลู่ จึงได้ให้คนนำเหล้ามาดักทำอวลงมั่ง กลางทาง จัดการเลี้ยงดูปูเสื่อทำอวลงมั่ง เมื่อเขาค้มสุราจนเมาไปแล้วสั่งให้ทหารขามหามไปไว้ในบ้านของเจ้าเมือง

เฮ้งอ้งเจียะ (พ.ศ.๑๕๖๔-๑๖๒๕)

เฮ้งอ้งเจียเป็นชาวมอญ ได้รับการศึกษาอย่างดีเยี่ยมแต่สมัยเยาว์ ตั้งแต่เด็กเขาเป็นบุคคลที่หาเพื่อนได้ยากที่สุด และเมื่อเขาได้มีบทบาท

๑๕๑

ในเวลาที่การเมืองแล้ว เขาได้แสดงลวดลายและความรู้ของเขาเหนือนักการเมืองรุ่นพ่อและรุ่นเสมอกัน ทำให้เขามีศัตรูเป็นอันมาก และศัตรูของเขาก็คือสุมาทวน รูปร่างของเขาอัปลักษณ์อย่างยิ่ง ร่างสูง หน้าดำ ยาวใหญ่ ปล่อยให้ผมเผ้ายาวรุงรัง เครื่องแต่งกายก็รุ่มร่ามสกปรก แต่ว่าภริยาของเขากลับเป็นหญิงงามที่สุดในภาคพระนคร เมื่อเขาอายุได้ ๒๔ ปี ได้เป็นผู้พิพากษาประจำเมืองเอียงจิ๋ว มีอยู่คราวหนึ่งปรากฏว่า ภริยาป่วยร้ายสามี แต่สามีรู้ตัวก่อนจึงไม่ถึงแก่ชีวิต ศาลพิพากษาให้ประหารชีวิตภริยา อังเจียะผู้เดียวเท่านั้นที่ยืนยันว่าควรลงโทษผู้หญิงในสถานเบา เรื่องถูกาไปถึงพระเจ้าแผ่นดิน พระเจ้าซ่งซ่งจง ส่องแต่เห็นตามวังเจียะ โปรดให้อังเจียะเป็นเสนาบดีจัดการเศรษฐกิจของประเทศและดำเนินนโยบายแบบสหกรณ์ รัฐเป็นฝ่ายออกทุนให้ประชาชนไปตั้งตัวทำไร่ไถนาและค้าขาย ชักภาษีแต่น้อย เมื่อถึงกำหนดที่กะไว้ประชาชนต้องนำทุนมาคืนแก่รัฐ ในภาคไหนที่มีการเพาะปลูกงอกงามประชาชนเก็บผลประโยชน์ได้มาก ก็เพิ่มภาษีขึ้นตามลำดับ ส่วนบรรดาในภาคที่แห้งแล้งก็ลดภาษีลงตามลำดับ แต่นโยบายของอังเจียะดำเนินอยู่ไม่กี่ปี ก็ถูกฝ่ายตรงข้ามคัดค้าน จนกระทั่งเลิกล้มไป

ไชว่น่าจื่อ (พ.ศ.๓๓๑-๔๒๑)

ไชว่น่าจื่อ เป็นเชื้อราชวงศ์ฮั่น เป็นนักเขียนมีชื่อประจำยุค ภายหลังร่วมมือกับพวกกบฏ จึงถูกประหารชีวิต เขาสอนปรัชญาเอกนิคม เช่นเดียวกับจิ้งจื่อ เขากล่าวว่า จิ้งยังมีธรรมชาติอันเดียวกับเต๋า ถึงแม้จะได้รับการบอโรมาไว้ แต่ก็รู้สึก ถึงแม้จะมีอะไรเป็นจริงจัง ก็เหมือน

๑๕๒

อยู่ในสภาพว่างเปล่า ดำรงตนอยู่ในสภาพเป็นหนึ่ง ไม่รู้ความแตกต่างของโลกนี้ ขอให้หิมีสันโดษ และรู้จักควบคุมจิตใจของตน แล้วท่านก็จะบรรลุเต๋า

ตั้งต้งชู

ไฮวน้ำจืด เป็นตัวแทนของความคิดเหลวไหลอันใด ตั้งต้งชูก็เป็นตัวแทนของขงจื้ออันนั้น เรายังไม่ทราบปีเกิดของเขาเพียงแต่ทราบว่าเกิดในสมัยราชวงศ์ฉัน ปรัชญาของเขามีรากฐานสำคัญอยู่ที่ เทียน (ฟ้า) เทียนสร้างสรรค์พลัง คนเราเป็นส่วนหนึ่งซึ่งสร้างขึ้นโดยเทียน เพราะฉะนั้น จงปฏิบัติตามโองการของเทียน ด้วยการปฏิบัติในเมตตา กรุณา คือ รักคนอื่น ไม่ใช่รักตัวเอง ต้องซื้อสัตย์ด้วยตัวของตัวเอง ไม่ใช่ให้คนอื่นเขาซื้อสัตย์ต่อเรา วิธีการเหล่านี้เพื่อปราบความจองหอง เย่อหยิ่งของคนร่ำรวย และความเครียดแค้นของคนจน โลกก็จะมีสันติภาพ

เอียงฮย้ง (พ.ศ.๔๓๕-๔๕๐)

เป็นนักคิดชาวมณฑลเสฉวน ปรัชญาของเขเป็นปรัชญาผสมระหว่างขงจื้อกับเล่าจื้อ เขาสอนว่า ธรรมชาติของมนุษย์มีทั้งดีชั่ว ะคนกัน เมื่ออบรมไปทางดี ธรรมชาติดีก็ปรากฏ เมื่ออบรมไปทางชั่ว ธรรมชาติชั่วก็ปรากฏ เพราะฉะนั้น ข้อสำคัญอยู่ที่การอบรม และ สิ่งแวดล้อม ต้องระวังการดู การฟัง วาจา คำพูด ทำทางลักษณะ และความคิดเห็น เมื่อควบคุมสิ่งเหล่านี้ ให้อยู่ในครรลองแห่งธรรมชาติ

แล้วก็จะเข้าถึงธรรมชาติได้

ปรัชญาจีนโดยเฉพาะ ขงจื๊อ เหลาจื๊อ และ บั๊กจื๊อ ที่สามรายนี้ ได้หล่อหลอมอริยาสัย ชาตินี้ให้เป็นชาติที่เคร่งครัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณี รักอักษรศาสตร์ วรรณคดี มีความกตัญญูกตเวทิตา เคารพบรรพบุรุษและสันโดษมัคน้อย เพราะฉะนั้นจีนจึงมีของดีก่อน พระพุทธศาสนาจะแพร่เข้าไป การที่พระพุทธศาสนาเข้าไปตั้งมั่นในเมืองจีนได้สำเร็จ ก็เพราะความกล้าเลิखของพระพุทธศาสนาแท้ๆ โดยไม่ต้องแอบอิงอิทธิพลหรือเพทุบายใดๆ เลย ทั้งนี้ก็เพราะสิ่งดีๆ ของจีนมีอยู่แล้วในพระพุทธศาสนา แต่สิ่งดีๆ ของพระพุทธศาสนานั้น ของจีนยังไม่มี พุทธศาสนาจึงครอบงำปรัชญาทั้งหมดของจีนไว้ และเป็นศาสนาที่มีรากฐานมั่นคงในประเทศจีน

ขงจื๊อพูดถึงพระพุทธองค์

พุทธศาสนาจากอินเดียไปสู่ประเทศจีน กำหนดแน่นอนในประวัติศาสตร์ใน พ.ศ.๔๐๐ เศษ แต่ในสมัยหน้านั้นคือในสมัยขงจื๊อ ดูเหมือนมีวิเวกจิตตัสสัพพพระพุทธศาสนาเข้าไปแล้วแต่ยังไม่รู้โจ่งแจ้งมั่นคง ครั้งหนึ่งมีคนถามขงจื๊อว่า ซำอ่อง (คือกษัตริย์วีรราชจีนโบราณ ทั้ง ๓ องค์) และโหวตี่ (กษัตริย์ธรรมราชของจีนโบราณ ๕ องค์) จะถือ เป็นอริยบัณฑิตได้หรือไม่ ขงจื๊อตอบปฏิเสธ เขาถามว่า ถ้าอย่างนั้น ตัวขงจื๊อเองเล่า ? ขงจื๊อตอบว่า ฉันเป็นเพียงคนใฝ่การศึกษาเท่านั้น

๑๕๔

ผู้ถามจึงขอให้ขงจื้อออกมาว่า ใครสมควรเป็นอริยบัณฑิต ขงจื้อนั่ง
ตรองอยู่ครู่ใหญ่แล้วพูดว่า ฉันได้สดับมาว่า ทางเบื้องตะวันตกของจีน
นั้น มีอริยบัณฑิตท่านหนึ่งเกิดขึ้น ท่านผู้นี้สั่งสอนประชาชน โดยไม่ต้อง
มีอาชญา แต่ประชาชนก็ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ฉันไม่รู้ชื่อของท่าน
เรียกว่าอะไร ? จากคำตอบของขงจื้อนี้ แสดงว่าขงจื้อรู้เรื่องของพุทธ-
องค์ดีเหมือนกัน และอาจจะรู้จากคำบอกเล่าต่อๆ กันของพวกพ่อค้า
แต่เวลานั้นจีนกับแขก (อินเดีย) ยังไม่มีสัมพันธกัน รายละเอียดของ
พุทธศาสนาจึงไม่ได้แพร่เข้ามา

พระพุทธศาสนาในประเทศจีน ตอน ๒

มูลเหตุที่พุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศจีน

ในราวศตวรรษที่ ๔ หลิวปิงได้ปราบดาภิเษกเป็นกษัตริย์ทรง
นามว่า "พระเจ้าอันโกโจ" ตั้งราชวงศ์อันจิ้นสืบกษัตริย์มาถึงแผ่นดิน
พระเจ้าอันกงบูจิ้นได้แผ่อาณาเขตไปทางตะวันตก ได้แว่นแคว้น
ต่างๆ ในเตอร์กิสถาน ก็ในครั้งนั้นแว่นแคว้นเหล่านี้ ได้รับพุทธศาสนา
ไปจากอินเดีย จึงทำให้จีนรู้จักพุทธศาสนา และเมื่อเดินทางไปทางตะวัน-
ตกมากเท่าไร ก็ยิ่งเห็นอิทธิพลของพุทธศาสนา พุทธของจีนคนหนึ่งชื่อ
"นายพลปิ่นเจา" ได้เดินทางมาถึงอิหร่าน และกรุงคอนสแตนติโนเปิล
ปิ่นเจาได้เขียนบันทึกการเดินทางของเขาว่า ชาติต่างๆ ในใจกลาง
ทวีปเอเชียก็นับถือศาสนาซึ่งมาจากอินเดีย บุษารูปทองคำ สิ่งเหล่านี้ได้
กระตุ้นให้รัฐบาลจีน เกิดความสนใจต่อศาสนาของชาวพื้นเมืองนี้ และ
เมื่อมีชาวพื้นเมืองเหล่านี้เข้ามาหาสินค้าในเมืองจีน พุทธศาสนาก็พลอย
ติดมาด้วย แต่ก็ยังเป็นศาสนาของชาวต่างด้าว จีนเริ่มรับพุทธศาสนา
เป็นทางราชการในรัชสมัยของพระเจ้า อันเม่งเต้ พระองค์ได้ส่งคณะทูต
ออกไปสืบพุทธศาสนาถึงอินเดียภาคเหนือ คณะทูตชุดนี้เมื่อกลับเมืองจีน
ได้นำมณฑปพระเถระมาด้วย ๒ รูปคือ พระกัสปมาดังคะ (เกียเฮียะม่อเท้ง)
และพระธรรมรักษ์ (เต็กฮวบลึง)

คณะทูตเมื่อถึงพระนครโลยาง จักรพรรดิได้ทรงสร้างวัดพระ
พุทธศาสนาขึ้นเป็นแห่งแรก นอกพระนครให้ชื่อว่า "วัดแปะเบย์"
แปลว่า "วัดม้าขาว" ทั้งนี้เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่ม้า ซึ่งบรรทุกพระธรรม
คัมภีร์มา ส่วนพระเถระ ๒ รูปนั้น ได้แปลคัมภีร์เป็นภาษาจีนเล่มแรก
ชื่อว่า พระสูตร ๔๒ บท ทั้งนี้เพราะรวบรวมพุทธวจนะส่วนใหญ่แปล
มาจากธรรมบท ๔๒ ชื่อด้วยกัน พระเจ้าฮั่นเม้งเต้ จึงเป็นปฐม-
กษัตริย์จีนที่นับถือพุทธศาสนา เหตุการณ์ทั้งนี้เกิดขึ้นในตอนปลายแห่ง
พุทธศตวรรษที่ ๕

พุทธศาสนาในสมัยราชวงศ์ฮั่น

ราชวงศ์ฮั่นเมื่อเริ่มนับถือพุทธศาสนา ปรากฏว่าพุทธศาสนายัง
มิได้แพร่หลายไปถึงประชาชน นับถือในวงจำกัดในหมู่ชนชั้นสูงเท่านั้น
แต่ชาวพุทธจีนเหล่านี้ก็ยังคงนับถือลัทธิขงจื้อ ลัทธิเต๋า พุทธศาสนา
เปรียบเหมือนต้นไม้ที่แอบอิงขึ้นอยู่กับลัทธิทั้ง ๒ ยังไม่ได้เป็นสถาบัน
เอกเทศ ทั้งนี้เพราะยังไม่มีการตั้งคณะสงฆ์ขึ้น มีแต่พระต่างประเทศ
จรเข้ามาเป็นครั้งคราว ในสายตาของชนสามัญดูพุทธศาสนาเหมือนหนึ่ง
ศาสนาบูชายัญ เพราะคำสอนของพุทธศาสนายังไม่แพร่กระจาย ต่อมา
ในรัชสมัยพระเจ้าฮั่นฮวนตี้ได้มีภิกษุชาวคุชรา ชื่อ จื่อเหลียน รูปหนึ่ง
ได้จาริกมายังเมืองโลยาง แปลพระสูตรสำคัญของฝ่ายมหายานขึ้นหลาย
สูตรอาทิเช่น ปริตยูปินนสาธิตสูตร อักโขภยพุทธเกษตรสูตร และ
อื่นๆ อีกรวม ๒๑ ปรกณ์ ต่อมามีภิกษุชาวอิหร่านอีกรูปหนึ่งชื่ออันสิเกา
มาเมืองโลยาง แปลคัมภีร์อภิธรรมและปรัชญาปารมิตาสูตร คำสอน

ของพุทธศาสนาจึงเริ่มแพร่หลายกว้างขวางออกไป พระเจ้าฮั่นฮวนตี้เองก็ทรงรับภารกิจเผยแผ่พุทธศาสนาอาทิเช่น ในปี พ.ศ.๖๕๗ พระองค์ทรงหล่อพุทธปฏิมาองค์แรกในประเทศจีน

ในปี พ.ศ.๗๒๓ พระภิกษุฉือเหลียนได้แปลสูตรางคมสมาธิสูตร สูตรนี้เป็นสูตรสำคัญของมหายาน ได้มีพระราชพิธีถวายทานในวันครุโลยางเป็นครั้งแรก พ.ศ.๗๓๓ ภิกษุอันติเกาศันที่เมืองกวางตุ้ง ท่านผู้นี้เป็นผู้เผยแผ่วิชาอภิธรรมในเมืองจีนเป็นคนแรก ในปีเดียวกันนี้ตั้งโตะ อุปราช จดไฟเผานครโลยาง ย้ายเมืองหลวงไปอยู่เมืองเซียงอาน ประเทศจีนเริ่มเข้าสู่สมัยสามก๊ก เจ้าลัทธิเต๋า ชื่อ "เตี้ยเต๋าลั่ง" ตั้งศาสนาเต๋าจึ้นบนภูเขาเหาะเม่งฉ้วนฉวน พ.ศ.๗๕๑ โจโจ อุปราชแตกทัพเรือประเทศจีนแบ่งเป็น ๓ ก๊ก คือทางเหนือแม่น้ำแยงซีเกียงขึ้นไปเป็นก๊กของโจโจ มีพระเจ้าเหียนเต๋เป็นเจี๊วได้แม่น้ำแยงซีเกียงลงมาจนถึงกวางตุ้งเป็นก๊กของซุ่นกวน มณฑลเสฉวนและยูนาน เป็นก๊กของเล่าปี่ในปี พ.ศ.๗๖๔ พุทธศาสนาแพร่หลายจากจีนเหนือเข้าสู่จีนใต้ พ.ศ.๗๖๕ โจโจตาย บุตรของเขาชื่อโจผีเป็นกบฏล้มราชวงศ์ฮั่น ตั้งราชวงศ์ยู่ขึ้น เล่าปี่จึงตั้งตัวขึ้นเป็นกษัตริย์บ้างในเสฉวน ซุ่นกวนก็ตั้งตัวเป็นกษัตริย์ที่เมืองกันต้ง พ.ศ.๗๘๔ ภิกษุชาวฮั่น ชื่อฮุย จาริกมาเมืองนานกิงของซุ่นกวน ซุ่นกวนเดิมไม่เลื่อมใสพุทธศาสนา แต่คณาจารย์ฮุยได้ทำพิธีอัญเชิญพระบรมธาตุแสดงปาฏิหาริย์ต่อหน้า ซุ่นกวนจึงเลื่อมใส และได้สร้างวัดแห่งแรกในจีนใต้ที่นานกิงชื่อ วัดเกี้ยนชอสื่อ ฝ่ายทางจีนเหนือในปี พ.ศ.๗๘๓ คณาจารย์อินเดียรูป

หนึ่งชื่อพระธรรมกาละ ได้พาคณะเดินทางมาถึงโลยาง ทำพิธีผูกพัทธ-
สีมาขึ้นเป็นครั้งแรกและได้แปลวินัยปิฎกให้การอุปสมบทแก่กุลบุตรจีน
คณะสงฆ์จีนจึงมีกำเนิดขึ้นในครั้งนั้น

พุทธศาสนาในยุคน้ำปึก

ยุคนี้มีกำหนดเวลาตั้งแต่ศตวรรษที่ ๘-๑๑ คือ เมื่อปลายสมัย
สามก๊ก ขุนพลของโจผีคนหนึ่งแซ่สุมาเป็นพ่อ ลูกคือ สุมาอี้ สุมาเอียน
ขุนพลทั้งสองคนนี้เป็นผู้ปราบก๊กเล่าปี่และก๊กซุนกวน เสร็จแล้วก็เลย
คิดกบฏล้มบัลลังก์โจผี ตั้งราชวงศ์ใหม่ขึ้นเรียกว่า "วงศ์จิ้น" มีราช-
ธานีที่เมืองนานกิง ซึ่งเวลานั้นเรียกว่า "เกี้ยนทัง" แปลว่า "เมือง
แข็งแรง" ราชวงศ์นี้ได้ยกพุทธศาสนาขึ้นเป็นทางราชการ แต่ทางภาค
เหนือของจีน มนุษย์เผ่าพเนจรเล็ดดมงโกล ได้ยกกำลังข้ามกำแพง
ยักษ์เมืองจีนเข้ามายึดครองลุ่มแม่น้ำเหลืองไว้หมด ราชวงศ์จิ้นจึงหมด
อำนาจไป ตั้งอยู่ได้ประมาณ ๑๐๐ ปีเศษ จินได้แบ่งออกเป็นภาค
เหนือ ภาคใต้ เรียกว่า "ยุคน้ำปึก" มีราชวงศ์ทั้งสองภาค ส่วนมาก
เป็นวงศ์สั้นๆ ราชวงศ์ทางภาคเหนือเป็นพวกเล็ดดมงโกล ทางภาค
ใต้เป็นจินแท้ เอาแม่น้ำแยงซีเกียงเป็นพรมแดนแบ่งเขต

ในสมัยน้ำปึก เป็นยุคทองของพุทธศาสนา ราชวงศ์ทั้งฝ่ายเหนือ
ฝ่ายใต้แข่งขันกันบำรุงพุทธศาสนา ทั้งในด้านการศึกษาและในด้าน
การก่อสร้างศิลปะ ฝ่ายเหนือราชวงศ์ที่สำคัญคือราชวงศ์ซู่ ราชวงศ์
นี้มีพระราชยังอยู่องค์หนึ่ง คือพระเจ้ายุ่ชวเต้ หลงเชื่อพวกลัทธิเต๋า
ว่าจะทำยาอายุวัฒนะให้กิน แล้วจะมีพระชนม์หมื่นปี แต่ขอให้

ทำลายล้างพุทธศาสนาเสีย มิใช่ที่พระราชโอรส และบรรดาขุนนางจะ
คัดค้านทัดทาน กษัตริย์องค์นี้ก็หาฟังไม่ ได้ออกคำสั่งให้ทำลายวัด
ประหารพระสงฆ์ แต่พระราชโอรสซึ่งเป็นพุทธมามกะได้ประวิงคำ
สั่งเอาไว้ ส่งสายลับให้เตือนพระสงฆ์ให้หนีไปก่อน คณะสงฆ์ส่วน
ใหญ่ของจีนหนีจี้รอดตายหนีลงมาจีนได้ แต่วัดได้ถูกทำลายไปราว
๓ หมื่นเศษ เป็นศาสนภยในครั้งแรกในเมืองจีน แต่แล้วกษัตริย์โง่
เขลาองค์นี้ หลังจากเสวยยาอายุวัฒนะเข้าไปแล้ว ฤทธิ์ยากำเริบทำให้
สิ้นพระชนม์ ก่อนตายสำนึกพระองค์ในบาปกรรม ให้จับหัวหน้าพวก
เต้าไปประหารชีวิตเสีย พระราชนัดดาของพระองค์ได้เสวยราชย์ต่อมา
สิ่งแรกที่ทรงทำคือ ออกประกาศให้ฟื้นฟูพุทธศาสนาโดยเร็ว ได้ทรง
สร้างวิหารถ้ำที่เมืองตุนฮวง สำหรับเป็นสำนักพระกัมมัฏฐาน วิหารถ้ำ
ที่เมืองตุนฮวงนี้ นับเป็นศิลปวัตถุศรัทธาชั้นเยี่ยมของโลกก็ว่าได้
วิหารถ้ำแม้จะเริ่มขึ้นในสมัยดังกล่าวนี้ แต่กษัตริย์ในรัชสมัย
ต่อๆ กันลงมา ได้สร้างกันติดต่อเรื่อยๆ ทั้งยังมีคหบดีผู้มีจิตศรัทธา
อื่นๆ อุทิศสร้างขึ้นนับเป็นเวลาหลายร้อยปีติดต่อกัน เลกกลายเป็นสถาน
มหัศจรรย์ ประกอบด้วยถ้ำใหญ่น้อยราว ๔๐๐ กว่าถ้ำ ถ้ำเหล่านี้ขุดด้วย
แรงคนทั้งนั้น มิใช่ของธรรมชาติ ตามผนังและเพดานได้ใช้สีเบญจรงค์
เขียนภาพจิตรศิลป์เกี่ยวกับพุทธประวัติและชาดก ซึ่งส่วนใหญ่ยังมี
สภาพดี เพราะดินฟ้าอากาศแห้งแล้งช่วยรักษาเอาไว้ แต่เดิมเมือง
ตุนฮวงนี้มีชื่อเมืองคอน เพราะมีแม่น้ำสายใหญ่ผ่านตัวเมือง เมื่อสมัย
พันปีมาแล้ว เป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนาในจีนเหนือ ครั้นล่วงมา

๒๐๐

กระแสน้ำเปลี่ยนทาง ลมจากไซบีเรียพัดเอาทรายมากลบพื้นที่อันอุดม
หมด เมืองนี้จึงกลายเป็นเมืองดอน ผู้คนพากันอพยพไปทำกินที่อื่น

วิหารถ้ำถูกทรายกลบเลื่อนไปจากความทรงจำของคน เพิ่ง
จะถูกเปิดเผยขึ้นเมื่อราว ๘๐ ปีเศษมานี้ และเนื่องจากโบราณวัตถุใน
วิหารถ้ำดูสวยงามมาก จนถึงนักชาวยุโรปได้ตั้งสมาคมศึกษาโบราณคดี
ถ้ำดูสวยงามขึ้น มีนักปราชญ์ทั่วโลกเป็นสมาชิก

เนื่องจากศาสนภัยที่เกิดขึ้น ทำให้ชาวพุทธหาวิธีป้องกันมิให้
พระสถูปธรรมอันตรธาน จึงได้เริ่มงานจารึกพระไตรปิฎกลงบนแผ่นผา
ภายในถ้ำต่างๆ แล้วปิดประตูถ้ำด้วยก้อนศิลา เท่ากับเก็บพระธรรมไว้
ในภุมมธรรมาวาส หากมีอันตรายใดๆ จะพึงเกิดขึ้นแก่พระธรรมซึ่งเป็นเล่ม
หนังสือ ก็ยังมีความหวังว่า พระธรรมในถ้ำเหล่านี้ จะเป็นแบบ
ฉบับในการเผยแผ่ต่อไปได้ ในตอนนี้แม้พุทธศาสนาฟื้นฟูขึ้นแล้ว ก็
ยังมีพวกลัทธิเต๋า และลัทธิขงจื้อพยายามจะชิงอำนาจกลับคืน มีเรื่อง
น่าแปลกประหลาดเรื่องหนึ่งเกิดขึ้นคือ สมณรูปหนึ่งชื่อฮยเชินจาริกเดิน
ทางมากับบริวาร ๕ รูป เป็นชาวแคว้นคันธาระ แต่มาจากทางตะวันออก
ของจีน มาเฝ้าจักรพรรดิจินทูลว่า เรามาจากประเทศทางตะวันออก
ห่างจากที่นี่ ๓ หมื่นลี้ (๑ ลี้ ประมาณ ๒ ไมล์) นักภูมิศาสตร์สันนิษฐาน
ว่า ประเทศที่ห่างจากเมืองจีน ๓ หมื่นลี้นี้ คือประเทศเม็กซิโก อันอยู่
ในทวีปอเมริกาเหนือติดกับสหรัฐ ปีที่สมณะเหล่านั้นมาถึงเมืองจีนตรงกับ
พ.ศ.๑๐๕๔ เพราะฉะนั้นผู้พบทวีปอเมริกาคนแรกจึงมิใช่โคลัมบัส หรือ
อเมริโกเวสปุชชี ผู้พบคนแรกนั้นคือ ภิกษุชาวคันธาระนี่เอง และ

แสดงว่าครั้งนั้นพุทธศาสนาได้แพร่หลายไปถึงทวีปใหม่ ก่อนที่ชาว
ยุโรปจะรู้จักตั้งพันกว่าปี โบราณสถานในประเทศเม็กซิโกมีผู้พบพระ
พุทธรูป เทวรูปหัวช้าง ซึ่งจะต้องเป็นพระคเณศ เพราะช้างไม่ใช่
สัตว์ในทวีปใหม่นี้ มีรูปสลักธรรมจักรในเทวสถานเก่าแก่ของพวกอิน-
เดียนแดงเผ่ามายา แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลอารยธรรมอินเดียในทวีปใหม่

ในสมัยราชวงศ์เหลียง ซึ่งเป็นราชวงศ์ภาคใต้ของจีน พระเจ้า
เหลียงบูเต๋ปฐมกษัตริย์ ได้รับฉายาว่า อโศกของจีน ทรงครองราช
สมบัติที่เมืองนานกิง พระองค์ได้ตั้งหอแปลพระธรรมขึ้น นิมนต์สมณะ
นักแปลคัมภีร์นานาชาติให้มาประจำในหอนี้ ที่สำคัญเช่น พระโพธิธิ
พระสังฆปาละ พระมันทรเสน พระเจ้าเหลียงบูเต๋ได้ทรงนิพนธ์รรถกถา
พระสูตรหลายสูตรด้วยพระองค์เอง ทรงถือมั่งสมัจฉวิริต้อย่างเคร่งครัด
และทรงออกกฎหมายห้ามฆ่าสัตว์ทั่วประเทศ คณะสงฆ์จีนแต่ก่อนนี้
บ้างก็ถือลัทธิทิโกฎิปาวิสุทธมั่งสะ บ้างก็ถือลัทธิมั่งสมัจฉวิริติ ครั้นมา
บัดนี้ โดยพระธรรมนิยม จึงพากันละเว้นฉนปลาเนื้ออย่างเด็ดขาด
พระเจ้าเหลียงบูเต๋ ทรงสร้างวัดสำคัญขึ้นแห่งหนึ่งในนครหลวง
ชื่อวัดตั้งไคยี่ เสด็จออกมาแสดงพระธรรมเทศนาด้วยพระองค์เอง
ที่วัดนี้เนืองๆ ทรงอุทิศพระองค์ไว้เป็นทาสพระในวัดนี้ ๓ ครั้ง
บรรดาพระญาติวงศ์และข้าราชการ ต้องใช้เงิน ๑ โกฏิ ใ้พระองค์
ออกมา ในรัชสมัยนี้เองนิกายเซ็นโดยการนำของพระโพธิธรรมเถระได้
แพร่หลายมาถึงเมืองจีน พระโพธิธรรมเป็นชาวอินเดียภาคใต้ ได้เข้า
เฝ้าพระเจ้าเหลียงบูเต๋ มีรับสั่งถามว่า โยมสร้างวัดจำนวนมาก บวชพระ

๒๐๒

จำนวนมาก มีอันสงสัยอย่างไร ตอบว่าไม่มีเลย เพราะเป็นฝ่ายวิภูฏคามินีทั้งนั้น ไม่ทรงเลื่อมใสคำตอบนี้จึงไม่พระราชทานอุปถัมภ์ พระโพธิธรรมจึงเดินทางขึ้นไปจีนเหนือสำนักอยู่ในวัดเชียวลิมยี่ บนภูเขาซงซัว ผินหน้าเข้าฝ่านั่งกรรมฐานอยู่ ๕ ปีไม่ลุกขึ้น ท่านโพธิธรรมได้แต่งตั้งภิกษุสี่ร้อย เป็นสังฆนายกนิกายเซ็นลำดับ ๒ แต่นั้นมาก็มีอาจารย์ปรัมปรา สืบต่อลงมาหลายรุ่นจนถึงองค์ที่ ๖ คือท่านเว่ยหล่าง

ราชวงศ์ซุ่ย

ในศตวรรษที่ ๑๐ ขุนพลคนหนึ่งชื่อ ยางเกียน ได้รวบรวมประเทศจีนภาคเหนือภาคใต้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันสำเร็จ แล้วตั้งราชวงศ์ซุ่ยขึ้น ทรงพระนามว่าพระเจ้าซุ่ยบุ้นเต้ กษัตริย์พระองค์นี้ในสมัยเยาว์ได้รับการเลี้ยงดูจากนางภิกษุณีในวัด จนมีฐานะขึ้นในสังคม เมื่อเสวยราชย์แล้ว รำลึกถึงคุณพุทธศาสนา จึงให้สร้างวัดเป็นอนุสรณ์ทุกๆ เมือง ในราชอาณาจักรเมืองละหนึ่งวัด พระองค์ได้แผ่จักรวรรดิประเทศญวนประเทศจัมปาได้ โอรสของพระองค์คือ ยังกวาง กระทำปิตุฆาต ขึ้นเสวยราชย์เป็นพระเจ้าซุ่ยเอียงเต้ พระองค์ได้ขุดคลองยูนโหเชื่อมแม่น้ำเหลืองกับแม่น้ำแยงซีเกียง ใช้แรงงานคนราว ๕ ล้านคน กษัตริย์องค์นี้ฆ่าเมานิกามคุณ เกณฑ์แรงงานราษฎรมาสร้างวังบ่อยๆ เมื่อจិនรบแพ้ประเทศเกาหลี เป็นเหตุให้มีกบฏเกิดขึ้น พวกแม่ทัพสกุลแซ่หลี่ ได้จับกษัตริย์องค์นี้ปลงพระชนม์ แล้วตั้งราชวงศ์ถังขึ้น

๒๐๓

ราชวงศ์ถัง

วงศ์นี้มีอายุราว ๒๐๐ ปีเศษ อนึ่งเนื่องจากกษัตริย์วงศ์นี้แซ่ลิ ซึ่งเป็นแซ่เดียวกับเหลาจื๊อ จึงเป็นเหตุให้ยกย่องศาสนาเต๋าขึ้นเป็นทางราชการ แต่ถึงกระนั้นพุทธศาสนาก็ยังรุ่งเรืองอยู่ยิ่งกว่าศาสนาเต๋า รัฐบาลก็ถือนโยบาย ให้เสรีภาพทางศาสนาเต็มที่ พุทธศาสนาก็ได้รับความอุปถัมภ์จากรัฐบาลด้วยไม่น้อยเลย ในยุคนี้นิกายอิสลาม ศาสนาคริสต์ ศาสนามณีทิ ศาสนาโซโรอัสเตอร์ ได้แพร่หลายมาถึงเมืองจีนพร้อมๆ กัน โบสถ์อิสลามหลังแรกได้สร้างขึ้นพร้อมกับโบสถ์คริสต์เตียน กษัตริย์รัชกาลที่ ๒ แห่งวงศ์ถัง คือเจ้าถังไท่จงมหาราช ได้แผ่อาณาเขตจีนออกไป ทิศเหนือจรดไซบีเรีย ทิศตะวันออกได้เกาหลี ทิศตะวันตกจรดอาณาจักรโรมันตะวันออก ซึ่งเรียกว่า "จักรวรรดิไบแซนติน" ทิศใต้ได้พม่า, ญวน, จัมปา จนมีคำเรียกคนจีนว่า "คนถัง" หรือ "ตังซัง" พระเจ้าถังไท่จง เป็นทั้งนักรบและนักกวี รัชสมัยอันยืดยาวของพระองค์เป็นยุคทองวรรณคดี ศิลปวิทยาการต่างๆ และเป็นยุคที่มีช้างเผือกเกิดขึ้นในพุทธศาสนา ท่านผู้นั้นคือสมณะเฮียงจั้ง

ประวัติสมณะเฮียงจั้ง

จำเดิมแต่พุทธศาสนาเข้ามาตั้งหลักในประเทศจีนแล้ว ในระยะ ๕๐๐ ปีแรก ต้องอาศัยการถ่ายทอดพระธรรมวินัยจากภิกษุชาวต่างประเทศ ในการถ่ายทอดนั้นได้ผ่านล่ามหลายปาก กว่าที่จะออกมาเป็นภาษาจีน ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่จะได้รับคำแปลที่สมบูรณ์ทั้งอรรถและ

๒๐๔

พยัญชนะได้ยาก แม้จะมีภิกษุชาวต่างชาติบางรูปรอบรู้ในภาษาจีนอย่างดี อาทิเช่น พระกุมารชีพ ซึ่งเป็นชาวอินเดียแคว้นกาศมีระ ท่านผู้นี้ นับว่าเป็นตัวอย่างอันดียิ่งของนักแปลพระไตรปิฎกจากภาษาสันสกฤตสู่ภาษาจีน เพราะว่าท่านไม่ต้องอาศัยล่าม เนื่องจากท่านมีความรู้แตกฉานในวรรณคดีจีนมาดีแล้ว ผลงานแปลและรจนาของท่านผู้นี้คือ พระสูตรและปกรณ์พิเศษจำนวนมาก รวมทั้งอรรถกถาที่สำคัญของฝ่ายมหายานทั้งหมด ได้แปลโดยใช้สำนวนทางกวีอันไพเราะในภาษาจีน นอกจากท่านผู้นี้แล้ว เรายังไม่พบนักแปลคัมภีร์รูปใดที่เชี่ยวชาญทั้งด้านสันสกฤต และภาษาจีนในตัวตนๆ เดียว ดังนั้นจึงเป็นเรื่องเร้าใจให้ภิกษุจีน เกิดความมุ่งมั่นอย่างแรงกล้า ที่จะจาริกไปศึกษาพระธรรมวินัยในประเทศอินเดียเสียเอง และภิกษุจีนรูปแรกที่ไปสู่อินเดียสำเร็จคือ ภิกษุฟาเหียน ซึ่งมีชีวิตในศตวรรษที่ ๕ ก่อนหน้าท่านเฮียงจั้ง ๒๐๐ ปี ฟาเหียนได้ไปอินเดียในสมัยราชวงศ์คุปตะรุ่งเรือง และได้กลับมาตุภูมิพร้อมกับคัมภีร์จำนวนมาก ร้อยปกรณ์ แต่ท่านผู้นี้ไม่ใช่ นักอักษรศาสตร์ ผลงานที่ท่านแปลจึงเป็นผลงานเล็กน้อย สมัยถัดจากนั้นได้มีภิกษุจีนอีกจำนวนมาก นับจำนวนร้อยละ ที่เดินทางไปแดนพุทธภูมิ แต่ส่วนใหญ่ไปสิ้นชีวิตในท่ามกลางการเดินทาง เพราะการคมนาคมระหว่างจีนกับอินเดียครั้งกระโน้นมีทางอยู่ ๔ สายด้วยกัน คือ

๑. เดินทางจากจีนเหนือ ข้ามทะเลทรายโกบีในมองโกเลีย ผ่านเตอร์กิสถาน เลียบทะเลสาบอิสสิกกุล เข้าอาฟกานิสถาน ข้ามทิวเขาคินดูกูช เข้าสู่ลุ่มแม่น้ำสินธุ

๒๐๕

๒. ออกจากจีนเหนือ ไปตามหุบเขาเทียนซาน ข้ามทะเลทราย ตะกลามากัน ข้ามที่ราบสูงปามีร์ ทิวเขาการาโครัม หรือหิมาลัสน้อย เข้าสู่อินเดียทางแคว้นกาสมีระ

๓. ออกจากจีนทางมณฑลเสฉวน ผ่านประเทศทิเบต ข้ามทิวเขาหิมาลัสน้อย เข้าสู่อินเดียทางประเทศเนปาล

๔. ลงเรือที่ท่าเมืองกวางตุ้ง เลียบฝั่งทะเลฉวน ข้ามอ่าวไทย ผ่านภูเขา ๓๐๐ ยอด ขึ้นบกที่เมืองไทรบุรี แล้วลงเรือผ่านช่องแคบมะละกาเข้าสู่มหาสมุทรอินเดีย ไปขึ้นฝั่งเมืองตามลปิตี ในแคว้นกาลิงครัฐ

เส้นทางทั้ง ๔ สายนี้ ๓ สายแรกเป็นทางบก ต้องผจญกับความทุรกันดาร และความหนาวเย็น สายที่ ๔ ก็ต้องผจญกับมรสุมร้ายในทะเล เพราะฉะนั้น กวีจีนในครั้งนั้นจึงเขียนโคลงว่า "ข้อเจ็ยเซ่งแปะ คุยบ่อจ๊ับ เอ้าเจ็ยอ้งใจ จุ้ยเจ็ยลั้ง"

แปลว่า "ในยามไปสิ มีจำนวนนับร้อยๆ ครั้นยามกลับเล่า ก็เหลือไม่ถึงสิบ บุคคลผู้อยู่ภายหลังไหนเลยจะทราบถึงความยากลำบากของผู้ที่ไปก่อน"

ในจำนวนนักธุดงค์จีนเหล่านี้ ท่านสมณะเฮียงจิงเป็นผู้มีชื่อเสียงที่สุด ท่านเกิดในสกุลแซ่ตั้ง เป็นบุตรคนสุดท้อง มีพี่สาวคนหนึ่ง พี่ชายอุปสมบทอยู่ในวัดแจ้งไค้วยี้ ตัวท่านเฮียงจิงเองได้บรรพชาเป็นสามเณรเป็นหางนาทหลวง และได้เรียนพระธรรมวินัยแตกฉานจนเป็นนักเทศก์ที่ลือชื่อ เมื่ออุปสมบทแล้วท่านสลดใจ ในข้อทุเมียงวิวาท

ของบรรดาคนจีนในยุคนั้น เกี่ยวกับปัญหาทางพุทธปรัชญาต่างๆ
บางสำนักก็สอนว่า นิพพานเป็นภาวะ บางสำนักก็สอนว่า นิพพานเป็น
อภาวะเป็นอาทิ ประกอบทั้งอุปกรรมในทางคันถวาทศึกษา ยังมีไม่
สมบูรณ์ ท่านเสียดจึงจึงผูกจิตมุ่งจะไปอินเดีย เพื่อแสวงหาความรู้มาตัด
ข้อกังขาเหล่านี้

ในชั้นแรกมีเพื่อนสหธรรมิกที่จะร่วมจาริกกับท่านหลายสิบรูป
จัดเป็นคณะ แต่บังเอิญรัฐบาลจีนออกกฎหมายว่า ห้ามคนในประเทศ
ออกนอกพรมแดน คณะจาริกจึงสลายตัวไป คงมีแต่ท่านเสียดจรูป
เดียว การเดินทางนี้จึงต้องกระทำอย่างลัดลอบ คือเลือกเดินเฉพาะเวลา
กลางคืน จนกระทั่งพ้นชายแดนเข้าสู่ทะเลทราย ทะเลทรายนี้คือทะเล
ทรายโกบีซึ่งท่านเขียนในบันทึกว่า "เบื้องบนไม่มีสัตว์มีปีก เบื้องล่างไม่มี
สัตว์เลื้อยคลาน" ท่านรอนแรมไปในทะเลทรายผู้เดียว พร้อมกับม้าคู่ชีพ
ตัวหนึ่ง วันหนึ่งท่านทำถ้ำน้ำพลัดตกหกลไป ถ้าไม่มีน้ำก็ต้องตาย แต่ท่าน
ก็ใจเด็ดเดี่ยว มุ่งหน้าเดินทางต่อไป และต้องอดน้ำอยู่ถึง ๘ วัน จึงได้พบ
บ่อน้ำ เมื่อข้ามทะเลทรายแล้วก็มาถึงประเทศเกาเซีย กษัตริย์ใน
ประเทศนี้เลื่อมใสท่านมาก ขอให้ท่านรับตำแหน่งสังฆราช ท่านก็ไม่รับ
กษัตริย์ได้ขอสัญญาท่านว่า เมื่อจบการศึกษาแล้วให้มาแวะประเทศนี้ ๓
ปี แล้วทรงปณิธานร่วมเป็นภราดาของท่าน ทรงประทานอุปการะเป็น
อเนกในการเดินทางต่อไป ตอนที่ข้ามภูเขาหิมาลัยน้อยหรือการาโกรัม
ท่านบันทึกสถานการณ์ว่า "เขาน้ำแข็งแลลดหลั่น ชันละลิว หิมะปลิว
ป่วนปั่นต้งพันลิ" ต้องใช้เวลา ๑ สัปดาห์จึงข้ามเขาสำเร็จ

๒๐๗

แล้วจึงบรรลุดังกลุ่มแม่น้ำสินธุ ท่านเฮียงจั่งได้จาริกไปพักอยู่ใน
นาลันทา ๕ ปี เป็นศิษย์พิเศษของท่านอธิการบดีศีลภัทร ในระหว่างนั้น
มีนักปราชญ์ในลัทธิโลกายตะ (วัตถุนิยม) มาทำโต้ว่าทักกับคณะอาจารย์
แห่งนาลันทา ทางมหาวิทยาลัยจึงส่งท่านเฮียงจั่งไปเป็นผู้โต้ ปรากฏว่าได้
รับชัยชนะ กลับใจนักปราชญ์ผู้นั้นให้มาเป็นสาวกได้ เกียรติคุณของท่าน
จึงโด่งดังไปทั่วอินเดียทั้ง ๕ ภาค จนได้รับสมญาว่า "โมหayanเทวคุรุ"

ต่อมาท่านเฮียงจั่งได้เดินทางไปบูชาพุทธปุษนิยสถานต่างๆ ทั่ว
อินเดีย ในระหว่างล่องเรือมาตามลำน้ำคงคา มีพวกโจรซึ่งนับถือทูลดา-
เทวีมาปล้น โจรพวกนี้ได้จับท่านเป็นเชลยจะฆ่าบูชาตัณหาเจ้าแม่ แต่ด้วย
บุคลิกลักษณะและอำนาจลึกลับบางอย่าง ทำให้โจรพวกนี้ในที่สุดไม่กล้า
ฆ่าท่าน และเมื่อได้รับโอวาทจากท่านแล้วก็ทิ้งอาวุธกลับใจเป็นสาวก
หมด ในเวลานั้นพระเจ้าศิลาทิพย์กำลังเรื่องพระเชษฐาภพอยู่ในอินเดีย
เมื่อทราบกิตติคุณของท่านแล้ว จึงส่งคณะทูตมานิมนต์ให้ไปยังเมือง
กันยาคุพชะ ในขณะที่เดียวกันกษัตริย์แห่งแคว้นกามรูป คือพระเจ้าภาส-
กรวรรมัน ก็มีความเลื่อมใสในตัวท่านเฮียงจั่ง ส่งคณะทูตมานิมนต์ท่านที่
นาลันทาพร้อมกันเลยเป็นเหตุให้ท่านยากที่จะตัดสินใจ จะไปกับฝ่ายใด
และแล้วการขัดใจระหว่างกษัตริย์สองพระองค์นี้ก็เกิดขึ้น เพราะทั้งสอง
พระองค์ปรารถนาจะได้ตัวท่านเฮียงจั่งก่อน พระเจ้าภาสกรรับสั่งว่า ถ้า
ท่านเฮียงจั่งมายังนครของพระองค์ก่อน พระองค์จะสร้างวัดจำนวน ๑๐๐
วัดฉลอง และรับสั่งข่มขู่พระเจ้าศิลาทิพย์ท่านองว่าจะเอาศีรษะของ
ข้าพเจ้าไปก่อนที่จะได้ตัวท่านเฮียงจั่งไป พระเจ้าศิลาทิพย์ฟังเสียดจกลับ

จากศึกทางภาคใต้ มีจตุรงค์โยธาพร้อมอยู่ในขณะนั้น จึงตรัสสนองด้วยความกริ้วกราดว่า ดีแล้ว ถ้ากระนั้นเราก็คงจะทศนาศัรยะกษัตริย์แห่งกามรูป ผลสุดท้ายเมื่อพระเจ้าภาสกรเห็นพระเจ้าศิลาทิตย์ผู้มีกำลังเหนือกว่าจะเอาจริง พระองค์ก็ยอมลดทูลฐิมานะ เสด็จมาเฝ้าพระเจ้าศิลาทิตย์เสียเอง และท่านเชียงจึงก็ได้มาเฝ้าพระเจ้าศิลาทิตย์ในพลับพลาบนริมฝั่งแม่น้ำยมนา ต่อมาพระเจ้าศิลาทิตย์ได้ประกอบพิธีบำเพ็ญมหาทานบารมีขึ้นที่ท่าหน้าเมืองประยาละ (บริเวณเมืองอัลลาฮ์บัดในปัจจุบันนี้) นิมนต์ท่านเชียงจึงแสดงพระธรรมเทศนาตลอดพิธีงาน ท่านเชียงจึงได้ประกาศทำได้ว่าที่ กับบรรดาพราหมณ์ อาชีวก นิครนถ์ ปริพาชก และพวกคณาจารย์ในนิกายพุทธศาสนาต่างๆ ๑๘ นิกาย กำหนดเขตในเวลา ๑๕ วัน ปรากฏว่า ไม่มีผู้ใดผู้หนึ่งกล้าเสนอตนออกมาได้ว่าที่ด้วย เมื่อท่านดำริจะกลับมาตุภูมิ พระเจ้าศิลาทิตย์ยินดีจะจัดเรือรบไปส่งทางทะเล แต่ท่านเชียงจึงได้ปฏิเสธเพราะมีสัญญาอยู่กับเจ้าครองนครเกาเชียงไว้ ท่านจึงเดินทางกลับทางบกเมื่อไปถึงเตอร์กิสถาน ได้ทราบข่าวว่า กษัตริย์เกาเชียงองค์ก่อนสิ้นพระชนม์เสียแล้ว ท่านจึงหมดข้อผูกมัด รีบเดินทางกลับประเทศจีน เมื่อมาถึงพรมแดน ท่านได้ถวายหนังสือขอลูกะโทษต่อจักรพรรดิจีน ที่เมื่อ ๑๕ ปีก่อนนี้ ท่านละเมิดพระราชโองการลอบออกนอกประเทศ พระเจ้าถังไท่จงมหาราชทรงปีติโสมนัสโปรดให้พระเจ้าอากัษบวนเกียรติยศไปรับท่านเชียงจึงในฐานะที่เป็นบุรุษอาชาไนยของชาติ ในวันที่ขบวนเข้าสู่นครเซียงอัน รับสั่งให้ราษฎรทุกบ้านเรือนที่ขบวนผ่านตั้งโต๊ะบูชาหน้าบ้าน แล้วโปรด

ให้ท่านเชียงจ้งไปสำนักอยู่วัดฮ่งฮกยี่

ท่านเชียงจ้งได้นำธรรมคัมภีร์กว่าพันปกรณ์มาด้วย นอกจากนี้ มีพระพุทธรูปและพระบรมธาตุชนิดต่างๆ เมื่อท่านเชียงจ้งได้เฝ้าพระ ถังไทจง ทรงรับสั่งลงใจท่านเชียงจ้งว่า ขอให้สึกออกมารับราชการจะ แต่งตั้งให้เป็นเสนาบดี ท่านก็ปฏิเสธว่า จะขอฉลองพระคุณในเพศ สมณะต่อไป พระเจ้าถังไทจงจึงรับสั่งให้ท่านเชียงจ้งมาเป็นคู่สนทนาใน เวลาค่ำเนืองๆ รับสั่งว่า ข้าฯ มารู้จักท่านอาจารย์ก็เมื่อเข้าป๋างฉิมวีย แล้ว เสียद्यนัถ จะไม่มีโอกาสยืนยาวอยู่ร่วมมือกับท่านอาจารย์ทะนุ- บำรุงพุทธศาสนา แม้แต่ในเวลาเสด็จไปในราชการสงคราม ก็รับสั่งให้ ท่านอาจารย์โดยเสด็จด้วย แต่ท่านทูลปฏิเสธว่า พระภิกษุจะไปแรมคืน ในสมรภูมิไม่ได้คิดพระวินัย เมื่อพระเจ้าถังไทจงสวรรคตแล้ว โอรสคือ พระเจ้าถังเกาจงได้เสวยราชย์ พระองค์ได้อุทิศพระราชวังเดิมสร้างเป็น วัดให้ชื่อว่า ไ้ ชื่อ อึง ยี่ หมหาการุณคุณาราม) นิมนต์ท่านเชียงจ้ง มาเป็นเจ้าอาวาส ในสมัยนี้ท่านเชียงจ้งจึงมีเวลาเป็นของตัวเอง ได้ ทุ่มเทศวิตในบ้นปลายแปลคัมภีร์ที่เชิญมาแต่อินเดียออกสู่ภาษาจีน รวมทั้งหมด ๑๔ ปกรณ์ เป็นจำนวนลานพันกว่าผูก นับว่าในบรรดา นักแปลพระคัมภีร์นั้นท่านทำงานมากที่สุด และท่านได้แปลคัมภีร์ เต้า เด็กเกง ของเหลาจื๋อออกเป็นภาษาสันสกฤตส่งไปให้ชาวอินเดียอ่าน ใน ปีอายุ ๖๔ ท่านอาพาธลง และก่อนจะดับขันธได้มีคำสั่งแก่ลูกศิษย์ว่า "ท่านเป็นพระขอให้ตายอย่างพระ ห้ามจัดงานศพเอิกเกริกเปลืองเงิน ของชาวบ้าน ให้เอาเสื้อผ้าๆ ห่อศพท่านไปฝังก็พอ" แต่เมื่อท่านดับ

๒๑๐

ขันธไปแล้ว ทางราชการไม่ยอมให้อัดงานศพง่ายๆ อย่างนี้ พระเจ้าถังเกาจเอง เมื่อรู้ว่าท่านจากไปเสียแล้ว ก็ทรงพระกันแสงตรัสว่า "ดวงมณีของชาติได้แตกไปเสียแล้ว" ให้อภัยราชการ ๓ วัน ไว้ทุกข์หมดทั้งประเทศ ในวันที่มีรัฐพิธีฝังศพท่าน มีประชาชนมาในงาน ๒ ล้านคน ท่านเสียดจิ่งจิงสมกับเป็นมหาบุรุษรัฐคนหนึ่งในประวัติศาสตร์พุทธศาสนา หากที่จะหาผู้หนึ่งผู้ใดมาเทียบเท่าได้

ผลได้จากงานของท่านเสียดจิ่ง

วรรณคดีพุทธศาสนาของจีน ได้บรรลุถึงขั้นสมบูรณ์ในสมัยของท่านเสียดจิ่งนี้ เพราะตัวของท่านเป็นผู้แตกฉานในภาษาสันสกฤต จนถึงขนาดแต่งเป็นคำราได้ ดังนั้นบรรดาคัมภีร์ที่ท่านแปลออกมาจึงถูกต้องทั้งในด้านอรรถและพยัญชนะ เมื่อเร็วๆ นี้มีผู้พบค้นฉบับโบราณภาษาสันสกฤตเรื่อง "สัทธรรมปุณฑริกสูตร" นักปราชญ์ทางภาษาสันสกฤตของญี่ปุ่นคิดจะแปลเป็นภาษาจีนใหม่ แต่เมื่อสอบดูกับฉบับแปลของท่านเสียดจิ่ง นักปราชญ์ญี่ปุ่นก็รู้สึกว่าจะแปลให้ดีกว่านั้นไม่ได้แล้ว ปกรณ์ที่ท่านเสียดจิ่งได้แปลออกมาที่สำคัญที่สุดคือได้แปลอภิธรรมปิฎกของนิกายสรวาสติวาทหมด นอกจากนี้ก็ได้แปลมหปรชญาปารมิตาสูต ซึ่งเป็นผู้กลานกว่า ๒๐๐ ผู้ก โยคจารภูมิศาสตร์ซึ่งเป็นหนังสือกว่าร้อยผู้กขึ้นไปทั้งนั้น นอกจากนี้ท่านยังได้ถ่ายทอดความคิดนิกายมหายานฝ่ายวิญาณวาทสาขาของท่านฉัมมปาละ แห่งมหาวิทยาลัยนาถันทาในหนังสือชื่อ "วิญาณมาตราทิทธิศาสตร์" ท่านได้เป็นผู้ถ่ายทอด

๒๑๑

ทอดตรรกวิทยาในพุทธศาสนาของท่านทินนาค ในหนังสือชื่อ "เหตุ
วิทยาทวารตรรกศาสตร์" ชาวจีนจึงรู้จักตรรกวิทยาแบบอินเดียในสมัยนี้
ศิษย์ของท่านเฮียงจิงรูปหนึ่งชื่อ ท่านสมณะกุยก็ได้เขียนฎีกาอธิบาย
บรรดาผลงานสำคัญทั้งหมดของอาจารย์ตน ฎีกาเหล่านี้เป็นวรรณคดีจีน
ชั้นสูงการศึกษาของคณะสงฆ์ในยุคนั้น จัดว่าเป็นยุคทองไม่มียุคใดเปรียบ
ได้ ศิษย์เอกของท่านเฮียงจิง คือ ท่านสมณะกุยก็ได้ประมวลคำฎีกา
แปลขึ้นสำคัญของท่านเฮียงจิงไว้หมด ฎีกาเหล่านี้ได้ทำให้เกิดนิกายใหม่
ขึ้นในประเทศจีน นิกายนี้มีชื่อว่า "ฮวบเซียงจง" แปลว่านิกายธรรม-
ลักษณะ แต่เนื่องจากลักษณะของนิกายนี้หันไปในทางศึกษาอิทธิธรรม
จึงไม่ค่อยจะถูกอธำมชยของนักปราชญ์จีน ซึ่งเป็นพวกชอบคิดในทาง
รวบรัดมากกว่าในการแบ่งแยกสภาวะธรรมซับซ้อน อย่างแบบอิทธิธรรม
เพราะฉะนั้น เมื่อสิ้นราชวงศ์ถังแล้ว นิกายธรรมลักษณะก็พลอยเสื่อม
สูญไปด้วย.

สมณะอู๋จิง

ในตอนกลางราชวงศ์ถัง ได้มีสตรีขึ้นครองราชย์ สตรีผู้นั้นคือ
พระนางบูเช็กเทียน ซึ่งมีลีลาของชีวิตละม้ายคล้ายกับ พระนางคัทธริน
มหาราชินีแห่งรัสเซียมซึ่งมีชื่อเสียง ทั้งในทางเสื่อมเสีย และทางเกียรติคุณ
พร้อมกันไป พระนางบูเช็กเทียนเดิมถูกส่งมาเป็นสนมของพระเจ้าถังไท
จง แต่แล้วก็ไปรักกับพระราชโอรส และถูกเหตุการณ์บังคับให้ไปบวช
เป็นภิกษุณี ต่อมาเมื่อพระยุพราชเสวยราชย์เป็นกษัตริย์คือพระเจ้าถังเกา
จง ก็โปรดให้สึกนางภิกษุณีรูปนี้มาตั้งให้เป็นมเหสี เมื่อพระเจ้าถังเกาจง

สวรรคตแล้ว โอรสของพระนางได้เป็นกษัตริย์อยู่ระยะหนึ่ง แต่แล้วพระนางก็ทอดโอรสเสีย ตั้งตนเป็นจักรพรรดินี ชีวิตของพระองค์อาจฟังเพื่อในกามคุณ เช่นเดียวกับพระนางกัทธริน แต่ในด้านประเทศชาติและศาสนา พระนางบูเช็กเทียน ได้ปกครองประเทศชาติอย่างดีที่สุด และได้ทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาอย่างมากที่สุด ทรงยังยืนอยู่ในราชบัลลังก์จนกระทั่งพระชนมายุกว่า ๘๐ จึงถูกพวกขุนพลทำรัฐประหาร ยกพระราชโอรสของพระนางขึ้นเป็นกษัตริย์ใหม่ รัชกาลพระนางนี้เองที่ได้เกิดคณาจารย์สำคัญขึ้นคือสมณะอี้จิง สมณะอี้จิงเป็นชาวเหนือ เป็นผู้ฝึกไฟในวินัยปิฎกมากเป็นพิเศษ ท่านรู้สึกอนาถใจในความย่อหย่อนทางพระวินัยของคณะสงฆ์จีน จึงตั้งจิตหมายจะไปอินเดีย เพื่อศึกษาวินัยโดยเฉพาะ การไปอินเดียครั้งนี้ ท่านเลือกไปทางเรือ คือมาลงเรือที่เมืองกวางตุ้ง เลียบฝั่งทะเลฉวนผ่านอ่าวไทย แล้วท่านมาขึ้นบกที่อาณาจักรศรีวิชัย พักศึกษาวิชาสันสกฤต ๔ ปีที่นี่ แล้วจึงเดินทางต่อไปอินเดีย ขึ้นยังเมืองตามลปิตี ท่านท่องเที่ยวอยู่ในเมืองอินเดียเป็นเวลาช้านานถึง ๒๕ ปี เมื่อกลับเมืองจีนอายุกว่า ๕๐ แล้ว พระนางบูเช็กเทียนได้เป็นโยมอุปการะ ท่านสมณะอี้จิงได้แปลวินัยปิฎกของนิกายสรวาสติวาททั้งหมด และได้เขียนบันทึกการเดินทาง ซึ่งให้รายละเอียดเกี่ยวกับภาวะความเป็นอยู่ของประชาชนในแถบดินเอเชียอาคเนย์ไว้อย่างละเอียด ท่านกล่าวถึงอาณาจักรทวารวดี ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาอาณาจักรฟูนัน หรือพนม อาณาจักรจามปา และอาณาจักรศรีวิชัย ท่านกล่าวถึงธรรมเนียมหลายอย่าง ซึ่งทุกวันนี้ ชาวปักษ์ใต้ยังทำกันอยู่ เช่นกล่าวถึงวิธีชักพระ

การทําน้ำตาลแว่น

ท่านบอกว่า ที่อาณาจักรศรีวิชัย การปฏิบัติพระวินัยของพระสงฆ์
เคร่งครัดเหมือนอินเดีย เพราะฉะนั้นถ้าพระจินรูปใดจะไปอินเดีย สมณะ
อึ้งเงะน่าจะ ทางที่ดีควรมาอยู่ที่ศรีวิชัยก่อน เพื่อเป็นการเตรียมตัว
อึ้งเงะได้ถึงมรณภาพเมื่ออายุ ๘๐ เศษ พระนางบุเช็กเทียน ได้สถาปนา
ท่านเป็นมหารัฐครู

๒๑๔

บทที่ ๘

พระพุทธศาสนาในประเทศจีน ตอน ๒

นิกายพุทธศาสนาจีนแท้

เมื่อพระพุทธศาสนาเข้าไปเจริญในประเทศจีนแล้ว คณาจารย์จีนได้ย่อธรรมะโดยเอาความรู้สึกลึกซึ้งอันเป็นพื้นฐานของจีนมาอธิบายตั้งเป็นสำนักนิกายต่างๆ ขึ้น มีลักษณะผิดไปจากนิกายอินเดีย นิกายที่เกิดขึ้นในเมืองจีนแท้ๆ คือนิกายสังฆธรรมปุณฺฑริก (เทียนไท่), นิกายชฺยาน (เซ็น) นิกายอวตัมสกะ (ฮั่วเจี้ยนจง) นิกายสุขาวดี (เจิ้งโ้วจวง)

นิกายสังฆธรรมปุณฺฑริก (เทียนไท่จง)

นิกายเทียนไท่ ผู้ให้ต้นกำเนิดคือ คณาจารย์ตี้เจี๋ย สำนักวัดกั๊กเซ่งยี่ บนภูเขาเทียนไท่ ดังนั้นจึงเอาชื่อภูเขา มาตั้งเป็นชื่อนิกาย คณาจารย์ตี้เจี๋ย มีชีวิตในศตวรรษที่ ๑๒ นิกายนี้คือ สังฆธรรมปุณฺฑริก-สูตร เป็นหลักของนิกาย โดยแบ่งพุทธวจนะออกเป็น ๕ สมัย เรียกว่า "โหวงชีฟ่วนก่า" คือ:-

๑) ปฐมกาล เมื่อพระศาสดาตรัสรู้แล้วใหม่ๆ พระองค์ได้เทศนาพุทธาวตัมสกะมหาไวปุลยสูตร (โต ฮวง กั้ว ฮั่ว เจี้ยน เก็ง) แก่บรรดา

พระโพธิสัตว์ และทวยเทพ

๒) ทศกัณฐ์ พระศาสดาปรารภว่า พระธรรมในสมัยแรก
ลึกซึ้งนัก ยากที่ผู้อินทรีย์ไม่แก่กล้าพอจะเข้าถึง พระองค์จึงผ่อนแสดง
ให้ง่ายลง มีอริยสัจ ๔ ยุคนี้นำแสดงธรรมโปรดพวกหินยาน

๓) ทศกัณฐ์ พระศาสดาทรงเล็งเห็นว่า บรรดาพระสาวกส่วน
หนึ่งยังเข้าใจผิดว่า มีแต่ธรรมฝ่ายหินยานเท่านั้น พระองค์จึงทรงแสดง
ธรรมฝ่ายมหายาน เลื่อนภูมิพระสาวกขึ้น อาทิเช่น ทรงแสดงไวปุลยสูตร
สุวรรณภูมิสูตร ศรีมาลาเทวีสังฆนาทสูตร ตถาคตคัมภีร์สูตร เป็นต้น

๔) จตุตถกัลป์ พระศาสดามาดตระหนักว่า บรรดาพระสาวก
ซึ่งฟังธรรมมา ๓ ยุคนั้น บางส่วนยังเข้าใจผิดว่า สภาวธรรม มีอยู่
เป็นอยู่ พระองค์จึงทรงแสดงธรรมเพื่อปลดปล่อยความเข้าใจผิดนี้ คือ
แสดงมหาปรัชญาปารมิตาสสูตร

๕) ปัญจกัลป์ เป็นเวลาปัจฉิมโพธิกาลแล้ว พระองค์ได้ทรงเปิด
เผยความลึกลับสุดยอดแก่พระสาวกทั้งปวง โดยแสดงสัทธรรมปุณฑริก
สูตร รวมตรียาน เป็นเอกยาน คือ ไม่มีสาวกยาน ปัจเจกโพธิยาน
โพธิสัตว์ยาน แต่มีของแท้อยู่ยานเดียว เรียกว่า "พุทธยาน" เท่านั้น
เป็นการรวมมหายานและหินยาน

นิกายเถรวาทให้จึงคุยว่า นิกายของตนได้กำหนดธรรมสุดยอดของพุทธ-
ศาสนาไว้ เพราะใช้สัทธรรมปุณฑริกสูตร เป็นหลักนิกาย

๒๑๖

คณาจารย์ได้เจีย สอนว่า สิ่งสมบุรณ์ของจักรภพ ก็คือพุทธ-
ภาวะ สิ่งสมบุรณ์นี้แบ่งออกเป็น ๑๐ ธาตุ คือ:-

๒๑๗

ทั้ง ๑๐ ชาตินี้ อยู่ในเอกจิตดวงเดียว และทั้ง ๑๐ ชาตินี้ ต้องมีอยู่ประจำทุกๆ บุคคล ตั้งแต่พระอริยลงมาบุคคลมีชั้นภูมิแตกต่างกัน ก็เป็นเพราะชาติทั้ง ๑๐ ชาติใดชาติหนึ่ง สำแดงปรากฏการณ์เด่นเหนืออีก ๙ ชาติ โดยนัยเดียวกัน พระอริยบุคคลก็มีสาวกธาตุออกหน้าเหนือธาตุอื่น และธาตุอื่นเหล่านั้นคงมีอยู่ในชั้นธรรมาสนของท่าน ยกตัวอย่างเช่น นรกธาตุ ถ้าถือตามนิกายเถรวาทไว้แล้ว พระอรหันต์ก็ยังมีแต่ทว่าไม่กำเริบขึ้นมา ไม่มีพิษสงใดๆ ขึ้นมาได้ มติดังกล่าวนี้ถูกพวกมหายานนิกายอื่นคัดค้าน แต่นิกายเถรวาทที่ยืนยันเช่นนั้น เรียกว่า "จูสุต ปุ ต่วน แซ่ อัก" แปลว่า "พระพุทธทั้งหลายก็ยังไม่ละอกุศลภาวะ เพราะอกุศลภาวะเป็นธรรมชาติธรรมนิยาม เพียงแต่ไม่กำเริบอีกตลอดไป"

นิกายสุขาวดี (เจ่งไท่จง)

ผู้เป็นต้นนิกายชื่อ คณาจารย์ซูเอี้ยง มีชีวิตอยู่ในสมัยราชวงศ์จิ้น ในราวศตวรรษที่ ๕ ตั้งสำนักอยู่บนภูเขาฉู่ซัว บนภูเขาขุดสระใหญ่ ปลูกดอกบัวขาวเต็มสระ คณาจารย์ซูเอี้ยงพร้อมทั้งสาวกหลายพันคนนั่งสวดมนต์หน้าสระนี้ สมมติว่า สระนี้เป็นสระทิพย์ในแดนสุขาวดี ซึ่งท่านตั้งจิตปรารถนาจะไปเกิด นิกายที่ท่านตั้งขึ้นในชั้นแรก ได้อาศัยข้อความในพระสูตรชื่อ "พุทธธยานสาครสูตร" (กวง สุก ซา หมวย ไส จิง) คือเพ่งจิตถึงพระอมิตาภะพุทธเจ้าเป็นอารมณ์ ต่อมาในสมัยราชวงศ์ถัง คณาจารย์ชานเตา จึงได้วางระเบียบแบบแผนของนิกาย

และถือเอาพระสูตรอีก ๓ สูตรเป็นหัวใจ คือ

๑. มหาสุขาวดียุทธสูตร (ได้ออนิทัตสุตเทง)

๒. จุลลสุขาวดียุทธสูตร (อนิทัตเทง)

๓. อมิตายุทธยานสูตร (กวางบ้อเหลียงสังเทง) ๓ พระสูตรนี้
มีเนื้อความโดยย่อๆ ดังนี้

สูตรที่ ๑ เล่าถึงอดีตประวัติของพระอมิตากะพุทธะ เป็นนิทาน
กล่าวเมื่อพระองค์ยังกเสวยพระชาติเป็นภิกษุธรรมกร ได้ตั้งมูลปณิธาน
เฉพาะพระพักตร์โบราณพุทธเจ้า รวมทั้งหมด ๔๒ ข้อ

พระสูตรที่ ๒ เป็นสันติเกนิทาน กล่าวถึงพระศากยมุณีพุทธเจ้า
ตรัสแสดงแก่พระสารีบุตร ถึงสุขาวดีโลกธาตุ ซึ่งประดับด้วยคุณสมบัติ
ดังต่อไปนี้

๑. สุขาวดีโลกธาตุ สำเร็จขึ้นด้วยพุทธบารมีของพระอมิตากะ

๒. สุขาวดีนี้ อยู่ห่างจากโลกของเราไปทางประจิมทิศ ผ่าน
โลกธาตุอีกแสนโกฏิกี่ถึง

๓. ในสุขาวดีนั้น เป็นสุวรรณปฐพี มีสระโบกขรณี อุดม
ด้วยบังขกษ ภูเขตรึก ปัทมอุบล สัตถฐานโตเท่าคุมเกวียน บนฝั่งสระ
มีต้นตาลขึ้น ๗ แถว ประดับด้วยดาข่ายกระดิ่งทอง ในยามเมื่อลมโชย
มาอ่อนๆ เสียงกระดิ่งทองเหล่านั้น ก็บันลือขึ้นอย่างไพเราะจับใจ

๔. ในสุขาวดี มีวิหคชาตินานาพันธุ์ อาทิเช่น มยุร โกญจา
โกกิล่า เป็นอาทิ นกเหล่านี้เป็นสิ่งเนรมิต ส่งเสียงร้องเป็นเสียงประกาศ
อินทรี ๕ พละ ๕ โพชนงค์ ๗ มรรคมืองค์ ๘

๕. ประชาชนในสุขาวิสัย ล้วนเป็นโอบปาติกะ เกิดผุดขึ้นใน
ดอกบัว ไม่มีทุกข์กาย ทุกข์ใจใดๆ มีอายุประมาณไม่ได้

๖. พระอมิตากะพร้อมด้วยพระโพธิสัตว์บริวารยังคงประทับอยู่
ที่นั่นแสดงธรรม มีพระชนมายุไม่มีประมาณ

๗. สัตว์ใดๆ หากปรารถนาจะไปเกิดในสุขาวิสัยไซ้ร้ ก็ต้อง
อบรมอินทรีย์คือ กุศล และต้องรำลึกถึงพระอมิตากะอยู่เสมอ โดยจิต
เป็นสมาธิแน่วแน่วันหนึ่งหรือ ๗ วัน

๘. ผู้ใดที่บำเพ็ญเช่นนี้ แม้โอกาสจะให้รำลึกถึงพระอมิตากะ
ชั่ว ๑๐ ขณะจิตก็รับรองว่าจะต้องอุบัติในสุขาวิสัย ผู้นั้นจะรู้กำหนดกาล
กิริยาของตน จะไม่เกิดวิปัติสารใดๆ พระอมิตากะหรือโพธิสัตว์
บริษัทย่อมมารับเขาไปเกิด

๙. ครั้นไปเกิดแล้ว ชื่อว่า เข้าสู่อนิวัตนภูมิ คือไม่เสื่อมลง
ไปสู่ภูมิเบื้องต่ำอีกแล้ว เทียงต่อความตรัสรู้

๑๐. พระศากยมุนีพุทธเจ้า จึงตรัสชักชวนให้ชนทั้งหลาย เมื่อ
สดับองค์คุณอันประเสริฐของสุขาวิสัยเช่นนั้น จึงสมควรที่จะตั้งจิตปณิธาน
ให้ไปเกิดในแดนนั้น

พระสูตรที่ ๓ มีเนื้อความว่า พระนางเวเทหิ มเหสีของพระเจ้า
พิมพิสาร โทมนัสในปิตุมาตกรรมของพระโอรส ไม่มีความปรารถนา
จะเกิดในโลกมนุษย์อันโสมมนี้ต่อไปอีก พระนางได้วิงวอนขอให้พระ
ศาสดาแสดงโลกธาตุอื่นๆ ในแสนโกฏิจักรวาลแก่พระนาง เพื่อที่พระ
นางจะเลือกโลกธาตุที่ดีๆ ไปเกิด โลกมนุษย์นี้เรียกกันว่า สหโลกธาตุ

๒๒๐

ประกอบด้วยความเสื่อมคือความเสื่อมเพราะกาลปี ความเสื่อมเพราะทิส
ความเสื่อมเพราะกิเลส ความเสื่อมเพราะสัตว์ และความเสื่อมเพราะ
ชีวิต พระศาสดาจึงได้แสดงพุทธานิหาร บันดาลให้โลกธาตุในแสน
โกฏิจักรวาลมาปรากฏเฉพาะพระนาง ในที่สุดพระนางจึงเลือกเอาสุขา-
วดีเป็นแดนเกิด และพระศาสดาได้แสดงข้อปฏิบัติในกัมมัฏฐาน ๑๖
ประการสำหรับไปเกิดในสุขาวดีด้วย

นิกายสุขาวดี จึงเป็นนิกายสำหรับสามัญชนง่าย ๆ ทั่วไป ไม่
มีหลักอภิปรายที่ต้องคิดมาก มีแต่ทางภักดีอันที่จริง พุทธศาสนานั้น
ทางพ้นทุกข์ ต้องพ้นโดยทางชฎานมารค ไม่ใช่ทางภักติมารค ทาง
หลักนี้ศาสนาพราหมณ์เป็นผู้ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อข่มพุทธศาสนา เพราะเป็น
ทางที่ให้สามัญชนเข้าถึงง่าย คือสอนให้ภักดีในพระเจ้าอย่างเดียวก็พ้น
ทุกข์ได้ ไม่ต้องอธิบายเหตุผลใดๆ ทั้งนั้น แม้ในภควัทคีตาก็สนับสนุนเรื่องภักติมารค

การที่ศาสนาพราหมณ์ปรับปรุงลัทธิภักติมารคเช่นนี้ จึงเป็นการ
ดึงประชาชนที่ไม่ใช่ปัญญาชนเข้ามานับถือมาก ชาวพุทธมหายานจึง
จำเป็นต้องปรับปรุงลัทธิต่อสู้กับพราหมณ์ จึงได้เกิดภักติมารคขึ้นใน
พุทธศาสนา และแสดงออกในรูปของนิกายสุขาวดี ซึ่งมีกำเนิดเป็น
นิกายเอกเทศในประเทศจีน คณาจารย์ชานเตาได้สรุปหัวใจของนิกาย
สุขาวดี ๓ ข้อคือ :

๑. สิ่ง แปลว่า ความเชื่อ ต้องปลูกศรัทธาอย่างซาบซึ้งใน
องค์พระอมิตาภะ

๒. ง่วง แปลว่า ตั้งปณิธานอธิษฐานเพื่อไปเกิดในสุขาวดีอย่าง
แน่วแน่

๓. เห่ง คือปฏิบัติกายวาจาใจ ให้อยู่ในกุศลธรรม โดยเฉพาะ
การเปล่งคำบูชาพระอมิตากะว่า "นโม อมิตาภาย พุทฺธาย" ภาษา
จีนว่า "นัมมู ออณี ท่อสุด" ภาษาญี่ปุ่นว่า "นัมมู อมิดา บุตสึ"
ภาษาญวนว่า "นามโบ อาอีต้า เฟิก" ชื่อภาวานานี้จะต้องเล่าบ่นวันละ
หลายๆ หน ยิ่งมากยิ่งขึ้น วิธีภาวานามีการนับลูกประจำ ประจำเม็ดหนึ่ง
ต่อภาวานาบทหนึ่ง เมื่อเปรียบกับคตินิยมในเถรวาทแล้วข้อปฏิบัติใน
นิกายสุขาวดี จึงเป็นการเจริญสมถภาวานา แบบหนึ่งทำจิตใจสงบได้

นิกายมนตรยาน

นิกายนี้มีลักษณะพิเศษแปลกว่าพระพุทธศาสนาอื่นๆ ทั้งนี้เพราะ
รับเอาพิธีกรรมและอาถรรพเวทของพราหมณ์เข้ามาสั่งสอนด้วย มีชื่อ
เรียกนิกายนี้หลายชื่อด้วยกัน เช่น พุทธตันตรยาน รหัสยาน
คฺยหะยานและวัชรยาน ชั้นแรกคงเป็นส่วนหนึ่งของลัทธิมหายาน ครั้น
มาในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๐ นิกายนี้ประกาศตนเป็นอิสระต่างหากเรียก
พวกมหานิกายเดิมว่า พวกเปิดเผย เรียกพวกตนเองว่า พวกลึกลับ
กล่าวกันว่า หลัทธิธรรมของนิกายนี้ เทศนาเปิดเผยโดยพระไวโรจน-
พุทธเจ้า ภายหลังพระวัชรสัตว์โพธิสัตว์ได้เก็บรวมหลัทธิธรรมทั้งหมด
บรรจุเข้าไว้ในพระเจดีย์เหล็กแห่งอินเดียภาคใต้ ต่อมาณาการซุนได้
รับอภิเษกจากพระวัชรสัตว์ และเปิดกรุพระธรรมอันลึกลับนี้ออกเที่ยว
สั่งสอนแก่ประชาชน ณาการซุนได้ถ่ายทอดให้แก่สานุศิษย์คนหนึ่งชื่อ

นาคโพธิ์ ซึ่งกล่าวกันมีอายุยืนถึง ๘๐๐ ปี ต่อมานาคโพธิ์ได้จาริกมาสู่เกาะสิงหล ท่านได้ถ่ายทอดให้แก่ศุภกรสิงหะและวัชรโพธิ์ ศุภกรสิงหะจาริกมาประเทศจีนในแผ่นดินพระเจ้าถังเอี๋ยงจง ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ และเริ่มแปลพระสูตรของมนตรยานที่สำคัญๆ ออกมา พร้อมทั้งเปิดมณฑลบูชาอภิเษกให้แก่ประชาชนอีกด้วย ฝ่ายวัชรโพธิ์ได้มาประเทศจีนพร้อมด้วยศิษย์คนหนึ่งชื่อว่า อโหมหวัชระ ท่านทั้งสองได้สถาปนามณฑลพิธีอภิเษกในนครเซียงอัน ศิษย์ของอโหมหวัชระคนหนึ่งชื่อว่าเอิกเหง เป็นเจ้าอาวาสวัดแช่งยี่ ครั้งนั้นประเทศญี่ปุ่นมีสมณรูปหนึ่งชื่อว่า สุกายเป็นผู้มีวิริยะอุตสาหะในการศึกษาพระธรรมวินัยมาก คราวหนึ่งมีนิมิตมาปรากฏบอกให้ท่านเดินทางมาศึกษาในประเทศจีน สุกายจึงออกเดินทางอาศัยเรือของราชทูตญี่ปุ่นที่จะมาประเทศจีน พร้อมกันกับนั้นมีสมณะอีกรูปหนึ่ง ชื่อว่า เต็งกโย ก็ออกทางมาร่วมกันแต่ลงเรือคนละลำ ปรากฏว่าทั้งสองท่านบรรลุถึงประเทศจีน เต็งกโยไปศึกษาปรัชญานิกายเทียนไท่ ส่วนสุกายนั้นไปศึกษา ณ วัดแช่งยี่ ได้รับมนตราภิเษกจากท่านคณาจารย์ผู้สืบทอด และได้รับเครื่องหมายบูชาครบชุด พร้อมทั้งคำรับคำร่ำอีกเป็นอันมาก เมื่อกลับประเทศญี่ปุ่นได้ทูลขอพระบรมราชานุญาตจากสมเด็จพระเจ้าจักรพรรดิ ตั้งสำนักแผ่ลัทธิบนภูเขาโกยาซานสำเร็จเป็นนิกายมนตรยานญี่ปุ่นขึ้น และท่านได้ทำพิธีขอฝน รักษาโรคขับผี ประจักษ์ความศักดิ์สิทธิ์ ได้รับความยกย่องจากรัฐบาลในฐานะรัฐครู โกโบไดจิ ฟิงทราบว่า ลัทธิมนตรยานในจีนและญี่ปุ่นไม่สู้แตกต่างกับมนตรยานของทิเบตเท่าใดนัก

แต่มนตรยานของธิเบตพิศดารกว่า เพราะมีอาจารย์จากมหาวิทยาลัย
นาลันทา มหาวิทยาลัยวิกรมศิลา มหาวิทยาลัยโอทันตบุรี เช่น ศานต-
รักษิต คุรุปัทมสัมภพ กมลศิลา อติสะ นำเข้าไปเผยแพร่โดยตรงมนตร-
ยานแบบที่ ๓ คือลัทธิกาลจักร หามิในญี่ปุ่นไม่

เฉพาะในประเทศจีน เมื่อสิ้นราชวงศ์ถังแล้ว นิกายมนตรยาน
ก็เสื่อมโทรมลง ตกถึงสมัยราชวงศ์หรง พระเจ้าหรงตี้โจ้วฮ่องเต้
หรือกุบไลข่าน ทรงเลื่อมใสพุทธตันตรยานแบบธิเบต ตั้งภิกษุรูปหนึ่ง
ชื่อว่า ฟาซือปา ให้เป็นอภิรัฐคุรุ มนตรยานแบบธิเบตจึงเจริญใน
ประเทศจีน แต่ราชวงศ์หรงอายุสั้น ยั่งยืนไม่ถึง ๑๐๐ ปีก็ถูกล้มลง
มนตรยานจึงเสื่อมลงอีกวาระหนึ่ง มาถึงสมัยพวกแมนจูปกครองจีน
พวกแมนจูนับถือลัทธิลามะ มนตรยานจึงรุ่งเรืองขึ้นอีก มาเสื่อมโทรม
เมื่อสิ้นราชบัลลังก์แมนจูแล้ว.

นิกายนี้มีหลักปรัชญาและพิธีกรรม คัดแปลงจากลัทธิพราหมณ์
และชาวพื้นเมืองในมณฑลเบงกอล หรือที่เรียกว่าแคว้นกามรูป คติที่
เรียกว่า รหস্যาน แม้จะเป็นยานลึกลับนั้นก็ด้วยเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. เพราะเป็นความลึกลับ ซึ่งพระพุทเจ้าทั้งหลายซ่อนเร้นเอาไว้
ไม่ทรงเปิดเผยแก่สาธารณะชน นอกจากบุคคลผู้มีปัญญาสูง

๒. เพราะธรรมชาติศัพท์สำเนียงต่างๆ ในโลก แท้จริงเป็น
พระธรรมเทศนาของพระไวโรจน์ แต่ปุถุชนไม่สามารถจะทราบได้

๓. เพราะพุทธวาทะนั้น มีอรรถรสที่ลึกซึ้ง บางครั้งพระองค์
ตรัสโดยโวหาร เช่น ตรัสว่า รากะ โทสะ และโมหะ เป็นอริยมรรค

ถ้าเราจับฉวยตามโหวหาร ก็ผิด

๔. เพราะการปฏิบัติเข้าถึงโพธิ์นั้น ลำพังกำลังของตนไม่พอ
จะต่อต้านกิเลสได้ จำต้องพึ่งอำนาจของพระพุทธเจ้าและพระ-
โพธิสัตว์ช่วย

ธารณี

นิทานี้บางทีเรียกว่า ธารณินิยาย ทั้งนี้เพราะถือการรำมนต์
เป็นสำคัญ มนต์ต่างๆ นั้นเรียกว่า ธารณี เป็นของพระพุทธเจ้าบ้าง
เป็นของพระโพธิสัตว์บ้าง เป็นของทวยเทพบ้าง ประทานไว้แก่สัตว์
โลกมีมากมายนับไม่ถ้วน บางบทก็ยาว บางบทก็สั้น ขนาดพยางค์เดียว
เช่น คำว่า "อง" ธารณีเหล่านี้มีอำนาจพลังยิ่งนัก บางบททำให้ผู้
เจริญมีกิเลสเบาบางลงได้ บางบทล้างบาปก็ได้ ยกตัวอย่างธารณีที่สั้นๆ
เช่น "โอม มณี ปทุม เมฆ" ซึ่งเป็นหัวใจคาถาของพระอวโลกิเตศวรโพธิ-
สัตว์ นอกจากนี้การรำมนต์ยังมีการต่างๆ เช่น สวดเสียงอันดัง
เกือบเป็นवाद สำหรับใช้ขับภูตผีปีศาจและมาร แม้ที่สวดเขียนธารณี
ใส่ผืนผ้า แล้วจะไปแขวนไว้ที่ประตูบ้าน คนเดินผ่านเข้าออกก็ได้บุญ
เขียนทำเป็นกัณฑ์แล้วปักไว้บนหลังคาบ้าน ให้ลมพัดหมุนอยู่ทุกวันทุก
คืนก็ได้บุญ ได้ยินเขาสวดธารณีก็ได้บุญ

มูทะระ

มูทะระคือเครื่องหมายต่างๆ ด้วยนิ้วมือทั้ง ๑๐ นิ้ว หรืออาการ
อย่างใดอย่างหนึ่ง อันเป็นเครื่องหมายประจำองค์พระพุทธเจ้าหรือพระ
โพธิสัตว์ มูทะระเหล่านี้มีแบบต่างๆ กัน เช่น สมามิมูทะระ ธรรมจักร-

๒๒๕

มูทะระ อกัษมูทะระ วิตรรกมูทะระ วัชรมูทะระ ฯลฯ มนตรยานถือว่ามี
ผู้ใดยังรูปกายของตนให้มีอาการสัญลักษณ์คุณอาการของพระแล้วผู้นั้น
เท่ากับได้เชิญพระให้มาอยู่กับตน

อภิเษก

นิกายนี้ถือว่าการถ่ายทอดคำสั่งสอนและพิธีกรรมนั้น จะต้องได้
รับมอบจากอาจารย์โดยตรง การรับมอบเรียกว่ามูธาภิเษก อาจารย์
จะหลั่งน้ำพุทธมนต์ลงบนศีรษะผู้เป็นศิษย์ แล้วประสิทธิ์ประสาทวิชา
ให้ การอภิเษกนี้เท่ากับการครอบวิชาให้ตนเอง ผู้ใดที่ไม่ได้รับการ
ครอบจะเล่าเรียนลัทธิหรือประกอบโยคะกรรมใดๆ ก็ตาม ถือว่าเป็นผู้
ลักกรรม แม้พระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญบารมีครบถ้วนแล้ว ก็ต้องผ่านการ
อภิเษกจากบรรดาพระพุทธรูปเจ้าก่อน มณฑลพิธีสำหรับการทำมูธาภิเษก
นั้น ก็ต้องมีมารั้วรอบขอบชิด ส่วนผลานิสงส์อันเกิดจากการรับอภิเษก
นั้นมีประมาณมิได้ อย่างว่าแต่เป็นผู้รับอภิเษกเลย เพียงแต่พาตัวเข้าไป
ในเขตพิธีมณฑลเท่านั้น อุกุศลโทษทั้งหลายในอดีตกาลป์ก็ดับสูญหมด

วัชรธาตุมณฑล

นิกายนี้สอนปรัชญาว่า พระไวโรจนะ เป็นมูลธาตุของสากล
จักรวาล ในอรรถกถาแห่งไวโรจนสูตรกล่าวว่า ลักษณะอันแท้จริง
แห่งรูปกายและนามกายของปวงสัตว์ มีสภาวะเสมอด้วยพระไวโรจน-
พุทธะ นิกายนี้ก็คือกึ่งหนึ่งแห่งปรัชญาจิตอมตวาตินนั่นเอง พระกาย
ของไวโรจนะประกอบด้วยมหาภูตรูปทั้ง ๖ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ
และวิญญาน สัตว์ทั้งปวงและวัตถุทั้งปวงก็ประกอบด้วยธาตุ ๖ มหา-

สูตรที่ ๕ ข้างต้นจัดเป็นฝ่ายรูปธรรม ส่วนวิญญาณาธาตุจัดเป็นฝ่ายนามธรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระไวโรจนพุทธะ

คำว่า มณฑล หมายถึงความกลมรอบแห่งองค์ไวโรจนะครอบงำสรรพสิ่งทั้งปวงอยู่ใน พระไวโรจนะสำแดงมณฑลออกเป็น ๑๒ มณฑลใหญ่ คือ

วัชรธาตุมณฑล ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ทางปัญญาอันแข็งแกร่งดุจเพชร ไม่หวั่นไหวต่ออกุศลธรรม เมื่อถอดออกเป็นบุคคลาธิษฐานแล้วมีภาพดังนี้

๒๒๗

ยกตัวอย่าง ความหมายในมณฑลต่างๆ เหล่านี้เช่น ในตรีโลก-
 วิชัยมณฑล พระไวโรจนพุทธเจ้าสำแดงแบ่งภาคเป็นตรีโลกวิชัยโพธิสัตว์
 ทำเป็นรูปปฏีมา ๓ พักตร์ ๖ กรบ้าง ๘ กรบ้าง พระบาทข้างหนึ่ง
 เหยียบประทับพระศิวะ อีกข้างหนึ่งเหยียบประทับพระอุมา อธิบาย
 ความโดยธรรมเนียมฐานว่า อุบายโกศลวิธีที่จะโปรดสัตว์มีหลายทางทาง
 หนึ่งใช้พระคุณอธิบายเหตุผลเล่าโลมสรรพสัตว์ อีกทางหนึ่งใช้พระเดช
 อำนาจบังคับ ดังตัวอย่างการปราบพระยามาร บางครั้งก็ต้องใช้วิธี
 หนามยอกเอาหนามบ่ง เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงแบ่งภาคเป็นวัชร-
 ธรรมรูปร่างน่ากลัว คร่ำครึเพื่อให้พระยามารตกใจ เพราะฉะนั้นปฏีมา
 ในลัทธิมนตรยาน จึงมีปางดุ ปางใจดี ปางโกรธ และปางโกรธจัดโดย
 ลำดับ คตินี้เพียบพร้อมด้วยลัทธิฮินดูตันตระ เช่นพระอิศวร โดยปกติ
 รูปเทวดามีลักษณะเมตตา แต่เมื่ออยู่ในปางที่เป็นนายผี เรียกว่าไภวระ
 หรือภูเตศวร มีลักษณะดุร้าย มีมัลลหวักะ โหลกคล้องและท่องเทียวเป็น
 ไปในป่าช้าฝังศพ หรือพระอุมาภควดีผู้เป็นมเหสี เมื่ออยู่ในปางปกติ
 ก็เป็นรูปเทพธิดาดังงาม แต่เมื่ออยู่ในปางปราบยักษ์ มีพระนามว่าทุรคา
 มีพระกายสีดำ ผมยาวประบ่า บางครั้งยาวจนถึงหัวเข่า ๖ กร หรือ
 ๔ กร พระชีวหาเลบมาถึงพระอุระ ทรงกปาลีมาลัย ขาวฮินดูนับถือ
 พระแม่ทุรคาปางนี้นัก มีเทวสถานสร้างบูชาเจ้าแม่ทั่วไปในอินเดีย วิธี
 การบูชา นั้น มีการนำสัตว์มาสังเวทบูชาด้วย สัตว์ที่นำมาฆ่ามี แพะ แกะ
 เป็นต้น บางคนศรัทธาแก่กล้าถึงกับสละเลือดของตนเองบูชาเจ้าแม่ก็มี

คัพภธาตุมณฑล

คัพภธาตุมณฑลนี้ เป็นสัญลักษณ์แห่งโพธิจิตของปวงสัตว์ ซึ่งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระไวโรจนพุทธะ ถ้าถอดเป็นบุคลาธิษฐานเป็นรูปดอกบัว ๘ กลีบ

๑. ที่สถิตของพระไวโรจนพุทธะ
๒. ที่สถิตของพระอมิตาภพุทธะ
๓. ที่สถิตของพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์
๔. ที่สถิตของพระทนต์ทุกิเมณนิรโฆษพุทธะ
๕. ที่สถิตของพระเมตไตรยโพธิสัตว์
๖. ที่สถิตของพระรัตนวัชระพุทธะ
๗. ที่สถิตของพระสมันตภัทรโพธิสัตว์
๘. ที่สถิตของพระมุกตปุष्ปปราชาพุทธะ
๙. ที่สถิตของพระมัญชุศรีโพธิสัตว์

ฝ่ายมนตรยานถือว่า สัตว์ทั้งหลายอาจสามารถบรรลุถึงโพธิ์ด้วย
 วิธีรักษาระบบ กาย วาจา ใจ ของตนให้ประยुคต์กับ กาย วาจา ใจ
 ของพุทธะ วิธีการนี้เรียกว่า ตรัสห้สอชยฐานสัทธิพุทธโยคะ (ชก
 เกียพีเชยสุต) กล่าวคือทำมูทะระตามท่า หรือปางของพระโพธิ์สัตว์
 องค์ใดองค์หนึ่งซึ่งเป็นพระประจำตัวของเราแต่ละคนเรียกว่า กายรหัส
 แล้วพรำบ่นมนต์หรือธารณิของพระพุทเจ้าหรือของพระโพธิ์สัตว์องค์
 นั้นๆ เรียกว่า วจิรหัส เพ่งตรึกนึกถึงพระพุทเจ้าหรือพระโพธิ์สัตว์
 ให้เห็นว่าตัวของเราหายเข้าไปในองค์พระหรือองค์พระหายเข้ามาในตัว
 เรา เมื่อทำสำเร็จก็เรียกว่าบรรลุเป็นพุทด้วยกายเนื้อ ในชั้นต้นอาจารย์
 จะสอนศิษย์ให้กราบไหว้บูชาพระพุทเจ้า หรือพระโพธิ์สัตว์องค์ใดองค์
 หนึ่งด้วยความภักดีให้เกิดเชื่อความมั่นว่าพระพุทเจ้าหรือพระโพธิ์สัตว์
 จะช่วยเราให้พ้นทุกข์ ต่อมาเมื่ออาจารย์เห็นศิษย์มีความเคร่งครัดกราบ
 ไหว้บูชาดีแล้ว จึงได้เลื่อนภูมิของศิษย์ขึ้นอีกขั้นหนึ่ง คือ สอนให้ปฏิบัติ
 บัญชามีการเพ่งพระพุทเจ้าหรือพระโพธิ์สัตว์เป็นอารมณ์ เมื่อศิษย์ปฏิบัติ
 ได้เชี่ยวชาญจนมีสมาธิดีแล้ว อาจารย์ก็สอนศิษย์ขึ้นสูงสุดว่า แท้จริง
 พระพุทเจ้าและพระโพธิ์สัตว์ทั้งหลาย มิใช่เป็นสิ่งที่ภายนอก หากอยู่ที่
 แก่นของดวงใจของทุกๆ คน ตัวเจ้าคือพุททะ พุทท์ก็คือตัวเจ้า

นอกจากนี้ ลัทธิมนตรยานยังมีวิธีประกอบอาถรรพ์ต่างๆ เช่น
 พิธีอาถรรพ์ในทางเมตตามหานิยม พิธีอาถรรพ์ป้องกันอันตราย แม้
 ที่สุดจนถึงพิธีกำจัดศัตรูของพระศาสนา นับว่าเป็นนิกายที่แปลกกว่า
 นิกายมหายานอื่นๆ

บทภาวนาถึงพระอมิตาภะ

นิกายนี้มีบทภาวนาสำหรับอ้อนวอนให้พระอมิตาภะมาโปรดเพราะ
ถือว่าเป็นกิจสำคัญข้อหนึ่ง ซึ่งผู้ปฏิบัติจะขาดมิได้ มีอยู่ด้วยกันหลาย
บท แต่บทที่เขาใช้กันแพร่หลายมีดังนี้

"ด้วยเอกจิตชีวิตเดียว ข้าพเจ้าขอถึงพระอมิตาภพุทธะ พระองค์
ผู้สถิต ณ สุขาวดีโลกธาตุเป็นสรณะ ขอพระองค์โปรดแผ่รัศมีอันบริสุทธิ
ผุดผ่อง ส่องสาดมายังข้าพเจ้าด้วยเถิด พระเมตตาปณิธานของพระองค์
จงรับข้าพเจ้าด้วย บัดนี้ ข้าพเจ้ามีความรำลึกอันชอบ สรรเสริญอยู่
ซึ่งพระนามของพระตถาคตก็ด้วยโพธิมรรคเป็นที่ตั้ง และปรารถนา
อุบัติในวิสุทธิภูมิ เป็นคติอันพึงประสงค์ พระองค์มีพระปณิธาน
ในอดีตแล้วว่า หากมีสัตว์ปรารถนาอุบัติในโลกของเราไซ้ร้ เขาผู้นั้น
พึงมีจิตเชื่อมั่นมั่นเพ่งยินดี มาร่ำพึงถึงเรา ๑-๑๐ ครั้ง ถ้ามาตรว่า เขา
มิได้ไปอุบัติสมปรารถนาไซ้ร้ เราจักไม่ขอบรรลुพระโพธิญาณเลย ดังนี้
บัดนี้ ข้าพเจ้าได้มารำลึกถึงพระองค์เป็นเหตุปัจจัย ได้เข้าสู่กลางกระแส
แห่งมหาปณิธาน อันเปรียบประดุจมหาสมุทรของตถาคตเจ้าได้พึงพระ-
เมตตาอนุภาพของพระองค์ ยังอกุศลโทษทั้งหลายให้ดับสูญไป ก่อกุศล
อินทรีย์อื่นๆ ขึ้น มาตราว่าข้าพเจ้าใกล้มรรณกาล ขอให้ข้าพเจ้ามีสติ
สัมปชัญญะ ร่างกายอย่าพึงมีพยาธิทุกข์ จิตอย่าพึงมีกิเลสข้องเกี่ยวมี
ความตั้งมั่นอันชอบแล้ว ขอพระองค์พร้อมด้วยเหล่าอริยะบริษัท
มีพระกรทรงสุวรรณบัลลังก์มารับข้าพเจ้าไป ในช่วงขณะจิตเดียว ขอให้
ข้าพเจ้าอุบัติขึ้น ณ สุขาวดีนั้น ดอกบัวพึงเบิกบานออกโดยพลัน ขอให้

๒๓๑

ข้าพเจ้าได้สดับธรรม ครั้นแล้วพุทธปัญญาพึงสว่างไสวฉับไว ข้าพเจ้า
พึงโปรดสรรพสัตว์ยังโพธิปัตถานให้เต็มรอบ ขอนอบน้อมพระพุท
ทั้ง ๑๐ ทิศ ขอนอบน้อมแต่พระโพธิสัตว์ทั้ง ๑๐ มหาปรัชญาปารมิตา"
(สวด ๓ จบ)

นิภาษอดัมสก (ฮั่วเจียมจง)

นิภาษนี้นับถือพุทธาวตัมสภมหาไวปุลยสูตร ซึ่งในระยะกาล
ระหว่างพุทธปรินิพพานแล้ว ๕๐๐ ปี พระสูตรนี้ยังไม่ถึงกาลจะควร
แพร่หลาย ได้ถูกประดิษฐานซ่อนเร้นอยู่ในนาถมณเฑียร ณ เมืองใต้บา
ดาลจนถึงสมัยท่านนาถารชุน ท่านลงไปเมืองพญานาคท่องพระสูตรนั้น
จนจำได้คล่องแคล่วแล้วขึ้นมาแพร่หลายแก่นมนุษย์ เชื่อกันว่าพระสูตร
นี้มี ๓ ฉบับๆ ที่แพร่หลายเป็นฉบับเล็ก ประกอบด้วยโคลกหนึ่งแสน
โคลก แบ่งเป็น ๔๘ ปริวรรต ฉบับกลางมี ๑,๕๘๘,๘๐๐ โคลก แบ่ง
เป็น ๑,๒๐๐ ปริวรรต ส่วนฉบับใหญ่นั้นมีโคลกนับด้วยสองไขยโกฏิ
ในราวพุทธศตวรรษที่ ๕ พุทธภัทรแปลสูตรนี้สู่ภาษาจีน ต่อมาในราช
วงศ์ถัง ท่านศึกษานันทะ ได้เป็นผู้แปลซ้ำอีกครั้งหนึ่ง จึงถือกันว่า
เป็นฉบับที่สมบูรณ์ พระสูตรนี้ถูกนิสยชาวจีนมากในพุทธศตวรรษที่ ๑๑
คณาจารย์จีนองค์หนึ่งชื่อ ไต้่วสูง ได้ตั้งนิภาษอดัมสกะขึ้น และมาเจริญ
ในสมัยเฮียงซู่

ตริกาลศาสน์

นิภาษนี้แบ่งระยะกาล แห่งพระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์เป็น
๓ กาล คือ

๑. ปฐมกาล ทรงแสดงอวตัมสกสูตร เปรียบด้วยพระอาทิตย์
ในอรุณสมัยเริ่มแรกขึ้นต้องขอบเขาหลวง

๒. มัชฌิมกาล ทรงแสดงพระธรรมเป็นประโยชน์แก่บุคคลทั่วไป
อุปมาดังแสงสุริยะในเวลาเที่ยง

๓. ปัจฉิมกาล ทรงสรุปหลักธรรมในญาณทั้งสามเป็นญาณเดียว
อุปมาดังพระอาทิตย์อัสดง ย่อมส่องแสงสู่ยอดเขาอีกวาระหนึ่ง

เอกสัตยธรรมธาตุ (เจ็กจิงฮวบกาย)

นิกายนี้สอนว่า สรรพสัตว์มีสถานะเป็นเอกภาพเรียก เจ็กจิง-
ฮวบกายในอวตัมสกสูตรมีพระพุทธพจน์ตรัสว่า "นำอัสจรรย์หนอ
สรรพสัตว์ทั้งหลาย ไฉนจึงบริบูรณ์ด้วยญาณ ปัญญาแห่งพระตถาคต
เต็มเปี่ยมอยู่แล้วในตัวของเขาเอง" นิกายนี้ต่างจากนิกายเถียนให้ตรงที่
นิกายเถียนให้สอนว่า ภูมียู่พร้อมในเอกจิตนี้ แต่นิกายนี้สอนว่าเอก-
จิตเป็นแหล่งเกิดแห่งปรากฏการณ์ทั้งหลายต่างหาก และไม่ยอมรับ
ทฤษฎีเรื่องพระพุทธเจ้าไม่มีกุศลสถานะในหทัย ตลอดจนถึงเรื่อง
อนุปาทินนกสังขารก็จักบรรลुพุทธภูมิในอนาคต คณาจารย์เซียงเลียงแห่ง
นิกายนี้กล่าวว่า

"ได้ ไจ่ จิง ก่าย, บัวย ฮวบ จื่อ ลี"

แปลว่า มหิมาจริงหนอ สัตยธาตุนี้ เป็นสมุฏฐานแห่งสิ่งทั้งปวง

นิกายเซิน (เซียงจง)

นิกายเซินเป็นนิกายที่สำคัญยิ่งนิกายหนึ่ง ซึ่งมีความเจริญแพร่
หลายอยู่ทุกยุคทุกสมัย คำว่า "เซิน" มาจากศัพท์ว่า ฐาน หรือ ฌาน

หมายถึงนิยายที่ปฏิบัติทางวิปัสสนา ตามประวัติเล่ากันว่า ในสมัยพุทธกาล ณ ท่ามกลางประชุมบริษัท ๔ พระศาสดาได้ทรงชูดอกไม้ขึ้นดอกหนึ่งมิได้ตรัสเทศนาว่าอย่างไร ที่ประชุมไม่มีผู้ใดเข้าใจความหมายนอกจากพระมหากัสสปะองค์เดียวขม่น้อยๆ อยู่ พระศาสดาจึงตรัสว่า "ดูก่อน ! กัสสปะตถาคตมีธรรมจักขุครรภอันถูกต้อง และนิพพานจิตลักษณะที่แท้จริงย่อมไม่มีลักษณะได้มอบไว้ให้แก่เธอแล้ว" เพราะฉะนั้นนิยายเช่นจึงนับถือพระมหากัสสปะว่าเป็นปฐมอาจารย์ นิยายนี้ถือว่านิยายวิปัสสนาโดยเฉพาะ ไม่ต้องอาศัยตัวหนังสือหรือปริยัติธรรมใดๆ ไม่อยู่ในกรอบแห่งคำพูดใดๆ แต่ชี้ตรงไปยังจุดของจิตใจ เพราะฉะนั้นบางทีจึงมีนามเรียกว่า "การเผยแผ่นอกคำสอน" นิยายเช่นนับตั้งแต่พระมหากัสสปะได้มีเกจิอาจารย์สืบทอดมาอีก ๒๘ องค์ จนถึงสมัยท่านโพธิธรรมเถระ จึงได้นำคตินิยายนี้มาสั่งสอนในประเทศจีนในสมัยพระเจ้าเหลียงบูเต้จักรพรรดิแห่งราชวงศ์เหลียง แล้วต่อแต่นั้นก็มีคณาจารย์จีนสืบทอดมาอีก ๕ รูป จนถึงสมัยท่านคณาจารย์ที่ ๖ มีชื่อว่าคณาจารย์ฮุยเล้ง จึงได้แตกออกเป็น ๒ นิยาย ประวัติของคณาจารย์องค์ที่ ๖ สำคัญมาก เล่ากันว่า ท่านเกิดในยุคราชวงศ์ถัง เดิมเป็นชาวเมืองน้ำเสียง แล้วต่อมาได้มาอยู่ที่กวางตุ้ง บิดาได้สิ้นชีวิตที่นั่น เหลือแต่มารดาซึ่งยากจนมาก ท่านจึงได้พามารดาอพยพไปอยู่ที่กวางเจาและมีอาชีพหาบฟืนขายเลี้ยงมารดา วันหนึ่งท่านเดินผ่านเข้าไปในตลาดได้ยินเสียงสวดมนต์ของอุบาสกคนหนึ่ง ซึ่งกล่าวถึงอรรถธรรมอันลึกลับในพระสูตร "วัชรเจตทิกาสูตร" ว่าด้วยการไม่ยึดถือแห่งจิต ท่านเกิด

๒๓๔

ความลูกโหลงแห่งปัญญาขึ้น ได้ไต่ถามที่ไปกับอุบาสกผู้นั้น ได้รับ
 แจ้งว่าเขาเป็นสานุศิษย์ของอาจารย์องค์ที่ ๕ แห่งนิกายเซ็น และเขายัง
 ได้แนะนำให้ท่านเดินทางไปศึกษากับอาจารย์อีกด้วย ฉะนั้นหลังจากได้
 จัดการให้มารดาได้ครองชีพโดยเรียบร้อยแล้วท่านฮุยเล้งก็ออกเดินทาง
 ไปที่เมืองกิเจ้า ณ ตำบลอิงม้วย และได้เข้าไปหาคณาจารย์แห่งนิกาย
 เซ็นองค์ที่ ๕ เรียนท่านว่า ข้าพเจ้ามาที่นี่ไม่ต้องการสิ่งใด อุดส่าห์เดิน
 ทางมาจากกวางตุ้งอันไกลแสนไกล ก็เพื่อหวังให้เห็นแจ้งในพุทธภาวะ
 เท่านั้น ท่านคณาจารย์ตอบว่า เจ้าเป็นชาวเมืองกวางตุ้ง ซึ่งเป็นเมือง
 ป่าดง ความเป็นคนป่าอย่างเจ้าจะหวังเป็นพุทธะได้อย่างไร ฮุยเล้ง
 ตอบว่า ถึงแม้จะมีคนชาวเหนือและคนชาวใต้ หรือจะมีทิศเหนือหรือ
 ทิศใต้ ก็หาได้ทำให้พุทธภาวะในคนนั้นๆ ผิดแยกแตกต่างกันไปไม่
 คนคงแม้จะต่างกับพระคุณเจ้า ก็เพียงแต่ร่างกายรูปโฉมภายนอกเท่านั้น
 แต่ในส่วนพุทธภาวะภายในแล้วก็คงเหมือนกันหมด เพราะฉะนั้น
 ท่านคณาจารย์ จึงรับฮุยเล้งไว้เป็นศิษย์และให้ไปทำงานโรงครัว มีการ
 ผ่าฟืนและตำข้าวเป็นต้น ฮุยเล้งทำงานอยู่ในวัดประมาณ ๘ เดือน วัน
 หนึ่งท่านคณาจารย์ปรารภขึ้นในท่ามกลางสานุศิษย์ว่า ท่านปรารภนาจะ
 มอบหมายตำแหน่งคณาจารย์ให้แก่ศิษย์คนหนึ่ง ซึ่งมีดวงปัญญาอันบริ-
 สุทธิ์ เข้าถึงเข้าถึงแก่นแห่งพุทธภาวะ เวลานั้นมีอรรธสาวกหนึ่ง ชื่อ
 "สิงขร" ได้ผูกเป็นคำกล่าวกวถึงอรรถธรรมที่ตัวเห็นแล้ว ไปเขียน
 ไว้ที่ผนังห้องทางเดินของท่านคณาจารย์ว่า

๒๓๕

ชินยู่พุทชีว

ชิมยู่เม้งเกียไ้

สี่ซึ้งสุกซิก

ไมไ้เซียดังอาย

กายนี้คือตันโพธิ

จิตนี้อุปมาดังกระจกเงาใสบริสุทธิ์

เรามันเช็ดถูมันอยู่ทุกๆ เวลา

อย่าให้ฝุ่นละอองจับมันได้

ท่านอาจารย์มองเห็นเข้าก็ยกของสรรเสริญ แต่กล่าวกับสิ่งชีวะว่า
เจ้ายังมีธุติปัญญามาถึงเพียงประตูแห่งความจริงเท่านั้น ไม่อาจล่วงทวาร
ความจริงเข้ามาได้ ฉะนั้นจงกลับไปคิดบำเพ็ญภาวนาเสียใหม่เถิด
วันหนึ่งผู้เลี้ยงเดินทางมาพบคนคูดั่งสีของสิ่งชีวะ เขาจึงถามเด็กว่า
โศลกนั้นใครเป็นผู้เป็น เด็กนั้นก็บอกว่า ของท่านสิ่งชีวะ ท่านผู้เลี้ยง
จึงขอร้องให้คนช่วยเขียน โศลกของท่านว่า

พุทที่ปึงบชีว

เม้งเกียเฮียสุยไ้

ปึงไ้บ่อเจ็กม้วย

ห่อจูเอียดังอาย

ตันโพธิก็ไมไ้ตันโพธิ

ไม่มีกระจกเงาอันใสบริสุทธิ์ด้วย

ความจริงปราศจากอะไรสักสิ่งเดียว

แล้วฝุ่นละอองจะจับคลุมที่ตรงไหน

ปรากฏว่าท่านอาจารย์เลื่อมใสท่านอยู่เลื่องมาก จึงได้มอบบาตร และผ้ากาสาवพัสดุตำแหน่งคณาจารย์ให้ และกระชับให้ให้รับหนีไปตั้ง สำนักทางใต้ นิภายเช่นจึงแยกออกเป็น ๒ สำนักคือนิภายได้มีท่านอยู่เลื่อง เป็นคณาจารย์ นิภายเหนือมีสิ่งชั่วเป็นคณาจารย์ หลังจากนั้น นิภายได้ ยังแตกออกมาอีกเป็น ๕ นิภาย คือ

๑. นิภาย สุ่มมิ่ง
๒. นิภาย นุ่มชี้
๓. นิภาย เช่าตั้ง
๔. นิภาย ฮวบงั้ง
๕. นิภายอุ้ยเอียง

มีคำขวัญประจำนิภายเช่นว่า "ปลูกสิบนั้นยี่ ดิกจึ่งชิม เกียงแล่ ชั่งสุด" แปลว่าไม่ต้องอาศัยหนังสือ แต่ชี้ตรงไปยังจิตของมนุษย์ให้ เห็นแจ้งในภาวะที่แท้จริง แล้วบรรลุเป็นพุทธะ "นิภายนี้สอนว่า สรรพสัตว์มีพุทธภาวะหรือธรรมกายรุ่งเรืองสุกใสอยู่ด้วยกันทุกๆ คน คำพูดหรือตัวหนังสือหาเพียงพอที่จะอธิบายถึงสัจภาวะอันนี้ไม่ เพราะ ฉะนั้น บางคราวจำเป็นต้องอาศัยปริสนาธรรมและคำพูดที่เสียดแทงเข้าไปถึงหัวใจ ช่วยพาไปให้รู้จัก วิธีนี้นิภายเช่นเรียกว่า "โกอาน" ซึ่งแปล ว่าตามตัวควรจะเป็นปริสนาธรรม สำหรับมอบให้ศิษย์นำไปขบคิด ผู้ใด ขบคิดปัญหาโกอานแตก ผู้นั้นก็มีดวงตาเห็นธรรมได้ ปริสนาเหล่านี้ มีตัวอย่างเช่น สะพานไหล น้ำไม่ไหล ก่อนพ่อแม่ให้กำเนิดเรา หน้า ตาดั้งเดิมของเราเป็นอย่างไร สิ่งทั้งหลายรวมไปที่หนึ่ง หนึ่งนั้นคือ

อะไร ? ฯลฯ นอกจากนี้ก็เข็นกล่าวว่า การปฏิบัติธรรม โดยผ่านตามลำดับขั้นแห่งไตรสิกขานั้น เป็นการเน้นนานล่าช้า ผู้การวิธีการของเข็นไม่ได้ วิธีการของเข็นเข้าโดยทางปัญญาอย่างเดียว เมื่อมีปัญญารู้แจ้งแล้ว ศีลสมาธิก็ย่อมปรากฏเอง คณาจารย์เข็นอธิบายถึงลักษณะของพุทธภาวะว่า คือจิตเดิมแท้ของแต่ละบุคคลนั่นเอง ดังวาตะของท่านผู้หนึ่งว่า "มहींมาหนอ! เจ้าจิต ! ไฟที่สูงไม่อาจประมาณได้ ถึงสุดยอดแล้ว แต่จิตก็อยู่สูงเหนือฟ้านั้นขึ้นไป แผ่นดินที่หนาไม่อาจวัดได้ แต่จิตก็อยู่พ้นแผ่นดินนั้นลงไป แสงสว่างของดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ไม่อาจข้ามได้ แต่จิตก็อยู่พ้นแสงสว่างของดวงอาทิตย์และดวงจันทร์นั้นไปอีก โลกธาตุทั้งปวงมีปริมาณจุลเสมิล้นทลายไม่มีที่สิ้นสุด แต่จิตก็อยู่นอกเหนือจักรวาลทั้งหลายดังกล่าวไปอีก จะว่าเป็นอากาศหรือจะว่าเป็นธาตุสภาวะหรือ จิตก็ครอบงำอากาศ ทรงไว้ซึ่งธาตุภาวะเดิม อาศัยตัวของเราไฟจึงครอบจักรวาล และดินจึงรับรองจักรวาล อาศัยตัวของเรา ดวงอาทิตย์และดวงจันทร์จึงหมุนเวียนไป อาศัยตัวของเรา ฤดูแล้ง ๔ จึงมีการเปลี่ยนแปลง อาศัยตัวของเรา สรรพสิ่งจึงอุบัติขึ้นใหญ่โตจริงนา! เจ้าจิตนี้ ! ข้าให้นามแก่เจ้าละว่า ปรมัตถสัจจะ และอนุตรสัมโพธิ หรือสุรางคมสมาธิ และสัมมาธรรมจักขุครรภ์ หรือนิพพานจิต"

นอกจากนี้ วิธีขบปริศนาโกธาน หรือที่เรียกว่าปริศนาธรรมนั้น มีวิธีการแปลกๆ เช่น ครั้งหนึ่งในฤดูหนาว มีหลวงจีนรูปหนึ่งชื่อ หลวงจีนตั้งเสีย เดินทางมาขออาศัยพักแรมในวัดแห่งหนึ่ง เมื่อหิมะตกจัด

๒๓๘

ตั้งเสียจึงเข้าไปในโบสถ์ แล้วเอาพระพุทธรูปออกมาทำพื้นเผาไฟ
บังเอิญสมภารวัดนั้นผ่านมาพบเข้าจึงทักท้วงการกระทำเช่นนั้นหลวงจีน
ตั้งเสียกล่าวว่า ที่เผาพระพุทธรูปก็เพราะต้องการหาพระบรมธาตุ สมภาร
แย้งว่าพระพุทธรูปไม่ใช่เอาพระบรมธาตุมาแต่ไหน ตั้งเสียก็ย้อนเอาว่า
เมื่อหาพระบรมธาตุไม่ได้ ก็ขอเอาพระพุทธรูปมาเผาอีกสัก ๒-๓ องค์
สมภารเมื่อได้ฟังดังนั้นก็มีดวงตาเห็นธรรมทันที โกอาณอีกเรื่องหนึ่งเล่า
ว่าคราวหนึ่งมีขุนนางใจเลื่อง เดินทางไปถามปัญหาธรรมกับพระกัมมัญ
ฐานรูปหนึ่งว่าพระนิพพานมีลักษณะอย่างไร? พุทธะภาวะมีลักษณะ
อย่างไร พระรูปนั้นตอบว่าเชิญท่านใจเลื่องไปนั่งเก้าอี้ดื่มน้ำชา ขุนนาง
ตอบไปว่าผมมาอยากถามเรื่องนิพพานกับพุทธภาวะท่านโปรดอธิบายให้
ฟังก่อน พระรูปนั้นตอบว่าอากาศข้างนอกเย็นสบายดีจริง ขุนนางไม่พอ
ใจแสดงกริยาเคืองออกมาให้เห็นกล่าวว่า ผมไม่ต้องการฟังคำพูดอย่าง
นั้นผมอยากรู้เรื่องพระพุทธานุภาพและพระนิพพานเท่านั้น พระรูปนั้นจึง
ว่าไม่มีภาษาไม่มีบัญญัติ ไม่มีไวยากรณ์ สิ่งๆ นั้นมีอยู่ในตัวของท่านเอง

ชาเซ็น (การปฏิบัติมาน)

การปฏิบัติมานตามแบบนิกายเซ็น ถือว่ามี ๓ ระยะ คือ ชอกวง
เต็งกวง หมวกเอ้ากวง

- ก. ชอกวง ได้แก่ปัญญาในระยะแรกตอนที่สามรถขบโกอาณ
ให้แตก
- ข. เต็งกวง ได้แก่ปัญญาเครื่องกำหนดผู้บังคับกิเลสให้ตกตะกอน
นอนก้น

ค. หมวกเอ้ากวง ได้แก้ปัญหาลับไล่กิเลสให้สูญไป

นิกายเซ็นทำท่าจะเป็นพวกปัญญาวิมุตติ แต่ไปนำความคิด
ของพราหมณ์และเต๋าผสม จึงต่างจากพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท
อย่างไรก็ตาม อิทธิพลของนิกายนี้ได้ครอบงำความคิดความอ่านของชน
ชั้นนักศึกษาจีนและญี่ปุ่น นับจำนวนพันปี

๒๔๐

บทที่ ๕

พระพุทธศาสนาในประเทศจีน ตอน ๓

ราชวงศ์ซ้อง

ในศตวรรษที่ ๑๖ ราชวงศ์ถังได้เปลี่ยนเป็นราชวงศ์ซ้อง ปฐมกษัตริย์ชื่อพระเจ้าซ้องไท่โจ้ ราชวงศ์นี้ในตอนต้นได้ให้ความอุปถัมภ์ต่อพระพุทธศาสนา มีการพิมพ์พระไตรปิฎก พร้อมทั้งอรรถกถา และฎีกาขึ้นเป็นฉบับแรกของโลก โดยพระราชโองการให้ขุนนางผู้ใหญ่คนหนึ่ง เดียวชงวิ่ง เป็นผู้อำนวยการพิมพ์ จึงเป็นชาติแรกที่พิมพ์หนังสือได้ ในชั้นต้นจินคิดหมึกก่อน ชนชาติในโลกได้หมึกจีนยังใช้กันได้ถึงปัจจุบันนี้ วรรณกรรมต่างๆ ของจีนได้เขียนขึ้นด้วยหมึกชนิดนี้ตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั่นเป็นเวลาร่วม ๒๐๐ ปี ต่อมาในสมัยราชวงศ์ถังตอนปลาย ราวศตวรรษที่ ๑๕ ได้มีผู้คิดการพิมพ์ขึ้นโดยแกะตัวอักษรบนแผ่นไม้ แล้วชุบหมึกเอามาทาบบักระดาษสำเร็จเป็นเอกสารการพิมพ์อย่างที่เรียกว่า อัดก้อปปี้ เอกสารการพิมพ์ฉบับเก่าที่สุดในโลก เป็นพระสูตรในพุทธศาสนามีค้นพบในถ้ำเมืองคุนฮวง ภาคเหนือของจีน จีนจึงนับว่าเป็นชาติแรกในโลกที่ผลิตกระดาษและคิดเครื่องพิมพ์ขึ้นได้ ยุโรปได้รับความรู้เรื่องกระดาษและการพิมพ์ภายหลังจีนเกือบ ๔๐๐ ปี โดยการเผยแพร่ของพวกอาหรับที่มาเรียนรู้วิธีการมาจากจีน พูดังๆ ก็คือฝรั่งเพิ่มจะพิมพ์หนังสือเป็นต้นสมัยอยุธยาของเรานี้เอง แต่จีนพิมพ์หนังสือราวสมัยลพบุรีปลายสมัยทวารวดีของเรา ซึ่งเป็นสมัยก่อน

๒๔๑

หน้าสุโขทัย พระไตรปิฎกที่พิมพ์ขึ้นในสมัยราชวงศ์ชองนี้ จึงเป็น เอกสารการพิมพ์ที่มีค่าสูงสุดและเป็นเกียรติต่อพุทธศาสนา ดันฉบับ ไม่มีเหลืออยู่แล้ว มีแต่ฉบับจำลองซึ่งพิมพ์ในราชวงศ์เดียวกัน แตกต่าง กันเพียงรัชสมัย ยังมีต้นฉบับเหลืออยู่ในปัจจุบัน ก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ นายพลจู่จื่อเจียว ได้เป็นผู้ค้นพบต้นฉบับนี้ในวัดแห่งหนึ่งในจีนเหนือ เป็นแม่พิมพ์ของพระไตรปิฎกชุดนี้เป็นอักษรแกะบนแผ่นไม้จำนวน หลายพันแผ่น นายพลผู้นี้จึงได้ชักชวนพุทธบริษัทในเซี่ยงไฮ้ พิมพ์ พระไตรปิฎกชุดนี้พิมพ์ขึ้นใหม่ให้ชื่อว่า พระไตรฉบับจีน ชาจ้ง ปัจจุบัน ดูตัวอย่างได้จากหอพระสมุดแห่งชาติ กรุงเทพฯ แต่ในปลายสมัย ราชวงศ์ชิงลัทธิขงจื้อได้ถูกฟื้นฟูขึ้นโดยนักปราชญ์ ในลัทธินี้ได้นิยมหลัก ธรรมพุทธศาสนาไปแอบอ้างประดิษฐ์เป็นลัทธิขงจื้อแนวใหม่และลัทธิ ใหม่นี้เองได้กลายเป็นเครื่องมือประหัตประหารพุทธศาสนาทำนองเดียวกับศาสนาพราหมณ์ ได้สร้างลัทธิพุทธาวตารขึ้นเพื่อกลืนพุทธศาสนา ฉะนั้น ฐานของพระพุทธศาสนาจึงถูกผลักดันออกไปจากความเลื่อมใสของ กลุ่มชนชั้นปกครอง ถอยหลังไปเป็นศาสนาในป่าดงอิทธิพลที่เคยมีต่อ สังคมก็ค่อยๆ จางลงไป สมัยก่อนคณะสงฆ์มีหน้าที่รับผิดชอบต่อ สังคม วัดเป็นโรงพยาบาล เป็นที่สงเคราะห์คนอนาถาในเวลาเกิด ทุพภิกขภัยและอุทกภัย พระมีหน้าที่สงเคราะห์ช่วยเหลือประชาชน แต่ มาบัดนี้หน้าที่เกี่ยวพันกับสังคมถูกตัดออกหมด พวกลัทธิขงจื้อแนวใหม่ ได้ทำให้เกิดความรู้สึกว่า พระต้องหันหลังให้กับโลกอย่างเด็ดขาดต้อง อยู่แต่ในกำแพงวัด กิจกรรมของพระก็คือสวดมนต์และนอนหลับทำ

นั่น วิธีการเช่นนี้ดูประหนึ่งว่า จะทำให้พระบริสุทธิ์ขึ้น แต่ความจริงแล้ว เป็นวิธีประหารพุทธศาสนาอย่างชนิดเหินเหมยทีเดียว เพราะทำให้พระทอดทิ้งสังคมไป ทำให้สังคมเห็นพระว่าไม่มีประโยชน์ทำให้วัดกับสังคมตัดตอนกันอย่างเด็ดขาด และนี่คือเหตุผลทำให้พุทธศาสนาต้องพ่ายแพ้ อิทธิพลของลัทธิขงจื้อ

ราชวงศ์หังวน

ในศตวรรษที่ ๑๘ กุบไลข่านหลานของเจิ้งกิสข่าน ยกกองทัพมาตีประเทศจีนแตก แล้วสถาปนาราชวงศ์หังวนขึ้นปกครองเมืองจีน เกลิมพระนามว่า พระเจ้าหังวนซีโจ้ว ยุคนี้เป็นยุคอิทธิพลมองโกลแผ่ไปทั่วโลก พระอัยกาของคุบไลข่านตั้งนครหลวงที่เมืองสะมารกัลในเตอร์กิสถาน แล้วแผ่อานุภาพจิได้รัสเซีย ฮังการี โปแลนด์ รัสเซีย ตอนหนึ่งของฝรั่งเศส ภาคตะวันออกของโรมัน พุดง่ายๆ ก็คืออิทธิพลของมองโกลไปถึงฝั่งแม่น้ำบลูดานูบในออสเตรียทางด้านอัฟริกา ทหารมองโกลได้ยึดอียิปต์ ส่วนเอเชียกลางและเอเชียตะวันออก มงโกลก็ได้ เมืองแบกแดด เบรุตาลีม อิสตันบูล และดีดะลุยคะเรื่อยมาได้คาบูลในอาฟกานิสถาน เตหะรานในอิหร่าน แล้ววกเข้าอินเดียภาคเหนือไว้ไม่เคยมีจักรวรรดิใดในโลกที่มีอาณาจักรไพศาลอย่างนี้ เมื่อเจิ้งกิสข่านตายแล้วบรรดาแม่ทัพมองโกลในภาคต่างๆ ก็ตั้งตนขึ้นเป็นข่าน แต่ก็ยังยอมรับว่าคุบไลข่านเป็นมหาข่านของตน ข่านเหล่านี้บ้างก็นับถือศาสนาคริสต์ บ้างก็นับถือศาสนาอิสลาม แต่คุบไลข่านนั้นนับถือพุทธศาสนา เล่ากันว่าครั้งหนึ่งมีนักเผยแผ่ศาสนาต่างๆ มาเฝ้าคุบไลข่านที่กรุงปักกิ่งต่าง

ชักชวนให้มหาชนับถือศาสนาตน กุลไลข่านจึงให้ประชุมกัน
แสดงปาฏิหาริย์ให้ดู ทูตของโป๊ปและโตะอิหม่าม ไม่สามารถทำอะไร
ได้แต่ลามาภิภุขในนิกายพุทธศาสนาแบบธิเบต สามารถทำด้วยพุทธารส
ให้ลอยขึ้นเองไปจดพระโอบฐ์ของมหาชนได้ กุลไลข่านจึงเลือกนับถือ
พุทธศาสนา พระองค์ได้แต่งตั้งหัวหน้าลามาในธิเบตชื่อทักษปะเป็น
มหารัฐครู และส่งทูตไปขอพระเกี่ยวแก้วทางลังกามานูชา แต่ทางลังกา
ไม่ยอมให้ กุลไลข่านเป็นผู้ที่ทำให้พุทธศาสนาแพร่หลายในหมู่ชนชาว
มกโกลพระองค์ได้ส่งกองทัพมาตีประเทศจามปาและพม่า และพระองค์
ส่งกองทัพเรือไปตีชะวา ตัญปุณ สำหรับญุ่นนั้นพระองค์ทรงผิดหวัง
ถึง ๒ ครั้ง มาโคโปโลนักผจญโชคชาวนิสซึ่งรับราชการในสำนักมหา
ชน ได้เขียนบรรยายถึงความรุ่งเรืองในราชสำนักของจักรพรรดิองค์นี้
อย่างละเอียด หนังสือของเขาได้เร้าใจให้ชาวยุโรปออกมาผจญโชคใน
เอเชียอันเป็นจุดเริ่มต้นของระบบอาณานิคมในตะวันออก สมัยราชวงศ์
หงวนพุทธศาสนามงเจริญเฉพาะในราชสำนักเท่านั้น และเป็นความจำ
ริญแบบพิธีกรรมเสียส่วนใหญ่ ไม่มีการส่งเสริมในการเผยแผ่ให้ถูก
ต้องอิทธิพลลัทธิขงจื้อในสังคมมีเหนือกว่า ราชวงศ์หงวนมีอายุสั้นเพียง
๘๐ ปีเศษ ก็ถูกทำลายล้างไปโดยชาวนาจีนคนหนึ่งชื่อ จูฮองญู เขาได้
ตั้งตนขึ้นเป็นกษัตริย์ ตั้งราชวงศ์เหม็งขึ้น

ราชวงศ์เหม็ง

วงศ์นี้มีอายุร่วม ๔๐๐ ปี ร่วมสมัยกับอยุธยาของเรา พระเจ้า
เหม็งไทโจ้เป็นปฐมกษัตริย์และพระเจ้าเหม็งเซ่งโจ้ได้ทรงส่งเสริมพุทธ-

๒๔๔

ศาสนา มีการพิมพ์พระไตรปิฎกใหม่ แต่ก็เป็นการส่งเสริมหนักไปในทางพิธีกรรม ไม่ได้ส่งเสริมไปในทางเผยแผ่ อิทธิพลของลัทธิขงจื้อยิ่งมั่นคงมากขึ้น จนเกิดเป็นอุดมคติอันหนึ่งในกลุ่มปัญญาชนครั้งนั้นว่า "ผู้ที่อ่านหนังสือไม่พืงนับถือพุทธศาสนา" ฉะนั้นศาสนาพุทธถูกขับไล่ไปอยู่บนภูเขา ความรู้ของพระสงฆ์ตกต่ำ เพราะไม่มีการส่งเสริมการศึกษาเป็นทางการเลย พระสงฆ์ส่วนใหญ่ที่อยู่ในเมืองจึงกลายเป็นพระอาชีวะ สวดสวด ทำงเด็ก คณาจารย์ที่ทรงความรู้เล่า ก็ไปอยู่เสียในวัดกลางป่าดง ฐานะของพระพุทธศาสนาจึงเหมือนคนไข้หนัก ซึ่งต่อมาได้ถูกซ้ำเติมโดยอิทธิพลวัฒนธรรมตะวันตก ในสมัยราชวงศ์แมนจู

ราชวงศ์แมนจู

พวกแมนจูเดิมเป็นชาวป่า ร้อนเร่พเนจรตามลุ่มแม่น้ำเพยลุงเจียง (มั่งครดำ) ในบริเวณติดกับไซบีเรีย ต่อมาได้ขยายภูมิภานามาสู่ภาคเหนือของประเทศจีน แต่ถูกจีนสะกดด้วยกำแพงยักษ์ใหญ่จีน ได้ตั้งด่านขึ้นเพื่อสะกดพวกแมนจูไม่ให้อพยพล่วงล้ำกำแพงยักษ์เข้ามาคำว่า "แมนจู" เลื่อนมาจากคำว่า "มันจู" ในภาษาสันสกฤต อันเป็นชื่อของโพธิสัตว์ มัญชุศรี แสดงว่าชนชาตินี้ได้นับถือพุทธศาสนามาตั้งแต่ก่อนศตวรรษที่ ๑๕ พุทธศาสนาได้แพร่หลายไปจากพวกมองโกลในรัชสมัยพระเจ้าชองเจ็ง กษัตริย์องค์สุดท้ายของราชวงศ์หมิงได้เกิดกบฏขึ้นในกรุงปักกิ่ง แม่ทัพจีนที่รักษาด่านซานไฮกวน จึงได้ขอกำลังพวกแมนจูเข้ามาปราบกบฏ เมื่อทำลายพวกกบฏแล้วพวกแมนจูไม่ยอมกลับ ถือโอกาสยึด กรุงปักกิ่งไว้ แล้วตั้งราชวงศ์ใหม่ชื่อ "วงศ์เฉิง" แปลว่า ความบริสุทธิ์ วงศ์นี้

๒๔๕

เป็นราชวงศ์สุดท้ายของจีนมีอายุ ๒๐๐ ปีเศษ ใน ๓-๔ รัชกาลต้นๆ พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำราชสำนัก ปฐมกษัตริย์วงศ์เซ็งได้สละราชวงศ์ออกไปบวชเป็นภิกษุ คือ พระเจ้าซุ่นเต๋ กษัตริย์อีกองค์หนึ่งคือ พระเจ้าย่องเจ็ง ทรงรอบรู้ในเรื่องนิกายเซ็นเป็นพิเศษได้มีพระราชนิพนธ์เรื่องเซ็นไว้หลายเรื่อง สมัยรุ่งโรจน์ตกอยู่ในสมัยของพระเจ้ายี่ และพระเจ้าเทียนหลง ในสมัยดังกล่าวนี้จีนขยายอาณาเขตไปจรดพรมแดนของโซเวียต แต่พอสิ้นสมัยนี้แล้วอิทธิพลของจีนก็ตั้งต้นเสื่อมลง ซึ่งเป็นผลให้พุทธศาสนาพลอยเสื่อมไปด้วยเพราะเหตุดังนี้

๑. รัฐบาลจีน ตั้งคั่นขกย่องลัทธิขงจื้อ กษัตริย์แมนจูหลังสมัยพระเจ้าย่องเจ็งลงมาล้วนเป็นสาวกของลัทธิขงจื้อ

๒. อิทธิพลศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ที่เข้ามาบ่อนทำลายวัฒนธรรมดั้งเดิมของจีน

๓. จีนแพ้สงครามชาวยุโรปติดต่อกันหลายครั้ง

สงครามฝิ่น

ในรัชสมัยพระเจ้าเตากวาง ซึ่งตรงกับแผ่นดินพระนั่งเกล้าของไทย จีนทำสงครามกับอังกฤษเป็นครั้งแรก ในกรณีจีนห้ามค้าฝิ่นซึ่งพ่อค้าอังกฤษนำเข้ามา จุฬปะทะอยู่ที่เมืองกวางตุ้ง แสนยานุภาพของจีนคร่ำครึเกินไป ในขณะที่ชาวยุโรปใช้เรือกลไฟแล้ว ทพเรือของจีนยังเป็นเรือสำเภา เพราะฉะนั้นมณฑลชายฝั่งมีเมืองเทียนสิน เอ่หมิง ไกวเจา และอันเค้า จึงถูกอังกฤษยึดครอง จีนยอมทำสัญญาสันติภาพ เปิดเมืองท่าเหล่านี้ให้อังกฤษใช้

๒๔๖

กบฏไ้เผ่ง

พระเจ้าตากวาง ข้าพระทัยจนสิ้นพระชนม์ กษัตริย์องค์ใหม่คือ พระเจ้าฮ้อฮอง ในสมัยนี้ศาสนาคริสต์ได้แพร่หลายมาก เพราะเมื่อ จีนได้แพ้สงครามไปแล้วต้องอนุญาตให้พวกบาทหลวงห่มสอนศาสนา เข้าไปในเมืองจีนอย่างเสรี ครั้งนั้นมีจีนชาวมณฑลกวางไสคนหนึ่ง แซ่ หง ชื่อ ชิวฉวน เข้ารีตนับถือคริสต์ยืน ตั้งตนเองเป็นน้องชายเยซู หา พรรคพวกได้จำนวนมากจึงเป็นกบฏขึ้นเรียกว่า "ไ้เผ่ง" แปลว่ามหา- สันติ พวกกบฏโฆษณาว่า พระยโฮวา สั่งให้ทำลายพุทธศาสนา ลัทธิ- ขงจื้อ ศาสนาเต๋า และราชวงศ์แมนจูให้หมด สร้างโลกคริสต์ยืนใหม่ ในเมืองจีน พวกกบฏใช้เวลารบ ๑๖ ปี ดีเหนือที่ประเทศจีนได้ ๑/๓ ตั้ง เมืองหลวงที่นานกิง บังคับให้ประชาชนเข้ารีตหมดแล้วเที่ยวทำลายวัด วาอารามและศาลเจ้า ฆ่าคน ๒๐ ล้าน แต่แล้วในที่สุดพระเจ้าฮ้อฮอง ได้ อาศัยนายพล ๒ คน เป็นกำลังคือ นายพลจังก๊กพวนและนายพลหลี ฮ่องเจียง สามารถทำลายพวกกบฏ ผลของกบฏไ้เผ่งนี้ พุทธศาสนา ได้รับความกระทบกระเทือนอย่างมากที่สุดวัดในบริเวณของพวกกบฏนับ จำนวนพันๆ ได้ร้างไปโดยไม่มีทางบูรณะใหม่ขึ้นเลย

สมัยสาธารณรัฐรีปบลิก

เมื่อพระเจ้าฮ้อฮอง เสด็จลี้ภัยพวกฝรั่งเลยไปสวรรคตเสียในแมน- จูเรีย ราชโอรส คือ พระเจ้าท่งตี้ยังทรงพระเยาว์ จึงมีพระราชชนนี เป็นผู้สำเร็จราชการคือพระนางซูสีไทเฮา ซึ่งเป็นผู้กำอำนาจอย่างแท้ ในการปกครองประเทศจีนเป็นเวลานานถึง ๔๐ ปีเศษ พระเจ้าท่งตี้

เมื่อแตกวัยหนุ่ม ได้ชุกจนจนเกิดเป็นโรคสำหรับบุรุษเลยสวรรคต พระองค์ไม่มีพระโอรส พระนางชูลีจึงยกหลานชายของนาง ซึ่งเป็นบุตรของน้องสาวขึ้นเป็นกษัตริย์ทรงนามว่า พระเจ้ากวางสู แต่อำนาจคงตกอยู่แก่พระนางต่อไป ในระยะนี้จีนได้เสียเกาะฟอร์โมซาแก่ญี่ปุ่น จีนต้องปล่อยเกาหลีให้เป็นอิสรภาพ จีนต้องยอมให้นานาชาติตั้งสถานทูตของตนในปักกิ่ง จีนต้องยกดินแดนส่วนใหญ่ในไซบีเรียให้แก่รัสเซีย จีนแพ้สงครามกับฝรั่งเศสในกรณีเมืองญวน ต้องยกเอกลีทัวเนียในเมืองญวนให้แก่ฝรั่งเศส และข้อที่เจ็บช้ำที่สุดคือจีนแพ้สงครามญี่ปุ่นกองทัพเรือญี่ปุ่นสามารถจมกองทัพเรือจีนหมด ทั้งหมดนี้ประชาชนผู้รักชาติไทย พระนางชูลีและบรรดาขุนนางสอพลอที่ใกล้ชิดพระนาง ยกตัวอย่างเช่น:

แม่ทัพเรือของจีนของประมาณปรับปรุงกองทัพเรือ เพื่อให้ทัดเทียมกับนานาชาติ แต่พระนางชูลีก็แย่งเองประมาณนี้ไปสร้างวังอยู่เสียเอง จึงได้มีพวกรักชาติคิดปฏิบัติการปกครอง พวกนี้แบ่งเป็น ๒ ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งมี ดร.ซุนยัตเซ็น เป็นหัวหน้า ต้องการล้มระบบกษัตริย์เสียเลยทีเดียว อีกฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายต้องการให้มีกษัตริย์แต่อยู่ภายใต้รัฐสภา ฝ่ายหลังนี้พระเจ้ากวางสูทรงเป็นกำลังอย่างลับๆ พระองค์เองยินยอมจะเป็นกษัตริย์ได้กฎหมาย แต่เป็นคราวเคราะห์ของประเทศจีน พระนางชูลีรู้ความลับนี้ จึงจับพระเจ้ากวางสูไปขัง พวกซุนยัตเซ็นเลยหนีลงไปทำงานใต้ดิน เมื่อพระนางชูลีสิ้นพระชนม์ กษัตริย์องค์สุดท้ายของราชวงศ์แมนจู คือพระเจ้าปูยี มีพระชนม์เพียง ๓ พรรษา คณะของ

๒๔๘

ชนยัดเข่นได้ก่อการปฏิบัติขึ้นทุกมณฑล พระเจ้าบูยีต้องยอมสละราชสมบัติ ประเทศจีนจึงเปลี่ยนเป็นระบบบริปไตย ซึ่งเป็นการหักห้ามพว้าด้วยหัวเข้าสำหรับประเทศซึ่งมีกษัตริย์ปกครองร่วม ๕ พันปี ทำให้จีนไม่มีศูนย์กลางแห่งความสามัคคี พวกขุนพลและนักการเมืองแย่งชิงอำนาจกันอดุลุต ทุกคนอยากจะเป็นประธานาธิบดีทั้งนั้น และแสวงหาอิทธิพลภายนอกมาช่วยตัวเอง จนเป็นเหตุให้ประเทศจีนเกิดสงครามภายในระหว่างพรรคการเมือง ระหว่างขุนพล เรื่อยมาจนถึงทุกวันนี้

สถานการณ์เช่นนี้ พุทธศาสนาในเมืองจีน จึงเป็นเหมือนโบราณวัตถุชิ้นหนึ่งที่ถูกลืม ถ้าจะมีผู้เห็นคุณค่าของพุทธศาสนาอยู่บ้าง ก็ถูกตราหน้าจากสังคมว่า เป็นคนคร่ำครึล้าสมัย นอกจากนี้ศาสนาคริสเตียนยังทุ่มเทกำลังทุนมหาศาลไปในเมืองจีนยิ่งกว่าประเทศใดๆ ในโลก จึงทำให้ปัญญาชนรุ่นใหม่ของจีนส่วนมากเป็นคริสเตียน ในขณะสงฆ์แม้จะมีผู้นำที่เด่นก็มีน้อยอาทิเช่น ท่านไท่สุ ท่านผู้นี้ได้รณรงค์ต่อสู้เพื่อพุทธศาสนาตลอดชีวิตของท่าน ท่านได้ให้กำเนิดวิทยาลัยสงฆ์ซ่งชัง วิทยาลัยสงฆ์เอ๋หมิง วิทยาลัยสงฆ์เสฉวน วิทยาลัยสงฆ์หลิงหนาน สถาบันเหล่านี้ได้ผลิตพระสงฆ์ที่มีความรู้ออกมา ถ้าพระจีนจะมีนักปราชญ์อยู่บ้าง ก็เป็นผลจากวิทยาลัยสงฆ์เหล่านี้นั่นเอง

เมื่อสงครามโลกยุติลง ประเทศจีนได้ถูกแบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย ในจีนเสรี ซึ่งมีเกาะฟอร์โมซาหรือไต้หวัน ปัจจุบันมีพลเมืองประมาณ ๑๒ ล้านคน กว่าครึ่งในจำนวนนั้นเป็นชาวพุทธ มีวัดราว ๘๐๐ วัด

มีพระสงฆ์ราว ๕๐๐ กว่ารูป เป็นนางชีประมาณ ๔,๐๐๐ คน แต่มี
โรงเรียนปริยัติธรรมไม่ถึง ๕ แห่ง การศึกษาเข้าทำนองตัวใครตัวมัน
แม้จะมีพุทธสมาคมอยู่ก็ไม่มีอิทธิพลอะไร และคณาจารย์ที่มีเกียรติคุณ
จริงๆ ในความรู้ทางพุทธศาสนามีเพียงรูปเดียว ท่านผู้นั้นคือท่านอินฺสุน

๒๕๐

บทที่ ๑๐

พระพุทธศาสนาในธิเบต เอเชียกลางและญี่ปุ่น

ประเทศธิเบต

ชาวอินเดียเรียกธิเบตว่าประเทศโกฏะหรือเกาฏะ จีนเรียกซิงจั้ง

ในความรู้สึกของชาวอินเดียถือว่าเป็นดินแดนนอกฟ้าป่าหิมพานต์เพราะตั้งอยู่หลังเทือกภูเขาหิมาลัย ซึ่งประกอบด้วยป่าใหญ่เรียกว่ามหาวันคั้น ป่านี้แบ่งเป็นชั้นๆ ชั้นนอกเรียกว่าจุลวัน เป็นดินแดนที่มนุษย์ไปได้ถึงส่วนมหาวันนั้นถือว่าสุดวิสัยที่มนุษย์ธรรมดาจะไปได้ เป็นสำนักของบรรดานักสิทธิ์วิทยาธรซึ่งใกล้เคียงกับสภาพของธิเบตยิ่งนัก ภูเขาสำคัญในวรรณคดีของอินเดียส่วนมากมีอยู่ในเขตธิเบต เช่น คันธมาถน์ ยคนธร เนมินทร อิตินทร อัศกัณฑ์ จนชั้นแม่น้ำสีทันดร และสระอโนดาตก็มีอยู่ในเขตธิเบต ธิเบตมีเนื้อที่ทั้งหมดใหญ่กว่าประเทศไทย ๓ เท่า ทิศตะวันออกติดต่อกับจีนทางด้านมณฑลทกวางสุแลเสฉวน ทิศเหนือติดกับมองโกเลียและเตอร์กีสถาน ทิศตะวันตกและทิศใต้ติดกับอินเดีย ภูมิประเทศอุดมไปด้วยทิวเขาสูงกว่าระดับน้ำทะเล ๒ หมื่นฟิตขึ้นไป เป็นประเทศที่แคว้งด้วยเทือกเขา แบ่งออกเป็น ๓ ภาค ภาคเหนือเป็นที่ราบสูงสุด ดินฟ้าอากาศทารุณ หนาวจัด มีผู้คนเบาบาง การเดินทางบางครั้งเดินอยู่ ๑ เดือน ไม่พบผู้คน ชาวธิเบตในถิ่นนี้โดยมากเป็นพวกเลี้ยงปศุสัตว์ ร่อนเร่พเนจรไปกับฝูงสัตว์ตลอดปี ภาคตะวันออกซึ่ง

ติดกับจีน เส้นทางคมนาคมทุรกันดารอย่างสุดแสน การเดินทางต้องอาศัยไต่ไปตามช่องเขาและหุบเหว มีที่ราบเชิงเขาบางแห่งอาศัยทำไร่ มีป่าดิบ ซึ่งมนุษย์ไม่เคยเหยียบย่างเข้าไปเลย ถ้าเดินจากเขตจีนเข้าเขตทางด้านนี้ ต้องใช้เวลาประมาณ ๒ เดือน ภาคใต้ภาคนี้อุดมสมบูรณ์ที่สุด นครหลวงของเขตตั้งอยู่ในภาคนี้ มีไร่ข้าวบาเลย์ ข้าวสาลี มีแม่น้ำพรหมบุตรหล่อเลี้ยง ชาวเขตเรียกว่ายาลูซางโป ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาสูงในภาคใต้ของเขต ไหลผ่านนครหลวง แหวกช่วงเขาหิมาลัยเข้าสู่อินเดียผ่านมณฑลอัซสัมมาออกอ่าวเบงกอล มีความยาวกว่าพันกิโลเมตร ภาคนี้ยังอุดมด้วยสวนผลไม้ มีแอปเปิ้ล สตอเบอร์รี่ องุ่น สาลี่ และส้ม ตามหุบเขามีป่าเบญจพรรณขึ้นปกคลุม มีเสือดาว เสือโคร่ง หมี กวาง อุดมสมบูรณ์ โดยปกติชาวเขตไม่ฆ่าสัตว์ สัตว์กับคนจึงคุ้นเคยกันในประเทศนี้ พลเมืองของเขตมีประมาณ ๕ ล้านเศษ ส่วนใหญ่อยู่กันกับคั้งในภาคใต้ อาชีพของพลเมืองเหล่านี้คือทำเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ รองลงมาคือเลี้ยงปศุสัตว์ นอกจากนั้นเป็นพ่อค้า เขตเป็นเมืองพระ มีพระสงฆ์ตามะอยู่ ๒ แสนรูป สัตว์เลี้ยงที่สำคัญของเขตก็คือจามร ที่จริงก็คือควายนั่นเอง แต่เป็นควายพันธุ์พิเศษ รูปร่างลำสันม่อต้อ มีขนปกคลุมขึ้นปกคลุม ใต้ภูเขาเก่ง ทนหนาวเก่ง อดน้ำเก่ง จึงเป็นสัตว์คู่ชีพของชาวเขต อาศัยเนืองนิจรับประทาน ไขมัน ทำน้ำมัน ขนทำเครื่องนุ่งห่ม หนังทำผ้ากระโจมและเรือ เรือเขตนั้นไม่ทำด้วยไม้ แต่ใช้โครงเป็นไม้ เอาหนังจามรจึง รูปร่างคล้ายกะทะใบใหญ่ๆ นั่งได้ครั้งละ ๕-๖ คน เนื่องจากแม่น้ำลำธารในเขต

๒๕๒

ไหลเชี่ยวกราก การเดินทางทางจึงไปได้แต่ครั้งเดียว คือไปตามน้ำทวน
น้ำไม่ได้ เมื่อถึงจุดหมายแล้วจะกลับ คนแจวเรือต่างแบกเรือกลับ
การเดินทางบนที่ราบสูงของชาวธิเบต ต้องอาศัยสัตว์จามรเป็นพาหนะ
นอกจากนี้ก็มีม้าและลาต่าง ชาวธิเบตรักม้ามาก ผู้ใดมีม้าผู้นั้นถือว่าเป็น
ฐานะดี ใครมีม้ามากก็แสดงว่ารวยมา เพราะฉะนั้นคนหบดีขุนนาง
ธิเบตจึงมีคอกม้าทุกคน ในธิเบตไม่มีรถหรือเกวียนทั้งสิ้น การเดินทาง
ไม่ว่าใกล้หรือไกลจึงม้าไป ถ้ามีฐานะสูงก็นั่งเกี้ยวมีคนหาม เมืองสำคัญ
ของธิเบตคือเมืองลาซาอันเป็นนครหลวง นอกจากนี้มีเมืองตซึมโป-
เมืองยาตุง เมืองตาเจลู ลาซาเป็นพุทธนคร พลเมืองของเมืองนี้เป็น
พระครึ่งหนึ่ง ตัวเมืองสร้างอยู่เหนือฝั่งแม่น้ำพรหมบุตรเห็นภูเขาเอเวอ-
เรสที่อยู่ไกลออกไปทางตะวันตก นอกเมืองเป็นไร่ข้าวเหลืองอร่ามสุด
สายตา มีสวนผลไม้คั่นเป็นบางตอน ในเมืองจุดเด่นที่สุดคือ พระ-
ราชวังโปตละซึ่งสูง ๑ ใน ๓ ของตึกเอ็มไพร์สเตตอเมริกา มีห้องกว่า ๒
พันห้อง สร้างครอบภูเขาทั้งลูก จึงดูตระหง่านมาก หลังคาพุทธวิหาร
ประดับด้วยกระเบื้องทองคำ มีพระเจดีย์หุ้มทองคำ เรียงรายกันอยู่บน
ชั้นสูง พระราชวังแห่งนี้เป็นที่วัดที่ประทับขององค์ประมุข ที่ประ-
มุขรัฐสภา มหาวิทยาลัยสงฆ์ วิทยาลัยการแพทย์ ส่วนห้องใต้ดินเป็น
ที่คุมขังนักโทษ พระราชวังแห่งนี้เริ่มต้นสร้างในรัชสมัยพระเจ้าสรอง
ตสันกัมโป ในศตวรรษที่ ๑๒ ในชั้นแรกเป็นเพียงวังเล็กๆ ต่อมาใน
รัชสมัยทะไลลามะองค์ที่ ๕ เมื่อ ๓๐๐ ปีมาแล้ว ได้ทรงเพิ่มเติมสร้างขยาย
ขึ้นใหญ่โต ชาวธิเบตทุกคนที่เดินทางมาสู่ลาซาในวินาทีแรกก็เห็นยอด

พุทธวิหารทองคำแห่งโปตละ ทุกคนจะคุกเข่าลงสวดมนต์ ถัดจากวังโปตละลงมา ก็เป็นถนนหนทางต่างๆ ถนนของธิเบตมีสภาพเป็นตรอกมากกว่า พ่อค้าส่วนใหญ่ขายของแบบเบกะดิน บ้านเรือนของชาวธิเบตในเมืองหลวงล้วนเป็นอิฐและหิน สร้างเป็นรูปขมมเปียกปูนสูง ๒ ชั้น ๓ ชั้นในเมืองมีวิหารที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุด ถือว่าเป็นวัดพุทธศาสนาวัดแรกในธิเบต คือวิหารโจกัง ประดิษฐานปฏิมารูปพระโพธิสัตว์วิฆิตตะกุมาร ประสูติบริเวณรอบๆ วิหารนี้มีราษฎรธิเบตจำนวนพันกระทำปทักษิณสวดมนต์ทุกวันทุกวัน นอกเมืองลาสาออกไป มีมหาวิหารแห่งรัฐ ๓ แห่ง คือ วัดเชรา วัดโคปง วัดกันตัน พระสงฆ์ในวัด ๓ แห่งนี้มีอิทธิพลต่อการปกครองมากที่สุด ธิเบตเรียกว่าเสาคำชาติ ๓ ต้น วัดเชรา มีพระ ๑ พันรูป วัดโคปงมีพระ ๕ พันรูป วัดกันตันมีพระ ๓ พันรูป สมภารแห่งวัดทั้ง ๓ ล้วนถือกันว่าเป็นพระโพธิสัตว์มาเกิดใหม่ มีฐานะเป็นที่ปรึกษาขององค์ประมุข มองดูแต่ไกลสภาพของวัด ๓ แห่งเหมือนรวงผึ้งมีมา ๓ รวง เพราะสร้างตามเชิงเขาไหลเขาเป็นชั้นเชิงคล้ายเมืองน้อยๆ เมืองหนึ่ง ความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ธิเบตทั้งประเทศมีจำนวน ๒ แสนรูป มีวัด ๑ พันเศษ ความเป็นอยู่มีหลายวิธี คือ วัดที่มีกลปนาได้อาศัยเบียดเบียน แต่ก็ไม่ใช่จะพอเพียง พระธิเบตที่ไม่มีการศึกษา ไม่มีผู้ปฏิบัติจึงต้องประกอบอาชีพเหมือนคฤหัสถ์ แต่ที่มีการศึกษา รัฐบาลมินตยักตรให้ พวกนี้แบ่งเป็นหลายชั้นตามลำดับ:

ชั้นที่ ๑ ได้แก่พระประเภทอวตารมาเกิด คือถือว่าเป็นพระโพธิสัตว์องค์ใดองค์หนึ่งกลับชาติ ทั้งประเทศมีอยู่ราว ๒๐๐ รูป มีดาไลลามะ

และปัญเณลามาเป็นประธาน

ชั้นที่ ๒ พระสมณศักดิ์ชั้นเจ้าอาวาสมหาวิหารทั้ง ๖

ชั้นที่ ๓ มหาวัณชิตชั้นธรรมราชา ซึ่งเป็นชั้นสูงสุดในทางความรู้ ทั้งประเทศมีอยู่ไม่เกิน ๑๐ รูป เวลาไปไหนมีสัปทนกันเป็นเกียรติยศ

ชั้นที่ ๔ พระคณาธิการ ซึ่งมีหลายชั้น

โดยปกติ อาหารประจำวันของชาวทิเบตและพระ ก็คือเนยจามรี ในหมู่คนชั้นสูงนานาๆ จึงมีอาหารแบบจีนรับประทาน ชาวทิเบตรับประทานขนมทำด้วยแป้งบาเลย์ ชนิดหนึ่ง คลุกกับเนยจามรี และเกลือ มีลักษณะเป็นชาละเปา ทิเบตเรียกว่า ทังปา

การปกครอง

ทิเบตเป็นประเทศเดียวซึ่งมีรัฐบาลเป็นพระ ประมุขของรัฐบาล เป็นทั้งพระมหากษัตริย์และสมเด็จพระสังฆราช คือองค์ดาไลลามะ คำว่าดาไล คือทะเลนั่นเอง คำนี้เป็นภาษามงโกล อันตรธานหัวหน้า มงโกลซึ่งตีทิเบตได้ในศตวรรษที่ ๒๐ เป็นผู้ถวายพระนามนี้แก่ประมุขนิกาเยลลุปา พร้อมกับถวายประเทศทิเบตให้เป็นธรณีสงฆ์ทั้งประเทศ ปกติชาวทิเบตเรียกประมุขของตนว่า กยันโปรินโปเซ ตำแหน่งนี้ได้สืบรัชกาลมาถึงอันดับ ๑๔ ชาวทิเบตเชื่อว่าดาไลลามะ คือ พระอวโลกิเตศวรแบ่งภาคลงมา พึงสังเกตว่าพระที่เป็นโพธิสัตว์แบ่งภาคมักมีสร้อยท้ายว่ารินโปเซ รองจากดาไลลามะก็คือปัญเณลามา ท่านผู้นี้มีวัดอยู่เป็นประจำที่ตชิลุมโป ราษฎรจึงเรียกท่านว่า ตชิลามะ หรือตชิลินโปเซ ฐานะของท่านไม่เกี่ยวกับฝ่ายอาณาจักรอย่างดาไลลามะ แต่ทรงอำนาจ

๒๕๕

สูงสุดในศาสนจักรข้างเดียว ชาวธิเบตเชื่อว่าเป็นพระอมิตาภะแบ่ง
ภาคลงมา ทั้งคาโลลามะและปัญเชนลามะนี้ ถ้าในทางส่วนตัวก็เคารพ
กันในทางพรรษาอายุ แต่ในราชการปัญเชนลามะต้องเคารพคาโลลามะ
รองลงมาคือเสนาบดีสภา ประกอบด้วยเสนาบดี เป็นพระ ๑ คฤหัสถ์ ๓
ว่าการ ๔ กระทรวง เสนาบดีฝ่ายคฤหัสถ์ ว่าการกลาโหม มหาดไทย
ยุติธรรม สำหรับพระนั้นว่าการศึกษาธิการและยุติธรรม กองทัพแห่ง
ชาติของธิเบตมีทหารทั้งหมด ๒ หมื่น รัฐสภาเรียกว่า ซองลู ประกอบด้วย
สมาชิกเป็นพระมากกว่าครึ่ง ส่วนมากเป็นเจ้าอาวาสวัดสำคัญ คฤหัสถ์
นั้นโดยมากเป็นพวกขุนนางสืบตระกูล สภาซองลูมีอำนาจถวายความเห็น
ต่อคาโลลามะ มีอำนาจกำหนดนโยบายของประเทศ มีอำนาจถอดเสนา-
บดี กรรมการเมืองในธิเบตมีทั้งฝ่ายคฤหัสถ์และฝ่ายพระ การเก็บภาษี
อากร เมื่อหน่วยต่างๆ เก็บได้แล้วต้องมาส่งรวมที่รัฐบาลกลางที่ลาสา
รัฐบาลจะตั้งงบประมาณสำหรับใช้จ่ายประจำปี ปรากฏว่างบประมาณ
เกี่ยวกับศาสนามีมากกว่างบประมาณอื่น การเลือกคาโลลามะ ถือว่าเมื่อ
องค์เก่าสิ้นพระชนม์ ดวงพระวิญญาณต้องไปกำเนิดใหม่ทันที เพราะ
ฉะนั้นรัฐบาลจะต้องแสวงหาเด็กศักดิ์สิทธิ์ วิธีแสวงหาทำดังนี้:

๑. ต้องคอยสังเกตนิมิตต่างๆ ในขณะที่คาโลลามะองค์
ก่อนสิ้นพระชนม์ลง เช่นองค์คาโลลามะที่ ๑๓ เมื่อสิ้นพระชนม์แล้ว
ตั้งพระศพหันพระพักตร์ไปทางทิศใต้ แต่แล้วอยู่ดีๆ พระพักตร์พระ-
องค์เบนไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และมีรุ่งเกิดขึ้นทางทิศนั้น
๒. ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินซึ่งเป็นพระ จะต้องไปทำกัมมัฏฐาน

๒๕๖

เพ่งเอาไปกลืน ที่ริมทะเลสาปศักดิ์สิทธิ์แห่งหนึ่ง เพื่อขอมิตซึ่งมักจะปรากฏเป็นภาพในน้ำให้เห็น แสดงถึงสถานที่ใหม่ของคาโลลามะ

๓. ต้องอาศัยหลักมหาปุริสลักษณะ คือเด็กที่จะมาเป็นคาโลลามะ ต้องประกอบด้วยนรลักษณ์พิเศษบางอย่าง เช่นที่ไหล่ ๒ ข้างมีปุ่มหรือลายมือลายเท้าเป็นกงจักร

๔. เมื่อพบเด็กศักดิ์สิทธิ์แล้ว จะต้องอาศัยการเสี่ยงทาย เช่น นำเครื่องใช้ของคาโลลามะองค์ก่อน มีสมุดคัมภีร์ พวงประคำ กระดิ่ง กุณฑี หรือไม้เท้า ปนเปกกับเครื่องใช้ของผู้อื่น แล้วให้เด็กเลือก ถ้าเด็กหยิบถูกเครื่องใช้ของคาโลลามะทุกชิ้นเป็นใช้ได้

๕. ในกรณีที่พบเด็กศักดิ์สิทธิ์หลายคนในเวลาเดียวกัน ก็ต้องใช้วิธีเสี่ยงทายโดยจับฉลากคือเขียนชื่อของเด็กเหล่านั้นใส่ไว้ในโศกศักดิ์สิทธิ์ แล้วตั้งพิธีหน้าพระพุทธรูป ปลุกเสก วิงวอนขอให้เด็กที่เกิดจากคาโลลามะหยิบฉลากสำคัญ เมื่อผ่านพิธีกรรมและการคัดเลือกดังกล่าวแล้ว เด็กนั้นจะกลายเป็นคาโลลามะในทันที ต้องปลีกลงจากครอบครัวมาอยู่ในวังโปดละ ได้รับการอบรมทางธรรมวินัย ต้องผ่านการบรรพชาอุปสมบทตามลำดับของอายุ และต้องเข้าสอบไล่ปริยัติธรรมเหมือนพระสามัญ โดยปกติคาโลลามะ เมื่อพระชนม์ได้ ๑๘ พรรษา ก็จะทรงมีอำนาจสิทธิ์ขาดในการปกครองธิเบต

พระพุทธรูปในธิเบต

ในสมัยก่อนที่พุทธศาสนาจะแพร่หลายเข้าไป ชาวธิเบตมีนิสัยโหดร้าย บางครั้งถึงกับกินเนื้อคน นับถือศาสนาพอมดหมอผี เรียกว่า

ปอน ต่อมาในศตวรรษที่ ๑๒ ในแผ่นดินพระเจ้าสรองตสันคัมโปได้
 ทำสงครามขับเคี่ยวกับจีนจนตีเมืองเสฉวนของจีนได้ กษัตริย์จีนสมัย
 วงศ์ถัง คือพระเจ้าถังไทจงฮ่องเต้ จึงใช้วิธีผูกไมตรีกับทิเบตด้วยการ
 ยกเจ้าหญิงในราชสกุลองค์หนึ่งให้เป็นมเหสีของกษัตริย์ทิเบต เจ้าหญิง
 องค์นี้มีนามว่า บุนเซ่งกงจู ในขณะเดียวกันทิเบตรุกรานเนปาล กษัตริย์
 เนปาลจึงขอผูกไมตรี ด้วยการยกราชธิดาให้ คือเจ้าหญิงกฤตภูมิเทวี เจ้า
 หญิงทั้งสองพระองค์เป็นพุทธมามกะ ต่างอัญเชิญพระพุทธรูปและพระ-
 ธรรมคัมภีร์เข้าไปในทิเบตด้วย และชักจูงเกลี้ยกล่อมพระสวามีให้เลื่อม-
 ใสพุทธศาสนา พระเจ้าสรองตสันคัมโป ได้ทรงสร้างปฐมวิหารพุทธ-
 ศาสนาขึ้นในทิเบตคือวิหาร โจกัง แล้วพระองค์ได้ส่งคณะทูตไปอินเดีย
 หักหน้าทูตชื่อถอนมิสัมโกฏ เมื่อกลับมาทิเบตแล้วได้สร้างอักขระทิเบต
 ขึ้นโดยอาศัยตัวเทวนาครี มีไวยากรณ์คล้ายกับไวยากรณ์สันสกฤต และ
 มีการแปลคัมภีร์พุทธศาสนาขึ้นบ้างแล้ว ทิเบตจึงค่อยๆ พ้นจากความ
 เป็นอนารยะ มาเป็นชาติอารยะเพราะอิทธิพลของพุทธศาสนา ต่อมา
 ในรัชกาลพระเจ้าติสรองเดชสัน พวกศาสนาปอนเจริญข่มพระพุทธ-
 ศาสนาโดยอ้างฤทธิ์เดชต่างๆ เวลานั้นมีคณาจารย์อินเดียจากนาลันทา
 ไปทิเบต คือพระศานตรักยิต เห็นว่าการต่อสู้กับพวกพ่อมดนี้ลำบาก
 ธรรมบริสุทธฺิอาจไม่ได้ผล ประชาชนเข้าไม่ถึง จึงขอแนะนำให้กษัตริย์
 ทิเบตส่งทูตไปเชิญ ครูปัทมสมภพ ซึ่งเป็นคณาจารย์ในลัทธิมนตรยาน
 ให้มาทิเบต ครูปัทมสมภพเป็นเชื้อกษัตริย์แคว้นอุทยาน รู้เวทมนตร์มาก
 เขาใช้เวลาเพียงปีเศษในทิเบต ก็สามารถปราบฤทธิ์เดชพวกพ่อมดได้

หมด และเขาเป็นประธานนิกายลามะ เรียกว่านิกายอิงมะปะในทิเบต ต่อมาในสมัยพระเจ้ารอลปะจันได้ส่งคณะทูตไปนิมนต์คณาจารย์ จาก อินเดียเข้ามาจำนวนมาก เพื่อแปลคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาได้สมบูรณ์ ในครั้งนี้ นักคิดผู้ยิ่งใหญ่จากนาลันทา และวิกรมศิลา อาทิเช่น ท่าน กมลศีล ท่านเทเวนทรโพธิ ได้อุทิศชีวิตของตนเพื่องานแปลคัมภีร์ใน ทิเบต มีนักศึกษาชาวทิเบตจำนวนมาก เดินทางไปหมอบอยู่แทบเท้า ของครูชาวอินเดียในนาลันทา วิกรมศิลา โอทันตบุรี แม้เพียงแต่จะ ศึกษาอรรถาธิบายแห่งโคลกเพียงโคลกเดียว นักศึกษาเหล่านี้เมื่อกลับ มาตูลุมิ ได้เขียนงานของท่านไว้เป็นจำนวนมาก เกี่ยวกับอรรถกถา และฎีกาคัมภีร์ต่างๆ ว่าที่จริงคัมภีร์พุทธศาสนาฝ่ายสันสกฤตในยุค กลางและยุคหลัง ทิเบตเป็นผู้รักษาเอาไว้ได้หมด ต่อจากรัชสมัยพระเจ้า รันประจัน พุทธศาสนาในทิเบตเข้าสู่วิกฤตกาล กษัตริย์พระองค์ ใหม่มิพระนามว่าลางคมา ได้ตั้งตนเป็นศัตรูต่อพุทธศาสนา ทำลายวัด จำนวนมาก สงฆ์จึงต้องหนีภัยไปอยู่ตามชายแดนจีนกับอินเดีย ลางคมา นั่งเมืองอยู่ ๓ ปี ก็ถูกคนแทงตายในงานเต้นรำ รัชทายาทได้ฟื้นฟูพุทธ- ศาสนาขึ้นใหม่ แต่อาณาจักรทิเบตได้แตกแยกออกไปหลายแคว้น พุทธ ศาสนาขาดพลังความเป็นกลุ่มก้อน จึงไม่รุ่งเรืองอย่างแต่ก่อน จนกระ- หั่งในปลายศตวรรษที่ ๑๕ เจ้าครองแคว้นองค์หนึ่งมีชื่อว่าชอเด ซึ่ง ภายหลังสละราชไปบวชเป็นลามะ ได้ส่งทูตไปอินเดีย นิมนต์พระ ที่ปังกโรตีสะ ให้เดินทางมาฟื้นฟูพุทธศาสนาในทิเบต ท่านอติสะได้มา ฟื้นฟูในเรื่องวินัย และได้เขียนหนังสืออันมีชื่อเสียงในทิเบตชื่อ โพธิบท-

๒๕๕

ประทีปศาสตร์ ศิษย์ของท่านผู้นี้ได้ตั้งนิกายวินัยขึ้นในธิเบต ครั้นถึง
ปลายศตวรรษที่ ๑๘ มีพระธิเบตรูปหนึ่งชื่อตสองขปะ เป็นชาวเมือง
อัมโด ใกล้ๆ กับทะเลสาปโกโปนอ ตสองขปะเป็นมหาบุรุษผู้ยิ่งใหญ่
ของธิเบต ได้สร้างวัดกันดัณขึ้นใกล้กับลาสา และได้ตั้งนิกายเกลุกปะ
โดยมีจุดหมายในทางปฏิบัติวินัยให้เคร่งครัดยิ่งขึ้น ลามะในนิกายอิงมะ
ปะส่วนมากประพฤติเลอะเทอะ คือมีลูกเมียได้ในวัด และทำตนเป็น
ฟอมด แต่นิกายเกลุกปะนี้ห้ามเด็ดขาด คาโลลามะเป็นภิกษุในนิกาย
นี้ทุกรัชกาล ศิษย์ของตสองขปะได้สร้างวัดใหญ่ขึ้นอีกเช่น วัดเชรา
วัดไคปง และวัดตซิมโป ตสองขปะได้เขียนอรรถกถาฎีกาจำนวน
มาก เล่มที่มีชื่อเสียงที่สุดของท่านคือ โพธิมรรค อนุปปพสาศาสตร์ ใช้
เป็นหลักสูตรปริยัติธรรมของธิเบตเดี่ยวนี ภายในกล่าวอธิบายศีล สมาธิ
ปัญญา อย่างพิสดาร คล้ายวิสุทธิมรรค เมื่อท่านจะมรณภาพได้สั่งให้
สาวกผู้ใหญ่ ๒ องค์ ทำหน้าที่ตายแล้วเกิดใหม่ เป็นการเริ่มระบบอวตาร
ในธิเบต

เพราะฉะนั้นระบบปกครองโดยคาโลลามะ จึงได้เริ่มขึ้นในสมัย
รัชกาลที่ ๕ แห่งวงศ์ดาโลลามะนี้ กล่าวคือ เมื่อประมาณ ๓๐๐ ปีมา
แล้ว อัลตาخانหัวหน้ามองโกลพวกหนึ่ง ยกกองทัพไปตีธิเบตได้
อัลตาخانเป็นพุทธมามกะ จึงได้อุทิศประเทศธิเบตทั้งประเทศให้เป็น
ธรณีสงฆ์ ยกอำนาจการปกครองให้แก่คาโลลามะองค์ที่ ๕ นับตั้งแต่
นั้นเป็นต้นมา พระสงฆ์จึงกลายเป็นรัฐบาลธิเบตไป คาโลลามะองค์
ที่ ๕ นี้ ได้รับยกย่องว่าเป็นมหाराชา พระองค์ได้ทำให้ชาวมองโกลมา

๒๖๐

เป็นพุทธศาสนิกหมดทั้งประเทศ และทรงเป็นผู้สร้างเสริมพระราชวัง
 โปตละให้ใหญ่โต แต่ในระหว่างการก่อสร้างพระองค์ได้ดับขันธไปเสีย
 ก่อน ผู้สำเร็จราชการได้เก็บพระศพเอาไว้อย่างลับ แล้วประกาศแก่
 ประชาชนว่า องค์ประมุขได้เข้าฌานเสียแล้ว ที่ทำเช่นนั้นก็เพราะเกรงว่า
 งานก่อสร้างโปตละจะหยุดชะงักไป เพราะฉะนั้น เมื่อการก่อสร้างเสร็จ
 สิ้นลง ผู้สำเร็จราชการจึงเปิดเผยความจริงขึ้น และในตอนนี้อะไรก็เกิดมี
 ปัญหาเกี่ยวกับดาไลลามะองค์ใหม่ เพราะบัดนี้ปรากฏว่ากุมารศักดิ์สิทธิ์
 ที่หาได้เป็นเด็กหนุ่ม ซึ่งยากแก่การอบรมให้รับขนบประเพณีในพระ-
 ศาสนา ดาไลลามะรัชกาลที่ ๖ ปรากฏว่ามีความประพฤติดุชกรรมวินัย
 หลายอย่าง เช่น ไม่มีเมตตา เสพสุรา ในที่สุดก็ถูกปลดออกไป ทาง
 ราชการประกาศว่าองค์นี้เป็นองค์ปลอม องค์จริงได้ถูกค้นหายกย่องขึ้น
 มาอีก รัชกาลต่อๆ มามีเรื่องขลุกขลัก บางองค์สิ้นพระชนม์ตั้งแต่
 ก่อนเสวยราชย์ สงสัยกันว่า อาจถูกผู้สำเร็จราชการลอบวางยาพิษดาไล-
 ลามะรัชกาลที่ ๑๓ ได้รับยกย่องว่าเป็นมหาราชอีกองค์หนึ่ง ในรัชสมัย
 ของพระองค์ผู้ซึ่งมีพระนามว่า ทุกเวทนกยัสโซมาม ได้เกิดกรณีสำคัญ
 คือ กองทัพอังกฤษจากอินเดียบุกเข้ายึดเบต จนยึดเมืองลาสาได้ ดาไล
 ลามะเสด็จหนีไปเมืองจีน ซึ่งเวลานั้นยังมีกษัตริย์ปกครองในราชวงศ์
 แมนจู กษัตริย์จีนเคารพดาไลลามะในฐานะเป็นรัฐครู และถือว่าเป็น
 หน้าที่ที่รัฐบาลจีนต้องปกป้องประเทศทิเบต เป็นหน้าที่เช่นเดียวกับ
 ศิษย์มีต่ออาจารย์ แต่เนื่องจากเป็นสมัยยุคปลายของวงศ์แมนจู กำลัง
 จะหมดอำนาจในเมืองจีนอยู่ รัฐบาลจีนมิได้ยกย่องพุทธศาสนา จึง

เพิกเฉยไม่ให้ความยกย่องต่อฐานะของดาไลลามะ พระองค์ประสบความผิดหวังที่ปักกิ่ง จึงเสด็จกลับทิเบต ทำสัญญาสันติภาพกับรัฐบาลอังกฤษโดยตรง พอมีข่าวว่าราชบัลลังก์แมนจูถูกพวกปฏิวัติล้ม ดาไลลามะจึงประกาศอิสรภาพของทิเบต ว่าไม่มีพันธะใดๆ กับจีนปฏิวัติพวกนี้อีกต่อไป ชาวทิเบตจึงเคารพพระองค์ในฐานะผู้นำแห่งชาติยุคใหม่ ดาไลลามะองค์นี้เสวยราชย์ ๔๐ ปี เมื่อสิ้นพระชนม์แล้ว ทางราชการได้พบกุมารศักดิ์สิทธิ์อยู่ถึงชายแดนของทิเบตต่อแดนจีน ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เด็กผู้นี้เกิดในสกุลชานา ได้รับอัญเชิญให้ขึ้นครองราชย์เป็นองค์ที่ ๑๔ พระองค์มีพระเชษฐา ๓ องค์ ปัจจุบันองค์หนึ่งอยู่ในสหรัฐอเมริกาหนึ่งอยู่ในอินเดียองค์หนึ่งอยู่ในจีนได้หวั่น พระอนุชามีหลายองค์ เมื่อพระชนม์ของพระองค์ได้ ๑๗ พรรษา ทิเบตก็ถูกยึดครองโดยจีน ต่อมาอีก ๖ ปี พระองค์ได้ลี้ภัยมาอยู่ในอินเดีย รัฐบาลอินเดียได้มอบคฤหาสน์อันโอโง่งหลังหนึ่ง ณ ตำบลธรรมศาลาให้เป็นที่พักพิง ปรากฏว่ามีพระทิเบตลี้ภัยมาด้วยถึงพันรูปเศษ ประชาชนอีกประมาณ ๕๑,๐๐๐ เศษ รัฐบาลอินเดียได้จัดสถานที่อยู่และจัดงานอาชีพไว้ในมณฑลโอริศา เบงกอล อุตตรประเทศ พินหารและมัททรวรี รัฐบาลต่างประเทศในยุโรปบางแห่ง เช่น สวิสเซอร์แลนด์ เบลเยียม ยินดีรับชาวทิเบตเข้าไปตั้งบ้านเรือนอยู่ในจำนวนอัตราจำกัด เพราะฉะนั้นบนภูเขาแอลป์ในสวิสเซอร์แลนด์มีหมู่บ้านของชาวทิเบตและวัดทิเบต รวมทั้งในบรัสเซลของเบลเยียม ชาวทิเบตในอินเดียได้พยายามรักษาวัฒนธรรมประเพณีของตน ดาไลลามะองค์ที่ ๑๔ ทรงทำพิธีอุปสมบทให้ชาวทิเบต

จำนวน ๒๐๐ คนเศษที่พุทธคยา ทรงตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมขึ้น
ทรงตั้งโรงเรียนสงเคราะห์เยาวชนชบะตขึ้น ด้วยทุนทรัพย์ส่วนพระองค์
บ้าง รัฐบาลอินเดียและสหรัฐช่วยบ้าง

พระพุทธศาสนาในเอเชียกลาง

คำว่าเตอร์กิสถานนั้น มิใช่หมายถึงประเทศตุรกีเตอร์กิสถาน
มี ๒ แห่งอยู่ติดกัน คือเตอร์กิสถานของโซเวียตแห่งหนึ่งเตอร์กิสถาน
ของจีน ซึ่งเรียกว่าซินเกียงอีกแห่งหนึ่ง ทั้ง ๒ ในสมัยโบราณเรียก
ว่าดินแดนในเอเชียกลาง มีภูมิประเทศเป็นทะเลทรายส่วนใหญ่ เช่น
ทะเลทรายคอกลงมากันในซินเกียง และมีทุ่งหญ้าเหมาะสำหรับเลี้ยง
ปศุสัตว์ มีทิวเขาสูงเยี่ยงเทิยมเมฆ เช่นทิวเขาเทียนชาน ซึ่งเชื่อ
กันว่าบางคอยในทิวเขาเหล่านี้จะสูงกว่าเอเวอเรสต์ เทือกเขาคุนลุน
ตามหุบเขาก็คือแม่น้ำสำคัญไหลผ่าน เช่นแม่น้ำอามูดาเรียในเตอร์ก
ิสถานของโซเวียต ประชาชนในดินแดนดังว่านี้มีหลายเผ่ารวมเรียก
ย่อๆ ว่าพวกคาซัคหรือเตอร์กปัจจุบันนับถือศาสนาอิสลามทั้งนั้น เมือง
สำคัญ เช่น โนคาระ สมารกัน ยารกัน โชตาน การาชา นักโบราณ
คดีชาวอังกฤษ ชื่อ มร.สติน ได้ขุดพบทราบพุทธวิหารในดินแดนเหล่านี้
นี้จำนวนมาก ทำให้เชื่อว่าในอดีตพุทธศาสนาเคยรุ่งเรืองมาแล้ว พุทธ
ศาสนาได้เข้าไปสู่เอเชียกลางในรัชสมัยพระเจ้าอโศก พระองค์ได้ส่งธรรม
ทูตมีพระมัทสน์ดิกเถระ ไปประดิษฐานพระศาสนาในดินแดนภาค
เหนือของอินเดียที่แคว้นกาศมีระ มีเทือกเขาใหญ่ชื่อกาลาโกลัม ลื่น
เขตถัดออกไปเป็นอาณาจักรโชตาน ซึ่งเป็นอาณาจักรแรกในเตอร์กิ-

สถานจีนนับถือพุทธศาสนา โจตาน กล่าวกันว่า เป็นเมืองที่อุดม
สมบูรณ์ในทะเลทรายมีสภาพเป็นโอเอซิสขนาดใหญ่ มีความอุดมสมบูรณ์
ด้วยพืชผล เจ้าชายอินเดียองค์หนึ่ง ซึ่งเชื่อกันว่า เป็นโอรสของพระเจ้า
อโศก ทรงนามว่ากุสศนะ ได้นำบริวารข้ามเทือกเขากาลาโกล์มา
ตั้งอาณาจักรโจตานขึ้น ต่อมาเมื่อมีพระอรหันต์องค์หนึ่งชื่อไวโรจนะ เข้ามา
เผยแผ่พุทธศาสนาในแคว้นนี้ ราชวงศ์กษัตริย์ที่ครองโจตาน เรียกว่า
วงศ์วิชัย เป็นวงศ์นับถือพุทธศาสนามาตลอดหลายร้อยปี รายละเอียด
เกี่ยวกับพุทธศาสนาในโจตานในนี้ เราทราบได้จากจดหมายเหตุของนัก
ธรรมจาริกจีนเป็นส่วนใหญ่ จดหมายเหตุเหล่านี้กล่าวว่า ชาวโจตาน
เป็นเลือดอารยันปนธิเบต ประชาชนมีการศึกษาสูง มีพุทธศิลปะแบบ
คันธาระ พุทธศิลปะในประเทศจีน ได้รับถ่ายทอดจากโจตาน ภาษาที่
พูดในโจตานมีความคล้ายคลึงกับภาษาในแถบอินเดียตะวันตกเฉียงเหนือ
มาก พุทธศาสนาในโจตานมีทั้งมหายานและสาวกยาน มีวิหารแห่งหนึ่งใน
โจตาน ประดิษฐานพระปฏิมาอันศักดิ์สิทธิ์ ภิกษุชาวโจตานได้ไปทำ
งานธรรมทูตในเมืองจีนจำนวนมาก เช่นในศตวรรษที่ ๗ มีพระกิตติมิตร
พระโมกษะในสมัยพระเจ้าวิชัยวีระแห่งโจตาน ทรงสร้างวัดให้กับพระ
อาจารย์ชื่อพระพุทธทูต ในศตวรรษที่ ๕ ภิกษุฟาเหียนได้เดินทางผ่าน
โจตาน ท่านได้พรรณาสภาพของวัดนี้ว่า เป็นวัดที่งามที่สุด มีพระ
สถูปสูง ๓ เส้นเศษ ประดับด้วยรัตนอันมีค่าต่างๆ และมักมีปาฏิหาริย์
วิเศษเกิดขึ้นเนืองๆ ท่านพักอยู่ในแคว้นนี้ ๓ เดือน ท่านเล่าว่ามีพระ
สงฆ์ ๓๐,๐๐๐ รูป ส่วนใหญ่เป็นมหายาน วัดที่ใหญ่ที่สุดชื่อวัดโคมดิ-

สังหาราม มีพระอยู่ ๓,๐๐๐ รูป งานประจำปีที่สำคัญคืองานแห่พระพุทธรูป ซึ่งเริ่มพิธีในวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๔ ไปหมดเขตกัน ๑๔ ค่ำ เดือนเดียวกัน พิธีแห่เป็นงานหลวง พระราชาและประชาชนต้องร่วมขบวนแห่ ราชวงศ์ราชย์ที่ครองโชตาน สืบมาถึงสมัยพระเจ้าวิชัยสิงหะ โชตานถูกพวกเตอร์กรุกราน แต่พวกนี้ก็ยังนับถือพุทธศาสนาอยู่ ต่อมาในศตวรรษที่ ๑๐ มีพวกฮั่น ซึ่งเป็นพวกมิจาติญู ได้เข้ามายึดครองโชตาน พุทธศาสนาจึงเสื่อมไป แต่แล้วไม่ช้า วงศ์ราชย์ก็กลับฟื้นขึ้นใหม่ พระเถระชาวโชตานเชื่อกุณภัทระได้ไปทำงานแปลคัมภีร์ในเมืองจีนในศตวรรษที่ ๑๒ เมื่อท่านเฮียงจิงแวงมาที่นี่ ท่านเขียนว่า โชตานมีพระอารามราว ๑๐๐ เศษ ภิกษุสงฆ์ ๕,๐๐๐ รูป ท่านได้พักอยู่ที่วัดของนิกายสรวาสติวาทในแคว้นนี้ประมาณ ๘ เดือน ต่อมาเมื่อมีพระโชตานอีกหลายรูปไปเมืองจีน เช่น พระเทพปรัชญา พระศึกษานันทะ ในศตวรรษที่ ๑๕ เป็นสมัยที่พวกอิสลาม กำลังทำสงครามแผ่ศาสนาในเอเชีย กองทัพอิสลาม ๔ หมื่นคน มีแม่ทัพชื่อ ยูซุบข่าน ได้นำเข้าโจมตีสโชตาน ชาวโชตานได้รับอยู่ ๒๔ ปี และแม้จะได้รับการช่วยเหลือจากทิเบตก็ไม่สามารถต้านทานคลื่นอิสลามได้ กษัตริย์องค์สุดท้ายของโชตานสิ้นพระชนม์ในสมรภูมิ ยูซุบข่านจึงตั้งตนเป็นกษัตริย์ แล้วบังคับประชาชนให้ทิ้งพุทธศาสนา คณะสงฆ์โชตานได้หนีภัยไปทิเบตในศตวรรษที่ ๑๘ เมื่อมาโคโปโล เดินทางผ่านมาโชตาน เขาเขียนว่าทุกหนแห่งมีแต่เสียงสรรเสริญพระอัลล่าห์ แลเห็นแต่ยอดสุหร่าเต็มไปด้วยหมอก ไม่มีวัดพุทธศาสนาเลยแม้แต่วัดเดียว

๒๖๕

อาณาจักรคุจะ

คุจะเป็นอาณาจักรอีกแห่งหนึ่งในเตอร์กิสถาน มีทะเลทราย
ตกลงมาทับกันระหว่างคชถานกับคุจะ แคว้นนี้อุดมด้วยธาตุเหล็ก ใน
สมัยโบราณกล่าวว่าเหล็กจากคุจะใช้กันได้ถึง ๓๖ ประเทศ ชาวคุจะ
นับถือพุทธศาสนา ในศตวรรษที่ ๖ ส่วนใหญ่เป็นมหายาน ท่านกุมาร-
ชิพ ซึ่งเป็นนักแปลคัมภีร์ชั้นยอดในเมืองจีน ก็เป็นชาวคุจะ ในสมัย
ศตวรรษที่ ๘ มีจำนวนสงฆ์ในคุจะ ๑ หมื่นรูปเศษ ในสมัยท่านเฮียงจิง
แะมา พระสงฆ์ราชคุจะชื่อพระโมกษคุปต์เป็นภิกษุในนิกายสรวาสติ-
วาท ท่านเฮียงจิงได้พักอยู่กับพระเถระผู้นี้ ต่อมาในศตวรรษที่ ๑๒ กล่าว
ว่า ในคุจะมีพระสงฆ์จำนวนเหลือเฟือเพียงพัน และในราว พ.ศ.๑๖๐๐
คุจะถูกพวกอิสลามทำลายไป

อาณาจักรเกาเซียง

แคว้นนั้นติดต่อกับเขตจีนในเตอร์กิสถาน อุดมด้วยข้าวสาลีและ
อาชีพเลี้ยงไหม ชาวเกาเซียงนับถือพุทธศาสนาในศตวรรษที่ ๘ ใน
ศตวรรษที่ ๙ พระกุมารภัทร ได้นำลัทธิมหายานเข้ามาประกาศในสมัย
ท่านเฮียงจิง ท่านมาแะในแคว้นนี้หลายเดือน ท่านกล่าวถึงความ
เจริญของพุทธศาสนาว่ามีวัดมากมีพระมาก แต่เมื่อพ้นสมัยท่านแล้ว
เกาเซียงได้ตกเป็นเมืองขึ้นของจีน จนกระทั่งถึงศตวรรษที่ ๑๕ เกาเซียง
ก็ยังนับถือพุทธศานามั่นคงอยู่ เพิ่งจะกลายเป็นอิสลามไป เมื่อ
ศักราช ๑๐๐ ปีเศษ

อาณาจักรกาฬการ

กาฬการ เป็นอีกแคว้นหนึ่งในเตอร์กิสถาน อยู่ทางตะวันออกของทะเลทรายคกกลงมาถิ่น ชาวเมืองเป็นเผ่าเตอร์ก นับถือพุทธศาสนาในศตวรรษที่ ๗ กาฬการมีเครื่องพุทธบริภคหลายสิ่งเช่นบาตร กระโถนและมีทันตราดด้วย ฟาเหียนได้บันทึกว่า กาฬการมีพระสงฆ์พันธุ์ ท่านได้ไปบูชาเครื่องพุทธบริภค ในศตวรรษที่ ๑๐ มีผู้กล่าวว่า กาสาวพัสดุ์ ของพระพุทธรองค์ยังมีในแคว้นนั้น เคยมีผู้ทดลองโยนทิ้งในกองไฟไม่ไหม้ในศตวรรษที่ ๑๒ พุทธศาสนาในกาฬการเจริญขึ้นกว่าเก่า จำนวนสงฆ์เพิ่มเป็นหมื่นรูป แต่แล้วไม่นานกองทัพอิสลามก็บุกเข้ามา ในศตวรรษที่ ๑๕ หัวหน้าอิสลามชื่อ สะโต็กโบลาระข่าน ได้เป็นผู้ปกครองกาฬการ พุทธศาสนาจึงถูกกำจัดไป ทอร์กิสถานจึงกลายเป็นประเทศมุสลิมไปหมดจนบัดนี้

อาณาจักรมหายานจือฮะ

แคว้นจือฮะ ได้แก่บริเวณเมือง ยารกานต์ แคว้นนี้แต่โบราณมาแล้วมีคัณถรจนจารย์แต่งพระสูตรมหายานกันมาก ในพระราชวังของกษัตริย์ ปรากฏสูตรมหายานกองเป็นพะเนินเทินทึก จือฮะเป็นแคว้นที่นับถือมหายานชนิดตั้งเครียดถึงกับกีดกันมิให้นิกายอื่นเข้าไปแพร่หลาย แคว้นนี้ได้เสื่อมไปด้วยการบุกรุกของพวกมุสลิม

พระพุทธรศาสนาในญีปุ่น

ประเทศญีปุ่นเป็นประเทศตั้งอยู่สุดบูรพาทิศของเอเชีย ประกอบด้วยเกาะใหญ่น้อยหลายพันเกาะ เกาะใหญ่ๆ ที่มีพลเมืองอยู่มาก เช่น

๒๖๗

ฮอนชู ฮ็อกไกโด กิวซิว ภูมิภาคของญี่ปุ่นมีที่ราบน้อยมีภูเขามาก โดยเป็นภูเขาไฟมีมากที่สุดในโลก คือมีประมาณ ๒ ร้อยลูก ส่วนมากดับไปแล้ว ภูเขาไฟเหล่านี้มีชื่อเสียงที่สุดคือฟูจิ ซึ่งบัดนี้หมดพิษสงไปแล้ว กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวของญี่ปุ่น จนมีคำพังเพยว่า ผู้ที่ไม่เคยขึ้นภูเขาฟูจิ ผู้นั้นไม่ฉลาด แต่ผู้ใดเคยไปฟูจิมาแล้ว หากยังคิดขึ้นไปอีก ผู้นั้นเป็นคนโง่ รวมเนื้อที่ประเทศญี่ปุ่นแล้วยังเล็กกว่าประเทศไทย ธรรมชาติของญี่ปุ่นอยู่ในเขตอบอุ่น มีความสวยงามของดอกไม้ น้ำตกและทะเลสาป กล่อมเกล้าให้ชาวญี่ปุ่นเป็นชาติรักความสงบ มนุษย์เผ่าดั้งเดิมของญี่ปุ่นเรียกว่า พวกไอนุ รูปร่างสูงใหญ่ ปัจจุบันกำลังจะสูญพันธุ์ ราว ๒ พันปีเศษมาแล้ว ได้มีพวกมองโกลอย อพยพจากแหลมเกาหลีเข้าไปในญี่ปุ่น ต่อมาจีนนางจินคนหนึ่งชื่อ กิจิ ไม่ปรารถนาจะตกเป็นข้าของกษัตริย์ในราชวงศ์ใหม่ กิจิได้พาบริวาร ๓,๐๐๐ คน มีทั้งหญิงและชาย อพยพไปอยู่ญี่ปุ่น เป็นเหตุให้อารยธรรมของจีนแพร่หลายในญี่ปุ่น ญี่ปุ่นจึงเป็นเมืองขึ้นทางวัฒนธรรมของจีน ชาวญี่ปุ่นเรียกชาติของตนว่ายามาโตะ ส่วนคำว่า ญี่ปุ่น นั้น เป็นคำที่จีนเรียกในสำเนียงญี่ปุ่นว่า นิปปอน แปลว่า อาทิตย์อุทัย ซึ่งญี่ปุ่นก็พอใจในชื่อใหม่นี้ ชาวญี่ปุ่นนั้นเป็นชาติผสมระหว่างมองโกลอยกับโบลินเซียน เขาเชื่อกันว่าบรรพบุรุษแห่งชาวญี่ปุ่นนั้นสืบมาจากพระอาทิตย์ ซึ่งเป็นพระเจ้าสูงสุดในศาสนาชินโต อันเป็นศาสนาเก่าแก่ของญี่ปุ่นก่อนพุทธศาสนา คำว่า ชินโต แปลว่าวิถีแห่งสวรรค์ พระสุริยเทพของญี่ปุ่นไม่ใช่เป็นผู้ชาย แต่เป็นผู้หญิง เรียกว่า อมเตรสุ ชินโตคือศาสนาบูชาท้าว

ประชากรธรรมดา ไม่มีศาสนา ไม่มีสถาบันเผยแผ่ มีศาลเจ้าและผู้เฝ้าศาลสำหรับทำพิธีเซ่นไหว้เท่านั้น ศาสนาจีนโตมัลลัทธิคำสอนขึ้นในภายหลังโดยเลียนแบบศาสนาขงจื้อและพุทธศาสนา เนื่องจากญี่ปุ่นเป็นเกาะมีมหาสมุทรคั่น จึงทำให้ญี่ปุ่นปลอดภัยจากศัตรู แม้แต่ในสมัยกบฏไคซัน กองทัพอันเกรียงไกรของจักรพรรดิมังโกลองคันี้ ประกอบด้วยเรือรบ ๓,๕๐๐ ลำ ทหาร ๑ แสน ก็ยังไม่อาจประชิดญี่ปุ่นได้ ถูกพายุถล่มเสียที่หน้าเกาะ เนื่องจากไม่มีภัยรุกรานจากภายนอกเป็นเวลาพันๆ ปี ทุกสิ่งในญี่ปุ่นจึงดูเหมือนอายุคร่ำครว้ แม้กระทั่งราชวงศ์กษัตริย์ ญี่ปุ่นปกครองด้วยราชวงศ์เดียวไม่เคยเปลี่ยนแปลงเลย ปุชนิยสถานโบราณต่างๆ นี้ทุกวันนี้ส่วนมากยังมีสภาพเหมือนเดิม และปุชนิยสถานที่สำคัญเหล่านี้ก็เป็นวัดในพุทธศาสนาทั้งสิ้น ญี่ปุ่นจึงได้ชื่อว่าเป็นชาติที่รักโบราณวัตถุที่สุดใเอเชีย

พุทธศาสนาซึ่งแพร่เข้าสู่ประเทศญี่ปุ่นผ่านทางประเทศเกาหลีก่อน คือเกาหลีรับพุทธศาสนาไปจากจีน กษัตริย์เกาหลีแคว้นกทุระได้ส่งพระพุทธรูปและพระคัมภีร์ไปถวายจักรพรรดิญี่ปุ่น พร้อมทั้งราชสาส์นมีใจความว่า "นี่เป็นศาสนาที่ดีที่สุดที่หม่อมฉันเห็น หม่อมฉันไม่ต้องการให้ศาสนาอื่นจำกัดแพร่หลายเฉพาะเพียงเกาหลีแห่งเดียว ขอให้พระองค์โปรดรับศาสนานี้ไว้" จักรพรรดิญี่ปุ่นจึงยังไม่อาจตัดสินใจได้ในเวลานั้น พวกขุนนางอิทธิพลในญี่ปุ่นแบ่งเป็น ๒ ก๊ก ต่างแย่งอำนาจกันอยู่ก่อนแล้ว ในที่สุดก๊กที่นับถือพุทธศาสนาชนะ พุทธศาสนาจึงได้ตั้งหลักฐานในญี่ปุ่น แต่เป็นการนับถือในหมู่ชนชั้นสูง ยังไม่เป็นที่แพร่หลาย

ไปถึงประชาชน จนกระทั่งในแผ่นดินจักรพรรดินีสุวิโก (ซูยโก) อุปราช
 ของพระองค์ซึ่งมีนามว่า เจ้าชายโชโตกุไทซิงทรงเลื่อมใสพุทธศาสนา
 จนได้รับสมญาว่า อโศกแห่งญี่ปุ่น พระองค์ได้สร้างวัดขึ้นราว ๔๐๐
 วัด ได้ส่งคณะทูตไปประเทศจีนเพื่อเรียนขนบประเพณีทางพุทธศาสนา
 ทรงมีความรอบรู้ในพระไตรปิฎก ได้ทรงเขียนอรรถกถาพระสูตรสำคัญ
 ของมหายาน ๓ สูตร คือ สัทธัมมปุณฺณชริกสูตร ๑ วิมลเกียรตินิเทศ-
 สูตร ๑ ศรีมาลาเทวีสิงหนาทสูตร ๑ ปัจจุบันค้นฉบับลายพระหัตถ์ยัง
 รักษาอยู่ โชโตกุได้บัญญัติกฎหมายแห่งรัฐ โดยนำหลักธรรมทางพุทธ-
 ศาสนาเข้ามาเจือ ในความรู้สึกรักของพุทธบริษัท ชาวญี่ปุ่นถือว่า เจ้าชาย
 องค์นี้คือ พระโพธิสัตว์องค์หนึ่งของเขา นิกายพุทธศาสนาในยุคเริ่ม
 แรกของญี่ปุ่นนั้น ล้วนรับไปจากประเทศจีน เช่น นิกายสันรอน
 (ศูนยวาท หรือ ตรีศาสตร์) นิกายถุซา (นิกายอภิธรรมโกษะ) เวลา
 นั้นราชธานีของญี่ปุ่นเรียกว่า นารา ซึ่งกล่าวกันว่าแผนผังของเมืองนี้ได้
 ย่อส่วนจกนครเข็ญอานของจีน นารามีฉายาอีกชื่อหนึ่งว่า นครแห่ง
 อารามหนึ่งพัน เพราะทุกถนนในเมืองนี้มีวัดพุทธศาสนา เจ้าชายโชโต-
 กุได้ทรงทำให้พุทธศาสนากลายเป็นศาสนาประจำชาติของญี่ปุ่น ต่อมา
 ในราวศตวรรษที่ ๑๓-๑๕ เป็นสมัยที่นักศึกษาญี่ปุ่นพากันเดินทางไป
 รับคำสอนทางพุทธศาสนาในสำนักของคुरुชาวจีน นักศึกษาญี่ปุ่นที่ยิ่ง
 ใหญ่มีอยู่ ๒ ท่าน คือท่านฮุกาย ซึ่งต่อมาได้รับสถาปนาสมณศักดิ์จาก
 จักรพรรดิญี่ปุ่นเป็นโกโบดายจิ และท่านเค็งกิโย ฮุกายได้เรียนจบพระ
 ไตรปิฎกก่อนไปเมืองจีน แต่ท่านได้รับการดลบันดาลใจจากพระอวโล-

กิตติสวโรพิฐสัตว์ให้เดินทางไปศึกษาต่อในสำนักสมณะอัยยิกแห่ง
 วัดมังกรเขียวในนครเข็ญอาน ซึ่งเป็นสำนักลัทธิมนตรยานในยุคนั้น
 ครูของท่านเมื่อพบท่านแล้วในครั้งแรก ก็อุทานว่า เราคอยการมาของ
 เจ้าเป็นเวลานานแล้ว สุกายได้ใช้เวลาศึกษาในสำนักนี้เพียง ๘ เดือน
 ได้รับมูรธาภิเษกเป็นวัชรธรรมครู พร้อมทั้งความรู้ในภาษาสันสกฤต
 อย่างรวดเร็ว จนเป็นที่แปลกใจของชนทั่วไป ครูของท่านได้สั่งว่า
 เจ้าจงรีบกลับไปญี่ปุ่น เพื่อนำลัทธิมนตรยานนี้ไปฝังรากในประเทศนั้น
 ส่วนตัวเราจะไปรอพบท่านในมณฑลทิเบตของพระเจ้าไวโรจนพุทธะ เรา
 กับเจ้าต่างได้ร่วมมือกันเผยแผ่พุทธศาสนาหลายชาติแล้ว เมื่อเจ้าตั้ง
 ลัทธิมนตรยานขึ้นได้ชื่อว่า ได้สนองคุณพระศาสนาและคุณของเราด้วย
 แล้วอัยยิกาก็มรณภาพไป เมื่อเสร็จจากงานบรรจุศพของครูแล้ว สุกาย
 จึงกลับญี่ปุ่น ขอพระราชทานที่บนภูเขาโกย่า ตั้งนิกายมิกเกียวหรือ
 นิกายมนตรยานขึ้นเป็นปฐมในญี่ปุ่น สุกายได้เขียนคัมภีร์อธิบายลัทธิ-
 มนตรยานจำนวนมาก เล่มที่สำคัญ คือทศจิตตติศาสตร์ (ความดำรง
 อยู่แห่งจิต ๑๐ ดวง) ท่านมรณภาพในอิริยาบถนั่งสมาธิ ปัจจุบันซาก
 ของท่านยังรักษาอยู่โดยสมบูรณ์ไม่เน่าเปื่อย เก็บไว้ในพระสถูปองค์หนึ่ง
 บนยอดเขาโกย่า ที่มีดวงประทีปตั้งพันดวงซึ่งไม่เคยดับเลยตลอดระยะ
 กาลพันปีเศษ ส่วนเด็กโยนนั้นมีสมัยเดียวกับสุกาย เมื่อเดินทางไปเมือง
 จีนเข้าไปในสำนักภูเขายินไท้ เมื่อกลับญี่ปุ่นจึงตั้งนิกายเทนไดขึ้น
 นอกจากนี้โศเด็นเป็นผู้ตั้งนิกายโยโด หรือนิกายสุขาวดีในญี่ปุ่น ศิษย์
 ของท่านผู้นี้ชื่อชินดราเนเป็นผู้ตั้งนิกาย ชินดราเนสอนว่าเพียงแต่ความ

๒๗๑

ศรัทธาในพระอมิตาจะอย่างเดียวก็สามารถช่วยคนให้พ้นทุกข์ นิกายนี้
จึงแพร่หลายทั่วไปในหมู่สามัญชนยิ่งกว่านิกายอื่นๆ เพราะไม่มีปรัชญา
อะไรลึกซึ้งซึ่งหนักสมอง ชินทรานเป็นพระญี่ปุ่นรูปแรกที่สึกจากเพศสมณะ
ออกมาตั้งครอบครัวในวัด ยังทำหน้าที่เหมือนพระ ซึ่งเป็นตัวอย่างให้
ภิกษุต่างนิกายอื่นเอาอย่าง ญี่ปุ่นจึงไม่มีพระสงฆ์ มีแต่อนุศาสนาจารย์
ซึ่งคนทั่วไปมักเข้าใจผิดว่าพระญี่ปุ่นมีเมีย พระญี่ปุ่นอีกรูปหนึ่งชื่อ นิ-
เร็น เป็นผู้ตั้งนิกายนิจิเร็นขึ้น นิกายนี้ปฏิเสธลัทธิพุทธศาสนาอื่นๆ ถือ
ว่าไม่สามารถนำไปสู่ความตรัสรู้ได้โดยตรง บูชาแต่สัทธรรมปุณฑริก
สูตร เพียงสูตรเดียว ถือว่าพุทธศาสนาที่แท้มีอยู่ในสูตรนี้เท่านั้น คำนัส-
การของนิกายนี้ จึงบูชาแต่พระสูตรนี้ว่า นมู เมียวเร็ง เจกโย แปลว่า
ขออนอบน้อมแต่สัทธรรมปุณฑริก นิจิเร็นเป็นคนหัวรุนแรง ชอบ
วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล ชอบคำโจมตีต่างนิกาย จึงมีผู้เกลียดชังมาก เขา
คำโฮเต็นผู้ตั้งนิกายสุขาวคิดว่าสัจธรรม เขาเขียนเสนอโครงการปกครอง
ประเทศให้รัฐบาล และพยากรณ์ว่า ถ้ารัฐบาลไม่ทำตามเขา จะมี
มหันตภัยมาสู่ประเทศ เพราะฉะนั้นเขาจึงถูกทำร้ายถึง ๒ ครั้ง ถูกเนร-
เทศถึง ๒ ครั้ง แต่ก็รอดตายมาทุกที นิกายนี้ปัจจุบันเป็นนิกายที่มีอิทธิ
พลมากในญี่ปุ่น มีศาสนิกสังกัดกว่า ๑๐ ล้าน และมีสาขาแพร่หลายไป
ในยุโรป อเมริกาเหนือ อเมริกาใต้ โดยตั้งเป็นรูปสมาคม

การปฏิรูปพระพุทธศาสนาในญี่ปุ่น

ตั้งแต่หลังสมัยโชกุนเอโดะชิญี่ปุ่น ได้มีนโยบายปิดประตูประเทศ
ไม่ยอมคบหาสมาคมกับประเทศภายนอก เพราะเห็นภัยของพวกคริสต์-

๒๗๒

ศาสนา พวกนี้โดยอาศัยศาสนาเป็นหน้าฉากเพื่อการล่าเมืองขึ้น ก่อนหน้า
 ฮิโดโยชิ โทกุนาโบนานากะเป็นผู้สนับสนุนคริสตศาสนา มุ่งหมายเพื่อทำ
 ลายล้างอิทธิพลของพุทธศาสนาให้หมดไป ปรากฏว่าชั่วระยะนี้ญี่ปุ่นเข้า
 รีตเป็นคริสเตียนถึง ๒ แสนคน พุทธศาสนาถอยร่นเข้าไปในใจกลางเกาะ
 ต่อมาคนนูนากะถูกฆาตกรรม เมื่อฮิโดโยชิได้ครองอำนาจ ยังไม่รู้ลึก
 เป็นศัตรูต่อคริสตศาสนา จนกระทั่งวันหนึ่ง มีกลาสิฝรั่งเศสเข้ามาเผยความ
 จริงในร้านเหล้ากับชาวญี่ปุ่นว่า รัฐบาลของเขาอาศัยพวกบาดหลวง
 เป็นแนวหน้าในการล่าอาณานิคม ที่ใดชาวพื้นเมืองนับถือคริสตศาสนา
 มาก ก็ถือว่าเป็นเมืองขึ้นทางจิตใจ ถ้าเกิดสงครามขึ้นแล้วพวกเหล่านี้
 นี้ จะเป็นสายลับช่วยกองทัพที่เข้ามาโจมตีบ้านเมืองของตน ชาวอันนี้
 ทราบไปถึงฮิโดโยชิ เขาอุทานว่า ถ้าเช่นนั้น ประเทศของเราก็มีแนว
 ที่ ๕ ถึง ๒ แสนคน จึงออกคำสั่งให้กวาดล้างคริสตศาสนาให้สิ้นซากไป
 จากญี่ปุ่น รัฐบาลญี่ปุ่นในยุคต่อมาจึงตั้งข้อรังเกียจชาวต่างประเทศ ญี่ปุ่น
 ปิดประตูบ้านตนเอง จนกระทั่งในตอนต้นแห่งยุครัตนโกสินทร์ เรือรบ
 อเมริกันได้ไปเคาะประตูบ้านญี่ปุ่น เป็นเหตุให้ญี่ปุ่นต้องยอมคบค้าสม
 คมกับชาวต่างชาติ การปกครองโดยระบบโทกูงได้ตั้งต้นเสื่อมลงทุกที่
 สถานการณ์ของพุทธศาสนาก็เสื่อมซบเซาลง จนกระทั่งในสมัยจักรพรรดิ
 เมจิซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ ๕ พระเจ้าเมจิสละฮิโด ซึ่งใช้ชื่อแผ่นดินว่าเมจิ
 แปลว่าการปกครองอันสว่างไสว ทรงเป็นนักปกครอง นักกวี ทรงอาศัย
 อำนาจของพวกเจ้าครองนครต่างๆ ล้มระบอบโทกูงแล้วพระราชทาน
 รัฐธรรมนูญ ส่งนักเรียนไปยุโรปอเมริกา เลียนแบบความเจริญทางวัตถุ

๒๗๓

มาสู่ญี่ปุ่น เพียงชั่ว ๓๐ ปีญี่ปุ่นได้กลายเป็นยุโรปแห่งตะวันออก มีกำลังทางเศรษฐกิจและทางทหารพร้อม จนสามารถรบชนะรัสเซียโดยจมกองทัพเรือรัสเซียในทะเลญี่ปุ่นทั้งกองทัพ รัฐบาลสมัยนี้เป็นชาตินิยมจัด ประกาศศาสนาชินโตเป็นศาสนาทางราชการ ประกาศให้ยึดวัดพุทธศาสนา มาสร้างเป็นโรงเรียน โรงงาน บังคับให้เข้าไปมีสามี ส่วนพวกนักพรตมีเมียอยู่แล้ว จึงไม่มีปัญหาอะไรอีก แต่คำสั่งนี้ไม่มีการปฏิบัติตามอย่างจริงจัง พุทธบริษัทญี่ปุ่นจึงต้องค้นตัวปฏิรูปเพื่อความคงอยู่ของพุทธศาสนาต่อไป งานปฏิรูปได้จำแนกดังนี้ คือ

๑. วัดใหญ่ๆ สร้างโรงเรียนขึ้น บางแห่งถึงขั้นวิทยาลัยอาชีวะชั้นสูง คือแทนที่จะปล่อยให้รัฐบาลเข้ามาจัด วัดทำเสียเอง

๒. สร้างมหาวิทยาลัยพุทธศาสนา โดยรวมทุนจากวัดใหญ่ๆ หลายๆ วัด หรือรวมทุนระหว่างนิกาย เช่นนิกายเท็นได กับนิกายชิน มหาวินัย ของญี่ปุ่น ซึ่งสร้างโดยทุนของพุทธบริษัทมีอยู่ ๑๓ แห่ง พุทธศาสนาเป็นเพียงคณะหนึ่ง คือคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียง เช่น มหาวิทยาลัยโอไดบะ แสดงว่า พุทธบริษัทมีอิทธิพลในการศึกษาของชาติไม่น้อย

๓. บำเพ็ญงานด้านสาธารณกุศล ต่างนิกายต่างสร้างโรงพยาบาล สถานสงเคราะห์คนทุพพลภาพ สถานสงเคราะห์เยาวชน สถานจัดหางานให้แก่ผู้ตกงาน บางครั้งวัดใหญ่ๆ หลายวัด รวมทุนกันสร้างบริษัทการค้า โรงงานอุตสาหกรรม เมื่อได้กำไร ก็นำมาใช้จ่ายเพื่อประโยชน์ของพุทธศาสนา

๔. ส่งเสริมการค้นคว้าพุทธศาสนา อย่างกว้างขวางไม่มีชาติใดเปรียบ เช่น พิมพ์พระไตรปิฎก ฉบับที่มีชื่อเสียงที่สุดในโลก คือฉบับโคโซ แปลพระไตรปิฎก ฉบับบาลีเป็นญี่ปุ่น พิมพ์พระไตรปิฎก ฉบับภาษาธิเบต ความรู้ด้านพุทธศาสนาของญี่ปุ่นนั้นก้าวหน้ายิ่งกว่าชาติใดๆ หนังสือพุทธศาสนาปีหนึ่ง พิมพ์ออกสู่บรรณโลกหลายล้านเล่ม ร้านจำหน่ายหนังสือทางพุทธศาสนามีอยู่ทั่วไป

เนื่องจากงานปฏิรูปเช่นนี้ จึงทำให้ฐานะพุทธศาสนาในญี่ปุ่นกลับฟื้นตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว รัฐบาลไม่กล้าไปแตะต้องกิจกรรมภายใน ในที่สุดที่เป็นภัยต่อพระพุทธศาสนา ก็เลยยกเลิกกันไปโดยพฤตินัย พุทธบริษัทญี่ปุ่นเป็นผู้นำพุทธศาสนาออกไปแพร่หลายในอเมริกาและแคนาดา เป็นชาติแรก ในประเทศทั้งสองแห่งนี้ มีชาวญี่ปุ่นอพยพไปหากินอยู่ มาก เช่น ในสหรัฐมีศูนย์กลางอยู่ที่แคลิฟอร์เนีย ฮาวาย ชิคาโก ในที่ใดมีชาวญี่ปุ่นตั้งรกรากอยู่ องค์การพุทธศาสนาในญี่ปุ่นก็จัดส่งนักพรตออกไปสร้างโบสถ์ โดยทุนขององค์การ หรือโดยการบริจาคของชาวญี่ปุ่นในทีนั้น ปัจจุบันนี้ในสหรัฐมีโบสถ์พุทธศาสนาของญี่ปุ่นอยู่ ๑๒๐ แห่ง มีชาวอเมริกาเชื้อสายญี่ปุ่นนับถือพระพุทธศาสนา ๒ แสนเศษ นักปราชญ์ญี่ปุ่นที่มีเกียรติคุณโด่งดังไปทั่วโลกคือ ดร.สุสุกิ ปัจจุบันมีอายุ ๕๐ ปีเศษ ท่านผู้นี้เป็นผู้แพร่หลายนิกายเซ็น ได้ออกเผยแพร่พุทธศาสนา เมื่ออายุได้ ๒๐ ปีเศษ ชาวยุโรปรู้จักเซ็นก็โดยบทความภาษาอังกฤษของท่านผู้นี้ แต่ในปัจจุบันนี้นิกายนิจิเร็ง ซึ่งเป็นนิกายใหญ่มีสาขาในทั่วโลก ปรากฏว่าชาวอเมริกันได้สมัครเป็นสมาชิกของนิกาย

๒๗๕

นี้เพิ่มขึ้นอย่างน่าประหลาด เป็นนิกายที่มีทุนรอนมหาศาล เพียงแต่
ดึกบัญชีการในโตเกี่ยวสูงหลายสิบชั้น สร้างด้วยเงินหลายสิบล้าน โดย
นิกายนี้ส่งสมาชิกไปสมัครเป็นผู้แทนราษฎร มีที่นั่งในรัฐสภา ๒๐ กว่าที่
นั่ง นับว่าเป็นพรรคการเมืองที่มีอิทธิพลรองจากพรรครัฐบาลและพรรค
ฝ่ายค้าน เมื่อญี่ปุ่นแพ้สงครามโลกครั้งที่แล้ว นายพลเมคอาเธอร์ได้สั่ง
ยุบศาสนาชินโต เพราะถือว่าเป็นศาสนาเพราะวิญญาณสงคราม แต่ส่วน
พุทธศาสนานั้นไม่ยุ่งเกี่ยวกับ ได้มีองค์การพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นโดย
เฉพาะองค์การพุทธศาสนาของเยาวชนบุคสีโด แปลว่า พุทธวิธี ยังเป็น
สิ่งที่มียิทธิพลในความคิดของญี่ปุ่นประมาณ ๖๐ เปอร์เซนต์ของพลเมือง
ทั้งหมด